

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**POST-SOVYET SÜREÇTE GAGAUZ KİMLİĞİNİN
YENİDEN ÜRETİLMESİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK
BİR ARAŞTIRMA**

Nesibe Ayşe SAĞLAM

2502130446

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Nesibe Ayşe SAĞLAM Numarası : 2502130446

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : Sosyoloji Danışmanı : Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL

Tez Savunma Tarihi : 04.10.2019 Saati : 10:00

Tez Başlığı : "Post-Sovyet Süreçte Gagauz Kimliğinin Yeniden Üretilmesi Üzerine Sosyolojik Bir
Araştırma"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL		Kabul
2- Prof. Dr. İsmail COŞKUN	Mazerethi	-
3- Doç. Dr. Bülent ŞEN	Mazerethi	-
4- Dr. Öğr. Üyesi Seda GÜVEN		Kabul
5- Dr. Öğr. Üyesi M. Güven AVCI		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Dr. Öğr. Üyesi Veyssel BİLİCİ		Kabul
2- Dr. Öğr. Üyesi M. Ali AKYURT		Kabul

ÖZ

POST-SOVYET SÜREÇTE GAGAUZ KİMLİĞİNİN YENİDEN ÜRETİLMESİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

NESİBE AYŞE SAĞLAM

Soğuk Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin etkili olduğu coğrafyadaki devlet yapıları değişmiş, dağılan Birlik yerini yeni bağımsız ve özerk ulus-devletlere bırakmıştır. Moldova Cumhuriyeti içerisinde 1994'te kurulan Gagauz Yeri Özerk Bölgesi de bu yeni siyasal oluşumlardan biridir. Söz konusu siyasal değişimle birlikte bölge, toplumsal olarak birçok alanda değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Bu değişim ve dönüşümler, Gagauz kimliğinin yeniden üretimi ve inşasını da etkilemiştir. Bu çalışmada günümüzde Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde, yerel coğrafyalarında yaşayan Gagauz halkının gündelik yaşamında kimliğini nasıl yeniden ürettiği ve inşa ettiği araştırma konusu edilmiştir. Bu doğrultuda nitel araştırma yöntemlerinden etnografi tekniği ile alan araştırması yapılmıştır. Gagauz bireylerin gündelik yaşamlarında aile, okul, basın-yayın, kilise vb. sosyalleşme alanlarındaki pratikleri ve eylemleriyle etnik kimliklerini yaşama, üretme ve aktarma durumları; gözlem, derinlemesine mülakat ve odak grup görüşmeleri ile anlaşılmaya çalışılmıştır.

Alan araştırması sonucunda Gagauzların yerel coğrafyalarında, günümüz gündelik yaşam pratikleri çerçevesinde aile, eğitim, basın-yayın, kilise vb. kurumlarının her birinde etnik kimliklerini bütüncül değil, aksine "sınırlı" olarak yaşadıkları, aktardıkları ve yeniden üretmekte oldukları bulgulanmıştır. Gagauz kimliğinin etnik dil ve soy sınırlarının, özerklik sürecinde beklenenin aksine, güçlenmek yerine aşınmaya başladığına dair güçlü işaretler mevcuttur. Etnik dil sınırlarının, kendi dilleri ile birlikte Rusça'yı da anadilleri olarak algılamaları ve kabul etmeleri; etnik soy sınırlarının ise yeni nesilde grup dışı karma evliliklerin yaygınlaşması ile aşındığı gözlemlenmiştir. Ayrıca bölgedeki dış göç eğilimi nedeniyle kimliklerini sabit, yerel eksenli bir üretimden ziyade ulus-aşırı hareketlilik beklentileri doğrultusunda küresel alanlara göre inşa ettikleri tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Gagauzlar, Gagauz kimliği, etnik kimlik, yerel, küresel alan

ABSTRACT

A SOCIOLOGICAL RESEARCH ON THE REPRODUCTION OF THE GAGAUZ IDENTITY IN THE POST-SOVIET PERIOD

NESİBE AYŞE SAĞLAM

After the end of the Cold War, the state structures changed in the region where the Soviet Union was influential and the disintegrating Union was replaced by new independent and self-governing nation states. Autonomous Territorial Unit of Gagauzia, established in 1994 in the Republic of Moldova, is one of these new political entities. With this political change, the region has experienced change and transformation in many social areas. These changes and transformations also affected the reproduction and construction of Gagauz identity. In this study, the way of Gagauz people living in their own local geography, to reproduce and build the ethnic Gagauz identity in everyday life has been chosen as the research topic. In line with this purpose, ethnography technique, one of the qualitative research methods, was conducted in the field research. Gagauz individuals in their daily lives; living conditions, producing and transmitting their ethnic identities through their practices and actions in the fields of socialization such as family, school, press, church etc.; have been tried to understand through observation, in-depth interviews and focus group meetings.

As a result of the field research, it has been found that in today's daily life of the Gagauzes in their local region; in each institution such as family, education, press and church; they live, transmit and produce their ethnic identities in a limited way rather than in a holistic way. There are strong signs that the ethnic language and lineage boundaries of the Gagauz identity have begun to erode in the self-governing process, rather than strengthening as expected. It has been observed that the ethnic language boundaries have eroded with perceiving and accepting Russian as their native language along with their own language and ethnic lineage boundaries are eroded with the spread of non-group mixed marriages in the new generation. In addition, due to the tendency of external migration in the region; It is determined that they build their identities in accordance with global fields in line with the expectations of transnational mobility rather than a fixed, local-based production.

Keywords: Gagauz, Gagauz identity, ethnic identity, regional, global field

ÖNSÖZ

Çocukluktan gençliğe geçme evremde ailem Balkanlarda yaşamaya başladı. Bu dönem Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ve dolayısıyla Balkanlardan çekilmesinin üzerinden yaklaşık 10 yıl geçtiği 2000'li yılların başına denk gelmekteydi. Balkanların pek çok bölgesi Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla siyasi ve sosyo-ekonomik bağlamda köklü değişim ve dönüşümlere sahne olmuştu. Söz konusu değişim ve dönüşümler kimliklerin yaşanma biçimini de önemli ölçüde etkilemişti. Tarihsel, kültürel, ırksal, dini, siyasi ve iktisadi bağlarla sınıksız bağlı olduğumuz Balkanlardaki Türklerin de kimliklerini yaşama biçiminin bu süreçte ne gibi değişikliğe uğradığı Balkanlarda yaşama deneyimimden hareketle beni üzerinde düşündürmeye başlamıştı. Düşünme niteliklerimin oluşmaya başladığı çağlarımda Balkanlar'da bulunma fırsatım bu bölgede "Türklük" ve "Müslümanlık"ın ne demek olduğunu yavaş yavaş sezmeme ve süreç içerisinde zihnimde bazı sorular oluşmasına neden olmuştu. Bu durum "Balkan Türkleri" üzerine tarihi, politik ve sosyolojik okumalar yapmama yol açtı. Türk-İslam sentezine inandığım bu dönemde söz konusu okumaları yaparken bu sentezi kıran bir örnek olarak karşıma Hristiyan-Türk olan "Gagauz"lar çıkmıştı. Hristiyan-Türk olmalarıyla dikkatimizi çeken bu Gagauzlar kimlerdi? Nerelerde yaşamış ve günümüze kadar varlıklarını/kimliklerini nasıl korumuş ve sürdürmüşlerdi? Bu soruları cevaplandırmak amacıyla yaptığımız okumalar onlar üzerine yoğunlaşmamıza ve odaklanmamıza yol açtı. Onlar da Sovyetler Birliği geçmişine sahip Balkan Türkleri'ndendi. Birlik dağıldıktan sonraki post-sovyet süreçte –günümüz koşulları içerisinde- kimliklerini nasıl yaşamakta ve üretmekte oldukları da sosyolojik olarak cevaplandırılması gereken bir soruydu. Bu çalışma söz konusu sorgulamanın kimlik sosyolojisi içerisinde cevaplandırılması amacıyla ortaya çıkmış oldu.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında katkıları büyük olan öncelikle İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. İsmail Coşkun'a, tez süresince gerek bilimsel gerek güler yüzlü ve şevk verici yaklaşımıyla maddi ve manevi desteğini esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Yusuf Adıgüzel'e, Doç. Dr. Bülent Şen'e, Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Ali Akyurt'a ve odasını benimle paylaşan değerli hocam Prof. Dr. İ. Ertan Eğribel'e ve tezde fikirleri ve emeği bulunan adını sayamadığım tüm hocalarım ve arkadaşlarıma en içten şükranlarımı sunarım.

Özellikle saha sürecinde araştırmanın her aşamasıyla ayrıntılı bir şekilde ilgilenen Komrat Devlet Üniversitesi Milli Kültür Fakültesi Dekanı Ludmila İbrişim'e, saha çalışması boyunca beni evinde misafir eden Olga Barbaraka'ya ve saha görüşmeleri boyunca değerli vakitlerini esirgemeyen ve çalışmama büyük katkılar sunan isimlerini sayamadığım sıcakkanlı, güler yüzlü, misafirperver Gagauzlara teşekkürü bir borç bilirim.

Her zaman maddi manevi desteklerini üzerimde hissettiğim anneme, babama, kardeşlerime, sevgili eşim ve biricik oğluma da teşekkür ederim.

İstanbul, 2019
Nesibe Ayşe SAĞLAM

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	x
HARİTALAR LİSTESİ	xi
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Modern Dönemde Kimlik Meselesinin Sorunsallaşması ve Evrimi	9
1.1.1. Sosyolojide Kimlik Kavramına Yaklaşımlar.....	14
1.2. Kimlik Nedir?.....	18
1.2.1. Bireysel Kimlik.....	20
1.2.2. Kollektif Kimlik.....	22
1.3. Etnisite Kavramı.....	25
1.3.1. Etnik Kimlik ve Etnik Grup.....	26
1.3.2. Etnisite Kuramları.....	29
1.4.Etnik ve Milli Kimlik (Etnik Milliyetçilik) Tartışmaları	37

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE GAGAUZLAR VE GAGAUZ KİMLİĞİ

2.1. Gagauz Etnik Kimliği	44
2.1.1. Gagauz Adı ile İlgili Görüşler.....	50
2.2. Tarihsel Süreçte Gagauzlar	52
2.2.1. Balkanlar ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Gagauzlar	52

2.2.2. Rus İmparatorluğu'nda Gagauzlar.....	54
2.2.3. Romanya Krallığı'nda Gagauzlar	56
2.2.3.1. Gagauz Kimliğinin Gelişimine Yönelik İlk Çabalar	57
2.2.3.1.1. Gagauz Kimliğinde Mihail Çakır'ın Rolü	57
2.2.3.1.2. Gagauz Kimliğinin Gelişimine Hamidullah Suphi Tanrıöver'in Katkıları...	59
2.2.4. Sovyetler Birliği'nde Gagauzlar	61
2.2.4.1. Gagauz Yazı Dili ve Kültürüne Dair Gelişmeler	64
2.3. Post-Sovyet Dönemde Gagauz Yeri Özerk Bölgesi	67
2.3.1. Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'ne Dair Bazı İstatistiki Bilgiler.....	70
2.3.2. Gagauz Dili ve Kültürü'nün Etkinleşmesine Yönelik Girişimler.....	77
2.3.2.1. Milli-Kültürel Faaliyetler	81
2.3.3. Sosyo-Ekonomik Yapı ve Temel Sorunlar	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	92
3.2. Veri Toplama Teknikleri.....	94
3.3. Verilerin Analizi.....	97
3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	100

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM GAGAUZ KİMLİĞİNİN YENİDEN ÜRETİM DURUMU HAKKINDA BİR SAHA ÇALIŞMASI

4.1. Demografik Bilgiler	102
4.2. Bulgular ve Yorumlar	104
4.2.1. Kimliği Tanımlamak: Türklük ve Hristiyanlık Arasında Gagauz Olmak.....	108
4.2.1.1. Kimliği Tanımlayan Unsurlar ve Bazılarının Aşınma Emlakları	114
4.2.1.1.1. Vatanım: Ana Tarafım	114
4.2.1.1.2. Etnik Dil Sınırının Aşınma İfadesi Olarak: “İki Dil Bize Nice Anadil Gibi”	116
4.2.1.1.3. Etnik Soy Sınırının Aşınma İfadesi Olarak “Biz Ayırmırız, Kan Karıştı, Karıştı Millet”	118
4.2.2. Aile Kurumunda Gagauz Kimliğinin Yeniden Üretim Durumu	122
4.2.2.1. Ailenin Yeni Kuşağa “İkinci Dil” Olarak Sonradan Aktardığı Etnik Dil	129

4.2.2.2. Göçün Ailenin Kimlik Aktarım Fonksiyonunu Sorunsallaştırması	135
4.2.3. Eğitim Kurumlarında Sınırlı Olarak Yeniden Üretilen Gagauz Kimliği	138
4.2.3.1. Okul Öncesi Kurumlarda(Uşak Başçası) Kimlik İnşa Çabaları	139
4.2.3.2. İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretim’de Gagauz Kimliğinin Yeniden Üretim Durumu	144
4.2.4. Sınırlı Bir Kimlik Mekânı Olarak Basın Yayın Araçları.....	152
4.2.4.1. Sosyal Medyada Bir İlişki Ağı Olarak Üretilen Gagauz Kimliği	162
4.2.5. Post – Sovyet Dönemde Gagauz Kimliğinin Yeniden Üretiminde Kilisenin Rolü	164
4.2.5.1. Kimlik Aktarımında Etkin Olan Dini Törenler/Ritüeller	171
4.2.6. Grup Belleğinin Aktarıcısı Olarak: Milli-Kültürel Törenler (Yortular) ve Etkinlikler	184
4.2.7. “Göç” ve “Göç Eğilimi”nin Gagauz Kimliğinin Yeniden Üretimine Etkisi	198
SONUÇ.....	209
KAYNAKÇA	221
EKLER	248
Ek 1: Sözlük	248
Ek 2: Görüşme Soruları	251
ÖZGEÇMİŞ	254

TABLÖLAR LİSTESİ

TABLO 1: Gagauzların Yaşadıkları Ülkeler ve Tahmini Nüfus Oranları	43
TABLO 2: Moldova / Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin Etnik Dağılımı.....	72
TABLO 3: Moldova / Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Anadil Dağılımı	74
TABLO 4: Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Yerleşim Birimlerinin Nüfusu.....	76
TABLO 5: Gagauzların Kullanmış Olduğu Alfabeler	78
TABLO 6: Günümüzde Gagauzya'da Yayınlanan Süreli Yayınlar	79
TABLO 7: Bölgenin 1959, 1970, 1979, 1989, 2004 ve 2014 Yıllarına Ait Nüfus Sayımı Verileri	86
TABLO 8: Moldova / Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde Genellikle Kullanılan Dil Dağılımı	89
TABLO 9: Derinlemesine Görüşme Yapılan Kişilerin Bilgileri	96
TABLO 10: Odak Grup Görüşmesi Yapılanların Bilgileri	97
TABLO 11: Kurumlar ile İlgili Bilgi Almak İçin Görüşülen Yetkililerin Bilgileri	97
TABLO 12: Derinlemesine Görüşme Yapılanların Yaş ve Cinsiyet Dağılımları	102
TABLO 13: Odak Grup Görüşmesi Yapılanların Yaş ve Cinsiyet Dağılımları	102
TABLO 14: Derinlemesine Görüşme Yapılanların Eğitim Seviyeleri	103
TABLO 15: Derinlemesine Görüşme Yapılanların Mesleki Dağılımları	104
TABLO 16: Bölgede Gündelik Yaşamda Kullanılan Dil Dağılımı	117
TABLO 17: Gagauzya'da 2017-2018 Öğrenim Yılı Gagauzca Görülen Dersler	145

HARİTALAR LİSTESİ

HARİTA 1: Moldova ve Gagauz Yeri.....	68
HARİTA 2: Gagauz Yeri Kasaba ve Köyleri	68
HARİTA 3: Moldova / Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Etnik Dağılımı.....	71
HARİTA 4: Moldova / Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Anadil Dağılımı.....	73
HARİTA 5: Moldova / Gagauz Yeri'nde Genellikle Konuşulan Dil Dağılımı.....	88

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

FOTOĞRAF 1: Avdarma Süütcaaz Uşak Başçası'ndan Bir Sınıf ve Öğrencileri....	143
FOTOĞRAF 2: Odak Grup Görüşmesi Yapılan Kişilerle Bir Resim	143
FOTOĞRAF 3: Aziz Yuhanna (Sobor Ioana Predtech) Kilisesi	168
FOTOĞRAF 4: Aziz Yuhanna (Sobor Ioana Predtech) Kilisesi'nde Pazar Ayini ..	169
FOTOĞRAF 5: Kolada'da Evleri Gezen Kalpaklı Genç Erkekler ve Ev Ahalisi	174
FOTOĞRAF 6: Kilise'de Paskalya Sofrası	176
FOTOĞRAF 7: Küçük Paskalya'da Mezarlıkta Papazın Yiyeceklerle Okuma ve Su Serpme Pratiği.....	178
FOTOĞRAF 8: Küçük Paskalya'da Mezarları Tütsüleme ve Mum Yakma Pratiği	179
FOTOĞRAF 9: Küçük Paskalya'da Akrabalarının Mezarı Başında Bekleyen Aileler	179
FOTOĞRAF 10: Hıdırellez Töreni'nde Yöresel Halk Oyunları	188
FOTOĞRAF 11: Hıdırellez Töreni'nde At Yarışları	189
FOTOĞRAF 12: Hıdırellez Töreni'nde Yöresel Sofralar	189
FOTOĞRAF 13: Mihail Çakır'ı Anma Günü'nde Onun Büstü Önünde Papazlar Saygı Duruşunda	191
FOTOĞRAF 14: Mihail Çakır'ı Anma Günü'nde Öğrencilerin Şiir Sunumu.....	192
FOTOĞRAF 15: Zafer Günü Anma Merasimi Yürüyüşü.....	195
FOTOĞRAF 16: Zafer Günü Anma Merasiminin Gerçekleştirildiği Alan	195

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	: Aktaran
B.C.A.	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
E.	: Erkek
Ed.	: Editör
GRT	: Gagauziya Radio Televizionu
GRT FM	: GRT Radyosu
haz.	: Hazırlayan
K.	: Kadın
o.k	: Odnoklassniki
red.	: Redaktör
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
t.y.	: Tarih yok
TİKA	: Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı
TRT	: Türkiye Radyo Televizyonu
TV	: Televizyon
UTAG	: Autonomous Territorial Unit of Gagauzia
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
y.y.	: yazarı yok
Yay. Haz.	: Yayına hazırlayan
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Klasik sosyologlar, sanayileşme, kentleşme ve sekülerleşmeyle birlikte modern toplumlarda dünya toplumlarının aynılaşacağı ve herkesin birbirine benzeyeceği düşüncesinden hareketle “kimlik” tartışmaları üzerinde durmamışlardır. Ancak söz konusu toplumsal değişimlerle ilişkili olarak modern dönemde eski geleneksel bağlarından kopan bireyler ve toplumlar kendilerine yeni bağlar aramaya başlamış ve bununla birlikte “kimlik” meselesi sorunsallaşmaya başlamıştır. Süreç içerisinde birey ve toplumlar, ulus-devlet, sanayileşme ve kentleşmeyle ilgili olarak yeni düzende oluşan yeni bağlamlarda ulus ve sınıf kimlikleri içerisinde tanımlanmış ve konumlanmıştır. Modern dönem sonrası küreselleşme sürecinde ise yine toplumsal değişim ve dönüşümlerle ilişkili olarak yeni kimlik yapıları ortaya çıkmış ve farklı kimlik siyasetleri yükselişe geçmiştir.

Modern dönem sanayi toplumu, sanayileşme öncesi toplumu oluşturan ortaklıkların ve yerel geleneklerin yıkılışını alırken; modern dönem sonrası küreselleşme dönemi ise bireyleri yurttaşlığa, mesleğe hatta yaşam düzeyine göre belirleme alışkanlığını yıkmıştır (Touraine, 2017: 47). Modern dönemde daha yoğun olarak eşitlik (aynılaşma, evrenselcilik) ve toplumun genelinden dışlanmamak amaçlanırken, küreselleşme sürecinde farklılıkların kabul edilmesi (tikelcilik) ve bunların tanınması yönündeki politikalara ağırlık verilmiştir (Kakışım, 2016: 92). Artık evrensel eşitlik ve özgürlük anlayışının yerine “kimlikler savaşı” geçmeye başlamıştır. Siyasetin önde gelen sembolleri; kültürel kimlikler, cinsel kimlikler, etnik kimlikler vb. olmuştur (İnsel, 2015: 9). Söz konusu kolektif kimlik taleplerinin toplumsal yaşamda somut olarak görünürlükleri, 1960'larda Batı'daki siyasi, toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimlerle ilgili olarak gelişen haklar, özgürlükler, eşitlikler konusundaki genel isyan ve uyanışla birlikte ABD'de 1970'lerde Afrikalı Amerikalıların ardından Polonyalıların, İrlandalıların, İtalyanların vb. köken arayışlarıyla gerçekleşmiştir (Somersan, 2004: 142-144). Bunların ardından özerklik ve/ya ayrılma yönündeki bir etnik hareketlilik Yugoslavya, Romanya, Polonya ve Sovyetler Birliği'ne dek uzanacak şekilde dünyanın pek çok bölgesini kasıp kavurmuştur (Smith, 2016: 194). Dolayısıyla dünyanın farklı yerlerinde bölgelerin kendi coğrafi, tarihi, siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları çerçevesinde kimlik hareketleri ortaya çıkmıştır. Bunlar modernleşmenin evrenselleştirici iddiasının gerçekleşemediğinin, farklılıkların hala var olduğunun göstergeleri olmuştur.

Günümüzde özellikle farklılıkların daha derinden hissedildiği ve sosyo-ekonomik rekabetin güçlü bir şekilde yaşandığı kentsel ve küresel alanlarda etniklik, etnik grup üyeliği bireyin ve grubun ekonomik kazancının ya da siyasal gücünün önemli bir kaynağı haline gelmiş ve güçlenmiştir (Malesevic, 2019: 55). Yerel alanlarda da etnik gruplar eskisi gibi kalmamış, yerel ve küresel toplumsal değişimlere bağlı olarak dönüşmüştür. Sosyolojik olarak da yeni ilişki biçimlerine sahip olmuşlardır. Çünkü kimlikler, toplumsal yapıdaki değişimlerle ilişkili olarak sürekli değişim halindedir. Sürekli yeniden konumlanır, tanımlanır ve kendilerini yeni düzene göre konumlandırırlar. Bugün Gagauzya'da Gagauz olmak ile Osmanlı ve Rus imparatorlukları döneminde Gagauz olmak tamamen farklı şeyleri ifade etmektedir. Kimlikler, içinde bulundukları zamana, coğrafyaya, tarihsel geçmişe, siyasi-ekonomik ve toplumsal koşullara vb. bağlı olarak şekil almaktadır. Çünkü "kimliklerin inşası, tarihten, coğrafyadan, biyolojiden, üretken ve üretmeye yönelik kurumlardan, kolektif hafızadan, kişisel fantezilerden, iktidar aygıtlarından ve dinsel vahiylerden malzemeler kullanır" (Castells, 2013: 14). Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan özerk veya ulusal devletler de kendilerine özgü bir kimlik üretimi ve inşası yaşamaktadır. Castells'e göre (2013: 73) o bölgede kurulan devletler, ulus-devlettir - çünkü tarihsel olarak kurulmuş ulusal kimlik şeklinde ortaya çıkmışlardır- Ancak "yarı" ulus devlettir, çünkü tarihsel geçmişleriyle ilişkileri onları ya önceki devletle ya da daha geniş bir yapılanma içinde egemenliklerini paylaşmaya zorlamıştır. Castells'in dediği gibi bu bölgedeki özerk ya da ulus devletlerin çoğu tarihsel geçmişlerinden kopamayarak, kimliklerini Sovyet mirası ekseninde üretmeye ve inşa etmeye devam etmektedir.

Bu çalışmada Sovyet geçmişine sahip etnik gruplardan biri olan Gagauzlar ele alınmıştır. Gagauzlar, Balkanlarda Bizans, Osmanlı, Rus İmparatorluğu, Romanya Krallığı ve Sovyetler Birliği egemenliğinde yaşamıştır. Günümüzde de Gagauz Yeri Özerk Bölgesi adı altında siyasi bir yapılanmaya sahip Moldova'ya bağlı olarak yaşayan bir topluluktur. Tarihsel süreçte yaşadıkları sürgünler, asimilasyonlar, çeşitli baskılara rağmen farklı kimlik stratejileriyle varlıklarını korumayı ve sürdürmeyi başarak günümüze kadar gelebilmişlerdir. Ancak SSCB'nin dağılması, yerel ve küresel bağlamda gerçekleşen siyasi-ekonomik ve toplumsal (göç, işçi göçleri, bilgi-teknoloji çağında egemen dillerin etkinliği vb.) değişim ve dönüşümlerle ilişkili olarak geleneksel cemaat yapılarının çözülmüş olduğu küreselleşme sürecinde kimliklerini yeniden üretimlerinin ne durumda olduğu merak konusudur. Buradan hareketle bu

çalışmada günümüzde yerel bölgelerinde, Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde yaşayan Gagauzların kimliklerini yaşama ve üretim durumlarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu amaç doğrultusunda çalışma şu şekilde tasarlanmıştır.

İlk bölümde, kimlik kavramının ana hatları, sosyolojide kimlik kavramına yaklaşımlar ardından etnisite, etnik grup ve etnik kimlik kavramları ele alınmakta sonrasında etnisite ile ilgili yararlanılan kuramsal yaklaşımlara -etnisite kuramlarına önemli katkılarıyla bilinen Fredrik Barth, Anthony Smith, Eric Hobsbawm, Benedict Anderson'ın teorilerine- detaylı olarak yer verilmektedir. Bu yaklaşımlar etnik grubun oluşumu, etnik grubun bekası, sürekliliği, değişebilirliği ve/ya çözülüşüyle ilgilidir. Çalışmada savunulan görüş ile ilgili olarak etnisitenin işlevsel, değişebilir ve inşa edilebilir olduğu tezini ileri süren araçsal (instrumentalist) ve konstrüktivist (inşa) yaklaşımlar ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Çizilen bu teorik çerçevenin ardından Gagauzların yaşadığı coğrafya olan Balkanlar, Doğu Avrupa ve SSCB geçmişine sahip etnik grupların kendilerine özgü etnik-milliyetçiliği olduğu yönündeki teorik tartışmalara yer verilmektedir.

İkinci bölümde, Gagauz kimliğinin tarihsel arka planı ortaya konulmaktadır. Öncelikle Gagauz etnik kimliğinin oluşumuna sonrasında tarihsel süreçte Gagauzların farklı devletler altında konumlanmalarına yer verilmektedir. Gagauzlar, günümüze kadar Bizans, Osmanlı, Rus imparatorlukları, Romanya Krallığı ve Sovyetler Birliği egemenliklerinde yaşamışlardır. Günümüzde de Gagauz Yeri Özerk Bölgesi adı altında Moldova'ya bağlı olarak yaşamaktadırlar. Bu bölümde, söz konusu devletlerin her birinde Gagauz kimliğinin yaşanma ve yeniden üretim durumları üzerinde durulmaktadır. Gagauz kimliğine dair birtakım gelişme ve değişmelerin yaşandığı örneğin Romanya Krallığı döneminde Gagauz milli lideri Mihail Çakır'ın ve Bükreş Büyükelçisi Hamidullah Suphi Tanrıöver'in Gagauz kimliğine katkıları ve Sovyetler Birliği döneminde Gagauz toplumunda eğitimin kiteselleşmesi, basın-yayın araçlarının yaygınlaşması, kiliselerin kapatılması ile Gagauz kimliğinin yaşanırılığının değişmesi ve bunun yanısıra Gagauz yazı dilinin oluşturulması ve bu alandaki gelişmeler, okullarda Gagauzca eğitim verilmesi ve Gagauzca yazı alanında bazı faaliyetler vb. ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Gagauz Yeri Özerk Bölgesi dönemi ise Gagauz dil ve kültürüne yönelik kurumsal gelişmeler ve milli-

kültürel faaliyetler aynı zamanda toplumsal yapı ve sorunlarıyla günümüzü yansıtmaları açısından detaylı olarak ortaya konulmaktadır.

Üçüncü bölümde, nitel bir çalışma olarak tasarlanan tezin yöntemi, araştırma sürecinde kullanılan veri toplama teknikleri, görüşme yapılan kişiler ile ilgili bilgiler, veri analiz yöntemleri ve araştırmanın sınırlılıkları ile ilgili bilgilere yer verilmektedir.

Çalışmanın ana gövdesini oluşturan dördüncü bölümde ise, Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde yaşayan Gagauzlar ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular ekseninde değerlendirmeler ortaya konulmaktadır. Öncelikle görüşmecilerin kendilerine dair kimlik algıları, kendilerini tanımlamaları ve diğer topluluklar tarafından tanınmaları Fredrik Barth'ın "etnik sınırlar, farklılaşma ve benzeşme" kavramları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ardından etnik grup üyelerinin dil, din, ırk, köken vb. aidiyetlerinin yanı sıra mekânsal aidiyetleri ve etnik dil ve soy sınırlarının aşınması ile ilgili bazı emareler irdelenmektedir. Sonrasında tezin temel problemi bağlamında kimlik aktarıcısı ve sosyalleşme mekânları olan aile, eğitim, basın-yayın, kilise gibi informal ve formal alanlarda Gagauz bireylerin etnik kimliklerini yaşamaları, üretmeleri ve aktarma durumları gündelik yaşamlarındaki eylemleri ve pratikleri üzerinden analiz edilip değerlendirilerek yorumlanmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Problemi

Kimlikler, asla sabit değildir. Durum ve ortama göre yapılır, yapı bozar ve yeni yapı kurarlar. Kesintisiz kımıldama halindedir; her sosyal değişim, kimlik olgusunu farklı bir biçimde tanımlamaya götürür (Cuche, 2004: 129,130). Gagauzlar da SSCB dönemiyle bir farklılaşma sürecine girmiş, SSCB'nin dağılmasıyla ise siyasi, ekonomik ve toplumsal olarak köklü değişim ve dönüşümler yaşamıştır. Gagauz toplumu kapalı, statik, durağan kendi içinde bir cemaat yapısından; -görel olarak- farklı topluluklarla etkileşime geçen açık, hareketli, geçirgen bir yapıya evrilmiştir. Bunların Gagauz kimliğinin yaşanma, üretilme ve inşa edilme biçimlerini önemli ölçüde farklılaştırdığı düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle günümüzde Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde Gagauz kimliğinin yaşanma, yeniden üretilme ve inşa edilmesinin nasıl gerçekleştiği merak konusudur. Yerel bölgede hangi toplumsal ve kültürel dinamikler ile kimliğin üretildiği, hangi kurumlar, araçlar ve pratiklerin kimliğin yaşanmasına ne oranda fırsat verdiği sorunsalı araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu çerçevede küreselleşme sürecinde yerel bölgede

yaşayan Gagauzlar, kimliklerini nasıl üretmekte ve inşa etmektedir? Gagauz kimliğinin yeniden üretim ve inşası hangi kurumlar (aile, eğitim, basın-yayın, kilise), araçlar (TV, radyo, gazete, dergi, kitap), pratikler (törenler, ritüeller) aracılığıyla nasıl ve ne oranda gerçekleştirilmektedir? Gagauz kimliği bireylerin gündelik yaşamlarındaki hangi eylemleriyle (ör: sözlü ve yazılı dil kullanımı, dini ritüeller, basın-yayın takibi, medya kullanımı) yeniden üretilmektedir? gibi sorgulamaların bu çalışmada cevaplandırılması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Konumu ve Önemi

Gagauzlarla ilgili ilk bilimsel araştırmalar XIX. yy sonu XX. yy başında yapılmaya başlamıştır. O günden bugüne yapılan çalışmalar genel olarak, etnik kökenleri ve folklorları üzerine yoğunlaşmıştır. Gagauz etnik kökeninin tanımlanması meselesi pek çok tarihçi, etnograf, dilbilimci tarafından incelenmiş hala da incelenmeye devam edilmektedir. Folklorları ile ilgili ise, gelenek-görenekleri, inanışları, türküleri, masalları, bilmece vb. üzerine pek çok halk bilimci, dilbilimci önemli çalışmalar ortaya koymuştur. Örneğin Nail Tan (2000: 761) Türkiye’de Gagauzlarla ilgili yayımlanan kitap ve makalelerin yaklaşık yarısının Gagauz halk kültürüyle ilgili olduğunu ifade etmiştir. Bunu, Türkiye’de Gagauzlarla ilk kültürel ilişkileri Halk Bilimcilerin başlatmış olmasına ve Gagauz Halk Bilimi ile ilgili sempozyumların düzenlenmesine bağlamaktadır. Ancak Gagauzya’da ortaya konulmuş olan yayınların çoğu da halk kültürü ile ilgilidir. Bu durum, daha çok Gagauzların yakın zamanlara kadar yazılı dile sahip olmamaları nedeniyle uzun yıllar varlıklarını korudukları ve sürdürdükleri sözlü kültürlerinin unutulmadan yazılı hale getirme çabalarıyla ilgili olabilir.

Gagauzlara bilimsel çalışmalarda ilk olarak, XIX. yy sonundan itibaren Balkanlardaki Türk ve Slav milletlerle ilgili yapılan bazı araştırmalarda değinilmiştir. Constantin Jireček, I. K. Dimitrov, K. ve Ch. V. Şkorpil, L. Miletich gibi bazı bilim adamları Gagauzlar hakkında birtakım bilgiler vermişlerdir (Kowalski, 1949: 480-483).

Gagauzlar üzerine ilk temel çalışmaları XIX. yy sonunda - XX. yy başında Rus etnograf Valentin Moşkov yapmıştır. O, Türkolog Wilhelm Radloff’un öğrencisidir. Moşkov, Gagauzların yaşam tarzları, gelenek-görenekleri, inançları, dilleri vb. üzerine ilk yazı yazan ve folklor ürünleri materyallerini köy köy gezip toplayan, bunları yazıya geçiren ve ilk Rusça-Gagauzca sözlüğünü yazan kişidir. Onun

Gagauzlarla ilgili olarak “Gagauzi Benderskogo Uezda” (1900) (Bender Vilayeti Gagauzları) ve “Turetskiye Plemena Na Balkanskom Poluostrove” (1904) (Türk Kavimleri Balkan Yarımadasında) adlı eserleri ve bir de Gagauz folklor ürünlerini derlediği ve Gagauz sözlüğünü eklediği -Nareçiya Bessarabskih Gagauzov X. Bölüm (Baserabya Gagauzlarının Ağızları) (Petersburg 1904)- kitabı bulunmaktadır. Son eseri W. Radloff’un adıyla yayınlanmıştır.

Gagauzlarla ilgili ilk çalışma yapanlardan biri de Gagauzların milli lideri Mihail Çakır’dır. “Besabiyalı Gagauzların İstoriyası” (1934) adlı kitabı ile Gagauzların etnik kökenleri, dilleri, dinleri, kültürleri, tarihsel süreçte nerelerde ve nasıl yaşadıklarına dair temel bilgileri ortaya koymuştur. İlk Gagauzca-Rumence Sözlüğünü (1938) oluşturmuş, İncil’i ve pek çok dua kitabını da Gagauzca’ya çevirmiştir.

Gagauzları etnik kökenleri, tarihleri, dilleri, dinleri, kültürleriyle tanıtan ve folklor ürünleriyle kapsamlı bir şekilde ele alan çalışmalardan birini de -Potekloto na Gagauzite i Tehnite Obiçayi i Nravi (Gagauzlar-Hristiyan Türkler) (1938)- adıyla Gagauz asıllı Bulgar Atanas Manov ortaya koymuştur.

Bu çalışmalar haricinde Türkolog ve Türk dilbilimcilerden W. Radloff, Polonyalı Tadeusz Kowalski, Kowalski’nin Karaim Türkü öğrencisi Vlodzimerz Zajaczkowski, N. A. Baskakov, L. Pokrovskaya, G. Doerfer, Astrid Menz, Mustafa Argunşah, İrfan Ünver Nasrattınoğlu, Nevzat Özkan, M. Türker Acaroğlu Gagauz dili, adı, folkloru üzerine araştırmalar ve çeviriler yapmışlardır. Bunların yanı sıra G. Balasçev, Paul Wittek, Claude Cahen, Kemal Karpat, Faruk Sümer, Harun Güngör, Yaşar Nabi Nayır, Türker Acaroğlu’nun Gagauz toplum yapısı, tarihi ve etnik kökeni üzerine çalışmalar ortaya koymuşlardır.

Mihail Guboglu, Mariya Maruneviç, Stepan Bulgar, Dionis Tanasoğlu, Ludmila A. Pokrovskaya, Nikolay Baboglu, Stepan Kuroglu, Gavril Gaydarci, Lübov Çimpoeş, Tudora Arnaut, Todur Zanet, Güllü Karanfil, Elizaveta Kvilinkova, Olga Radova, Maria Stamova gibi Gagauz bilim adamları ve araştırmacıları da Gagauz etnik kökeni, tarihi, folklor ürünleri, özerklik süreçleri, sosyo-ekonomik yapı ve sorunları vb. ile ilgili önemli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Ancak çalışmaların büyük bir kısmı Gagauz folkloru ile ilgilidir. Örneğin, Moldova’da Gagauz dil, tarih, edebiyat ve kültürü konusunda en geniş malzemelerin bulunduğu kitaplar olarak İ. Nikolay Babaoğlu “Gagauz Folkloru” (1969), “Masallar” (1991) ve S. Lübov Çimpoeş

“Destannıy Epos Gagauzov” (1997) eserleri gösterilmektedir. Yine yakın zamanda Todur Zanet’in “Gagauzluk: Kultura, Ruh, Adetlar” (2010) adlı ortaya koyduğu eser de kapsamlı çalışmalardan biri olarak değerlendirilmektedir (Tan, 2010: 168).

Gagauzlarla ilgili bilimsel çalışmaların büyük bir kısmı 1990 sonrasında Moldova ve Türkiye’de yapılmıştır. Bunların yanısıra Rusya, Romanya, Bulgaristan, Ukrayna vb. ülkelerde de bilimsel çalışmalar ortaya konulmuştur. Bu çalışmalar, genelde Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi alanında Gagauzların etnik azınlık konumları ve özerk olma süreçleriyle ilgilidir. Tarih, Halk Bilimi, Dil Bilimi, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi gibi farklı alanlarda en çok yüksek lisans ve doktora çalışması Türkiye’de yapılmıştır. Bu çalışmaların neredeyse yarısını Gagauz öğrenciler ortaya koymuştur. Önemli tez çalışmalarından bazıları şunlardır: Ahmet Cebeci’nin “XVI. Yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar” (Doktora Tezi-2008), Gülin Dağdeviren’in “Emotional and Functional Attitudes of Native Speakers Towards Gagauz as an Endangered Language” (Doktora Tezi-2015), Valentina Perçemli’nin “Gagauz Türklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri” (Doktora Tezi-2011), Nina Petrovici’nin “Komrat Kasabasının Monografisi” (Doktora Tezi-2009), İrina Usumbelli’nin “Gagauz Yeri’nde Kadın” (Doktora Tezi-2008), John A. Webster’in “Parliamentary Majorities and National Minorities: Moldova’s Accommodation of the Gagauz” (Doktora Tezi-2007), Roman Velevev’in “Moldova’da Ulusal Azınlıklar ve AGİT’in Rolü: Gagauz Örneği” (Yüksek Lisans Tezi-2007). Yine Halk Bilimi alanında gelenek-görenekleri, doğum, düğün ve ölüm adetleri, destanları, masalları vb. Türk Dili Edebiyatı Bölümü ve Çağdaş Türk Lehçeleri alanlarında “Gagauz dili”, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanında da Gagauz Yeri Özerk Bölgesi’nin oluşum ve tanınma süreçleri ile ilgili Yüksek Lisans ve Doktora tez çalışmaları bulunmaktadır.

Gagauzlarla ilgili mevcut sosyal bilim literatürü irdelendiğinde sosyoloji disiplinin bu alanda eksik olduğu farkedilmiştir. Kendilerine özgü özerk devletleri olan, pek çok ülkede etnik grup olarak belli bir yoğunluğu bulunan, tahmini olarak 250.000 civarında nüfusa sahip bir topluluğun sosyolojik anlamda araştırılıp incelenmemesi önemli bir eksikliktir. Gerek sosyoloji alanındaki bu eksikliğe dikkat çekmek gerek bu eksikliğin bir yönünü bir nebze olsun giderebilmek adına bu çalışmanın anlamlı olduğu düşünülmektedir. Sosyolojide, etnik gruplarla ilgili yapılan çalışmalarda ana eğilime baktığımızda daha çok metropollere, kentlere ve şehirlere göçlerle gelen etnikliklere odaklanılarak bunlar etnik dışlanma, uyum, asimilasyon, çokkültürlülük

vb. kavramları ekseninde ele alınmaktadır. Yerel bölgelerinde bulunan etnik grupların araştırılması ise daha çok antropolojinin alanı gibi bir algı söz konusudur. Oysa antropolojide yerel bölgelerinde bulunan etnik gruplar, daha çok kendi kültürel özgünlükleri ve farklılıkları temelinde incelenmektedir. Sosyolojide ise toplumsal yapıdaki değişim ve dönüşümlerle ilişkili olarak modernleşme ve küreselleşme süreçlerinin etnik grupları nasıl etkilediğine yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmada da Gagauzların yerel bölgelerinde, SSCB'nin dağılması ve yerel-küresel siyasi, ekonomik ve toplumsal değişimlerle ilişkili olarak kimliklerini yaşama biçimlerinin de değişikliğe uğradığı düşüncesinden hareketle günümüzdeki kimlik üretimlerine odaklanılmaktadır. Post-sovyet süreçte oluşan yeni düzende yerel bölgede, Gagauz kimliğinin yeniden üretimi ve inşasının nasıl gerçekleştiği sosyolojik olarak incelenmeyi hak etmektedir. Ayrıca günümüzde Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'ndeki bazı Gagauz entelektüeller ve politikacılar da "kimliklerini koruma ve sürdürme" meselesine odaklanmış durumdadır. Bununla ilgili birtakım projeler ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Bu çalışma, Gagauzların günümüzde odaklandığı sıcak bir problemi yakalama anlamında da önem taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Modern Dönemde Kimlik Meselesinin Sorunsallaşması ve Evrimi

Kimlik, tanımlaması zor, aynı zamanda yeni bir terimdir (Gleason, 2014: 22). Kimlik, her dönemde var olan bir şey olsa da kimlik kavramının günümüzdeki anlamda kullanımı ancak modern dönemle gündeme gelmiştir. Taylor (2012: 52) *“birkaç yüzyıl önceki atalarımız açısından modern anlamda “kimlik”ten bahsetmek anlamsız olurdu”* der. Geleneksel toplumlarda yaşayan insanların da kimlikleri vardı ama kimlik sorunları yoktu. Toplumsal değişimlerle birlikte kişilerin kimlik tercihi ve/ya özdeşimi bir sorun oldu çıktı. Törelerin değişmesi ve toplumsal değişmelerin hızlanmasıyla bireyler ve toplumlar kaybettikleri kimliklerini aramaya başladılar (Güvenç, 2016: 5). Bu nedenle *“kimlikle ilgili söylemin, mühim bir anlamda ayırt edici bir biçimde modern durması tesadüf değildir. Öyle ki bu söylemin modern çağa içkin olduğu ve kısmen onu tanımladığı söylenebilir. Bu durum hem bireysel kimliklerin pekiştirilmesiyle toplumsal ve kültürel kategorilerle özdeşleşmenin artırılmasına yönelik çabalarla hem de benzerlikleri kuvvetlendirme amacıyla ilişkilidir. Bu çabalar bir yandan kimliklerin üretimini ve tanınmasını yeni yeni sorunsallaştıran diğer yandan da kimliklerin sınırlarını değiştirmek isteyenlere yeni imkanlar tanıyan toplumsal değişimlere karşılık olarak ortaya çıkmıştır”* (Calhoun, 2014: 133). Bauman'a göre *“Modernlik, diyebiliriz ki, zuhanden şeyleri vorhanden¹ şeylere dönüştürmekte uzmanlaştı. O “dünyayı harekete geçirerek” şeylerin kırılabilirliğini ve değişkenliğini açığa çıkardı ve onları yeniden biçimlendirme imkanını (ve ihtiyacını) açıverdi”* (Bauman, 2015: 189). *““İlahi takdir” “hayat projesiyle”, kader yapılan işle yer değiştirdi ve kişinin içine doğduğu “insan doğası” kişinin kendisine biçip uyduracağı “kimlik”le yer değiştirdi”* (Bauman, 2015: 189, 190). Nihai olarak

¹ Bauman'ın kullanmış olduğu “Zuhanden ve Vorhanden” kavramları, Martin Heidegger'in felsefesindeki Zuhandenheit “el altında bulunan”, Vorhandenheit ise “bulunuş, elde bulunuş” anlamına gelir (Akt. Bauman, 2015: 187) Heidegger, Zuhandenheit ve Vorhandenheit terimlerini, “kişi çok bariz olanı görmez, “daima orada” olana dikkat etmez, şeylere ortadan kayboldukları ya da sıfırı tükettikleri zaman dikkat edilir; özlerini araştırmaya başlamak, kökenleri, bulundukları yer, faydaları ya da değerleri hakkında soru sormak için önce onların rutin biçimde “verili” olmaktan çıkmaları gerekir” bağlamında kullanmıştır (Bauman, 2015: 187,188). Bauman da söz konusu kavramları, kimliklere ortadan kaybolduklarında dikkat edildiğini ve odaklanıldığını, onların artık verili olmaktan çıktıklarını ve biçimlendirilebileceklerini anlatmak için kullanmıştır.

Giddens'in ifadesiyle "modernitenin refleksivitesi"² benliğin özüne kadar uzandı. Modern dönemde benlik, refleksif bir tasarım³ haline geldi. Geleneksel kültürlerde bireylerin yaşantılarındaki geçiş dönemleri, geçiş ritüelleri biçiminde kalıp şeyleri gerektirirdi. Ancak, şeylerin toplum düzeyinde kuşaktan kuşağa fazla değişmeden kaldığı bu kültürlerde -birey ergenlikten yetişkinliğe geçerken- değişen kimliğin sınırları kesin olarak belirlenmişti. Modern çağda ise, "değişen benlik" -kişisel ve toplumsal değişimle ilişkili olarak refleksif tasarımın parçası olarak- keşfedilir ve yorumlanır oldu (Giddens, 2014: 51). Modern öncesi dönemde kolektif duygu, düşünce ve değerler içinde bireysellik gündeme gelememiş, sahne arkasında kalmıştı⁴. Bu dönemde kişilerin kimliğini; töreler, gelenek ve görenekler belirlemekteydi (Güvenç, 2016: 5). Durkheim -kimlik kavramını kullanmamakla birlikte- modern öncesi dönemde bireylerin kolektiflikler içinde kayboluşunu şöyle açıklar: birbirine benzeyenlerin topluluk halinde bir araya gelmesi, *"maddi yakınlaşması düşüncelerin birbirini daha derinden etkilemesine olanak sağlamakta aynı zamanda her türlü toplu halde davranışı kolaylaştırmakta ve böylece tek tek her bilinçte yer bulan duygusal tepkiler birleşmek için en elverişli koşullara kavuşmaktadır. Ancak eğer bu duygusal tepkiler, niceliksel ya da niteliksel açıdan çok değişik olsalar, bu türlü ve birbirine indirgenemeyen ögeler arasında tam bir birleşme gerçekleşemez. Ama biliyoruz ki onlara yol açan duygular çok belirli ve dolayısıyla çok tekdüze (uniform) duygulardır. Bu tekdüzelik içinde çok doğal olarak birbirleriyle kaynaşıp bireyselliklerini yitirir, yerine geçen ve artık tek tek her biri tarafından değil, böylece oluşan toplumsal varlık tarafından uygulanan tek bir sonuç içinde erirler"* (Durkheim, 2006: 135). Geleneksel toplumdaki bireylerin içinde eridiği ortak değerler; klan, soy, toprak, cinsiyet, kültür, din, dil gibi topluluğu bir arada tutan verili ve ayırt edici toplumsal / kolektif unsurlardır. *"Geleneksel toplumlar, üyelerine tanımlı ve kalıcı kimlik tahsis etmektedir"* (Berger, 2017: 66). Genellikle geleneksel / cemaat / mekanik / statik vb. yapıları toplumlarda toplumsal (kolektif) duygu ve düşüncelerin yoğun, işlevsel ve belirleyiciliği içinde bireysellikten söz edilmemiştir.

2 "Refleksivite(düşünömsellik), sosyal aktörlerin kendileri ve içinde bulundukları sosyal koşullar üzerine derinlemesine düşünmeleridir"(Giddens & Sutton, 2014: s.77)

³ Modernitenin gelenek ötesi düzeninde bireysel kimlik, refleksif olarak düzenlenen bir çaba sonucunda meydana gelir. Her zaman gözden geçirilen, tutarlı bir biyografiyi sürdürmeyi içeren "refleksif benlik tasarımı" soyut sistemlerin süzgecinden geçen bir çoğul seçimlerle ilgilidir (Giddens, 2014: 16).

⁴ Bkz. Erving Goffman, Gündelik Yaşamda Benliğin Sunumu, çev: Barış Cezar, Metis Yayınları, İstanbul, 3. Basım, 2014. kitabındaki "sahne önü ve sahne arkası" kavramlarından yararlanılmıştır.

Ancak modernlik, her şeyi kapsayan kimlik şemalarının önemli ölçüde çözülmesini beraberinde getirmiştir. Örneğin; bireyler olarak akrabalık bizim için önemli, akrabalığa büyük duygusal anlamlar yüklüyoruz fakat akrabalık ilişkileri artık bize toplumsal ve kişisel kimlikler veren genel bir şablon olarak iş görmemektedir (Calhoun, 2014: 136). Giddens'in ifade ettiği gibi geleneksel toplumlarda kimliği tanımlamak için kullanılan inanç ve uygulamaların birçoğu günümüzde daha az etkili olmaktadır.⁵ Modern öncesi dönemde insanların hayatlarının anlamlı ya da boş oluşunu ölçtükleri kriterleri belirlemeye yardım eden bazı mutlak çatılar vardı. Bunlar ünün, kabilenin hafızasında ve şarkılarındaki yeri, Tanrı'nın vahiyle ifade edilen çağrısı ya da evrendeki varlık hiyerarşisi ile ilgiliydi. Ancak modern dünya, bu çatıları tartışmaya açık hale getirmiştir (Taylor, 2012: 38). Toplumlar gittikçe ortak tip belirginliğini yitirmekte, daha soyut, daha belirsiz biçimler almaktadır. Bu ortak bilincin tümünden ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu anlamına gelmez. Yalnızca gittikçe artan sayıda bireysel sapmalara olanak veren çok genel ve belirsiz düşünüş ve duyuş biçimleri söz konusudur (Durkheim, 2006: 209, 210). Artık *"hiçbir çatı herkesçe kabul edilmez, genel bir çatı olarak görülmez ve fenomenolojik kesin gerçek statüsünü elde edemez"* olmuştur (Taylor, 2012: 39). Ancak Taylor (2012: 51, 52) insan açısından çatısız yaşamının imkansız olduğunu ve yaşamlarımızı anlamlı kılan ufukların bu güçlü niteliksel ayrımları kapsamaması gerektiğini düşünmektedir. Bu durumun da kimlik problemiyle "kim olduğumuz" sorusuyla ilişkili olduğunu ifade eder. *"Kim olduğumuzu bilmek bir nevi nerede durduğumuzun bilgisidir. Benim kişiliğimi, her olayda neyin iyi neyin değerli olduğu, neyin yapılması gerektiği ya da neyi onaylayıp neyi reddetmem gerektiğine karar vermeyi deneyebileceğim çatıyı ya da ufku temin eden inançlar ve özdeşleşmeler belirler"* (Taylor, 2012: 52). Dolayısıyla hem bireysel hem kolektif düzeyde yeni çatılara ihtiyaç vardır. Bu defa sadece kolektif anlamda değil bireysel olarak da kimlik çatıları oluşturma çabaları vardır. *"Kolektif ve bireysel olan Avrupa'da Rönesans sonrası XVI. ve XVII. yüzyıllarda süreç içerisinde birbirinden ayrılmıştır"* (Bilgin, 1995: 84). Böylece bireye verilen önem aydınlanma ile birlikte gelen şu değerlerle; *"yeni çağ aklın ve iyilikseverliğin, bağımsızlığın ve hayırseverliğin, eşitlik ve adaletin ve otonominin çağı olacaktır"* (Taylor, 2012: 587) vaatleriyle yakın ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. Hatta bu ifadeler *"yeni ve eksiksiz bir bireyleşmenin temelidir. Bu anlayış, 18.yy sonlarında gelişen, her bir ferdin farklı ve özgün olduğu, kişinin nasıl yaşaması"*

⁵ Bkz. Anthony Giddens, Modernite ve Bireysel-Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum, Çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul, Say Yayınları, 2. Baskı, 2014.

gerektiğini de bu özgünlüğün belirlediği fikridir” (Taylor, 2012: 569). Böylece aydınlanma dönemiyle birlikte ilk kez “birey” anlam kazanmış, bireye bazı temel haklar verilmiş ve bireysel kimliğin oluşturulması hedeflenmiştir. Durkheim ve Spencer da bireyin toplumdaki yerinin başlangıçta hiç iken, uygarlıkla birlikte gelişip genişlediğini doğrulamaktadır (Durkheim, 2006: 232). Taylor, modern kimliği oluşturan içselleştirmenin bir kolunu izlemektedir. Ona göre, bu gelişimi izlemek, modern bireye ait bir yapı taşının oluşumunu da gözlemlemek anlamına gelir. Kendine karşı bağımsızlaşma tutumunu benimsemek, yeni bir insan fail anlayışı ile bu failin belirleyici güçleri hakkında yeni bir anlayışı tanımlar. Böylece tıpkı vücudumuzda başımızın olması gibi bir benliğe/kişiliğe (self) de sahip olduğumuzu düşünmeye başlarız. Ancak, bir benliğe sahip olduğumuz ya da bir ben/birey olduğumuz, insan failin aslen “birey” olarak tanımlandığı fikrinin kendisi, modern anlayışımızın ve bu anlayışın gerektirdiği radikal dönüşlülüğün dilsel bir ifadesidir (Taylor, 2012: 271).

Pekii modern dönemde geleneksel topluma kıyasla, heterojen nitelikli, kentleşmiş, endüstrileşmiş bir toplumda kolektif (sosyal) bağın niteliği nasıl olacaktır? Tönnies’in ifade ettiği; organik bir dayanışmanın görüldüğü, cemaat türü bir yapı çözüldüğünde, sosyal bütünlük nasıl oluşacaktır ve/ya oluşmaktadır? Modern dönemde insanları birarada tutan yeni inanç ve özdeşleşmeler nelerdir? (Bilgin, 1994: 68, 69) *“Kimlik sorunu, kültürel ve politik düzeyde ele alındığında, Fransız Devrimi öncesi ve sonrası oluşumlarla ilgili görünmektedir. Bu oluşumlar arasında endüstrileşme, kolonizasyon, milliyetçilik, kozmopolitizm gibi olgular önemli bir yer tutmaktadır”* (Bilgin, 1994: 10). Bunlarla ilişkili olarak *“modernite en belirgini ulus-devlet olan belirli toplumsal formlar üretmiştir”* (Giddens, 2014: 29). Ulus-devletle birlikte toplumsal ve kültürel vb. anlamdaki farklılaşmalar ve bireyselleşme ile birlikte bireyin kendisine en yakın olanlarla bağı çözülerek onun yerine ona en uzakta olanlarla kurulan -hem gerçek hem de ideal- yeni bağlar örülmüştür (Simmel, 2009: 236). İnsanlar, kendilerini özdeşleştirdikleri -aile, klan, kabile gibi- toplumsal bağlarından kopararak ulus-devlet ve endüstrileşmeye bağlı olarak şekillenen yeni kolektif kimlikler içinde tanımlamaya başlamışlardır. Modern ulus-devlette; ulus, millet, dil, vatan birliği ekseninde inşa edilen yurttaşlık bilinciyle birlik, beraberlik ve dayanışma sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak bu dayanışma geleneksel toplumlardaki gibi kendi doğallığında oluşmamış, çeşitli araçlar aracılığıyla inşa edilmiştir. Bauman’a göre de genel anlamda “kimlik” özel anlamda “ulusal kimlik” fikri insanlık

deneyiminde “doğal yollarla” oluşmamıştır. Aynı şekilde “hayatın apaçık gerçeği” sayılabilecek bir deneyimden de türememiştir. Bu fikir, modern insanın yaşam dünyasına zorla sokulmuş ve bir kurgu olarak ortaya çıkmıştır (Bauman, 2019: 30). Kurgu olarak oluşturulan kimlik, somut bir gerçeğe dönmek için çokca meşrulaştırma araçlarına ve ikna çabalarına ihtiyaç duymuştur. Modern devletin doğuşu ve gelişimi de her ikisiyle (meşrulaştırma ve ikna ile) dolmuş ve taşmıştır. Bu noktada devlet ve ulus birbirine ihtiyaç duymuştur (Bauman, 2019: 31). *“Modernlik ve mobilite öncesi zamanlardaki kadın ve erkeklerin beşikten mezara kadar hayatlarını geçirdikleri yerelliklerden oluşan “karşılıklı tanışıklığa dayalı mini-toplumlardan” farklı olarak “ulus”, yaşam dünyasına ancak herhangi bir kavramın hünerli arabuluculuğu sayesinde dahil olunabilen hayali bir varlıktı”* (Bauman, 2019: 33). *“Ulusal kimlik, “biz” ve “onlar” arasında sınır çizmek için tekeli bir hakkı amaç edinen devlet ve onun temsilcileri tarafından titizlikle inşa edilmişti”* (Bauman, 2019: 32).

Endüstrileşmeye bağlı olarak ise, sınıf kimlikleri ortaya çıkmıştı. Bauman’a göre (2015: 193), modern dönemde “zümreler”in parçalanması bireyleri akıntıya bırakmamış, zümrelerin yerini sınıflar almıştı. Zümrelerin aksine sınıflara “katılmak” gerekmiş ve üyeliğin sürekli günlük olarak yenilenmesi ve yeniden onaylanması şart koşulmuştu. Başka deyişle “yerinden edilmiş” bireyler, telaşlı “yeniden yerleşme” arayışı içinde özbelirlenim sağlamak için kendi güçlerini ve yeni haklarını kullanmaya zorlanmış ve buna teşvik edilmişlerdi; ve onları barındırmak için hazır bekleyen “yataklar” da eksik değildi. Sınıf ayrımı, zümrelerin alışık olduğu tarzda kalıtsal ya da “doğuştan” değil, oluşturulmuş ve pazarlığı yapılabilir olsa da modern öncesi zümre için geçerli olduğu kadar sağlam, değiştirilemez ve bireysel manipülasyona dirençliydi. Tüm bu köklü sosyo-ekonomik ve politik toplumsal farklılaşmalar neticesinde *“modern kimlik doğmuştur, çünkü geniş bir pratik alanıyla -dini, siyasi, ekonomik, ailevi, entelektüel, sanatsal- bağlantılı öz algılamalarındaki değişiklikler, onu üretmek için birleşmişler ve birbirlerini desteklemişlerdir”* (Taylor, 2012: 312).

Modern dönemde toplumlar, millet ve sınıf birlikleri ekseninde toplumsal birlik ve bütünlüklerini sağlamaya çalışmışlardır. Ancak toplumlar genellikle millet, dil, kültür vb. olarak heterojendir. Yine de modern toplumlarda birlik beraberliğe egemen millet, dil ve kültür vb. ekseninde çağrı yapılmıştır. Azınlık konumunda olan etnik, dilsel, kültürel kimlikler ise dışarıda bırakılmıştır.

Süreç içerisinde ise modern dönemde oluşan, insanlara musallat olan “kimlik sorunu” nun biçimi ve içeriği değişmiştir (Bauman, 2015: 195). Modern dönem sonrasında yeni kimlik yapıları ortaya çıkmıştır. Nasıl sanayi toplumu üzerine yapılan çözümleme başlangıç noktası olarak sanayileşme öncesi toplumu oluşturan toplulukların, ortaklıkların ve yerel geleneklerin yıkılışını alıyorsa, modern dışlaşma da bireyleri yurttaşlığa, mesleğe hatta yaşam düzeyine göre belirleme alışkanlığını yıkmıştır (Touraine, 2017: 47). *“İnsanın küreselleşen toplumda kendini yurttaş ya da çalışan olarak tanımlayabilmesi güçleştikçe etniye, dine ya da inançlara, davranışa ya da törelere göre kısacası kimi kültürel topluluklara göre tanımlama eğilimi artmıştır”* (Touraine, 2017: 46). Bu *“kültürel aitlikler, inançlar ve töreler gösterilenin tersine, içine kapatıldıkları özel alandan çıkmaktadırlar”* (Touraine, 2017: 50). *“Nasıl on dokuzuncu yüzyılda ekonomi politikaya dönüştüyse, bugün de kültür politikaya dönüşmektedir”* (Touraine, 2017: 51). *“Kimlik politikaları, yeni dönemin siyasal çekim merkezi olmaya başlamıştır”* (Laclau, 2015: 9). Bu dönemde “farklılık ve tanınma” talepleri çerçevesinde kadın, cinsel, etnik, dilsel, dinsel vb. kimliklerin, azınlık grupların sesleri yükselişe geçmiştir. Dünya bir yanda küreselleşmenin etkisiyle bir homojenleşmeye ve evrenselleşmeye doğru giderken diğer yanda da tikel kimliklerin yükselişine şahit olmaktadır.

1.1.1. Sosyolojide Kimlik Kavramına Yaklaşımlar

Sosyal bilimlerden felsefe, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, tarih, siyaset bilimi gibi farklı bilim dalları “kimlik” kavramı ile ilgilenmiştir. Kimlik, ilk olarak uzun yıllar psikolojinin alanına ait bir kavram olarak kabul edilmiştir. Psikoloji alanında kimlik, ağırlıklı olarak birey, benlik, kendilik kavramları çerçevesinde ele alınmıştır. Sonrasında kimlik kavramının alanı sosyal psikoloji ve sosyolojide sembolik etkileşimciler aracılığıyla “grup, grup ilişkileri, grup süreçleri, grup benliği” ne doğru genişlemiştir. Her iki alan da bireysel ve kolektif anlamda kimlik nedir, nasıl oluşur, nasıl değişir? gibi sorulara cevap aramıştır. Sosyolojide sembolik etkileşimciler de ilk başlarda benlik kavramına odaklanmış sonrasında “kimlik” kavramına yönelmişlerdir. Onlar psikoloji alanından farklı olarak benlik ya da kimliğin sosyal eylem çerçevesinde toplumsal etkileşimle şekillenmesi üzerinde durmuşlardır. Kimlikle ilgili yerleşik bir psikoloji ve sosyoloji tarihi, 20. yüzyılın başına ve öncesine kadar uzanır. Bu bağlamda ilk olarak W. James, C. H. Cooley, G. H. Mead, G. Simmel’i sayabiliriz (Jenkins, 2016: 27). Başlangıç olarak 1890’da benlik bilinci ve

benliğin kavramsallaştırılmasına çaba harcayan W. James'dır. Daha sonra aynı doğrultuda Baldwin (1897), Cooley (1902) ve Mead (1943) bu konuya önemli katkılarda bulunmuştur (Bilgin, 1994: 225). 1940'larda sembolik etkileşimciler, bireylerin farkındalığını biçimlendiren toplumsal etkileşimle ilgilenmiş ve benliğin ancak toplumsal etkileşim aracılığıyla varolabileceğini iddia etmişlerdir (Akt. Gleason, 2014: 33). C. H. Cooley, benliği, toplumsal etkileşimi dikkate alarak açıklamış ve bu çerçevede "ayna benlik" kuramını ortaya koymuştur (Coser, 2011: 271-275). Cooley'in benlikle ilgili eserlerinden "Human Nature and Social Order" (1902) ve "One Self and Social Organization (1998)" birkaçıdır. G. H. Mead de benlik ile toplum arasında sıkı bir bağ kurmuştur. Mead'e (2017: 165) göre *"benlik, bireyin bir bütün olarak toplumsal deneyim süreciyle ve bu sürece katılan diğer bireylerle ilişkilerinin sonucunda meydana gelir."* Mead'ın "benlik" ile ilgili görüşleri "kimlik" in açıklanmasına temel oluşturmuştur. Onun direkt "kimlik" ile ilgili bir çalışması bulunmamaktadır. Ancak benlikle ilgili ortaya koydukları sembolik etkileşim kuramının gelişiminde etkin bir rol oynamıştır (Burke & Stets, 2009: 19). Sembolik etkileşimcilerin benlikten kimlik kavramına geçişleri Erving Goffman aracılığıyla gerçekleşmiştir. Goffman ve diğer sembolik etkileşimciler, kimliği "grup, grup ilişkileri, özdeşleşme, rol, statü, toplumsal etkileşim, dışlanma vb." kavramları çerçevesinde ele almışlardır. Goffman'ın ilk çalışması Mead'ın "benlik teorisi"nden etkilenecek oluşturduğu "Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu" (1959) adlı eseridir.⁶ "Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar" (1963) kitabıyla ise, benlikten kimliğe doğru kaymış ve kimliği toplumsal kategorizasyon -aidiyet, özdeşleşme, rol, statü, referans grup, toplumsal etkileşim- kavramları çerçevesinde toplumsal dışlanma bağlamında değerlendirmiştir.⁷ 1963'te Peter Ludwing Berger de "Sosyolojiye Çağrı" adlı eserinde kimliği grup, rol, statü vb. kavramları çerçevesinde ele almıştır.⁸ Peter L. Berger ve Thomas Luckmann "Gerçekliğin Sosyal İnşası" kitabında ise, kimliğe birey ile toplum arasındaki diyalektikten doğan bir şey olarak yaklaşmıştır.⁹

⁶ Bkz. Erving Goffman, Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu, Çev: Barış Cezar, Metis Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2014.

⁷ Bkz. Erving Goffman, Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar, Çev: Levent Ünsaldı, S.N.Ağırmaslı, Heretik Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2014.

⁸ Bkz. Peter L. Berger, Sosyolojiye Çağrı (Hümanist Bir Perspektif) Çev: A.Erkan Koca, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2017.

⁹ Bkz. Peter L. Berger, Gerçekliğin Sosyal İnşası (Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi) Çev: Vefa Saygın Ögütte, 1. Baskı, İstanbul, 2008.

“Kimlik” kavramının kolektif düzeyde toplumsal yaşamda somut olarak gündeme gelişi 1960’larda Batı’daki siyasi, toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimlerle ilgili olarak gelişen haklar, özgürlükler, eşitlikler konusundaki genel isyan ve uyanışla birlikte ABD’de 1970’lerde Afrikalı Amerikalıların ardından Polonyalıların, İrlandalıların, İtalyanların vb. köken arayışlarıyla gerçekleşmiştir (Somersan, 2004:142-144). 1970 sonrasında ise dünyanın pek çok bölgesinde Batı Avrupa, Doğu Avrupa, Balkanlar, Sovyetler Birliği vb. yerlerde etnik gruplar ve azınlıklar kültürel farklılıklarını politik tanınma talepleri ile dile getirmeye başlamışlardır.

Kavrama yönelik entelektüel ilgi de ilk olarak göç ve etnisite bağlamında “1975’lerde başlamış, 1980 sonrasında ise “kimlik sosyolojisi” bir yan-disiplin olarak Batı sosyolojisinde giderek bir dinamiklik kazanmıştır” (Türkdoğan, 1999: 7). Semra Somersan (2004: 141) bu tarihi, sosyologların “kimlik” konusuna yönelişi açısından geç kalınmış bir zaman olarak değerlendirmektedir. Hatta ona göre kimlik konusuyla ilgili olarak sosyologların kuramları, kavramsallaştırmaları ve bulguları, hayat, sanat ve bireysel tasavvurların epey gerisinde kalmıştır.

Esasında “kimlik” teriminin ilk olarak popülerleşmesine katkıda bulunan en önemli olay sosyal bilimlerdeki ulusal-karakter çalışmalarıdır denilebilir (Gleason, 2014: 39). Farklı insan gruplarının özel niteliklerle birbirinden ayrıldığı inancı, en az Herodotos kadar eski olmasına rağmen ulus-karakter ilişkisinin bilimsel anlamda incelenmesi de ancak 20.yy’ın ortalarında gerçekleşebilmiştir (Gleason, 2014: 39-42). O da tarihçi, siyaset bilimci ve uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından gerçekleştirilmiş, sosyologlar kuramsal anlamda bu konuyla pek ilgilenmemişlerdir. Klasik sosyologların kendi dönemlerinde toplumsal yaşamda önemli bir yere sahip olan “ulusal kimlik” olgusuna ilgisiz kalmaları eleştirilmektedir (Dieckhoff, Jaffrelot, 2010: 103,104). Breully (2018: 21) ise, modern toplumun büyük kuramcılarının -Marx, Durkheim, Weber- bu konu üzerine çok az yazmalarının ilgisizlikten kaynaklanmadığını düşünmektedir. Ona göre: Karl Marx, ulusçuluğa karşıydı. Emile Durkheim, modern iş bölümünün yol açtığı parçalanmalar altında toplumun nasıl bir arada tutulabileceğiyle ilgilenmekteydi. Max Weber, ateşli bir Alman ulusçusuydu ve insanların neden etnik gruplara veya uluslara ait olduklarının ve bu “gerçeğe” neden değer verdiklerinin bir bilmece yarattığının bilincindeydi. Aynı zamanda üçü de ulusu, devlet ve toplumla büyük ölçüde bir tutmakta ve toplumların iç işleyişiyle ilgilenmekteydiler. Yine de Weber’in “etnik, ırk ve ulus” kavramları ile ilgili önemli

değerlendirmeleri bulunmaktadır. İlk dönem sosyologları sadece “ulusal kimlik”e değil genel olarak “kimlik” kavramına ilgisizdirler. Bauman (2019: 25, 26), bunu şöyle açıklar: Weber, Durkheim, Simmel gibi sosyolojinin kurucu babalarının “kimlik” kavramı ile ilgilenmemeleri, onların döneminde “kimlik” kavramının mühim bir yere sahip olmamasından kaynaklanmaktadır.

“Günümüzde ise “kimlik” halkın en önemli gündemi, herkesin zihninde ve dilindeki acil çözüm bekleyen bir konudur. Sosyolojinin kurucu babaları, onunla karşılaşacak kadar uzun yaşamış olsalardı dikkatlerini çekecek olan şey, kimliğin kendisinden ziyade ona karşı gelişen bu ani ilgi olurdu. Muhtemelen Martin Heidegger’den hareketle bir ipucuna ulaşırlardı: şeyler ancak ortadan kaybolduklarında, işe yaramaz hale geldiklerinde, saçma sapan davranmaya başladıklarında veya bize hayal kırıklığı yaşattıklarında onların farkına varma, onları araştırmamızın odağına koyma ya da tefekkür dünyamıza katma eğilimindeyiz” (Bauman, 2019: 26).

Ona göre ilginç olan durum ilk dönem sosyologlarının kimlik kavramıyla ilgilenmemeleri değil, günümüzde bu kadar çok ilgi odağı olmasıdır.

Sosyolojide kimlik kavramının kültürel-politik düzeyde ilk olarak ele alınışı ağırlıklı olarak Kültürel Çalışmalar Birmingham Okulu tarafından ortaya atılan Marksist temelli eleştirel yaklaşımlar aracılığıyla gerçekleşmiştir. Söz konusu kültürel çalışmalar, toplumu; sınıf, cinsiyet, ırk, etnik ve milli tabakalar içerisinde karşıt ve hiyerarşik toplumsal ilişkiler çerçevesinde incelemiştir. Bu ekol içerisinde sosyolog Stuart Hall’ın ırk ve etnik kimlik ile ilgili görüşleri sosyolojik çözümlemeler açısından önem arz etmektedir (Göktürk, 2016: 164,165). Hall, “Kimliğe Kim İhtiyaç Duyar” (1996) adlı makalesinde Bauman gibi son yıllarda kimlik kavramı etrafında söylem patlaması yaşandığına değinmiştir. Aynı zamanda kimliklerin artık doğal, özcü ve birlik beraberlik sağlayıcı bir perspektifte değerlendirilmemesi gerektiğini, kimliklerin geç modern zamanlarda gittikçe daha çok parçalandığını ve hiçbir zaman tekil olmayıp sürekli farklı belli karşıtlıklar, dışlanmışlıklar, ötekileştirmeler vb. üzerinden çoğul olarak yeniden inşa edilmesi gereken ve dönüşen bir şey olduğunu iddia etmiştir (Hall, 2014: 281).

Bazı sosyologlar da -Kültürel Çalışmalar Birmingham Okulu gibi- kuramsal anlamda olmasa da toplumsal yapı, dönüşüm ve farklılaşmalarla ilişkili olarak “kimlik” ile ilgili birtakım analizlerde bulunmuşlardır. Onlar da Z. Bauman ve S. Hall gibi marjinalleşen, parçalanan, dışlanan, ötekileştirilen, yabancılaşan, yalnızlaşan, bireyselleşen vb. kimliklerin varlığından bahsetmişlerdir. İlgili çalışmalarda kimlik “bireysel, akışkan, değişken, durumsal, esnek, inşa vb.” kavramları çerçevesinde ele alınmıştır. Örneğin Anthony Giddens; “Modernite ve Bireysel Kimlik-Geç Modern

Çağda Benlik ve Toplum,” Zygmunt Bauman; “Bireyselleşmiş Toplum”, “Kimlik”, Richard Sennett; “Kamusal İnsanın Çöküşü,” George Simmel; “Bireysellik ve Kültür,” Erving Goffman; “Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar,” İmmanuel Wallerstein; “İrk, Ulus, Sınıf Belirsiz Kimlikler,” Michel Foucault; “Hapishanenin Doğuşu” vb.

Kimlik, kolektif düzeyde genellikle kültürel-politik talepler çerçevesinde ele alınmaktadır. Günümüzde “kimlik” kavramı daha çok yaşanan hızlı ve köklü toplumsal değişim ve dönüşümlere ilişkin olarak söz konusu bağlamda göç, din, etnisite, milliyetçilik, çokkültürlülük vb. ile ilgili meseleleri açıklamak ve değerlendirmek açısından kullanılmaktadır.

1.2. Kimlik Nedir?

Kimliği ilk bakışta kimsiniz, nesiniz, kimlerdensiniz? sorularının cevabı olarak tanımlayabiliriz. O “şey ya da kişinin ne veya kim olduğu gerçeği ile ilgilidir. Şey veya bir kişinin ne veya kim olduğunu belirleyen özellikler bütünüdür” (Wehmeier, 1993: 316). “Kimlik” soyut bir kavram olmasına rağmen günümüzde gündelik yaşantımızın pek çok anında ve alanında somut bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Etnik grubumuz, dilimiz, kültürümüz, dinimiz hatta kişiliğimiz bile “kimlik” kavramıyla ifade edilir olmuştur.

Mollaer’e göre (2014: 7) “kimlik, politik varoluşun modern zamanlardaki -hem mecazi hem de gerçek anlamıyla- can alıcı boyutlarından biri olarak yakıcı bir politik kavram/soyutlamadır. Her daim bir soyutlama boyutu olmasına veya deneyimin tikelliğini hiçbir zaman kapsamayacak (genel) bir kavram olarak kalmasına rağmen kişiler/özneler/toplumsal aktörler tarafından gerçek ve somut bir şey/nesne muamelesi görmesi tam da bu yakıcılıkla, sadece (soğuk) bir analitik kavram değil, aynı zamanda (sıcak) bir “folk kavram” olmasıyla ilgilidir. “Doğululuk”, “Batılılık”, “Kürtlük”, “Türklük”, “Müslümanlık”, “Alevilik”, “Sünnilik” ve diğerleri; bu kimliklerin kültürel ve politik aciliyetini, kurduğu güç dengelerini bir an düşünürsek, kimliğin basit ve ölü bir analitik kavram değil, herkesi yakalayan canlı kanlı bir mesele olduğu görülmektedir.”

“Sosyolojik açıdan kimlik, minimal olarak, bireyler ve kolektiflerin sosyal ilişkilerinde, diğer bireyler ve kolektiflerle aralarında bulunan ayrım şekilleri olarak tanımlanabilir. Kimlik, kimin kim olduğunu bilme meselesidir... Kimlik, kim olduğumuzu ve başka insanların kim olduğunu anlamamız ve karşılıklı olarak diğer insanların kendilerini ve başka insanları (biz de dahil) anlamalarıdır” (Jenkins, 2016: 20). *“Bireyin ya da grubun hem kendine dair bir tanımlama hem de başkaları tarafından tanınma meselesidir. Bu, aynı zamanda kişinin kendini diğer kişi veya gruplar arasında konumlandırması ile ilişkilidir. O bir resim olarak düşünülebilir. Tanımlamanın birinci*

yönü, kişi veya grubun kendi gözündeki resmine, ikinci yönü diğer kişiler veya gruplar arasındaki yerine işaret eder, buradaki resim diğerleriyle etkileşim içerisinde oluşan bir resimdir” (Bilgin, 2014: 15). Sembolik etkileşimci G. H. Mead (2017: 165), *“benliğin bireyin bir bütün olarak toplumsal deneyim süreciyle ve bu sürece katılan diğer bireylerle ilişkilerinin sonucunda oluştuğunu”* ifade etmiştir. Goffman da Mead gibi kimliğin ben ve diğerleri arasındaki etkileşim sonucu oluştuğunu düşünmekte ve etkileşime büyük önem vermektedir¹⁰ Berger de (2017: 127) her kimliğin varlığını sürdürmek için belirli sosyal ilişkiselliklerinin olması gerektiğine inanmaktadır. Berger ve Luckmann (2008: 251) da kimliği, birey ile toplum arasındaki diyalektikten doğan bir fenomen olarak değerlendirmektedir. Bireyler ya da gruplar kendilerini diğerleri olmadan, diğerleriyle etkileşime girmeden tanımlayamaz. Onun için kimlik kavramından bahsederken kendi-diğerleri, benlik-öteki, biz-onlar, birey-toplum vb. kategorileri vazgeçilmez niteliktedir ki kimlik bu ikili dikatomiler arasındaki etkileşimden hareketle şekillenmektedir. Bauman da “biz-onlar” diyalektiğinde kimliğin oluşumunu şöyle açıklar: Onlar, *“(dış grup), tam da biz’in (iç grubun) kendi hayali zıddıdır ve biz’in (iç grubun) öz kimliği, tutarlılığı, kendi içindeki dayanışması ve duygusal güvenliği için ona ihtiyacı vardır”* (Bauman, 2017a: 58). “Biz”in oluşabilmesi için kendi içinde bir birlik, aynılık, benzerlik, birleriyle özdeşleşme ve aidiyet duygu ve düşüncesine ihtiyacı vardır. Bu kendi içinde özdeşleşme ve aidiyet de başka insanlardan, onlardan farklılaşmakla olur. Onları dışlayarak, diğerlerini dışarıda bırakarak “dışarı” olarak tanımlayarak yapılır (Hall, 2014: 277). Kimlik aynı zamanda diğerlerinden farklı olmakla kurulur (Bauman, 2017b: 22). Bu farklılaştırma, karşılaştırma, temayüz etme, kendini mantıksal bir zorunluluk olarak görme, diğerine kıyasla kendini değerli bulma eğilimi içerir (Bilgin, 1994: 242). *“Bu farklılıklar onun varlığı için hayati önem taşır. Bu farklılık olmasaydı, kimlik de onlardan farkı sayesinde ve kendi sağlamlığı içinde varolmazdı”* (Connolly, 1995: 92). Kimliğin oluşabilmesi için bireyin, toplumun, belirli bir objenin hem kendi içinde benzerlikleri, aynılıkları, özdeşlikleri olmalı ki bu belirli, değişmez bazı özelliklerle özdeşleşme sağlanabilsin (Bilgin, 1994: 227, 228). Hem de kendi sınırlarını koruyabilmesi için bir dizi farklılıklarının olması gerekir. Zira kimlikler, sosyal ilişki içerisinde belirli özdeşleşmeler, benzeşmeler ve farklılaşmalar sayesinde inşa edilir (Bilgin, 1994: 242).

¹⁰ Bkz. Erving Goffman, Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar”, Çev: Levent Ünsaldı, S. N. Ağırnaslı, Ankara, 2014.

“Kimlikler sosyal süreçler içerisinde oluşur. Kimlik bir kez somutlaştıktan sonra da sosyal ilişkiler tarafından idame ettirilir, değiştirilir ve hatta yeniden biçimlendirilir. Kimliğin hem oluşumunu hem de idamesini içeren sosyal süreçler, sosyal yapı tarafından belirlenir. Bunun tam tersine organizmanın, bireysel bilincin ve sosyal yapının karşılıklı etkileşimi tarafından üretilen kimlikler, belirli bir sosyal yapı üzerinde, onu idame ettirmek, değiştirmek ve hatta onu yeniden biçimlendirmek suretiyle etkide bulunurlar” (Berger & Luckmann, 2008: 250).

Kimlikler değişebilir, dönüşebilir, yeniden biçimlendirilebilir. Sosyal bilimciler ve sosyologlar kimliği; "verili", "tanımlı", "kalıcı", "değişmez" vb. bir şey olarak görmekten ziyade "esnek", "değişebilen", "yüzeysel", "dışsal", "gelip geçici", "akışkan" vb. olarak değerlendirmişlerdir. Berger (2017: 125), kimliğin "verilen" bir şey olmadığını sosyal tanınma ve eylemlerimiz içinde bahsedilen bir şey olduğunu ifade etmiştir. Stuart Hall da belirli kimlikler etrafında birlik ve içsel türdeşliğin doğal olmadığını; her kimliğin yoksun olduğu, sessizleştirilmiş ve zikredilmemiş olsa dahi kendi zorunlu karşıtı olarak adlandırdığı, inşa edilmiş olduğunu iddia etmiştir (Hall, 2014: 282). Güvenç de diğer sosyal bilimciler gibi kimlikleri, yaşam boyunca sürekli değişebilen ve çok katmanlı bir şey olarak yorumlamıştır (Güvenç, 2009: 33). Özellikle günümüzde kimliklerin uzun süreli aidiyet sağlayıcı özelliklerini yitirdiği ve daha da değişken olduğu düşünülmektedir. Zygmunt Bauman, kimliklerin bu hızlı ve sürekli değişkenliğini "vestiyer cemaatler" kavramıyla şöyle açıklar: *"aidiyet hissini geleneksel olarak hasredildiği yerler -meslek, aile, çevre ve komşuluk- artık birliktelik hasretini dindiremez veya yalnızlık ve terk edilmişlik hissini gideremez olmuşlardır. Bunlar artık ya kullanışlı değil ya da güvenilmezdir. Bundan dolayı da "vestiyer cemaatler" diye adlandırılabilirler birlikteliklere yönelik giderek artan bir talep ortaya çıkmıştır"* (Bauman, 2019: 42, 43). *"Vestiyer cemaatler de gösteri için geçici olarak bir araya gelirler ve gösteri biter bitmez izleyiciler kabanlarını vestiyerlerdeki askılardan alır almaz dağılırlar"* (Bauman, 2019: 43).

1.2.1. Bireysel Kimlik

Her bireyin kendini tanımladığı ve betimlediği bir benlik tanımı, inançları, değerleri, belli bir dünya görüşü vardır ve bu onun bireysel kimliğini oluşturur (Parekh, 2014: 55). Giddens (2014: 75), bireysel kimliği kişinin kendi biyografisinden hareketle refleksif olarak kavradığı benliği şeklinde açıklar... O kişiliğin bilişsel bileşenini içerir. Giddens (2014: 98, 74), bireysel kimliği bilişsellik ve modernite ile ilişkilendirerek şöyle değerlendirir: bireyler geç modern çağda ne yapmalıyım? nasıl davranmalıyım? nasıl biri olmalıyım? soruları ekseninde refleksif etkinlikler içinde rutin bir biçimde bireysel kimliklerini yaratmaya ve sürdürmeye çalışmaktadırlar.

Goffman (2014: 95) da bireysel kimliği kişiye özgü özellikler ve bu özelliklerin onu diğerlerinden farklılaştırması ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Ancak aynı zamanda bireyi, rol ve statü kavramları ile ilişkilendirerek açıklamıştır. Ve bireysel kimliğin toplumsal organizasyonda; yapılandırılmış, rutin, standartlaştırılmış bir rol oynayabileceğinden ve oynadığından da bahsederek -tam da bireysel kimliğin biriciklik niteliğinden dolayı- bunu kavraması güç olan bir şey olarak değerlendirmiştir.

Kimlik gerek bireysel gerek kolektif olarak diğerlerinin varlığına ihtiyaç duymaktadır. Mead (2017: 213), benlik oluşumunda mutlaka bir başkasının deneyiminin de gerektiğini kendi kendine benliğin oluşamayacağını belirtmiştir.

“Bireysel kimliğin oluşumunda özdeşleşmelerin ve referans sistemlerinin etkisi açıktır ancak sadece bu belirleyici değildir. Çünkü kimlik, sadece sosyal kategori ve modellerin pasif kabulünü, birtakım imgelerin içine girip uymayı kapsamaz. Kimlik yalnızca maruz kaldığımız sosyal etkinin otomatik olarak içleştirilmesini içermez; o aktif çatışmalı bir süreç olarak birey ile diğerlerinin etkileşiminde sürekli devreye girer” (Bilgin, 1994: 244).

Dolayısıyla bireyin bu etkileşim sürecinde bir eleştiri, karar verme seçeneği ve değerlendirme yetisi söz konusudur ki bu da onun kişisel kimliğini oluşturur (Parekh, 2014: 56). Birey toplumsal bir varlık olarak çeşitli toplumsal etkileşimlere dahil olur, farklı statülerde farklı roller edinir. Söz konusu rollere aidiyet hissederek ve kendi kendini ya da başkaları bireyi bu rollere göre tanımlayabilir. Söz konusu tanımlama ve tanınma bireyin toplumsal kimliğini oluşturur. *“Toplumsal kimlik, bireylerin kendilerini bu dünyada nasıl konumlandığını ve yönlendirdiğini temsil eder”* (Parekh, 2014: 66). Kişinin kendisini bir cinsiyet sınıfına, bir yaş sınıfına, bir sosyal sınıfa, bir ulusa vb. aidiyetlerle konumlandırması gibi (Cuche, 2004: 115). Her bireyin kendini konumlandırabileceği belirli ve benzer toplumsal kimlikler vardır ancak herkesin kendini tanımladığı, özdeşleştirdiği ana roller, statüler, referans gruplar vb. -toplumsal kimlikleri- farklı olabilir. Herkes cinsiyet, soy (millet), dil, kültür vb. belli bir toplumsal kimliğin içine doğar; dolayısıyla gerek bireysel gerek toplumsal kimliklerimiz açısından bazı belirlenimlerimiz insanın varoluşu gereğidir. Ancak kimlik önce algılama sonra belirli özdeşleşmeler çerçevesinde bir inşa süreciyle oluşur. Bazıları kendisini cinsiyet (kadın-erkek rolleri), bazıları aile (anne-baba-çocuk, karı-koca), bazıları meslek (avukat, öğretmen, bankacı, doktor vb.), bazıları din (dindar, dindar olmayan), bazıları etnisite (türk-türk olmayan) vb. toplumsal kimliği ile özdeşleştirip tanımlayıp inşa edebilir. Herkesin sahiplendiği, kendinde öne

çıkardığı ve inşa ettiği toplumsal kimliği farklı olabilirken bazısı da kendini çoklu toplumsal kimlikler ekseninde de tanımlayabilir. *“Tüm toplumsal kimlikler, bizi belli bir toplulukla birleştirdiği, bizi tarihsel hikayesinin bir parçası yapıp hayatımıza anlam ve derinlik kattığı müddetçe, bu kimliklerin çoğulluğu bize birden fazla aidiyet, sadakat ve anlam kaynağı sunmakla birlikte kendimizi birtakım birbiriyle örtüşen hayat hikayeleriyle inşa etmemizi sağlar”* (Parekh, 2014: 67). Nihayetinde kimlik, her bireyin anlam dünyası ve tecrübeleri sonucunda oluşur (Castells, 2013: 12).

1.2.2. Kollektif Kimlik

Her bir bireyin cinsiyet, ırk, sınıf, etnisite, din vb. toplumsal kategoriler çerçevesinde şekillenen pek çok toplumsal kimlik temeli mevcuttur. Bu toplumsal kimlik kategorilerinden bazıları kendi aralarındaki ortaklıklardan hareketle kendi içlerinde gruplar oluşturarak “kollektif kimlik” olarak organize olabilmektedirler. *“Kollektif kimlik, belirli bir alanda sınırları belli bir kültürel topluluk tarafından taşınan kimlik olarak da sınırlandırılabilir (veya genişletilebilir); bu anlamda etnik kimlik ve ulusal kimlik bunun versiyonlarıdır”* (Bilgin, 1994: 54). *“Kolektif, ister gerçek ister hayali ister önemli ister önemsiz ya da ister güçlü ister zayıf olsun ortak bir şeylere sahip olmak demektir”* (Jenkins, 2016: 148). Melucci’ye (2014: 83) göre, *“kollektif kimlik, farklı bireyler (ya da daha karmaşık bir aşamada gruplar) tarafından üretilen, etkileşim halinde ve ortaklaşa bir tanımdır; eylemin yönelimleri ve eylemin içinde gerçekleştiği imkanlar ve sınırlılıklar alanı ile ilişkilidir.”* Ve *“kollektif kimlik, belirli bir durumu değil, bir süreci yansıtır. Bir komünitenin kimliği, diğer komünitelerle ilişki içerisinde ve zamanla değişir. Hiçbir komünite tek başına ve mekan dışı bir tözsel kimliğe sahip değildir”* (Bilgin, 1994: 53).

“İlk olarak süreç içerisinde amaçlar, araçlar ve eylem alanı ile ilgili bilişsel tanımların oluşması gerekir. Kolektif eylemin bu farklı unsurları ya da eksenleri toplumun bir bölümü ya da tamamı tarafından paylaşılan ya da bir gruba özgü olan bir dil içinde tanımlanmaktadır. Bunlar verili bir ritüeller, pratikler, kültürel ürünler grubuna dahil edilmiş ve değişik biçimlerde çerçevelenmiştir, fakat her zaman sonuçlar ile araçlar ve yatırımlar ile kazançlar arasındaki bir tür muhasebeye imkan tanır... İkinci olarak; birbirini etkileyen, iletişim kuran, müzakere eden ve kararlar veren aktörler arasındaki aktif ilişkiler ağına göndermede bulunulur” (Melucci, 2014: 83). “Son olarak, kolektif kimliğin tanımı içinde bireylerin kendilerini ortak birliğin bir parçası olarak hissetmelerini sağlayacak ölçüde duygusal yatırıma ihtiyaç duyulur” (Melucci, 2014: 84).

“Kolektif kimlik, belirli bir insan grubunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusuyla ilişkilidir; topluluğun kendine özgü niteliklere sahip olduğu ve bir tekillik taşıdığı yönündeki bilinci ve aidiyet duygusudur” (Bilgin, 1994: 55). Bu bilinç ve duygu “bazı

açılardan birbirine benzeyen insanlar arasında güçlü imgeler uyandırır. Ancak bu benzerlik eşzamanlı olarak farklılaşmayı uyandırmadan da fark edilemez. “Bizi” tanımlamak ayrıca bir dizi “onları” tanımlamayı da içerir. Benzerlik ve farklılık, paylaşılan bir hududun ötesinde birbirlerini yansıtır. Hudutta, ne olmadığımızın içinde ne olduğumuzu keşfederiz” (Jenkins, 2016: 112,113). “ “Biz” ve “onlar” ayrımı bazen sosyolojide iç grup ve dış grup ayrımı olarak verilir. Bu zıt tutumlar birbirinden ayrılmaz; “dış grup” duygusu olmaksızın “iç grup” duygusu olamaz ve tabii tersi de geçerlidir” (Bauman, 2017a: 57). Zaten “kimlik, bazı insanlarla nelerinizin ortak olduğuna ve sizi başkalarından neyin farklılaştırdığına ilişkin bir ait olma sorunudur” (J. Rutherford, v.d., 1998: 85). Toplumlara, “farklılıklarını dışarıya karşı vurgularken, içeri dönük olarak önemsiz gösterir. Üstelik kimlik bilinci zaman içinde gelişir ve böylece olaylar, bir şeylere karşılık gelme, benzerlik, süreklilik temelinde seçilerek korunur” (Asmann, 2015: 48). “ “Biz” ait olduğumuz grup anlamına gelir. Bu grup içinde olanları gayet iyi anlarım ve anladığım için nasıl sürdüreceğimi bilirim, kendimi güvenli ve evimde hissederim. Bu grup adeta benim doğal ortamım, içinde olmaktan hoşlandığım ve huzur içinde döndüğüm yerdir. “Onlar” ise tersine ne ait olmayı isteyebileceğim ne de istediğim bir durumu anlatır” (Bauman, 2017a: 56, 57). “ “Biz” imgesini kullanıyorsam, bizi bölen şeylere karşın bizi birleştiren şeylere öncelik veriyorum demektir. Bu (birçok milliyetçi liderin yurtseverlik nutuklarında görüldüğü gibi), hayali bir cemaatin öteki üyelerine seslenmeye benzer; farklılıkları unutan, kavga etmeyi bırakın, ne kadar ortak yanımız olduğunu düşünün, ortak olduğumuz şeyler bizi bölen her şeyden daha önemlidir” (Bauman, 2017a: 62). Farklılıkların vurgulanması ise dışarıya karşı anlamlıdır. “Biz ancak biz olmayan ötekiler, “onlar” varsa “biz” oluruz; ve onlar hep birlikte, bir bütün olarak bir grup oluştururlar, bunun tek nedeni de “onlar”ın aynı öz nitelikleri paylaşmalarıdır: “onlar”ın hiçbirisi “bizden biri” değildir. Kavramların ikisi de kendi anlamlarını çizdikleri ayrım çizgisinden türetilir. Böyle bir bölünme olmaksızın, kendimizi “onlar” karşısına koyma ihtimali olmaksızın, kendi kimliğimizi anlamlandırmada zorluk çekeriz” (Bauman, 2017a: 72). Gruplar “biz-onlar” algısının sürekliliği sayesinde kendi kimliklerini anlamlandırır, üretir ve yeniden inşa ederler.

Bilgin’e (1994: 65) göre bir insan grubunun kimliği, kolektif kimlik, “belirli bir töze gönderme yapmaksızın bir kurguya, tarihsel olarak oluşturulmuş, inşa edilmiş bir temsiller sistemine dayanmaktadır.” Onun gibi pek çok sosyal bilimci de kimliklerin bir kurguya ve inşaya dayandığını belirtir. Castells de bütün kolektif kimliklerin inşa

edildiğini söylemek kolaydır der. Önemli olan kimliklerin nasıl, nereden hareketle, kim tarafından, ne için üretildiğidir? (Castells, 2013: 14) Ona göre; *“kimliklerin inşası, tarihten, coğrafyadan, biyolojiden, üretken ve üretmeye yönelik kurumlardan, kolektif hafızadan, kişisel fantezilerden, iktidar aygıtlarından ve dinsel vahiylerden malzemeler kullanır. Ama bireyler, toplumsal gruplar, toplumlar bütün bu malzemeyi, içinde bulundukları toplumsal yapıya, uzam/zaman çerçevesinden kaynaklanan toplumsal koşullara ve kültürel projelere göre işler, bütün bu malzemelerin anlamını yeniden düzenler”* (Castells, 2013: 14).

Castells (2013: 14), “kimliklerin sosyal yapı, süreçler içerisinde ve bireylerin eylemleri ekseninde oluştuğunu belirtir. Kimliklerin toplumsal inşası her zaman iktidar ilişkilerinin damgasını vurduğu bir bağlamda gerçekleştiğinden, kimlik inşasını üç farklı biçim ve kökene dayandırarak açıklamıştır.

Meşrulaştırıcı kimlik: Toplumun egemen kurumları tarafından, toplumsal aktörler karşısında egemenliklerini genişletmek ve akılcılaştırmak için inşa edilir...

Direnış Kimliği: Hakim olanın, başat olanın mantığı tarafından değersiz görülen ve/veya damgalanan konumlarda/koşullarda bulunan aktörler tarafından geliştirilir.”

“Proje kimliği: Toplumsal aktörlerin, kendilerine sunulan kültürel malzeme temelinde toplumdaki konumlarını yeniden tanımladıkları, yeni bir kimlik inşa etmeleri; bunu yaparken bütün bir toplumsal yapıyı değiştirmeyi amaçlamalarıdır. Feminizmin kadınların kimliği ve kadın hakları için direniş siperinden çıkıp ataerkilliğe dolayısıyla ataerkil aileye, tarihsel olarak toplumların dayandığı bütün bir üretim, üreme, cinsellik ve kişilik yapısına meydan okuması gibi” (Castells, 2013: 14,15).

Aynı zamanda bu kimlikleri şöyle yorumlar: *“Meşrulaştırıcı kimlik*, bir sivil toplum yaratır; kimi zaman çatışmalı bir tarzda da olsa yapısal egemenliğin, hakimiyetin kaynaklarını akılcılaştıran kimliği yeniden üreten bir dizi kurum ve örgütlenmenin yanı sıra, bir yapısı ve örgütlenmesi olan bir dizi toplumsal aktör ortaya çıkarır” (Castells, 2013: 15). *Direnış kimliği*, baskıya karşı kolektif direniş biçimleri inşa ederek komünlerin ve cemaatlerin yaratılmasını beraberinde getirir. *Proje kimliği*’yse özneler üretir, özneler toplumsal aktörlerdir. Castells, direniş kimliğini en önemli kimlik inşa tipi olarak değerlendirir çünkü bazen bu kimlikler projeler başlatabilir, tarihin akışı sırasında toplumsal kurumlarda egemen hale gelip egemenliklerini akılcılaştırmaya yönelik meşrulaştırıcı kimliklere dönüşebilir... ve nihai olarak farklı tipteki bu kimlik inşa süreçleri farklı sonuçlar doğurarak toplumu oluşturur (Castells, 2013: 16-17).

1.3. Etnisite Kavramı

“Halk” anlamında kullanılan etnisite teriminin (Smith, 2002: 45) modern dönemde “ilk kullanılışı Amerikalı sosyolog David Reisman’a atfedilir (1953)” (Eriksen, 1996: 28). Ancak terim “Yunanca *“ethnos”* kelimesinden gelmesiyle eski bir kavramdır” (Chapman & McDonald & Tonkin, 1996: 19). *“Yunanlılar kendilerini tanımlarken ‘gentli’ terimini kullanmış kendilerinden olmayanları (Hristiyan ve Yahudi olmayanları) ise, pagan anlamında ‘ethnos’ ifadesiyle tanımlamışlardır”* (Hutchinson & Smith, 1996: 4). *“Ethnos terimi, modern Fransızca’da ‘ethnie’ ile varlığını sürdürmektedir. İngilizcede ise, ethnîe terimi bulunmamakla birlikte etnisiteyi belirtmek için, sıfat olan ‘ethnic’ kelimesine bir ek eklenmesiyle (ör. ethnic group, ethnic clothing) kullanılmıştır”* (Chapman & McDonald & Tonkin, 1996: 19). Terim, *“ondördüncü yüzyılın ortalarından itibaren on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar yavaş yavaş ‘ırksal’ özellikler anlamını ifade etmeye başlamış İngilizce’de bu anlamıyla kullanılmaya başlamıştır”* (Eriksen, 1996: 28). Kavramın *“sosyal bilimlerde ve günlük dildeki kullanımı, milliyetçilikle ilişkili olarak 20.yy başlarından itibaren giderek artmıştır”* (Eriksen, 1996: 28). *“Anglo-Amerikan geleneği, bu kavramı çoğunlukla ulus-devletlerde yer alan azınlık grupları belirtmek, Avrupa geleneği ise daha çok tarihsel açıdan soy ve toprak aracılığıyla tanımlanan milliyeti nitelemek amacıyla kullanmıştır”* (Malesevic, 2019: 1). Daha sonra ABD’de “etnikler”, İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudiler, İtalyanlar, İrlandalılar ve büyük bir kısmını İngiliz soyundan gelenlerin oluşturduğu baskın gruptan aşağı görülen diğer insanları ifade etmek için kullanılmıştır (Eriksen, 1996: 28). Sonrasında da komünizmin çöküşü, Sovyetler Birliği gibi yapıların “etnik” açıdan ayrılması, Balkanlarda ve Kafkaslarda yaşanan “etnik” temizlik olayları ise kavramın tanımlamasını ve kullanım alanlarını karmaşıktırmıştır (Malesevic, 2019: 1, 2).

Kavram (etnisite) sosyoloji disiplininde ise -tam sosyolojik anlamıyla on dokuzuncu ve erken yirminci yüzyıllarda kullanımda olmayan- yeni bir terimdir. Max Weber haricinde hiçbir klasik sosyolog çalışmalarında bu terimi kullanmamıştır. Sosyoloji, modernleşmenin ortaya çıkışında sanayileşme, kentleşme ve sekülerleşmenin getirdiği toplumsal değişmelere odaklandığı için kültürel özgünlük biçimine önem vermemiştir. Özellikle klasik sosyologlar (Weber hariç); yoğun etnik bağlar, yaygın olarak heterojen ve dinamik Gessellschaft’ın (toplum) kaçınılmaz gelişile öyle ya da böyle büyük ölçüde homojen ve statik Gemeinschaft’ın (topluluk) özelliklerinin

ortadan kaybolacağını düşünmüştür (Malesevic, 2019: 13, 14). Örneğin Durkheim, sanayileşme, kentleşme ve daha karmaşık iş bölümüyle etnik bağların azalacağına; Marx, kapitalizmin yoğunlaşması ve gelişmesiyle sınıf duygusunun etnisiteye üstün geleceğine inanmaktaydı (Malesevic, 2019: 17,18). Modernleşme etnisite teorisi de liyakata dayalı ve bireyci sanayi toplumunun gelişmesiyle etnisitenin etkisini kaybedeceğini, kimlik ve bağlanma biçimlerinin yerine modern örgütlenme biçimlerinin (ulus-devletin) geçmesiyle etnisitenin ortadan kalkacağı öngörüsünde bulunmuştur (Akt. Malesevic, 2019: 55). Ancak nihai aşamada etnisite yok olmak yerine moderniteyle beraber olgunlaşmış ve yoğunlaşmıştır. Yoğun toplumsal ve mekansal hareketlilik, karmaşık ve sürekli artan işbölümü ile kıt kaynaklara yönelik çetin mücadele modernliği, birey ve grup siyasal taleplerinin kültürel talepler olarak ifade edilmesi için ideal bir alan haline getirmiştir. Etnik bağları baskılamak yerine, siyasetin genellikle etnisitenin gölgesi altında düzenlenmesi nedeniyle modernleşme, etnik bağları pekiştirmiştir (Malesevic, 2019: 58, 59).

Etnik grupların ortadan kaybolmaması aksine kentlerde görünürlüklerinin artması sonucu sosyolojide bu konuda ilk olarak Chicago Okulu sosyologlarından Robert Park ve arkadaşları, Amerika'da grup hareketliliğinin yapısını ve göç kalıplarını incelemişlerdir (Malesevic, 2019: 66). 1970-80'li yıllarda ise etnik ve azınlık gruplarının hareketlenmeleri sonucunda neo-marksistler, etnik grup eşitsizliğinin politik ekonomisi ve ideoloji, kültürel farklılık ve sınıf ayrılıkları bağlamında etnik gruplarla ilgilenmişlerdir (Malesevic, 2019: 31-44). Bunlara ek olarak kendilerini anti-temelciler (post-modernizm, post-yapısalcılık, post-marksizm, refleksif feminizm, sosyal psikalaniz'e kadar uzanan) olarak tanımlayan Foucault (1980) gibi modernleşme teorisi eleştirmenleri de çoklu, çoğul ve tikel gerçekliklerden bahsetmişlerdir. Onlara göre gerçekliğin düzeni ve dili her zaman belirli bir topluluk ya da toplumun alanına aittir. Onlar Derrida'yı takip ederek, etnisitenin kendisini yapı-söküm ile analiz etmeyi amaçlamışlardır. Ve özcü anlamların olmadığını ve bu yüzden hiçbir grup kimliğinin gerçek ya da kesin olmadığını iddia etmişlerdir. Onlara göre etnik grup üyeliği her zaman söylemsel, açık ve olumsaldır (Malesevic, 2019: 143,144).

1.3.1. Etnik Kimlik ve Etnik Grup

Sosyal antropolog Fredrik Barth (2001: 13) "*etnik grubu, sosyal aktörlerin içinde yaşadıkları gruplara ilişkin yaptıkları tanımlamalar sonucunda oluşan toplumsal*

kategori olarak değerlendirmiştir.” Onlar, kendilerini bir sosyal grup olarak ayırt eder ve ortak kültürel kimliklerine dair bir farkındalığı paylaşırlar (Giddens & Sutton, 2014: 207). Anthony Smith de tarihsel bir topluluk bağlamında kültürel özgüllüğün algılanmasının bir halkı diğerlerinden ayırdığına işaret eder (Smith, 2002: 46). Etnik kimlikler, kültürel farklılıkla birlikte biyolojik/fiziksel bir içerik de taşımaktadır ki bu onun “ırk” kavramı ile ilişkilendirilmesine neden olmaktadır. Ancak ırk kavramı daha çok biyolojik ve fiziksel bir anlam taşıırken etniklik hem biyolojik/fiziksel hem kültürel bir anlam taşımaktadır. Weber de bu görüşü desteklemektedir. Ona göre (2012: 512) de *“fiziksel tip ya da geleneklerin veya her ikisinin benzerliği veyahut da kolonizasyon ve göç anıları nedeniyle ortak soya olan öznel bir inanç sahibi olan gruplara etnik grup denilir. Aynı zamanda ortak dil ve yaşam tarzı, ortak dini inançlar tarafından belirlendiği şekliyle her yerde etnik bağ duygularına neden olur; bunun nedeni özellikle başkalarının davranışının anlaşılabilirliğinin, grup oluşumunun temel koşullarından olmasıdır. Bunların yanı sıra ekonomik hayat tarzındaki belirgin farklılıklar ile birlikte giyim kuşam, yerleşim tarzı, gıda ve yeme alışkanlıklarındaki vb. farklılıklar da etnik bağa olan inancı bütün zamanlarda etkiler ve etkilemektedir”* (Weber, 2012: 514, 515). Weber, etnik grup tanımlamasında insanların ortak etnisite inancına özel bir önem atfetmiştir. Söz konusu inanç, aidiyet duygusuyla ilişkili olarak gelişir. Bu aidiyet duygusu, içerdekiler ve dışarıdakiler; biz ve onlar arasında bir ayırım ile oluşur (Eriksen, 2004: 35).

“Bir etnik gruba aidiyet, bireyin kendini ve diğerlerini o aidiyetten kaynaklanan kimliğin gerektirdiği standartlar çerçevesinde tanımlamasını da beraberinde getirir” (Barth, 2001: 17). “Etnik grupların kendilerine özgü kriterlerle tanımlandıklarında bir süreklilik arz ettikleri görülür: Buna göre bu grupların sürekliliği sınırların korunmasına bağlıdır. Bu sınırları belirleyen kültürel unsurlar zaman içerisinde değişebilirler; grup üyelerinin kimliklerini ve grubun örgütsel yapısını belirleyen kültürel karakteristikler de değişebilir. Ancak, grup üyeleri ile grup dışında kalan kimseler arasında bir şekilde her zaman kutuplaşmaya varan farklılıkların olması sınırların sürekliliğinin teminatıdır. Etnik gruba aidiyeti belirleyen unsurlar “objektif” olarak nitelenen farklılıklar değil, toplumsal etkileşim sürecinde oluşan farklılıklardır” (Barth, 2001: 17, 18).

Barth, farklılıklarla sınırların korunmasına önem vermiştir. Ona göre; bir grubun üyeleri başka grupların üyeleriyle etkileşim halindeyken söz konusu grup kimliğini koruyabiliyorsa, bu durumda aidiyet ve dışlama dinamikleri devreye girmiş demektir. Grubun varlığını devam ettirebilmesi için bu dinamiklere ihtiyaç vardır (Barth, 2001: 18).

Yinger (1994: 3, 4) da etnik grubu üç ana unsur çerçevesinde açıklamıştır: *“1) dil, din, ırk, köken ve yerleşilen topraklarla ilişkili olarak kültürel özellikleri ile grubun*

diğerleri tarafından farklılığının algılanması, 2) etnik grubun üyelerinin de kendilerini farklı algılaması ve 3) kendilerinin (gerçek ya da mitsel) ortak soy ve kültürleri etrafında inşa ettikleri ortak etkinliklere katılma durumları.” Yinger, etnik grubun oluşumunda kendi farklılığını kendisinin ve diğerlerinin algılamasına ve ortak pratiklere katılmayı belirleyici görmüştür. Barth (2001: 16) da Yinger gibi bir grubun kendisini etnik grup olarak tanımlaması ve diğerleri tarafından da aynı şekilde tanımlanmasını önemli görmüştür. Castells (2013: 75) de etnisitenin insanlık tarihi boyunca temel bir anlam ve tanınma kaynağı olduğunu belirtmiştir. Ona göre; ABD’den Sahra altı Afrikası’na dek çağdaş toplumların çoğunda toplumsal farklılaşma ve toplumsal tanınma etnisiteye dayanmaktadır.

Anthony Smith ise, etnik grubu daha çok tarihsel, sembolik ve kültürel nitelikleriyle açıklamıştır. Bir etnik grubun taşıması gereken özellikleri 6 başlık altında toplamıştır: İlk olarak *“kollektif isimler, etnik toplulukların kesin bir işareti ve simgesidir; topluluklar bu isimlerle kendilerini ayırır ve bu isim onlara “özlerini” hatırlatır... İkinci olarak etnik bağların ve duygudaşlığın temelini oluşturan anlamlar bileşiminin anahtar unsurları yaradılışa ve soya / ortak soya ilişkin mitler”* dir (Smith, 2002: 48). Etnik grubun soy ortaklığına dayandığı meselesi pek çok sosyalebilimci tarafından kabul edilmektedir. *“Ortak bir tarihsel anlayış da birbirini izleyen kuşakları, ortak birikime eklenen deneyimlerle birleştirir”* (Smith, 2002: 50). Aynı zamanda bir etnik grubun üyelerinin kendilerine özgü **özel bir ortak kültür’ü vardır.** *“Burada en fazla paylaşılan ve aynı zamanda ayırt edici olan nitelikler dil ve dindir. Fakat görenekler, kurumlar, yasalar, folklor, mimari, giyim, beslenme, müzik ve sanat hatta renk ve fiziksel görünüş de farklılıkları artırabilir veya onların yerini alabilir”* (Smith, 2002: 51). Ancak genel olarak etnik grubun açıklanmasında ortak bir dil ve din birliğinin olması büyük bir önem taşımaktadır. Bir etnik kategori ancak dini veya dilsel içeriklerle tamamlanabilir (Akt. Mitchell, 2006: 547). Öncelikle *“dil, bir konuşma pratiği olarak sosyal grup üyelerinin bir birlik oluşturmaları ve onların kendilerini tanımlamasında çok önemlidir. Çünkü paylaşılmış iletişimsel geleneklerle bireyler, birbirini kendi sosyal gruplarının bir parçası olarak görürler”* (İnal, 2012: 127). Dil, etnik grup açısından vazgeçilmez değildir ancak belirleyici bir işleve sahiptir. Din de önemlidir ancak bütün toplumlar ya da kimlikler dini temellere sahip değildir ama ciddi bir din varlığı ya da tarihi olan toplumlarda din, benlik ve ötekinin sınıflandırılmasının türetildiği bir kültürel birikim oluşturabilir (Mitchell, 2006: 549). Böyle toplumlarda din yalnızca kimliğin bir belirteci değil, aksine sembolleri, ritüelleri

ve kurumları ile etnik kimliği destekleyen bir yapıdır (Mitchell, 2006: 543). Bunlarla birlikte **“belli bir teritorya ile özdeşleşme** ve/ya bir etnik grubun her zaman, **“mülkiyetinde”** gördüğü belli bir yer ya da teritorya ile bağları vardır. Bu teritoryada ikamet edebilirler ya da bu bağ sadece güçlü bir bellek olabilir” (Smith, 2002: 53). En önemlisi de **“bir etnik topluluk, sıkıntılı ve tehlikeli zamanlarda topluluk içindeki sınıfa, gruba ve bölgeye dayanan bölünmelerin üstesinden gelecek güçlü bir aidiyet ve etkin bir dayanışma duygusu’na sahip olmalıdır”** (Smith, 2002: 56).

1.3.2. Etnisite Kuramları

Etnik grupların oluşumunun yanısıra bir diğer önemli mesele etnik grupların bekası, sürekliliği, değişebilirliği ya da çözülüşüyle ilgilidir. Anthony Smith (2002: 58), etnisitenin evrensel olmadığını, yaygın ve süregelen görünümünü ve kalıcılığını tartışmaktadır. Onun sürekliliği içindeki değişme yeteneğini ve değişim içindeki sürekliliğini “etnisitenin paradoksu” olarak tanımlamaktadır. Smith’in bu tartışması etnisite ile ilgilenen pek çok bilim adamının zihnini meşgul etmiştir. Bu sorunsaldan hareketle iki temel etnisite kuramı ortaya atılmıştır. Bu yaklaşımlardan biri ilkçi (primordialist) yaklaşım, etnisitenin doğal, verili ve kalıcı olduğunu, diğeri araçsalcı (instrumentalist) yaklaşım ise, etnisitenin işlevsel, değişebilir ve inşa olduğunu öne sürmektedir.

Primordialist (İlkçi) Yaklaşım: Öncüleri Edward Shils ve Clifford Geertz olarak kabul edilmektedir. Clifford Geertz, Edward Shils tarafından ortaya atılan insana ilişkin olan ve açıklanamayan, dayanıklı; gelenek, milliyet, ırk, dil, din gibi kültürel “verili”lerin ilksel niteliklerin önemini vurguladığı öncü ayrımları takip etmektedir (Hutchinson & Smith, 1996: 32). Bu yaklaşım kendi içinde sosyo-biyolojik ve sosyolojik olarak ikiye ayrılmaktadır: **“Sosyo-biyolojik versiyonu, etnisitenin kan bağıyla ilgili olduğunu ve kan bağının hayatta kalma mücadelesinde kolektif amaçları gerçekleştirmede bir araç olduğunu vurgular”** (Akt. Smith, 2002: 34). Onlar insanların birbirleriyle hayvanlarla aynı nedenlerle işbirliği yapıyor ve mücadele ediyorsa bu görüşten yola çıkarak sosyal eylemin biyolojik özünün açığa çıkarılmasıyla açıklanabileceğini düşünmektedir. **“Eibl Eibestfeldt ve Salter (2001), Van den Berghe (1978, 1981, 1995), Rushton (1999), MacDonald (2000), Van der Dennen (1991, 1999) ve Vanhannen (1999), diğerleriyle beraber bu düşünceden yola çıkarak neo-Darwinci bir etnisite kuramı geliştirmeye çalışmışlardır”** (Malesevic, 2019: 82).

“Sosyolojik versiyonları ise dili, dini, ırkı, etnisiteyi ve toprağı tarih boyunca ortak amaca sahip insan gruplarını örgütleyen temel ilke ve bağlar olarak değerlendirmiştir. Bu bakımdan söz konusu unsurlar karmaşık siyasal oluşumlardan önce geldiği ve bu siyasal oluşumların üzerine inşa edilebileceği temeli oluşturduğu için “primordialist”tir. “Primordialist bağlar” tıpkı cinsiyet ve coğrafyanın yaptığı gibi insanları farklı gruplara ayırmıştır ve ayırmaya da devam etmektedir” (Smith, 2002: 34).

Somersan da bu yaklaşımı “ *“veri etnisite” başlığı altında evvelden gelen, ilk ve mantıki olmayan, toplumsal yaşamın değişmez verisiymişçesine algılanan kültürel bağlılıklar olarak değerlendirilmişlerdir... Bu görüşe göre etnisite sabit, temel bir tutkudur ve doğumun değiştirilemeyen koşullarından kaynaklanmaktadır*” (Somersan, 2004: 26). Jenkins de toplumsal cinsiyet, akrabalık ve etnikliğin ilk başta birincil kimlikler (daha değişmez ve dayanıklı kimlikler) olabileceğini düşünmüş ancak sonunda akrabalık ve etnikliğin evrensel birincil kimlikler olmadığı ve değişebileceği kanaatine varmıştır (Jenkins, 2016: 93-95).

“Primordialist (ilkçi) yaklaşıma yönelik sosyal bilimcilerden pek çok eleştiri gelmiştir. Primordializm, açıklayıcı olmaktan çok tanımlayıcı olmakla eleştirilmiştir. Bu kuramların “a-priori” kabullenmeleri içermesi ve etnisiteyi mistik olarak tanımlanabilecek bir tarzda tanımlaması tepki görmektedir. Primordial bağları oluşturan gelenek, kültür, kan bağına inanç, dil, din, ırk gibi unsurların “verilmişlikler” olarak kabul edilmesi tartışılmakta; bu unsurların değişebilirliklerine, esnekliklerine ve kaybolabilirliklerine vurgu yapılmaktadır” (Akt. Akıllı & Sağır, 2004: 20).

Onların “*kolektif kültürel bağların ve duyguların Antik Çağ’dan beri varolduğuna işaret ettikleri iddiaları, bunların evrensel olduğu varsayımlarını (bırakın primordialistlerin “doğal” olduğunu vurgulamalarını) açıklamakta yetersiz kalmaktadır*” (Smith, 2002: 35).

“1960 sonrasında primordialist yaklaşıma karşı geliştirilen bu eleştirileri ve ondan uzaklaşılmasını Cora Govers ve Hans Vermulen, iki dönemde gerçekleşen bilimsel gelişmeler çerçevesinde şöyle değerlendirmektedir: Bunlardan biri Fredrik Barth’ın *Ethnic Groups and Boundaries* isimli çalışmasından yola çıkan ve etnik grupların siyasal alanda çıkar grupları olarak incelenmesine yönelik fikirlerin ortaya atılmasıdır. Bu yaklaşım etnik kimliklerin durumsallığına işaret etmiştir. Diğerleri ise, 1980’lerin başlarında Eric Hobsbawm’ın *Geleneğin Keşfi (The Invention of Tradition)* ve Benedict Anderson’ın *Hayali Topluluklar (Imagined Communities)* isimli çalışmaları ile etnik grupların işlevleri veya örgütlenme, harekete geçme biçimlerinden çok etnik kimliklerin ne şekilde sosyal olarak inşa edildiğini ele alan kontrüktivist (inşaaacı) yaklaşımların geliştirilmesidir” (Akt. Akıllı & Sağır, 2004: 7).

Bu çalışmalar, araçsalıcı (instrumentalist) yaklaşımın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Smith, 2002: 32). Ayrıca primordialist yaklaşımın aksine işlemselci ve araçsalıcı yaklaşım, etnik bağların esnekliğine vurgu yapmaktadır (Hutchinson & Smith, 1996: 33).

Fredrik Barth'ın etnik gruplara durumsalcı yaklaşımı, araçsalcı kuramın gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

Barth (2001: 28), “etnik kimliğin devamının her koşulda şart olmadığını ve değişen koşullarla yeni kimliklerin edinebileceğini düşünmektedir. Ona göre; sahip olunan etnik kimliğin devamının sağlanması ya da bu kimliğin başkasıyla değiştirilmesi, diğer etnik kimliklere sahip kimselerin performansına ve söz konusu kimseye sunulan imkanlara bağlıdır... Yani önemli olan farklı etnik kimliğe sahip olan kimselerin ne denli iyi bir performans sergiledikleri ve söz konusu kimseye ne tür alternatif kimlikleri ve yaşam standartlarını sunulabildiğidir.”

Araçsalcı (instrumentalist) Yaklaşım: “Elitlerin kıt kaynaklara ama yüksek iletişim düzeyine sahip bir dünya temel alındığında, etnik sembol ve sınırların tek bir bayrak altında farklı grupların çıkarlarını daha kolay yönlendirme yolları ve daha fazla bağlılık yaratabilecek zenginlik, güç ve prestij için verdikleri evrensel mücadelede kitle desteği sağlamak için etnik ve milliyetçi birimlerin uygun “alanlar” sağladıklarını savunmaktadır. Bu görüşe göre, etnisite temel olarak “araçsal”dır. Savunucuları, kültürel hedeflerden başka amaçlara hizmet eder fakat bunu ekonomik ve siyasal çıkarları kültürel “etki” ile bir araya getirerek yaparlar” (Smith, 2002: 31).

Nathan Glazer, Daniel Moynihan, Fredrik Barth, Abner Cohen ve Paul R. Brass bu yaklaşımın önde gelen temsilcileri olarak anılmaktadır. Somersan, bu yaklaşımı **“akışkan veya faydacı etnisite”** olarak tanımlamakta ve *“faydacı etnisite veya koşullar gerektirdiğinde amaca ulaşmak için araç olarak kullanılan grup aidiyeti”* (Somersan, 2004: 27) olarak açıklamaktadır. Malesevic (2019: 176, 177) ise bu yaklaşımı etnik sosyoloji perspektifinden **“durumsalcı yaklaşım”** olarak tanımlamıştır. Bu kavramla etnisitenin verili olmayıp dinamik olduğunu, eylemle yaratıldığını ve sosyal ile siyasal çevrenin etkisi, aktörlerin inançları, algıları, kişisel çıkarları vb. unsurlara bağlı olduğunu belirtmiştir. Sosyo-biyoloji ve işlevselcilik haricinde diğer tüm sosyolojik etnisite teorilerinin durumsalcı analiz yaklaşımıyla çalıştığını ancak söz konusu teorilerin her birinin bu yaklaşımı kullanma biçimlerinin farklılık gösterdiğini ifade etmiştir.

İlkçi yaklaşımdan ayrılan ve araçsal yaklaşımın altında değerlendirilebilecek bir başka yaklaşım da **“mantıki seçim yaklaşımı”**dır. Bu yaklaşım, bireysel yönelimleri öne çıkarmaktadır. Etnik örgütlenmeler, çıkarlarına uygun olduğu sürece bireyler aidiyetlerini oraya devretmeye razı olmaktadır. Michael Hechter ve Michael Banton, normatif ve yapısalcı açıklamaları, bireysel tercihleri gözardı ettiği için reddedip yerine, kamusal amaçların, bireysel olarak gerçekleştirilmesine bağlı grup dayanışması modelini geliştirmiştir (Somersan, 2004: 29; Hutchinson & Smith, 1996: 32). Malesevic (2019: 95) de bu kuramı **“rasyonel seçim teorisi”** olarak tanımlamıştır. John Elster, Raymond Boudon ve James Coleman'ın bu kuramın

öncüleridir. Üçü de metodolojik bireyciliğe, aktörün niyeti ve rasyonelliğine vurgu yapmaktadırlar. Michael Hecter'e göre etnik gruplar, kültürel ya da fiziksel farklılıklar, bireylerin ve sosyal grupların bireysel avantajlarını en üst düzeye çıkarmak amacıyla aktörler tarafından kullanılır (Akt. Malesevic, 2019: 98). Bireyler, kısıtlı kaynaklara, ekonomik avantajlara, zenginlik, güç veya statüye ulaşmak için sürekli rekabet halindeki aktörlerdir. Söz konusu rekabet sürecinde etnisite; yani dil, gelenekler, lehçeler, ten rengi ve hatta yeme alışkanlıkları gibi paylaşılan anlamlar ve kültürel kaynaklar grup üyeliğinin bedelini önemli ölçüde ucuzlatma işlevini yerine getirebilmektedir (Malesevic, 2019: 98). Onlara göre etnisite, kendi bireysel çıkarlarının peşinde koştukları sosyal ve kültürel bir kaynaktır. Dolayısıyla bireylerin sözde "geçişken etnik kimlik" stratejisini rasyonel ve çıkarıcı bir şekilde nasıl kullandıklarını göstermeye çalışırlar. Bu yaklaşımın temelinde etnisiteye dinamik ve değişken bir süreç olarak yaklaşmak vardır (Malesevic, 2019: 98).

Konstrüktivist (inşa) Kuramı: Hans Rudolf Wicker'e göre bu kuram, *"ilk önce primordial ve özsel olanın verilmişlikler değil insanlar tarafından özgün amaçlar için inşa edilmiş olduğunu ortaya koyar. İkinci olarak ise, klasik dönem sosyal bilimlerinin uluslar, kültürler ve etnik gruplar gibi karmaşık bütünlerin yani modern çağın özcü doğasına uygun kavramların inşaya ne şekilde katkıda bulunduğunu gösterir"* (Akt. Akıllı & Sağır, 2004: 17, 18). Eric Hobsbawm ve Benedict Anderson, konstrüktivist kuramın iki önemli temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Eric Hobsbawm, "1789'dan İtibaren Uluslar ve Ulusçuluk (Nations and Nationalism since 1789)" isimli eserinde ulusalcılık ideolojisinin ve ulusal kimliklerin siyasi seçkinlerce nasıl inşa edildiğini ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır. Benedict Anderson ise "Hayali Topluluklar (Imagined Communities)" adlı kitabında ulusu, matbaa kapitalizminin gelişmesiyle belirli dillerin ülke çapında yayıncılıkla yaygınlaşmasıyla "hayali bir topluluk"un nasıl oluşturulduğunu ortaya koymaktadır (Akt. Akıllı & Sağır, 2004: 18). Hobsbawm, Anderson gibi Ernest Gellner de bu kuramın temsilcilerinden sayılmaktadır. Benedict Anderson ve Ernest Gellner inşa kuramlarında modern dönemde yeni tür bir kolektif bilinçten doğan milli aidiyet duygusunu "mümkün kılan" öncül koşulları mercek altına almışlardır (Dieckhoff, Jaffrelot, 2010: 37-40).

Jean François Bayart (1999: 9) da " *"kimlik"lerin her biri olsa olsa kültürel bir inşa, siyasal veya ideolojik bir inşa, yani eninde sonunda tarihsel bir inşadır. Kaçınılmaz olarak kendisini bize dayatan doğal bir kimlik yoktur"* der. Konstrüktivist/inşa

yaklaşımı da etnik grup oluşumu ve etnik kimliklerin -verili, değişmez, kalıcı olmadığını- tıpkı diğer belirgin kimlik kategorilerinde olduğu gibi etkileşimsel (interactional), tarihsel, ekonomik ve politik nedenlere bağlı olarak oluştuğunu iddia etmektedir. Etnik kimliklerin inşası ve üretimi grup içi (grup karakteristiği) ve grup dışı (devlet politikaları) etkenlerle sağlanmaktadır (Yapıcı, 2011: 66). Modern dönemde kimliklerin inşası ve yeniden üretiminde devlet politikalarının rolü ve işlevi büyüktür. Hobsbawm, Anderson ve Gellner de modern dönemde devletlerin etnik-millî kimliklerini eğitim kurumları, kitle iletişim araçları vb. aracılığıyla inşa ettiğini iddia etmektedir.

Benedict Anderson, millî kimliklerin oluşumunu açıklarken “hayali cemaat” anahtar kavramını kullanır. Anderson’a (2015: 20) göre “ulus, hayal edilmiş bir siyasal topluluktur”. Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacaktır ama her birinin hayalinde toplumlarının hayali yaşamaya devam edecektir (Akt. Anderson, 2015: 20). Söz konusu hayal, onlar arasında biz duygusunun oluşmasını sağlayacaktır. Anderson’a (2015: 129) göre yeni devletler, millî bir kitle iletişimi ve eğitim sistemiyle “ulus inşalarını” gerçekleştirmektedir. Öncelikle ulusal bir yazı dili oluşturulur. Halk dilinin yazılı hale gelmesi için faaliyet gösteren leksikograflar, gramerciler, filologlar ortaya çıkar (Anderson, 2015: 87). Böylece diller aracılığıyla hayali cemaatler türetilerek, tikel dayanışma grupları inşa edilebilir. Ancak modern dönemde millî kimliğin inşası, dilin kendisiyle değil, millî yayın dili aracılığıyla gerçekleşir (Anderson, 2015: 151). Matbaanın gelişimi ve yaygınlaşmasıyla “yayıncılık” faaliyetleri aracılığıyla yazı (yayın) dilinin dolaşıma geçmeye başlamasıyla sözlü halk dilinin yazılı hali de yaygınlaşmıştır (Anderson, 2015: 59). “Yayıncılık dile, yeni bir sabitlik kazandırmış, bu da uzun vadede öznel millet kavramları için son derece merkezi bir rol oynayan kadimlik fikrinin inşa edilmesine katkıda bulunmuştur” (Anderson, 2015: 60). Anderson, yayıncılık faaliyeti olarak doğan iki tahayyül biçimine, “roman” ve “gazete”ye ayrı bir önem atfetmiştir (Anderson, 2015: 39). Gazete ve romanlar aracılığıyla birbirine hayalen bağlı okurlar oluşur. Bu okurlar, kendi dünyevi, tikel ve görünür görünmezlikleriyle ulusal olarak hayal edilen cemaatin üyelerini oluştururlar (Anderson, 2015: 60). Özellikle gazetenin aynı zamanda herkes tarafından tüketilmesi (tahayyül edilmesi) kitlesel bir ayini andırmaktadır (Anderson, 2015: 50). Yayıncılığın yanı sıra kitle iletişim teknolojisinin gelişmesi özellikle radyo ve televizyon, hayali cemaatin oluşmasında önemli yardımcıları olmuştur (Anderson, 2015: 152). TV ve radyo, işitsel bir tasarım

olarak hayali topluluğun oluşmasında yazılı basının önündedir, basılı sayfanın ulaşamadığı, nüfuz edemediği bölgelere ve insanlara ulaşır (Anderson, 2015: 71). Bunların sürekli deneyimlenmesi aidiyet duygularının ve kimliğin yeniden üretilmesini sağlamaktadır.

Ernest Gellner, sosyolojinin kurucularının Weber ve Durkheim'n mirasını sürdürerek tarım ve sanayi toplumu ayrımı ekseninde yaklaşımını ortaya koymuştur (Akt. Özkırımlı, 2015: 142). Ona göre; *“modernizmin öngördüğü gibi, sanayileşmeye geçiş çağı, ulusluluk çağını da beraberinde getirmiştir. Bu çağ, artık kendini ilk kez hissettiren yeni ulusçu zorunluğu yerine getirmek için siyasal ya da kültürel sınırların ya da her ikisinin değişikliğe uğradığı çalkantılı bir yeniden uyarlanma çağıdır”* (Gellner, 2018: 118). *“Ulusçuluk, aslında derinliğine içselleştirilmiş her biri devlet tarafından korunan eğitime bağlı yüksek kültürle dayanan yeni türden bir toplumsal örgütlenmenin sonucudur”* (Gellner, 2018: 127). Modern toplum, *“herkesin eğitim almasını öngörür, topluluk dışı eğitim bir kural haline gelir ve kültürel anlamda hiç kimse kendi kendinin berberi olmaz. Modern toplum, bağımsız bir eğitim sistemini yürütebilecek büyüklükte olmayan hiçbir alt topluluğun artık kendi kendini yeniden üretemeyeceği bir toplumdur. Tamamen toplumsallaşmış bireylerin yeniden üretimi, iş bölümünün bir parçası haline gelir ve bu işlev artık topluluklar tarafından yürütülemez olur, gelişmiş modern toplum işte böyle bir toplumdur”* (Gellner, 2018: 108, 109). Standartlaştırılmış ve örgün eğitimin, modern toplumun işleyişinde önemli bir rolü vardır (Gellner, 2018, 105). Standartlaştırılan bir dil aracılığıyla *“bütün dünyada giderek hız kazanan bir süreç olan yaygın yüksek kültürlerin, yani standartlaşmış, okuryazarlığa ve eğitime dayanan iletişim sistemlerinin kurulması, çağdaş varsayımları ciddiye alan herkese ulusal kimliğin ortak kültürle tanımlanabileceği hissini vermiştir”* (Gellner, 2018: 137). Bu kültür, daha önce var olan kültürlerin bazılarının süreç içinde dönüştürülerek yeniden kullanılmasıyla oluşturulur (Gellner, 2018: 127). *“Kabul etmek gerekir ki, ulusçuluk önceden var olan, tarihsel mirasın getirdiği çok sayıdaki kültürün içinden bir seçim yapıyor ve onları çoğunlukla tamamen dönüştürüyor olsa bile bu kültürel zenginlikten yararlanır. Ölü diller yeniden canlandırılır, gelenek icat edilir, oldukça hayali eskiye ait olduğu sanılan bir takım saf özellikler gündeme gelir”* (Gellner, 2018: 138). Bu seçilen ve işlenen yeni kültür bir birlik beraberlik sağlayıcıdır. İnsanlar *“ancak ve ancak aynı kültürü paylaşıyorlarsa aynı ulus'tan sayılırlar. Burada kültür bir düşünceler, işaretler ve çağrışımlar davranış ve iletişim biçimleri sistemi anlamına gelmektedir”* (Gellner,

2018: 78). Söz konusu kültürün eğitim aracılığıyla yaygınlaştırılmasıyla birlik ve beraberliğin milli kimliğin oluşturulacağını düşünmektedir.

Eric J. Hobsbawm (2006: 306) ise milli aidiyet ve kimliğin inşasının oluşumunun “icat edilmiş gelenekler” ile sağlandığını iddia etmiştir. On dokuzuncu yüzyılda dönemin derin ve hızlı dönüşümleri sonucu toplumsal birlikteliği, toplumsal ilişkileri yapılandırmak ve kimliği ifade etmek amacıyla gelenekler icat edildiğini söylemiştir. Tam olarak sabit bir millet tanımının yapılamayacağını, onun modern bir kurgu olduğunu ve tarihsel süreç içinde yapısının sürekli değiştiğini belirtmiştir. İcad edilen geleneklerle milli birliğin sağlanmaya çalışıldığını düşünmektedir. Onların eski gibi görünüp eski olma iddiasındaki “gelenekler”in kökenlerinin aslında sıklıkla oldukça yakın bir geçmişe (modern döneme) dayandığını ifade etmektedir (Hobsbawm, 2006: 1). Onun kullanmış olduğu “*“icat edilmiş gelenek” terimi; hem gerçekten icat edilmiş, inşa edilmiş ve formal düzlemde kurumsallaşmış gelenekleri hem de kolayca izi sürülmeyecek bir şekilde kısa ve belirlenebilir bir zaman diliminde ortaya çıkmış olan ve büyük bir hızla yerleşmiş gelenekleri kapsamaktadır... İcat edilmiş geleneğin, kabul görmüş kurallarca yönlendirilen ve bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen geçmişle doğal bir süreklilik anıttırır şekilde tekrarlara dayanarak belli değerleri ve davranış normlarını aşılamaaya çalışan pratikler*” (Hobsbawm, 2006: 2) olarak düşünülmesi gerektiğini belirtir. Ona göre “*gelenekleri icat etmek var sayıldığı üzere geçmişe referansla belirginlik kazanan özünde bir formelleştirme ve rutinleştirme sürecidir*” (Hobsbawm, 2006: 5).

Hobsbawm, sanayi devriminden sonra icat edilen gelenekleri üçe ayırır: “a) toplumsal birlik-beraberliği ya da gerçek veya yapay cemaatlere grup aidiyetini oluşturan veya sembolize eden gelenekler b) kurumları, statü ya da otorite ilişkilerini oluşturan veya meşrulaştıran gelenekler c) ana amacı toplumsallaşma, inançların, değer yargılarının ve davranış teamüllerinin aşılamaı aktarılması olan gelenekler. B ve c tipindeki geleneklerin bilerek tasarlandığını a tipindeki geleneklerin ise daha yaygın olduğunu” (Hobsbawm, 2006: 12) ifade etmektedir. Bu “*“icat edilmiş gelenekler” görece yeni bir tarihsel yenilik olan “ulus”la ilintili milliyetçilik, ulus devlet, ulusal semboller ve tarihler gibi fenomenlerle yakından alakalıdır. Bütün bunlar genellikle üzerine düşünülmüş ve her zaman yenilikçi olan toplumsal mühendislikteki uygulamalara dayanmaktadır*” (Hobsbawm, 2006: 17). Yeni türde bir geleneğin icadı ve inşasında eski malzemelerden yararlanılır. Toplumlar, bu tür

malzemelerden oluşan bir stoğa sahiptir; ayrıntılı bir sembolik pratikler ve iletişim dili de her zaman mevcuttur. Bazen yeni gelenekler eskilerine yamanarak oluşturulabilir, bazense resmi ritüel, sembolizm ve ahlaki nasihatlerden ödünç alınabilir. Mevcut alışılmış geleneksel pratikler -halk şarkıları, yarışmalar, nişancılık- yeni ulusal amaçlar doğrultusunda değiştirilmiş, bütünleştirilmiş ve kurumsallaştırılmıştır (Hobsbawm, 2006: 7, 8). Bu geleneklerin benimsetilmesi için de yeni araçlara; seremonilere, kahramanlara, sembollere vb. ihtiyaç duyulmuştur (Hobsbawm, 2006: 306). Ayrıca modern kitlesel medyanın (basın, sinema ve radyo) her geçen gün yaygın şekilde kullanılışı bu ihtiyacın giderilmesinde yararlanılan aygıtlardandır (Hobsbawm, 2014: 170). Bunlara ek olarak eğitim kurumları ilkokullar, ders kitapları da bu anlamda önemli bir yere sahiptir (Akt. Hobsbawm, 2014: 115). Sonuç olarak bir ülkenin yurttaşları ortak şeyler, yerler, pratikler, önemli şahsiyetler, anılar, işaretler ve semboller etrafında birleşip bir “halk” haline gelerek bir tür cemaate (hayali de olsa) dönüşmektedir (Hobsbawm, 2014: 113).

Bu çalışmada Gagauz kimliğine; “verili”, “değişmez”, “doğal”, “kalıcı”, vb. bir şey olarak değil “esnek”, “değişebilen”, “dönüşebilen”, “inşa edilebilen” vb. bir şey olarak yaklaşılmıştır. Buradan hareketle sahadan toplanan verilerin analizinde araçsalci (instrumentalist/durumsalcı) yaklaşım ve kontrüktivist (inşa) kuramlarından yararlanılmaktadır. Kontrüktivist (inşa) kuramı, diğer iki yaklaşımdan farklı olarak etnik kimlikten ziyade “ulus kimliği” çerçevesinde oluşturulmuştur. *“Gerek etnisite ve milliyetçilik kavramları arasındaki farklılığın belirsizliği gerek inceleme alanı ve terminoloji olarak neredeyse aynı temelleri paylaşmaları -bazı yazarlar ikisi arasında bir fark olmadığını belirtmektedir-”* (Akt. Özkırımlı, 2015: 70; Akıllı & Sağır, 2004: 6) nedeniyle Gagauz kimliği değerlendirilirken milliyetçilik kuramlarının desteğinden yararlanılmaktadır. Bu çalışmada Gagauzlar, “etnik bir grup” olarak tanımlanmış ve değerlendirilmiştir ki onlar zaten bir etnik gruptur ancak özerk bir siyasi yapıya sahip olmaları nedeniyle aynı zamanda “millet/ulus” niteliği de taşımaktadırlar. Kontrüktivist/inşa kuramlarından bu “millet/ulus kimliği” çerçevesinde yararlanılmaktadır. Yalnız onların “millet/ulus kimliği” kontrüktivist/inşa kuramında kullanılan büyük ve yerleşik bir “millet/ulus kimliği” anlamında değil, daha çok etno-antropolojik bağlamda gündeme gelen azınlık ve mikro bir ulusçuluktur (Karakaş, 2015: 110). Gagauzların uluslaşma girişimleri, SSCB’nin dağılması sonucu ortaya çıkan etnik-milliyetçilikle ilgili bir mikro-ulusçuluk deneyimidir. Bu araştırma Gagauz

Yeri Özek Bölgesi'nde yapıldığı için onlar için kullanılan "etnik grup" terimi siyasi bir oluşuma sahip olmayan etnik gruplarla aynı anlamda kullanılmamaktadır.

1.4. Etnik ve Milli Kimlik (Etnik Milliyetçilik) Tartışmaları

Gagauzların yaşadığı bölge coğrafi olarak Balkanlar ve Doğu Avrupa'da bulunan, siyasi geçmiş olarak ise SSCB egemenliğinde yer almış bir alandır. Bu bölgede yaşayan etnik ve milli grupların kendilerine özgü milliyetçiliği ve etnik-milliyetçiliği olduğu yönünde teorik tartışmalar bulunmaktadır. Gagauzlar da bu bölgede siyasi bir oluşuma sahip olan bir etnik grup olduğu için burada söz konusu teorik tartışmalara yer verilmiştir. Öncelikle kavramsal bir değerlendirmeye başlayacak olursak; etnik kelimesi ırk, millet gibi kavramların yerine de kullanılabilir. Örneğin millet, milliyet ve milliyetçilik kavramları zaman zaman etnisiteyle çakışmaktadır (etnik milliyetçilik kavramında olduğu gibi). Oysa bu kavramlar çoğu zaman siyasi özerklik ve toprak bütünlüğü üzerine yürütülen tarihi projelere ilişkin ideolojileri ve siyasi akımları nitelemektedir (Malesevic, 2019: 4-7). Ancak yine de etnik ve millet kavramları birbiriyle yakın ilişkilidir ve yer yer birbirinin yerine kullanılabilir. Örneğin; Wallerstein, ulusu, ulusal devletin kurduğu cemaati, kurgusal etniklik olarak tanımlamıştır (Balibar & Wallerstein, 2013: 119). *"Etnik veya ulusal kimlik, sosyal ve politik bütünlüğün bir aracı anlamında kullanılmaktadır"* (Bilgin, 1994: 57). Max Weber (2012: 516) de etnik grubu, siyasal eylem ve ulusla ilişkili olarak şöyle açıklamıştır: ortak etnisite duyguları ve akrabalık kavramlarının yaratılmasında kalıtsal fiziksel tip, gelenek farklılıkları, dilsel, dinsel farklılıkların yanı sıra genellikle sosyal grupların ekonomik ve siyasi koşulları tarafından oluşturulur. Ona göre (2012: 518) etnik grubun önemli dinamik potansiyellerinden biri siyasi eylemdir. Dolayısıyla ortak etnisite inancının kaynağı, ortak soy inancına bağlı olsa da siyasi tecrübelerle dayanmaktadır. Bu inanç ancak ortak siyasal eylemle yaratılabilir ve sürdürülebilir. Buradan hareketle etnik grubu ulusla şu şekilde ilişkilendirir: *"ulus" kavramı "halk" kavramıyla -etnik anlamda- belirgin bir şekilde ortak olduğu hissedilen ne varsa ortak soydan kaynaklanması gerektiği şeklinde belirsiz bir çağrışımı paylaşır"* (Weber, 2012: 519). Ancak aynı ortak soydan olup kendilerini aynı ulusun üyeleri olarak görmeyen topluluklar da vardır. Örneğin; Sırp ve Hırvatlar (dinleri farklı) gibi. Bugün ortak dil, ulus olmanın temeli sayılmaktadır. Gerçekte de "ulus-devlet" ortak bir dile dayalı "devletle" özdeş hale gelmiştir (Weber, 2012: 519). Ancak yine de sadece dil aynı ulusal kimlikten

olunduğu hissini vermez, hatta farklı dilleri konuşan bazı halklar da kendilerini aynı ulusun üyesi olarak görebilirler. Dolayısıyla ona göre "ulusal" kavramı altında toplanan kimlik duyguları tek biçimli değildir ve farklı kaynaklardan gelebilir. Ekonomik, sosyal yapı, ortak bir dil, din, ortak gelenekler ya da siyasal hatıraları paylaşan insanlara ait güçlü bir siyasal topluluk fikri bir ulus duygusunun kaynağı olabilir, böyle bir devlet zaten var olabilir veya arzu edilebilir (Weber, 2012: 521, 522). Guibernau (2010: 95) da “ *“ulus”u, ortak bir kültürü paylaşan, sınırları tartışmaya yer bırakmayacak biçimde belirlenmiş bir toprağa bağlı olan ve ortak bir gelecek projesi ile kendini yönetme hakkı iddiasıyla topluluk oluşturma bilincine sahip bir insan grubu*” olarak tanımlamıştır. Ve ulusu, üyeleri tanımlanmamış bir yolla da olsa ortak bir kökeni paylaşan, çeşitli kültürel, tarihsel ve bölgesel bağlara sahip ancak belirli siyasal taleplerde bulunmayan etnik gruptan ayırmıştır. Guibernau gibi Wallerstein da devlet sınırlarına bağlı, toplumsal siyasal bir kategori olarak ulusu, devlet sınırlarına bağlı olmayan kültürel bir kategori olan etnik gruptan ayrı olarak değerlendirmiştir (Balibar & Wallerstein, 2013: 96, 97). Sosyal bilimcilerin çoğu da etnik ve ulus arasındaki temel farklılığın “vatan ve siyasallık” olduğunu belirtmiştir.

Tarihte çoğu topluluk, etnik grup olarak varlığını sürdürürken daha az topluluk ulus olarak varlığını sürdürmektedir. Ernest Gellner’e göre (2018: 77) “*bir ulusun üyesi olmak insanın doğuştan sahip olduğu bir özellik değildir fakat zamanımızda öyle bir görünüme bürünmüştür. Ulus da devlet gibi evrensel bir zorunluluk değil bir olumsallıktır, ne uluslar ne de devletler her çağda ve her türlü koşulda var olmak durumundadır.*” Sanki her topluluk ulus olmak durumundaymış gibi dünyada giderek yaygınlaşan etnik grupların bir ulus olma çabası söz konusudur. Guibernau’ya göre (2010: 98) bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır: “*bunlardan birisi, ulusal azınlığın mevcut durumdan duyulan rahatsızlık nedeniyle daha fazla özerklik ya da bağımsızlık isteğidir... Diğeri, devlet kurumlarının çökmesidir.*” “*Eski Sovyetler Birliği’ndeki ulusalcı hareketlerin beklenmedik çoğalmasını anlamanın temel faktörlerinden biri devletin insanların temel gereksinimlerini yerine getirememesi ve tatmin edici alternatif yapıların bulunmayışdır*” (Guibernau, 2010: 98, 99). Guibernau ve Hobsbawm gibi düşünürlerden farklı olarak pek çok sosyalbilimci bu durumu, komünizm sonrası derin kökleri olan dirençli etnik ve milli kimliklerin ortaya çıkışı, etnik milliyetçiliğin canlanması olarak değerlendirmiştir. Brubaker & Cooper (2014: 444 - 446) -Guibernau ve Hobsbawm gibi- da bu bastırılanın geri dönüş

fikrini sorunlu görmüş ve bunu şöyle değerlendirmiştir: milli kimlikler Sovyetlerin dağılmasıyla bir anda canlanmış değildir. Elbette her açıdan baskıcı olan Sovyet rejimi milliyetçilik karşıtıydı ama asla millilik karşıtı değildi. Milliği bastırmak şöyle dursun, rejim bunu kurumlaştırıp düzenlemekte daha önce görülmemiş yollara başvurmuştur: ülke topraklarını her biri belirli bir etnik-milli (ethnonational) gruba ait olmak üzere özerk olduğu farz edilen elliden fazla milli anavatana bölmüştür, her vatandaşa etnik bir milliyet affetmiştir. Rejim bunları yaparak önceden var olan bir durumu basitçe tanımış ve onaylamış değildir; hem insanları hem de bölgeleri milli olarak yeniden kurmuştur. Dolayısıyla SSCB etkin olduğu dönemde her etnik gruba sınırlı bir millilik atfetmiş kontrollü bir şekilde onun var olmasına müsaade etmiştir. SSCB dağıldıktan sonra ise bu etnik gruplar, ortada bağlanacak bir siyasi yapı olmadığı için kendi siyasi birliğini kurmak durumunda kalmış, bağımsız ve özerk olarak siyasal örgütlenme biçimleri ortaya çıkmıştır. Ancak bu bölgede milletlerin gelişimini genellikle tek bir modelle açıklamak oldukça zordur. Hem SSCB bölgesinde hem dünya genelinde ulus oluşumları farklı zamanlar ve biçimlerde deneyimlenmiştir. Milletlerin ortaya çıktığı tarihsel süreçler şöyle sınıflandırılabilir; 1) Birinci Dünya Savaşı öncesi, 2) 1918-1945, 3) 1945-1990, 4) 1990 sonrası (SSCB'nin dağılması) (Özkırımlı, 2015: 31). Bu süreçler temelleri birbirinden farklı millet, milliyetçilik ve milli kimliklerin doğmasına neden olmuştur. Özetle *“milli kimlik, milliyetçilik ulus-devletle ilişkili olarak Batı Avrupa’da Hristiyanlık doğal hukuk ve dünyevi bireycilik gelenekleri ile beslenmiş topraklarda yetişmiş, sonrasında onun coğrafi sınırları genişlemiş, ulusların sayısı çoğalmış ve milliyetçilik fikrinin tohumları yeni ve bakir topraklara da ekilmiştir”* (Carr, 2019: 47). Ancak söz konusu milli kimlik deneyimleri; toplumların coğrafi, tarihi, kültürel, siyasi, toplumsal, ekonomik vb. unsurları çerçevesinde farklı ve kendine özgün bir şekilde deneyimlenmiştir. Craig Calhoun’a göre *“milliyetçilik tek bir kuram ile açıklanamayacak kadar aşırı bir çeşitlilik içerir. Muhtelif milliyetçiliklerin özgül eğilimleri ve kapsamaları büyük ölçüde özgül tarihsel gelenekler, liderler yaratıcılığı ve uluslararası bağlamın olumsuzluğundan belirlenmektedir”* (Akt. Dieckhoff, Jaffrelot, 2010: 24). Bu tartışmalar çerçevesinde bazı bilim adamları milliyetçilik/milli kimlik çeşitlerine dair birtakım tipolojiler öne sürmüştür. Söz konusu tipolojiler, *“vatandaşların siyasal ortaklığının; akılcı ve iradeye dayalı bir inşanın ürünü olan “Fransız tarzı ulus” ile kolektif bir ruhun taşıyıcısı; kültürel ve organik bir bütün olan “Alman tarzı ulus” modellerinden esinlenmiştir”* (Dieckhoff, Jaffrelot, 2010: 83). Anthony Smith’e (2016: 131,132) göre

bu tipolojilerden en nüfuzlu olanı Hans Kohn'unkidir. Kohn, milliyetçiliğin rasyonel ve kurumsal "Batılı" türünü organik ve mistik "Doğulu" türünden ayırmıştır. Ona göre İngiltere, Fransa ve Amerika'da gelişen Batılı milliyetçilik daha akılcı, çoğulcu ve iyimser bir yapıya sahiptir. Bu ülkelerde milliyetçilik toplum sözleşmesine dayalı olup orta sınıfların savunduğu toplumsal ilerleme düşüncesine hizmet etmektedir. Aksine Doğu Avrupa'da ise, önemli bir orta sınıf gelişmemiş, onun yerine milliyetçiliklerin başını çeken bir avuç entelektüel olmuştur. Bunlar aynı zamanda duygusal ve otoriter bir milliyetçilik ortaya koymuşlardır. Asya'da olduğu gibi Orta ve Doğu Avrupa'daki milliyetçi hareketleri de bu türdendir. Kohn'un milliyetçilik ayrımına benzer bir ayrımı da John Plamenatz yapmıştır. Batı türünü, on dokuzuncu yüzyılın tipik örneği olan ve liberal düşüncelerle derin bağları bulunan, Doğu türünü ise, kendi vatani olan Balkanlarda görülen türden bir milliyetçilik olarak sınıflandırmıştır (Gellner, 2018: 188). Doğu milliyetçiliği, oluşma sürecinde bulunan bir yüksek kültür adına faaliyet göstermektedir (Gellner, 2018: 189). *"Bu milliyetçilik belirsiz tarihsel ya da dile ve atalara sadakatle ve bu yeni doğan ulusal yüksek kültürlerle kendilerini henüz tanımlamaya çalışan halklara sahip, birçok lehçeli karmakarışık bir harita üzerinde benzer rakiplerle vahşi bir rekabete girerek hakim olmuş ya da olmaya çalışmıştır. Modern dünyanın nesnel koşulları onları bu kültürlerden biriyle tanımlanmaya zorlamıştır"* (Gellner, 2018: 189). Doğu Avrupa'nın bu hakları hala çok sayıda karmaşık akrabalık, toprak ve din ilişkilerinin hepsine birden bağlıydılar (Gellner, 2018: 190). Smith (2016: 25) de "Batılı-Doğulu" ayrımını sürdürerek toprağa bağlı (teritoryal) ve etnik milliyetçilikten söz etmiş ve bunları da kendi aralarında "bağımsızlık öncesi ve sonrası" olarak ayrı değerlendirmiştir. Toprağa bağlı (teritoryal) olana göre "milletin iyi tanımlanmış ülkelere/topraklara" sahip olmaları gerekir. O herhangi bir toprak parçası değil, "tarihi bir toprak", "yurt" ve "halkın beşiği" olmalıdır.

"Tarihi ülke, yasal-siyasi topluluk, topluluk fertlerinin yasal-siyasi eşitliği ve ortak sivil kültür ile ideoloji bütün bunlar milletin standardı, batılı modelin oluşturucularıdır. Batılı olmayan ise Doğu Avrupa ile Asya koşullarında şekillenen millet modelidir. Bu modeli 'etnik-millet' kavramıyla tanımlayabiliriz. Bu modelin sayısız yüzü vardır. İlki, soyu öne çıkarmasıdır. Millet, hayali bir "üst aile" olarak görülür ve özellikle Doğu Avrupa ve Ortadoğu ülkelerindeki yerli entelektüellerce çetelesi tutulan soy ve şecerinin kökeniyle gurur duyulur" (Smith, 2016: 28). "Etnik modelde, batılı sivil modeldeki hukukun yerini yerli kültür, genellikle dil ve adet almıştır. Lugatçıların, dilbilimcilerin ve halk bilimcilerin Doğu Avrupa ile Asya milliyetçilerinin ilk evrelerinde merkezi bir rol oynamalarının nedeni budur. Bu insanların 'halk'ın (folk) geçmiş ve şimdiki kültürüyle ilgili yapmış oldukları lingüistik ve etnografik araştırmalar, dildeki canlanmaların hüsrarla sonuçlandığı yerlerde bile 'millet olmak' planına malzeme oluşturmuştur" (Smith, 2016: 29). "Şecerecilik (jenealoji) ve varsayımsal soy bağları halkın seferber edilmesi, yerli dil, adet ve gelenekler vb. bütün bunlar Doğu Avrupa ve Asya'daki

toplulukların izlediği farklı bir “milli oluşum”u yansıtan ve dinamik bir siyasi meydan okuma olan alternatif bir etnik millet kavramının unsurlarıdır” (Smith, 2016: 30).

Smith’in “etnik milliyetçilik sınıflandırmasının ayrılıkçı temelinde yorumlanan bağımsızlık öncesi ve sonrası değerlendirmelerine de bakacak olursak;

a. Bağımsızlık öncesi hareketler: Millet düşüncesi temelde etnik ve jeneolojik (secereci) hareketlerdir. Daha büyük bir siyasi birimden ayrılmaya ve onun yerine yeni bir siyasi “etno-millet” kurmaya çalışacaklardır...

b. Bağımsızlık sonrası hareketler: Millet düşüncesi temelde etnik ve jeneolojik hareketlerdir. “Etno-millet”in o andaki sınırlarının dışında bulunan etnik “akrabaları” ve onların yaşadıkları toprakları ilhak etmek veya kültürel ve etnik bakımdan benzer etno-milli devletlerin birliği yoluyla daha geniş bir etno-milli devlet kurmak suretiyle genişlemeye çalışacaklardır” (Smith, 2016: 134).

Alain Dieckhoff da Doğu Avrupa milliyetçiliğini ayrıca ele almış ve şöyle değerlendirmiştir: buradaki küçük köylü toplulukları asla özgün bir siyasal varlığa sahip olamamışlar veya yüzlerce yıllık bir baskı yüzünden böylesi bir varlıktan yoksun kalmışlardır. Doğu Avrupa’nın “küçük uluslar”ı büyük eksikliklerden mustarıdır: siyasal (siyasal birliğin yokluğu), toplumsal (yerel yönetici elitlerin yokluğu) ve kültürel (yüksek kültürün yokluğu) (Akt. Dieckhoff, Jaffrelot, 2010: 96, 97).

Özetle Kohn, Plamenatz ve Smith, Doğu-Batı milliyetçiliklerinin farklı olduğunu ortaya koymuşlardır. Smith tartışmayı biraz daha ileriye taşıyarak Batı ve Doğu Avrupa, Asya, Latin Amerika ve Afrika’da milli kimliklerin oluşum ve gelişiminin farklı olduğunu Batı dışındakilerin etno-milliyetçilik temelinde bir tasarım ürünü olarak oluştuğunu iddia etmiştir.

Smith (2016: 136) tüm sınıflandırmalara rağmen tarihsel süreçte her etnik grubun kendi özel konum ve koşulları içerisinde millet oluşunu şöyle açıklar: *“milletler dünyasında her bir millet biriciktir, eşsizdir ve her biri “seçilmiş”tir. Bir zamanlar kendi çapında dünyanın merkezi, karanlığın ortasında bir ışık olan her etnik topluluk, aynı topluluğun tarihi mahzeninden bugünkü miras ve kültür değerlerini seçmesi, yeniden yorumlaması ve inşa etmesi ile aynı eşsizlikteki öteki kültürel kimliklerin yanibaşında eşi menendi olmayan bir milli kimlik olarak yerini alır.”*

“Her ulusun kendine göre kurucu ataları, ulusun çağlara yayılan sürekliliğini sağlayan bir tarihi, milli değerleri şahsında somutlaştıran kahramanları, bir dili, kültürel ve tarihi abideleri, anı mekanları, tipik bir manzarası, bir folklor ve de giysi, damak zevki, sembolik hayvanlar gibi kimi pitoresk ortaklıkları vardır. Yugoslavya, Çekoslovakya veya SSCB’nin dağılmasının ardından, önceki devlet yapılarından kopan uluslar da bu listeyi bütünüyle onayladıkları göstermişlerdir” (Dieckhoff, Jaffrelot, 2010: 154).

“Bugün insanoğlunun paylaştığı bütün kolektif kimlikler arasında milli kimlik, belki de en temelli ve kapsamlı olanıdır” (Smith, 2016: 221). *“Milli kimlik, tarihi bir toprağı /ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleğı, ortak bir kitlesel kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan insanların sahip olduğu bir kimlik olarak tanımlanabilir”* (Smith, 2016: 32). Peki milli kimliğin unsurları ne işe yaramakta ve neyi sağlamaktadır? Smith bu işlevleri, dışsal ve içsel olarak ikiye ayırmıştır. Teritoryal, ekonomik ve siyasi olanlar dışsal işlevlerdir. Milletler, önce bir ülkenin sınırlarını çizerler sonra ekonomik anlamda bölgesel kaynaklar üzerinde denetim kurarlar (Smith, 2016: 34).

“Siyasi olarak ise millete özgü kişilik ve değerleri tanımlayan ve halkın kadim gelenek ve adetlerini yansıtan, ortak yasal hakların ve yasal kurumların görevlerini meşrulaştırırlar. Milli kimlikler, içsel işlevler olarak da fertlerin “uyruklar” ve “yurttaşlar” olarak toplumsallaştırılmasını sağlarlar. Bugün, milliyetçi kültürel sahiçilik ve birlik ideallerinin etkisi altında, milli hars ile ayırt edici, türdeş bir kültür kamu eğitim sistemleriyle benimsetilmeye çalışılmaktadır. Bayrak, para, marş, üniforma, anıt ve kutlama gibi sembollerle topluluk fertlerine ortak mirasları, kültürel yakınlıkları hatırlatılmakta, ortak kimlik ve aidiyet duyguları güçlendirilmektedir. Ayrıca milli kimlik, bireylere kendilerini dünya üzerinde bir kolektif kültür içinde tanımlama aracı olmuştur” (Smith, 2016: 35).

Gagauz Yeri Özerk Bölgesi, Doğı Avrupa’da yer alan SSCB’den ayrılan çoğunluk olarak Gagauzların yaşadığı bir yerdir. Bu siyasi birliğin oluşumu, yukarıda tartışılmış olan Doğı milliyetçiliğı çerçevesinde gerçekleşmiştir. Batı milliyetçiliğı gibi köklü ve bütünüyle “ulus/millet” kavramının içini dolduran bir milli oluşuma sahip değildir. Bu oluşum “etnik-milliyetçilik” modeline girmektedir. Bu modele benzer bir milli kimliğin yansımalarını üzerinde taşımaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE GAGAUZLAR VE GAGAUZ KİMLİĞİ

Gagauzlar; Türk kökenli, Türkiye Türkçesine yakın bir dil olan “Gagauzca” anadiline sahip ve Ortodoks Hristiyan dinine bağlı bir topluluktur. Günümüzde Gagauzlar, çoğunluğu Moldova’ya bağlı Gagauz Yeri Özerk Bölgesi’nde olmak üzere Ukrayna, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan gibi farklı ülkelerde yaşamaktadır.

Tablo 1: Gagauzların Yaşadıkları Ülkeler ve Tahmini Nüfus Oranları

Yaşadıkları Ülke	1989 Nüfusu	2015 Nüfusu
Moldova	153.458	155.000
Ukrayna (Odessa)	31.967	32.000
Diğer Eski S.S.C.B (Özellikle RF ve Kazakistan)	12.332	13.000
Eski S.S.C.B. Toplam	197.757	200.000
Romanya		50.000
Yunanistan		
Bulgaristan		
Türkiye		
Genel Toplam		250.000*

(Aksoy, 2016: 251)

Ayrıca SSCB dağıldıktan sonra Gagauzların pek çoğu iş, eğitim ve daha iyi yaşam olanaklarına erişmek amacıyla Rusya ve Türkiye başta olmak üzere Almanya, İngiltere, İtalya, Amerika vb. ülkelere de göç etmişlerdir. Dünyadaki toplam Gagauz nüfusunun -farklı tahminler olmakla birlikte- 250 bin civarında olduğu düşünülmektedir (Aksoy, 2016: 251). Bugün bu nüfusun en büyük kısmı yaklaşık 134 bin oranıyla Gagauzya’da -3 kasaba ve 23 köyden oluşan- yaşamaktadır. Gagauzlar tarihsel süreçte Bizans, Osmanlı, Rus imparatorlukları, Romanya Krallığı ve Sovyetler Birliği egemenliğinde yaşamıştır. Bu devletlerin her biri kendi döneminde Gagauz kimliği üzerinde farklı bir etkiye sahip olmuştur. Bu bölümde önce Gagauz kimliğinin oluşumuna sonra tarihsel süreçte Gagauzların söz konusu farklı egemenlikler altındaki konumlarına değineceğiz. Bu bölüm tarihsel bir arka plan oluşturmasıyla günümüzdeki Gagauz kimliğinin anlaşılması açısından önemlidir.

2.1. Gagauz Etnik Kimliği

Gagauzların etnik bir grup olarak tanınması çok eski tarihlere dayanmamaktadır. Claude Cahen (2001: 26, 27), *“Gagauz adı”nın ortaçağa ait hiçbir metinde yer almadığını ve modern Gagauz etnik grubunun ortaçağdan sonra ortaya çıkmış bir karışım olabileceğini* iddia etmiştir. Atanas Manov (2001: 37), tarihin (Gagauz) adında bir ulusun varlığını anmadığını söyler. Ona göre, *“Gagauz sözcüğü bir ulusun tarihsel bir adı değil, Oğuzların bir aile sanıdır, hristiyanlığı kabullerini belirtmek üzere -sonradan- alınmıştır”* (Manov, 2001: 37).

Gagauzların milli lideri Mihail Çakır da “Besabiyalı Gagauzların İstoriyası” (1934) adlı kitabında tarihin “Gagauz” adında bir halkı açık olarak bilmediğini ve yazmadığını ancak onların sözleri, adetleri, dilleri, çalgıları ve zanaatlarıyla var olduğunu onların Türk-Oğuzdan Türk-Uzdan geldiğini belirtmiştir (Çakır, Haz. Bulgar, 2007: 65).

Gagauz etnograf Mariya Maruneviç de “Gagauz” etnosunun sonradan oluştuğunu şöyle açıklar: “Gagauz halkı-evvelki zamanlar-dan kalma bir Türk etnosudur. Onun kökenleri evvelki Oğuzlardan, Orta Asya’dan gelmektedir. Bizim dedelerimiz Türk kavimlerinden Uzlar, Peçenekler, Kumanlar IX-XI asırlarda Karadeniz’in kuzeyinden Bulgaristan’a göç etmişler. Onların birleşiminden XII-XIII asırların içinde bir (y)eni Türk etnos-Gagauz halkı oluşmuştur (Maruneviç, 2000a: 37). Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Gagauz etnisitesi çok eski bir oluşum değildir. Resmi kayıtlara “Gagauz” adı altında kaydedilmeleri ise daha yakın zamanlarda gerçekleşmiştir. Bir iddiaya göre; onlarla ilgili resmi nüfus verileri ile ilgili ilk bilgilere 1817 yılında rastlanılmıştır (Çelik Şavk, 2013: 484; Karanfil, 2015: 51). Başka bir iddiaya göre ise “Gagauz” sözcüğünün ilk kaydı 1853 yılında görülmüştür. Akademisyen P. fon Köpen’in Sent Petersburg Kraliyet Bilimler Akademisi için hazırladığı Besarabya’ya göç eden Bulgarlarla ilgili raporunda “Gagauz” adını kullanmıştır. İlginçtir ki akademisyen P. fon Köpen tarafından istatistik rapor hazırlanmakla görevlendirilen İsmail vilayeti, Vilayet İhtiyarlar Heyeti başkanı Stepan Semonoviç Pavlov hazırladığı çizelgede Gagavuzları genel Bulgarlar sayısından ayırmamıştır (Akt. Gradeşliev, 1997: 53). XVIII. yy sonu ve XIX. yy başında Rusya’nın egemenliğine giren Besarabya bölgesine göç eden Gagauzlar, burada Bulgarların içinde değerlendirilmişlerdir. Onlar ilk kez 1897’de Rusya’da yapılan nüfus sayımında ayrı bir etnos “Gagauz” olarak sayılmıştır (Bulgar, 2016b: 248) Gagauzlar, XV. yüzyıldan

XIX. yüzyıla kadar egemenliğinde yaşadıkları Osmanlı kaynaklarında da kendi adlarıyla anılmamış ve Osmanlı kaynakları onlar hakkında pek bilgi vermemiştir (Karpát, 2012: 323). Ahmet Cebeci (2008: 33) de “XVI. yy. Osmanlı Tahrir Defterlerinde Gagauzlar” adlı doktora çalışmasında Osmanlılar tarafından düzenlenen resmi kayıtlarda Gagauz etnik adının kullanılmadığını ifade etmiştir. Cebeci (1992: 588, 589), Osmanlı defterlerinde nüfusun milliyeti belirtilmediğini hane-i müslim, hane-i gebran şeklinde yazıldığını, gebran adı altında yazılan hristiyan nüfus içinden Gagauzları Türkçe lakaplarından ayırt edebildiklerini söylemiştir. Karpát (2012: 323) da Gagauzların tahrir defterlerinde “gayrimüslim” hanesine kaydedildiğini ve sonradan Bulgar, Rum hatta Rus olarak adlandırıldıklarını belirtmiştir. *“Osmanlı ülkesinde Gagauzlardan ilk defa İstanbul’da Fransızca Courier d’Orient gazetesini çıkaran Jean Pietri bahsetmiştir. Pietri, Moldova taraflarına bir gezi yapmış ve keşfettiği Gagauzlar hakkında gazetesinde resimli bir tanıtma yazısı yazmıştır. Bu yazıdan Teodor Kasap 1876 tarihinde Hayal gazetesindeki makalesinde bahsetmiştir. Kasap’ın yazısı, Osmanlı basınında Gagauzlarla ilgili ilk Türkçe yazıdır”* (Akt. Argunşah, 2013: 2157).

Karpát’a göre (2012: 321) “Gagauzların nüfus durumları ve hatta varlıkları hakkındaki bilgilerin bu kadar az ve sıhhsiz olmasının ana sebebi, yakın zamanlara kadar ayrı bir etnik-millî topluluk olarak tanınmamış olmaları ve içinde yaşadıkları Bulgar, Rumen, Rus ve Ukraynalı topluluklarla aynı dini yani Ortodoks hristiyanlığı paylaşmaları nedeniyle onların içinde değerlendirilmeleridir. Gagauzlar ancak XX. yüzyılın ikinci yarısında dil esaslı üzerine kurulan etnik-millî kimliklerini kabul ettirmeyi başaramışlardır.”

Onların küçük bir grup olmaları nedeniyle kendi yazılı belgelerinin olmaması, egemenliğinde yaşadıkları imparatorlukların da onları kayıtlara dini kimliklerini esas alarak -gayrimüslim ya da diğer hristiyan halklar arasına dahil etmesi- geçirmesi daha sonraki bilimsel çalışmalarda da onların etnik kökenlerinin net bir şekilde ortaya konulmasını zorlaştırmıştır. Bu nedenle de onların etnik kökenleriyle ilgili çeşitli hipotezler öne sürülmüştür. Hipotezler, Gagauzların Türk kökenli olup farklı boylardan -Uz, Oğuz, Peçenek, Kuman-Kıpçak ve Anadolu Selçukluları- oldukları ve Türk kökenli olmayıp Bulgar, Rum ve Rumen- Türkçe konuşan Rumlar, Bulgarlar, Rumenler- oldukları şeklinde iki ana eksenle yoğunlaşmıştır. Türk kökenli olduklarına dair görüşler de kendi içerisinde farklılaşarak ikiye ayrılmıştır.

Gagauzların Türk kökenli olduklarına dair mevcut görüşlerden biri Gagauzların Kuzey Türk koluna mensup olup Karadeniz’in Kuzey’inden Batı’ya göçen Oğuz kavimlerinden Peçenek, Kuman, Kıpçak, Karakalpak, Uzlardan oldukları yönündedir.

Çek tarihçi, Constantin İreçek “Das Füstenthum Bulgarien, Wien, 1891” adlı eserinde Gagauzlarla ilgili şunları söylemiştir: Bulgaristan’ın doğu kısmında dağınık olarak yaşayan Ortodoks Hristiyanlar vardır ki, bunlar anadil olarak Türkçe konuşurlar ve tipik olarak eski yerli Rum, Rumen ve Slavlardan açık bir şekilde ayrılırlar. Onlar Dobruca ve Besarabya’da Gagauz olarak adlandırılırlar. Ortaçağ’da Osmanlı hakimiyeti öncesi Hristiyanlaşmış ve şüphesiz Kumanların kalıntısı olan eski Türk boyunun uzantısıdır (Akt. Moşkov, 2006: 42). Bulgaristan Bakanlarından Petko R. Slaveykov da Gagauzların, Peçenek ve Kumanların evlatları olduğunu söylemiştir (Akt. Çakır, Haz.: Bulgar, 2007: 63). Rus etnograf Valentin Moşkov (2006: 19), Gagauzları Rus yazılı kaynaklarında Çerniye Klobuki = Çernih Şapak adı ile bilinen Karakalpaklar, Uz Türkler ve diğer Türklerin karışımı sonucu oluşan halkın torunları olarak değerlendirmiştir. Moşkov’un hocası W. Radloff (2015: 32) ise, Gagauzların bir zamanlar Güney Rusya bozkırlarında göçebe yaşayan Torkların veya uzların nesilleri olduğunu bunun delili olarak da Gagauzların kendilerini Türk sayması ve dillerini göstermektedir. Atanas Manov da Gagauzların “Peçenekler, Kumanlar, özellikle de Uzlar gibi başlıca Türk ya da Oğuz kavimlerinin torunları” (Manov, 2001: 13) olduğunu düşünmektedir. Akdes Nimet Kurat (1972: 44-67) ise, Gagauzların Orta Asya’dan Batı’ya göç eden Oğuz boylarından uzların nesilleri olduğunu söylemektedir.

Diğer görüş, Gagauzların Güney’den geldiğini, Anadolu’dan Anadolu Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus ile Dobruca’ya göç eden Selçuklu Türklerinden olduğu yönündedir (Akt. Wittek, 1952: 668). Bulgar tarihçiler G. Balasçev ve İ. K. Dimitrov Türk-Selçuklu hipotezinin kurucusudur. Teori, 19. yüzyıl başında ortaya çıkmıştır. Türk-Selçuklu tarihinin erken dönemini anlatan “Oğuz-nâme” adlı eser bu hipotezin temellenmesinde başlıca kaynak olmuştur (Guboglu, 2018: 73). Balasçev, Gagauzların II. İzzeddin Keykavus’la Anadolu’dan gelen kişilerden olduğunu düşünmektedir (Akt. Wittek, 1952: 668).

Türk dilbilimci Tadeusz Kowalski (1949: 499) ise Gagauzların ne sadece kuzeyden ne de sadece güneyden geldiğini düşünmektedir. Onları, üst üste üç tabakadan oluşan bir maden filizine benzetmiştir: *“En eski tabaka, şimali bir Türk topluluğunun bakiyesinden ikinci tabaka, Osmanlıların gelmelerinden daha önceki bir devre çıkan kuvvetli bir cenuplu gruptan üçüncü tabaka da Osmanlı devrinin Türk kolonlarından ve Türkleşmiş unsurlarından teşekkül etmiştir”* (Kowalski, 1949: 499).

Vlodzimerz Zajaczkowski (Zayonçkovski)¹¹ de (2018: 267) Gagauzların kökeni ile ilgili en geçerli hipotezin, Osmanlı fethi öncesinde Balkanlara gelmiş olan göçebe Türk boyları ile onlar arasında ilişki kuran hipotez olduğunu ifade etmiştir.

Tadeusz Kowalski'nin, G. D. Balasçev'in görüşlerini ve Ali Yazıcıoğlu'nun Selçuknamesi'ni esas kaynak olarak alan Paul Wittek (1952: 640) de Gagauzların Anadolu'dan II. İzzeddin Keykavus ile Balkanlara giden göçebelerden olduğunu ve onların Bizans bölgelerine yerleşerek orada Hristiyan olduğunu düşünmektedir. Ona göre, Dobruca'da Karaferia ve Zikhna'daki diğer gruplardan ayrılan hristiyanlaşmış Türkler, -tüm olası şüphelerin ötesinde- Anadolu karakterli bir Türkçe konuşan ve modern zamanlara kadar ana meskenleri (yerleşkeleri) Dobruca olan Karaferia ve Zihna'da küçük izole koloniler halinde yaşayan Gagauzlardır (Wittek, 1952: 667). Kemal Karpat (2012: 332) da Paul Wittek'in görüşlerine katıldığını şöyle ifade etmiştir: "Ben bu bilim adamının Gagauzların kökenlerine ilişkin görüşlerini kabul ediyorum. Herşeyden evvel bu görüşler Gagauzlarla ilgili en geniş bilgiyi veren yazılı ve gerçek olayları kaydeden bir kaynağa dayanmaktadır. Bu tarih eserinin yazarı Yazıcıoğlu Ali'dir ve eserinde bizzat tanık olduğu bazı olaylar ve olgular hakkında bilgi vermiştir." Karpat (2012: 345), Gagauzlar'ın kesinlikle Türklerin "Güney" Oğuz dalına ait bir Selçuk grubuna dahil olduğunu düşünmektedir. Faruk Sümer (1991: 4) de Gagauzların Türkiye Türklerine mensup bir topluluk olduğunu ve konuştukları Türkçe'nin Türkiye Türkçesi'nden geldiğini iddia etmiştir.

Harun Güngör, Mustafa Argunşah (1998: 219) ve Yonca Anzerlioğlu (2004: 76) ise Gagauzların Peçenek, Oğuz, Kuman-Kıpçak ve Anadolu Selçuklu Türkleri'nin karışımından oluştuğunu düşünmektedir.

Gagauzların Türk kökenli olmayıp Bulgar, Rum ve Rumen olduklarına dair de görüşler ileri sürülmüştür. Gagauzlar, XIX. yüzyıla kadar çeşitli resmi kaynaklara -dinleri ile ilgili olarak- gayrimüslim, Rum, Bulgar, Rus olarak kaydedilmiştir. Bu nedenle de etnik kökenleri slav-hristiyan topluluklarla ilişkilendirilmiştir. Özellikle hem Bulgarlar hem Yunanlılar Gagauzları temsil etmek istemişlerdir. Gagauzları temsil etmek hakkını ispat için de hem Bulgarlar hem Yunanlılar bu küçük topluluğun kökeni hakkında akıl almaz tezler ortaya atmışlardır (Moşkov, 2006: 34).

¹¹ Vlodzimerz Zajaczkowski, Przyczynki do etnografii Gagauzow (Gagauzların Etnografyası Hakkında) ve Język i Folklor Gagauzow Z. Bulgarii (Bulgaristandaki Gagauzların Dili ve Folkloru) adında önemli eserler ortaya koymuştur (Nasrattinoğlu, 2009: 197, 198).

İoan Stefanov İvanov “Rusya ve Bulgaristan’da Bulgarlar” (1894) adlı eserinde Gagauzların Bulgar olduklarını daha sonraları Bulgarca’yı unutarak Türk diline geçtiklerini, Bulgar yazar İov Titorov da “Bulgarlar Basarabya’da” (Sofya 1905) adlı kitabında Gagauzlar’ın Bulgar soyundan geldiğini iddia etmiştir (Akt. Çakır, Haz.: Bulgar, 2007: 58).

F.A. Brokgauz da Gagauzların Türkleşmiş Bulgar olduğunu ifade etmiştir (Akt. Radloff, 2015: 24).

Şt. Georgescu 1931’de Romanya’da “Viata Romaneasca” dergisinde (s.336) Gagauzların aslına dair bir birkaç hipotez ortaya atmıştır.

- Gagauzlar Grek, Rumdur. Bu hipoteze göre Gagauzlar Küçük Asya (Anadolu’dan) Karaman bölgesinden gelmiş, anadillerini unutarak Türk dilini öğrenmişlerdir.

- Araştırmacı Canitz, Gagauzların aslen Yunanlı olduklarını dillerini unutarak, Türk dilini öğrendiklerini yazmıştır.

- St. Clair ve Charles A. Brophy’ye göre Balkanlarda yaşayan Gagauzlar, Bulgar, Rumen, Grek, İtalyan soyundan gelmiş olup Türklerle karışarak Türkleşmişlerdir (Akt. Çakır, Haz.: Bulgar, 2007: 62, 63). Gagauzların Bulgar, Rum ve Rumen olduğuna dair daha pek çok hipotez bulunmaktadır.¹²

Gagauzların etnik kökenleri ile ilgili ortaya atılan hipotezler genellikle “dil” ve “din”i aidiyetleriyle ilişkilidir. Gagauz bilim adamı Mihail N. Guboglu, söz konusu teorilerin yine bu iki unsur aracılığıyla değerlendirilerek gerçeğe ulaşabileceğini söylemiştir. İlk olarak Gagauzların etnik aidiyetiyle ilgili sorunu tahkik ederken Türk dillerinin içinde Gagauzca’nın bulunduğu yere dikkat etmek gerektiğini belirtmiştir (Guboglu, 2018: 76, 77). Gagauzca dil grubu olarak Türk dillerindendir. N. A. Baskakov (1991: VII), Gagauzca’nın “gramer ve kelime teşekkülü bakımından Türk lehçelerinden Oğuz grubuna giren bir dil” olduğunu söylemiştir. Doerfer ve başka Batılı Türkologlar da “Gagauzca”nın Türkçe’nin Rumeli diyalektlerinden biri olduğunu kabul etmektedir

¹²Ayrıntılı bilgi için bkz. M. N. Guboboglu, "Etniçeskaya Prinadlejnost Gagauzov (Gagauzların Etnik Aidiyeti)," Türuk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 2018, Yıl:6, Sayı: 12, s.67-78.

(Çevrimiçi) <https://search.proquest.com/openview/2139536ae30e48d4c0793ec1cbce8b93/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2042752> 01.02.2019.

(Tekin & Ölmez, 2003: 160). Görüldüğü üzere hem Sovyet hem Batılı Türkologlar Gagauzların dilleri ile Türk grubuna dahil olduğunu teyid etmişlerdir.

İkinci olarak Guboglu, Gagauz halkının etnik birliğinin oluşumunda Hristiyanlığın önemli bir rol oynadığını ifade etmiştir. Hristiyanlığın, İslam'a inanan Balkanlardaki diğer Türk dilli halklardan onları ayırdığını ve bunun Gagauzların başlıca ayırt edici etnik özelliklerinden biri olduğunu vurgulamıştır (Akt. Pokrovskaya, 2017: 421; Menz, 2007: 123). Manov da Gagauz etnisitesinde Hristiyanlığın etkinliğini şöyle açıklar: Gagauza hangi ulus'tan olduğu sorulduğunda, Hristiyan ya da Gagauz olduğunu söyler. Gagauzun ne demek olduğunu sorarsanız, Hristiyan, yanıtını verir. Onlar din ile milliyeti ayırmaz; ikisi de aynı anlama gelir (Manov, 2001: 37).

Sonuç olarak Guboglu (2018: 76-78) Gagauzların özellikle dilleri ile ilgili olarak Balkanlardaki farklı etnik gruplarla karışmış göçebe Türklerden olduğunu düşünmektedir.

Gagauzların milli lideri Mihail Çakır (Haz.: Bulgar, 2007: 76) da 1934'te yayınladığı "Besarabiyalı Gagauzların İstoriyası" adlı kitabında Gagauzların etnik kimliğine dair ortaya atılan tüm iddialara şöyle cevap vermiştir: Gagauzlar; ne Rum, ne Bulgar, ne da Rumen, ne de Rus, ne de Türk Selçuk, ne de Kuman soyundandır onlar Türk soyundan evvelki Türk Uzlardan, Türk Oğuzlardan gelmektedir. Gagauz entelektüellerin çoğu Mihail Çakır'ın bu tezini Gagauzların Türk soyundan Uzlardan, Oğuzlardan olduğunu kabul etmektedir. Bunlardan bazılarına değinecek olursak; Gagauz araştırmacı Maria Maruneviç (1993: 45), "*Gagauzların etnik tarihinde bir önem teşkil eden Oğuzlardır. İşte biz onların nesilleriyiz*" demiştir.

Gagauz bilim adamı Dionis Tanasoğlu da Gagauzların Oğuzlardan geldiğini şöyle açıklar: Radloff ve Moşkov Gagauz kelimesini Gag-Oğuz biçiminde bölmüş ve Gaglar'ı Oğuzların bir kolu olarak düşünmüşlerdir. "*Prof. N. Baskakov da Gag boyunu -"Gag", "Hak" kelimesi anlamına gelir ve Gagouz; asli, doğru Oğuz olan demektir- şeklinde açıklamıştır*" (Akt. Tanasoğlu, 2002: 423). Tanasoğlu (1999a: 8), Baskakov'un bu açıklamasından hareketle Gagoğuzların eski Oğuzların bir kısmından "Hakoğuzlar"dan olduğunu düşünmektedir. O, "Uzun Kervan" adlı tarihi romanında da "biz haliz oğuzus, hakoğuzus" eski Oğuz-Türklerin evlatlarıyız ifadelerini kullanmıştır (Tanasoğlu, 2009: 108, 126). Gagouzların Oğuz-Türk

menşei'nden olduğunu şu delillerle desteklemiştir: Oğuz grubundan dil, Gagouz adı, turani görünüm, folklorları, müzik, dekorculuk vb (Tanasoğlu, 2002: 423).

Gagauz gazeteci-yazar, Todur Zanet (1994: 127) de *“Gagoğuzlar Oğuz soyundan gelmektedir. Başka Türk halkların arasında kendi isminde dedeler adını taşıyan tek benim Gagoğuz halkımdır”* der.

Genelde gerek Gagauz entelektüelleri gerek farklı bilim adamları arasında Gagauzların hangi Türk boyundan olduğuna dair görüş ayrılıkları yaşansa da çoğunluk onların Türk kökenli olduğunu düşünmektedir. Ancak yine de “ortak bir görüş” birliği sağlanamadığından -Gagauz etnik kökeni ile ilgili- tartışmalar devam etmektedir.

2.1.1. Gagauz Adı ile İlgili Görüşler

Gagauz etnik kökeni ile ilgili ortaya atılan hipotezler Gagauz adının oluşumuyla da yakından ilişkilidir. Gagauz adının oluşumuna dair iki ana görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Gagauzların Kuzey'den geldiğini savunan hipotezle alakalı olan W. Radloff'un tezidir. Ona göre, Gagauz adı, “gag ve auz” şeklinde iki kelimeden oluşmuş olarak incelenebilir. Auz, tarihte Uz, Guz veya Tork adları altında bilinen, Türk kabile adı görevi gören aguz veya oguz kelimesinin kısaltılmış şekli olabilir. Gag elementine bakılacak olursa, Oguz halkının boylarından veya kuşaklarından herhangi birini karakterize eden bir sıfat olan gag, gök veya gok kelimesinin değişmiş şekli olmalıdır (Radloff, 2015: 32). Moşkov (2006: 20) da Radloff ile neredeyse aynı olan şöyle bir açıklama yapmıştır; “Karakalpakların gruplara ayrılması olayı bana Gagauz ismine önceden ayrı ayrı grupların Gag adına - uz ekinin eklenmesiyle oluşmuş olabileceğini düşündürdü.” İşte Oğuz, ouz, guz, uz vs. yani Gag-Oğuz adları böyle meydana gelmiştir. Varsayımımıza göre Gag ismi Uzların ya da Oğuzların bir sülale adı olabilir (Moşkov, 2004: 17).

Atanas Manov'a (2001: 36) göre *“Gagauz'daki (Ga) ya da (Gaga) eki çeşitli Oğuz halklarından birine bağlı bir kabile belirten bir ek değil, yalnızca bir sandır (unvan) ki, (Kara-kalpak)ların hristiyanlaştırıldıkları zamanın başlarında verilmiştir... Daha sonraları Oğuzlardan ya da Türklerden hristiyanlığı kabul eden herhangi bir kimseye de bu ad verilmiştir ki (Ortodoks Hristiyan Oğuz) anlamına gelmektedir.”*

Gagauzların Güney'den geldiği hipotezi ile ilgili olarak Gagauz adının oluşumuna dair ikinci ana görüşü G.D. Balascev ileri sürmüştür. O, Gagauzların Anadolu'dan II.

İzzeddin Keykavus'la gelen kişilerden olduğunu ve adlarının Keykavus'tan türediğini iddia etmiştir (Akt. Wittek,1952: 668). Karpat (2012: 322) da Balascev'in görüşünü desteklemektedir. O, bunu şöyle açıklamaktadır: “*'K' harfinin, Gagauzların çıktığı Konya-Karaman bölgesi dahil Anadolu'nun bazı yörelerinde 'g' şeklinde telaffuz edildiği düşünülürse Keykavus ve Gagauz kelimelerinin birbirine yakın olduğu anlaşılır. Ayrıca Gagauz'un Keykavus'tan çıktığını tarihi olaylar da doğrulamaktadır.*” Faruk Sümer (1991: 4) de “Gagavuz” adının Selçuklu hükümdarı İzzeddin Keykavus'tan geldiğini düşünenlerdendir. Manov (2001: 36) ise, Balascev'in görüşüne karşı çıkmaktadır. Ona göre, Gagauzlar Anadolu Türkleri gibi (K) sesini (G) diye söylemezler. Tam tersine, iyice (K) diye söylerler: Galata değil, Kalata; gurban değil, kurban vb derler. Bundan dolayı (Kaykauz) yerine (Gaygauz) dememektedirler. Bunun yanı sıra, tüm bu söylenenler doğru bile olsa Anadolu'dan kendisiyle gelenlere Kaykauz'un uyruklarına ilk önce Gagauzlar denilirdi. Oysa bunlara Selçuklu ya da Osmanlı Türkleri denilmiştir.

Gagauz milli lideri Mihail Çakır (Haz.: Bulgar, 2007: 72), W. Radloff, V. A. Moşkov ve A. Manov'un görüşlerinden hareketle Gagauz adının “gaga-uz” (gagauz) dan geldiğini bu ismin bir Türk bölmesine verilen bir ad olarak uz, oğuzdan olduğunu düşünmektedir. Gagauz araştırmacıların çoğu da Balascev'in -Gagauz adının Keykavus'tan gelerek “Gagavuz” olduğu- tezini benimsememiş W. Radloff, V. A. Moşkov, A. Manov ve Mihail Çakır'ın kabul ettiği “Gagauz” adı tezini benimsemişlerdir.

Türkiye'de ise bilim adamlarınca olmasa bile basın-yayın alanında ve Türkiye Cumhuriyeti resmi makamlarınca Gagauzlar için genellikle “Gökoğuz” adı kullanılmaktadır. Bu adın ilk olarak Yaşar Nabi Nayır tarafından kullanıldığı tahmin edilmektedir. Nayır, 1936'da Balkanlar'a yaptığı bir inceleme gezisi sırasında Gagauzların yaşadığı Besarabya bölgesinde Gagauz köylerini de ziyaret etmiş ve Gagauzların etnografik özellikleri, dilleri, kültürleri, edebiyatları ve yaşamlarına dair izlenimlerine “Balkanlar ve Türklük” adlı kitabında yer vermiştir. Eserinde, Gagauz kelimesinin Oğuz adından geldiğini ve Gaga'nın büyük ihtimal Gök kelimesinden geldiğini dolayısıyla onlara Gökoğuz denilebileceğini ifade etmiştir (Nayır, 1999: 89). “Hristiyan Türklerin Kısa Tarihi” adlı eserin yazarı Yakup Aygıl'de (1995: 69-81) Gagauzları “Gökoğuzlar” adı altında ele almıştır. Türkiye'de 2019 Ocak ayında ilk defa yayınlan “Gagauz Yurdu (Gökoğuzlar)” adlı gazete de Gökoğuz adını

kullanmaktadır. Gagauz yazar Todur Zanet (2010: 10) de bu konuya değinmiştir: “şimdi artık bütün Türk hem dünya bilimsel çalışmalarda Gagauzlar daha çok “Gök Oguzlar” ,“Gök Türkler” adı altında geçmektedir. Biz bu çalışmada onlar için, kendilerini tanımladıkları ve benimsemiş oldukları “Gagauz” adını kullanmayı tercih ettik.

2.2. Tarihsel Süreçte Gagauzlar

2.2.1.Balkanlar ve Osmanlı İmparatorluğu’nda Gagauzlar

Gagauzlar, Orta Asya’dan Balkanlara; Karadeniz’in Kuzey’inden giden Türk Oğuz boylarından Oğuzlar, Peçenekler, Kumanlar, Uzlar vb.’nin torunlarından ya da Anadolu’dan II. İzzeddin Keykavus aracılığıyla göç eden Türklerden veya her iki topluluğun karışımı sonucu oluşan bir topluluk olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla onların tarihlerini öncelikle Orta Asya’dan başlatmak sonrasında Anadolu’dan Balkanlara geçişle devam ettirmek mümkündür. Ancak biz onların Gagauz adı almalarından sonraki tarihleriyle ilgileneceğiz. Literatürdeki bilgilere göre bu da onların hristiyan olmalarıyla gerçekleşmiştir. Çünkü “Gagauz” adı altında bir topluluğun oluşması onların hristiyan olmaları sonucunda alınan bir isimdir. Gagauzların Balkanlara tam olarak ne zaman geldikleri ve ne zaman hristiyan oldukları ise kesin olarak bilinmemektedir. Ancak tarihçiler, arkeologlar, etnologlar vb. geçmişteki bazı olaylardan hareketle birtakım varsayımlarda bulunmuşlardır. V. A. Moşkov (2004: 21), Gagauzların hristiyanlığı Ruslar aracılığıyla XI. ve XII. yy’da kabul ettiklerini düşünmektedir. Türkolog W. Radloff (2015: 31-34) onların Balkan Yarımadası’na XIII. yüzyılda Moğol saldırısından sonraki bir dönemde yerleştiğini, Çernih Klobukların (Karakalpak=Golubovskiy’e göre bir kabile değil, Tork, Peçenek, Kuy ve Berendeylerin karışımı)¹³ kalıntılarından olduğunu ve Rusya sınırlarında koruyucu bir güç oluşturdukları dönemde Hristiyanlığı kabul ettiğini iddia etmektedir. Atanas Manov (2001: 8) da Gagauzların Moğol saldırıları sonrasında Balkanlara göç ettiğini ve orada Hristiyanlığı kabul ettiklerini düşünmektedir. Kemal Karpat (2012: 315) ise, Gagauzların 1318-1320 sıralarında Hristiyanlığı kabul ettiklerini söyleyerek daha belirgin bir tarih vermiştir. Harun Güngör ve Mustafa Argunşah (1998: 8), Gagauzların Bizans aracılığıyla XI. yüzyıldan itibaren Hristiyanlaştığını

¹³ P. Golubovskiy (1884) den akt. W.Radloff, Türk Boylarının Halk Edebiyatından Örnekler, Hazırlayanlar: Tülay Çulha, Muvaffak Duranlı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s.31.

düşünmektedir. Yonca Anzerlioğlu (2004: 76) da Güngör ve Argunşah gibi Bizans aracılığıyla Hristiyanlığı kabul ettiklerine inanmaktadır. Görüldüğü üzere ayrıntılı olarak bilinmemekle birlikte Gagauzların Balkanlarda Bizans ya da Ruslar için sınır boylarında askerlik yaptıkları sırada onlardan biri aracılığıyla yaklaşık X.-XIV. yüzyıllar aralığında Hristiyan oldukları varsayılmaktadır. Dolayısıyla onların Gagauz adını almaları da yaklaşık olarak bu tarihlerde gerçekleşmiştir.

Gagauzların Balkanlarda XIII. yüzyılda Bizans imparatoru Mihail Paleolog'un izni ile Sultan İzzeddin Keykavus tarafından Karvuna Yurdu'nda kurulan bir devlet (beylik)te yaşadıkları bildirilmektedir (Manov, 2001: 20, 21). Daha sonra hükümdarların değişmesi sonucu bu devlete Oğuz Devleti adı verilmiştir (Manov, 2001: 22). Bu devletin resmi dini hristiyanlıkmiş, Gagauzlar da hristiyan olmalarıyla devletin birinci sınıf halkı sayılmaktaydı (Manov, 2001: 21). Bu devlet yaklaşık 130 yıl yaşamış ve Sultan I. Beyazid'in akınları sonucunda (1389)'da Beyazid'in yönetimi altına girmek zorunda kalmıştır (Akt. Manov, 2001: 25). "Gagauzlar günümüzde bu devleti ilk Gagauz devleti olarak tanıtmaktadır" (Karpas, 2012: 323). Mihail Çakır'ın "Besarabiyalı Gagauzların İstoriyası" adlı kitabında bu devlet "Gagauzların Padişahlığı" (Haz.: Bulgar, 2007: 68), Dionis Tanasoğlu'nun (2002: 425) çalışmalarında da "Gagouz Beyliği" olarak geçmektedir.

"14.yy sonlarında Gagouz Beyliği Osmanlı yönetimini kabul etmiş, Osmanlılar buraya "Uzi Eyaleti" daha sonra da Uzi sancağı adını vermişlerdir" (Tanasoğlu, 2002: 425). Osmanlı egemenliğinden sonra Balkanlarda bulunan farklı Türk kavimleri, Osmanlı Türkleri arasında kısa sürede erimişlerdir. Bu, sadece aralarındaki din ve soy birliğinden değil, aynı zamanda neredeyse birbirleriyle aynı olan bir dille konuşmalarından kaynaklanmıştır. Böylece onlar ortaklaşa "Türkler" adını almışlardır. Ama dinlerindeki ayrılık nedeniyle Gagauzlar, "Gagauz" adını koruyabilmişlerdir (Manov, 2001: 9). Gagauzları Balkanlar'daki diğer Türk gruplarından farklılaştıran Ortodoks Hristiyanlıkları olmuştur (Menz, 2007: 123). Türk soyundan ve Türk dilli olanlar arasında dinleri (Ortodoks Hristiyanlıkları), Slavlar ve Ortodoks Hristiyanlar arasında ise Türk soyları ve Türk dilleriyle ayrılan Gagauzlar her iki topluluktan da farklılaşarak ne Türk ne Ortodoks Hristiyan toplulukları içinde erimiş netice itibarıyla günümüze kadar gelmişlerdir. Bu durum pek çok bilimadamı tarafından da şaşırtıcı ve anlamlı bir durum olarak değerlendirilmiştir. Örneğin Karpas (2012: 321), *"Dobruca'da 1770-1810'lara kadar Osmanlı idaresinde Türkçe*

konusarak Müslüman gruplar arasında yaşamış olmalarına rağmen hristiyan olarak kalmalarını ve slavlaşmadan bugüne kadar gelmelerini açıklanması güç bir durum” olarak yorumlamıştır. Onlar, Osmanlı egemenliğinde yaşarken Hristiyan (Ortodoks) olmaları nedeniyle Bulgar ve Rum din adamlarının etki alanında kalmıştır (Süleymanoğlu Yenisoğlu, 1998: 13). Osmanlı döneminde topluluklar milli niteliklerinden ziyade dini niteliklerine göre tanımlandığı için onlar da gayrimüslim grupların etki alanına girmişlerdir. Bilindiği üzere, *“İstanbul Türk egemenliğine girdikten sonra Fatih Sultan Mehmet, din ve milliyet ayrımı gözetmeksizin bütün hristiyanların başı olarak yalnızca İstanbul Patriğini tanımıştı”* (Manov, 2001: 25, 26). Gagauzlar da Ortodoks Hristiyan olmaları nedeniyle İstanbul Rum Patrikliğine bağlanmışlardı (Karpas, 2012: 315). Manevi olarak Rum yönetimine bağlı olan Gagauzlar, Rum okulları ve kiliselerine gitmişlerdir. Daha sonraları Rum kiliselerinden ayrılarak, Bulgar Kilisesi cemaatine bağlanmış, çocuklarını Bulgar okullarına göndermeye başlamışlardır. Ancak yine de önemli bir bölümü Rum kilisesi yönetiminde kalmayı sürdürmüştür (Manov, 2001: 27, 28). *“Kendi milli kiliselerini kuramamış olan Gagauzlar, alfabelerinin yokluğundan, adadillerinde yazılmış kitaplar bulunmamasından dolayı Grek alfabesini kullanmak zorunda kalmışlardır”* (Güngör, 1991: 732). O dönemde Rum harfleriyle Türkçe yazı yazmışlardır. Okudukları dini kitapları ise Karamanlılardan almışlardır (Manov, 2001: 27, 28). Besarabya bölgesine geçtikten sonra ise Rus kiliselerinin etki alanına girmişlerdir. Günümüzde de *“Gagauz yerleşim bölgelerindeki Ortodoks kiliseler, Moskova Patrikhanesine bağlı kalan Moldova Ortodoks Kilisesi’nin yetki alanındadır. Ukrayna’da Gagauz nüfusunun %50’den fazla olduğu köylerdeki Ortodoks kiliseler de Moskova Patrikhanesi’nin gözetimindedir”* (Hatlas & Zyromski, 2011: 539).

2.2.2. Rus İmparatorluğu’nda Gagauzlar

Gagauzlar; Varna, Silistre, Rusçuk vilayetlerinde ve Dobruca’da Osmanlı egemenliğinde XVIII. yy’ın sonu XIX. yy’ın başına kadar yaşamışlardır. 1734-1739 ve 1768-1774 yıllarında Ruslar ve Osmanlı Türkleri arasında yaşanan savaşlar sonrasında bu eski yerlerini bırakarak Moldova, Besarabya, Bucak ve Rusya’ya göç etmişlerdir (Çakır, Haz.: Bulgar, 2007: 79). Çünkü Osmanlı-Rus savaşları sonrasında *“1806 ve özellikle 1812 Osmanlı-Rus antlaşmaları ile Besarabya, yani Dinyestr’le Prut nehri arasında kalan ve içine Bucak’ı da alan topraklar (yani aşağı-yukarı bugünün Moldova’sını içine alan bölge) Rusya’ya kalmıştır”* (Karpas, 2012: 323). 1812 antlaşması gereğince Ruslar Besarabya’yı aldıktan sonra Rus padişahı,

Tatarların (Müslümanların) yerine Hristiyanların yerleşmesine izin vermiş, bu bölgeye Gagauzlar yerleşmiştir. Gagauzlar onlara verilen bu bölgede 1812-1830'lu yıllarda şuanki yaşadıkları köylerinin çoğunu kurmuşlardır (Çakır, Haz.: Bulgar, 2007: 80, 81). Bu bölgede *“1819 yılı 29 Aralık ayında Rus Çarı tarafından çıkarılan kanuna göre her bir göçmen ailesine dokuz hektar toprak verilmiş, vergiler kaldırılmış, elli seneye kadar askerlik mecburiyeti ve devlete vergi vermek kaldırılmış, devletten kredi ve inşaat malzemesi verilmiştir”* (Stamova, 1999: 134). Gagauzlar bu kanundan yararlanmış ve onlara da tarım arazileri verilmiştir. Ayrıca elli sene Gagauz erkekleri askerlikten muaf sayılmışlardır. *“Elli yıl sonra ise 1871 yılında, Rus Çarı'nın kanununa göre Besarabya'daki göçmenlerin elli senelik bağımsız hakları sona ermiştir. Artık bundan sonra kolonist sayılmayacaklar, devlete vergi verecekler ve askerlik görevlerini yerine getireceklerdir. Bundan sonra topraklar insan sayısına göre verilmiştir. Kimin çok nüfusu varsa, çok toprak edinmiştir. Az kişi az toprak almıştır”* (Stamova, 1999: 135). Zamanla Rus imparatorluğu'nun genelinde ekonomik sorunlar yaşanmaya başlamıştır. 1905 yılında Rusya'nın her yerinde iç savaştan sarsıntılar başlamış halkın arasında kin büyümüştür (Stamova, 1999: 135). Bu durum Rusya'nın pek çok bölgesinde yaşanmış ve çeşitli ayaklanmalara neden olmuştur. Bu karışık dönemde *“Gagauzlar da 1906 yılının Ocak ayında silâhlı bir ayaklanma çıkartıp, Rus güçlerini etkisiz hale getirmiş, kendi bölgelerinde iktidarı ele geçirmişler ve Komrat Cumhuriyetini ilân etmişlerdir. Atmaca-Galatsan Andrey'in önderliğinde millî çıkarları doğrultusunda kararlar almışlardır. Ama Çarlık askerleri kısa süre içerisinde tekrar duruma el koymuştur”* (Tanasoğlu, 2002: 426). Gagauzlar bu isyanı ve girişimi ikinci siyasi girişim olarak değerlendirmişlerdir. Birincisi Dobruca'da kurulan Uzi Eyaleti de denilen Oğuz Devletidir (Tufar & Tufar & Kinayötülü, 2015). Bu olaydan bir süre sonra 1917'de Rusya'da Ekim Devrimi yaşanmış ve Çarlık rejimi yıkılmıştır.

“Ekim Devrimi, Rus Ortodoks Kilisesi'nin iki yüzyılı aşkın bir süredir karşılaştığı en önemli olayla çakışmıştır. Çarların olmadığı bir politik sistemde kilisenin yerinin ne olacağı tartışmaya açılmıştır. İktidara yeni, inanç itibarıyla ateist, Tanrı inancının her türlü biçimini zayıflatmaya ve nihayetinde kökünden kazımaya kararlı bir rejim gelmiştir. Ocak 1918'de Sovyet hükümeti, “Kilise ve Devletin Ayrılması” başlıklı bir kanun yayınlamıştır. Bu kanun 1920'lerde yapılan başka bir kanunla desteklenmiştir. Bu kanunlar, kilisenin bütün topraklarına ve mülkiyetine, karşılığında hiçbir tazminat vermeksizin el koymuş ve dini kurumların yasal statülerine son vermiştir” (Hosking, 2015: 602).

Bu kanun Sovyet hükümetinin diğer yerlerinde olduğu gibi Gagauzların yaşadığı bölgede de uygulanmış, kiliselere kilit vurulmuş ve SSCB yıkılana kadar bu durum

devam etmiştir. Ekim Devrimi sonrasında ise I. Dünya savaşı başlamıştır. I. Dünya savaşında Besarabya'dan Gagauzları da savaşa almışlardır (1914-1918) (Stamova, 1999: 135).

2.2.3. Romanya Krallığı'nda Gagauzlar

Gagauzlar, 1812-1918 yılları arasında Çarlık Rusyası egemenliğinde yaşamışlardır (Tanasoğlu, 2002: 426). I. Dünya savaşı sonrasında ise *"Paris Barış Konferansı'nda Besarabya eyaleti Romanya'ya verilmiş ve 1940 yılına kadar Romanya sınırları içinde kalmıştır"* (Hosking, 2015: 576). 22 Nisan 1918 yılında Besarabya Romanya'nın yeni bir bölgesi olmuştur. Bundan sonra Gagauz köylerinin yönetim kurumlarında değişiklikler olmuş; yeni polis, jandarma ve belediye teşkilatı kurulmuştur (Stamova, 2016: 362). Okullarda da değişiklik yaşanmıştır. Örneğin Çadır'da 1858'den beri açık olan Rus okulu kapanıp onun yerine 4 Rumen ilkokulu ve ortaokulu açılmıştır. Eğitim-öğretim Rumen dilinde yapılmaya başlanmıştır (Stamova, 2016: 367). Bu dönemde *"Rus Çarlığı döneminde olduğu gibi sıradan insanlar, orta ve yüksek öğrenim görememiştir. Sadece "üst sınıftan" kişilerin çocukları, orta, lise ve üniversite eğitimi alabilmiştir"* (Akt. Iusumbeli, 2008: 306). 1918-1938 yılları aralığında Rumen hükümeti ise, azınlıklara bazı eğitim faaliyetlerini gerçekleştirmesi için fırsatlar tanımıştır (Karpas, 2012: 324, 325). Gagauzlar da bu ortamdan yararlanmış, devlet okullarındaki eğitim dışında, 1931-1944 yılları aralığında Bükreş Büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver'in çabalarıyla açılan kurslarda Türkçe eğitim almışlardır.

Bu dönem Balkanlarda ulusal kimliklerin canlandığı bir evre olmuştur. Gagauzlar da bu ortamdan etkilenmiş ve etnik gruptan etnik/millet kimliğine dönüşme çabalarının temellerini bu dönemde atmışlardır. Söz konusu dönüşüme kültürel ortam da zemin hazırlamıştır. Çünkü Gagauzların "bu dönemde aydınları güçlenebilmiştir. Mihail Çakır, çalışmalarına devam edebilmiş, önemli eserlerini bu dönemde ortaya koymuştur. İlk Gagauz yazarlar ortaya çıkmıştır: Nikolay Tanasoğlu, Nikolay Arabacı, Görgi Balaban, Dionis Tanasoğlu vb. Ayrıca 1930'lu yıllarda Romanya Hükümeti, Türkiye ile anlaşıp Gagauzların kültürünü geliştirmek için Gagauz gençleri Türkiye'nin maddi desteğiyle Türkiye'de öğretime göndermiştir. Bu işte, Türkiye Bükreş Büyükelçisi Hamidullah Suphi Tanrıöver ile M. Çakır'ın rolü olduğu bilinmektedir" (Tanasoğlu, 2002: 426). Mihail Çakır ile H. S. Tanrıöver -Kemal Atatürk ve İsmet İnönü'nün de izniyle- Romanya hükümetine Gagauz gençleri

Türkiye'ye göndermek için teklifte bulunmuşlar ve bu teklif kabul edilmiştir (Tanasoğlu, 1999b: 13). Bu faaliyetler *“1938’e kadar Rumen hükümetinin azınlıklara ılımlı politikalar göstermiş olduğu dönemlerde gerçekleşmiştir. 1938-39’dan sonra ortaya çıkan aşırı milliyetçi, faşist idareler ise azınlıklara kötü davranmaya başlamıştır”* (Karpas, 2012: 325). 1940 yılında ise Romanya, Besarabya bölgesinden çıkmıştır (Stamova, 1999: 136).

2.2.3.1. Gagauz Kimliğinin Gelişimine Yönelik İlk Çabalar

Gagauzlar, ilk defa Romanya Krallığı döneminde okullarda kendi anadillerinde olmasa da kendi dillerine yakın olan Türkçe eğitim almışlardır. Uzun yıllar sonrasında Gagauzların Türkiye Türkleri ile ilişkisi bu dönemde başlamıştır. Türkiye'ye öğrenci gönderilmiş, Türkiye'den Gagauzların yaşadığı bölgelere öğretmenler gönderilmiştir. Gagauz milli lideri Mihail Çakır, bu dönemde Gagauz alfabesini oluşturmuş, ilk kez kendi anadillerine çeviriler yapmış ve kitap yazmıştır. Dolayısıyla Romanya Krallığı dönemi Gagauz kimliğinin gelişimine yönelik öncü bir dönem olarak değerlendirilebilir.

2.2.3.1.1. Gagauz Kimliğinde Mihail Çakır'ın Rolü

Milliyetçilikler çağında pek çok etnik grup uluslaşma sürecine girmiştir. Bu süreçte etnik grupları etnik ve milli kimlikler haline getiren liderler ortaya çıkmıştır. Gagauzlar arasında bu sürecin öncüsü Mihail Çakır¹⁴ olmuştur.

“Etnik kimlikleri bir çatı altında birleştiren gelenek görenekler, din gibi değerlerin yanı sıra o etnik grubun içinden çıkan, eserleri ve faaliyetleriyle halkına kültürel, siyasal, dini vb. alanlarda önemli katkılarda bulunan anıtsal kişilikler özellikle modern dönemlerde tarih yapımı ve yazımında birleştirici yol ve yön gösterici rol oynamıştır. Mihail Çakır (1861-1938) da Gagauz halkı için bu anlamda, anıtsal bir kişiliktir. O Gagauz Aydınlanması'nın ve Gagauz ulusal kimliğinin yaratılmasının öncülerinden biri, belki birincisidir” (Eker, 2013: 97).

XIX. yy'ın sonlarında Rus imparatorluğu'nda yaşayan yüzlerce halk milli sorunlar yaşamaktaydı ve zor zamanlardı. Bu zor zamanlarda XX. yüzyılın başlarında yaşanan devrim sonrasında milli gruplara kendi dillerinde Moldovaca, Gagauzca ve başka dillerde gazeteler, dergiler ve kitaplar yayınlamasına izin verilmişti (Bulgar,

¹⁴ Mihail Çakır, 1861-1938 yılları arasında yaşamıştır. Besarabya'daki Çadır Lunga kasabasında doğmuş ve çocukluğu orada geçmiştir. 1881'de Kişinev din okulunu bitirip, kilisede öğretici olarak çalışmaya başlamıştır (Haz.: Bulgar, 2007: 14).

2012: 12,13). Mihail akır da bu dönemde Gagauz dilinde yazı yazmaya başlamış, Romanya döneminde de bu çabasını devam ettirerek bazı eserleri Gagauzca'ya çevirmiş ve Gagauzların tarih yazımını “Besarabiyalı Gagauzların İstoriyası” (1934) kitabı ile gerçekleştirmiştir (Haz.: Bulgar, 2007: 21). akır'dan önce de Gagauz dili, yazı dili olarak kullanılmış ancak bu milli bir amaçla yapılmamış olmakla birlikte birkaç dua kitabının Gagauzca'ya çevirisi ve Moşkov'un çalışmalarından öteye geçmemiştir. *“İlk kez 1810'da Gagauz dilinde bir dua kitabı “Psaltiriyе” Viyana'da yayınlanmıştır. Daha sonra 1875 yılında Varna şehrinde Panikov tarafından Gagavuzca ilk dua kitabı basılmıştır. 1927 yılında Sofya'da Papaz Todor ve Dr. Tomov tarafından Yuhanna Evanhheliesа basılmıştır”* (Yuzvyak, 2015: 339). Aslında Gagauz dilinde yazı yazılmaya Valentin Moşkov ve Mihail akır ile başlanmış denilebilir. İlk olarak Valentin Moşkov 1895-1904 yıllarında Rus Kiril alfabesiyle Gagauz folklorunu derlemiş ve yazmıştır (Kopuşçu, 2016: 435, 436). Mihail akır da 1909 yılında Gagauzca eviriler yapmaya ve yazılar yazmaya başlamıştır. Mihail akır, milli bir misyonla çalışmalarını yapmıştır (Bulgar, 2012: 5). akır, Gagauz kimliğini “Türk” kimliği çerçevesinde tanımlamış bu kimliği bir tür Türk-Hristiyan-ağdaş Uygarlık sentezi biçiminde algılamış ve bu sentezi Gagauz aydınlanmasının temel ilkesi haline getirmiştir (Eker, 2013: 97). Aynı zamanda bu düşüncesini Gagauz halkına ulaştırmaya çalışmıştır. Hamidullah Suphi Tanrıöver bu anlamda onun çabalarını şöyle anlatır: Bu zat 50 seneden beri Gagauzların Türk soyundan geldiklerini kendi halkına anlatmaya çalışmaktadır. İncil'i Türkçe'ye çevirerek nüsha nüsha basıp dağıtarak, “Revista Besarabie” mecmuasında makaleler yayınlayarak ve Gagavuzların tarihi hakkında risaleler çıkararak ömrü boyunca Gagauzların Rumlaşmasına, Bulgarlaşmasına, Rumenleşmesine engel olmaya çalışmıştır (B.C. A. 0301024766814:6). akır'ın Gagauz dilindeki ilk yazısı 1909 yılında Ay Evangeliya'nın çevirisi ile başlamıştır (Bulgar, 2011b: 6). Gagauzca'ya çevirdiği diğer dua kitapları: Psalmalar, Kilisenin Kısa İstoriyası, Eni Ayozların İstoriyası, Eski Ayozların İstoriyası, Liturgiya, asoslov, Dualar, Akafist'dir. Gagauzca olarak çıkardığı kitapları ise “Laflık Gagauzca (Trka) hem Rumence (Moldovaca) Besarabiyalı Gagauzlar için” ve “Besarabiyalı Gagauzların İstoriyası”dır. Bir de küçük formatta “Hakikatın Sesi” adlı bir gazete çıkarmıştır (Bulgar, 2012: 14). O, başta İncil ve Dua Kitabı olmak üzere temel dinî kaynakları, Gagauz Türkçe'sine çevirmekle Gagauzların dini yakınlıktan dolayı Rum ve Bulgarlarla ilgili olarak sürekli kimliğinin ve kökeninin tartışılmasını ve kendi kültürleri içinde asimile çalışmalarını

önlemeyi de amaçlamıştır (Özkan, 2014: 48). Sonuç olarak Gagauz Türkçe'sinin yazı dili haline gelmesi yolundaki ilk önemli adımlar Mihail Çakır tarafından atılmıştır (Özkan, 2017: 425). Çakır, 1918 yılına kadar Gagauz dilinde yaptığı araştırmalarını ve çevirilerini Rus Kiril alfabesiyle kaleme almış, 1918 yılından ömrünün sonuna kadar da Romanya hakimiyetinde yaşadığı için Latin alfabesiyle yazmıştır (Karanfil, 2013b: 191). Gagauz dilinde kitapların yazılması, Gagauzlara başka halklar gibi ayrı bir halk olduğunu hissettirmiştir (Karanfil, 2013b: 194).

Romanya hakimiyetinden sonra Sovyetler Birliği dönemi başlayınca başka ideologlar ortaya çıkmış ve Mihail Çakır unutulmuştur! Sıradan Gagauzlar onun eserlerini, adını bile bilmemiştir. SSCB dağıldıktan sonra 1990'lı yıllara gelindiğinde ise bilim adamları onun yaşamını ve eserlerini araştırmaya başlamıştır. Bugün onun kitapları okullarda, duaları ise kiliselerde yeniden okunmaya ve okutulmaya başlanmıştır (Karanfil, 2013b: 195). Günümüz Gagauzları, Mihail Çakır'ın faaliyetlerinin öneminin farkındadır. Şuanda onun adına düzenlenen sempozyumlar, doğum ve ölüm gününde yapılan anma programları, kitap ve dergilerde ona verilen yer bunun göstergeleridir.

2.2.3.1.2. Gagauz Kimliğinin Gelişimine Hamidullah Suphi Tanrıöver'in Katkıları

Hamidullah Suphi Tanrıöver, Gagauzların Romanya egemenliğinde bulunduğu döneme denk gelen 1931-1944 yılları arasında Bükreş Büyükelçiliği görevinde bulunmuş ve bu sürede Gagauzlarla yakından ilgilenmiştir. *"Görevine başlar başlamaz Gagauzların bulunduğu Besarabya ve Dobruca'daki kasaba ve köylerde günlerce dolaşmıştır"* (Baydar, 1968: 156). Çocukluğunda bu duruma tanık olan Gagauz yazar Nikolay Baboglu "Uzak Yollarım" adlı eserinde o günleri şöyle anlatmaktadır: 1935-1938 yıllarıydı, bizim Kıpçak köyüne yabancı biri gelmişti. Bu Bükreş Büyükelçisi Hamidullah Suphi Tanrıövermiş, Türk soyundan insanları çok sever ve saygı duymuş. Gagauz köylerinden Aleksandrovkaya, Dimitrovkaya, Kobeya, Kurcuya ve Bolgrad'a ziyarete giderken Kıpçak'a da uğramıştı. Köyün insanlarıyla bizim evde konuşulan dilde konuşmuştu, yabancılardan hiç yoktu böyle gelenlerden Gagauzca bilenler, bu adam bizim gibi Türkçe konuşmuştu (Baboglu, 2018: 175-178). Tanrıöver kimliğini, kökünü neredeyse unutmuş olan Gagauz

halkına, (Karanfil, 2016: 111) Gagauz papazlara ve okumuşlarına Türk olduklarını anlatmaya ve öğretmeye çalışmıştı (Baydar, 1968: 156, 157).

Gagauzlar için “*Rumen hükümetine yirmi altı Gagauz kasaba ve köyünde Türkçe öğretim yapan okul açtırmıştı*” (Baydar, 1968: 157). Bu okullarda Gagauzlara -Türk kökenli oldukları için- haftada 2 saat Türk dili dersi verilmesini sağlamıştı (Bulgar, 2016a: 383). Dersler Gagauz dilinde değil, Türkçe olarak verilmişti. Çünkü o yıllarda Gagauz dili yazı dilinin grameri, yazım kuralları gelişmemiş ve ders kitapları da olmadığı için dersler Gagauz diline yakın olan Türk dilinde yapılmıştır (Stamova, 2016: 370). Bu “*derslerin verilmesi için Dobruca Türklerinden ve Mecidiye Müslüman Semineri mezunlarından öğretmen tayin ettirmiştir*” (Baydar, 1968: 157). Bu eğitim Gagauz kasaba ve köylerinde büyük bir sevinç ve ilgiyle karşılanmıştır. Resmi okul saatinden artan zamanlarda Hristiyan Türk uşakları ana dillerini geliştirmek için Türkiye’den gelen Türkçe kitaplara çok sevinmişlerdir (Bulgar, 2010: 41).

Ayrıca Hamidullah Suphi Tanrıöver, bu dönemde Gagauz gençlerin Türkiye’de orta ve yüksek okullarda eğitim almaları için Atatürk ile görüşmüş ve onların Türkiye’de eğitim almalarını sağlamıştır (Baydar, 1968: 157). Bu öğrencilerden Vasiliy Çebanov (Özdemir Çobanoğlu) o günleri şöyle anlatmaktadır: Atatürk, biz Gagauz Türklerine sahip çıkmaya başlamıştı, yani bizleri Türkiye’de anavatanda okutmaya başlamıştı. İlk fırsatta ben de Türkiye’ye gelmek için başvurdum (1935). O dönemde Bükreş Büyükelçisi Hamidullah Suphi Tanrıöver ile konuştum, o bana yardım etti (Çobanoğlu, 2003: 24). 1937’de başvurum kabul edildi. Acıbadem’deki Muallim Mektebi (Öğretmen Okulu)ne kayıt oldum, orada benden başka Gagauz gençler de vardı” (Çobanoğlu, 2003: 27). Stepan Bulgar (2016a: 374), 1930’lu yıllarda Vasiliy Çebanov gibi tahmini olarak 200 öğrencinin Türkiye’ye eğitim amacıyla gönderildiğini bildirmektedir. Bulgar (2016a: 380-382) makalesinde İstanbul, Ankara ve İzmir’e eğitime gelen 45 öğrencinin ayrıntılı bilgilerine yer vermiştir. Bu öğrencilerin çoğu İstanbul’da Erkek Muallim Mektebi’nde eğitim görmüştür. Buradan mezun olan öğrenciler yine Türkiye’nin çeşitli üniversitelerinde eğitimlerini tamamlamışlardır. 1940 yılında II. Dünya Savaşı’nın çıkmasıyla da çoğu geri dönememiş Türkiye’de kalmış, Türk isimleri almış ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmuşlardır (Bulgar, 2016a: 374). Hamidullah Suphi Tanrıöver’in de anlattığına göre öğrencilerin 30-40 kadarı daha çok doktorluk, avukatlık ve öğretmenlik gibi meslekleri seçerek anayurdun hizmetine girmişlerdir (Baydar, 1968: 160). Bu

öğretmenlerden biri de Kamil Gökoğuz'dur oğlu Metin Gökoğuz babasının Türkiye'ye gelişini ve burada kalışını şöyle anlatır:

“O dönemde Kongaz Belediye Başkanı olan büyük amcam Vasili Mutişor'un Kongaz'dan gönderdiği 25 öğrenci arasında küçük kardeşi Georgi Mutişor (babam) da vardı. 1936 yılında Edirne Erkek Öğretmen Okulu'na başlayan Georgi Mutişor'a Hamdullah Suphi Bey tarafından Kamil Gökoğuz adı verilmiştir. 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması ve Romanya'ya Rusların saldırmasıyla birçok öğrenci memleketlerine geri dönmüştür. Ama babam okul müdürünün engellemesi sayesinde Romanya'ya gitmemiştir. 1940 yılında okuldan mezun olan babam, İstanbul'a gelmiş orada annemle evlenmiş sonra da Anadolu'da öğretmenlik yapmıştır” (Gökoğuz, 2019: 14).

Sonuç olarak Hamidullah Suphi Tanrıöver, Osmanlı döneminden sonra Türkiye Cumhuriyeti'yle Gagauz halkını ilk etkileşime geçiren kişi olmuştur. Onun Gagauzlara Türk olduklarını hatırlatması, Türk dili dersleri ve Türkçe kitaplar aracılığıyla kendi anadillerine yakın bir dilde eğitim almalarını sağlaması ve Gagauz gençleri Türkiye'ye eğitim amacıyla göndermesi vb. hizmetleri Gagauz kimliğinin canlanmasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

2.2.4. Sovyetler Birliği'nde Gagauzlar

II. Dünya Savaşı'nda Almanların yanında yer alan Rumen cephesi yıkılınca, Ruslar Batı'ya doğru ilerlemeye başlamış ve Gagauzların toprakları (Besarabya) tekrar Rusya'ya geçmiştir (Çobanoğlu, 2003: 52). Böylece Gagauzlar 1940-1941'de Sovyet idaresine girmiştir (Karpat, 2012: 325). 1941 yılının Haziran ayında Rumen askerleri Sovyetler Birliği'ni Besarabya'dan tekrar çıkarmıştır. Dört yıl, II. Dünya savaşı sürmüştür (Tanasoğlu, 1999b: 14). Gagauzlar savaş süresince 1941-44 yıllarında Rumen hakimiyetinde yaşamışlardır. Savaştan sonra tekrar Sovyet idaresine geçerek 1944-91 yılları arasında SSCB egemenliğinde yaşamışlardır (Karpat, 2012: 325). Aslında Besarabya bölgesi, *“1947 yılında imzalanan Paris Antlaşması neticesinde Rusya'ya bağlanmış daha sonra Moldova SS Cumhuriyeti adı ile tarih sahnesinde yerini almıştır. Moldova SS Cumhuriyeti'nin kurulması Gagauz topraklarının gelişigüzel ikiye bölünmesine sebep olmuş, sonuçta Gagauz nüfusunun % 80'i Moldova, % 20'si Ukrayna'da kalmıştır”* (Güngör, 1997: 1598). Savaş sonrasında gerek Moldova gerek Ukrayna'da yaşayan Gagauzlar için zorluklar yine devam etmiştir. 1946-47 yıllarında Bucak, Moldova ve Ukrayna'da kötü bir kıtlık, açlık yaşanmıştır (Bulgar, 2017: 2). Bu açlık sonucunda binlerce

Gagauz ölmüştür.¹⁵ Söz konusu dönemde “*ekonomik yeni bir düzen, kolektivizasyon (kolhoz) başlatan Sovyetler Birliği uyum sağlamayan ‘zenginleri’, 1949’da binlerce Gagauz ailesini, iklimi sert olan yerlere; Sibirya’ya, Kazakistan’a, Altaylar’a sürgün etmiştir*” (Karanfil, 2015: 52). Bunlara tanıklık eden Balboka Küü’nden Konstantin Petroviç (Derleme Tarihi: 1997) o yıllarda yaşanan sürgünü şöyle anlatmaktadır: 1944 yılında savaş zamanında iki parti vardı. Zenginlere kapitalist, fakirlere sosyalist denirdi. Önce zenginleri hapse atıldılar, Onların toprakları vardı. Biz sosyalist sayılırdık, bize bir şey yapmadılar. Kapitalistleri Sibirya’ya sürdüler (Stamova, 1999: 137). Sürgünden sonra ekonomik sistem ve toprak mülkiyetinde bir düzenleme olarak kolhozlar kuruldu (Stamova, 2016: 371, 372). Gagauzların pek çoğu bu kolхозlarda (kolektif çiftliklerde) uzun yıllar Sovyetler Birliği dağılana kadar çalıştı. Gagauzların yaşadığı bu yerlerde yıllarca tek bir sanayi tesisi bile kurulmadı (Vero, 1995: 42).

Gagauzlar bu dönemde dini yaşamlarında da kısıtlamalarla karşılaşmıştır. Sovyetler Birliği diğer tüm bölgelerinde olduğu gibi Gagauzların yaşadığı yerlerde de kiliseleri kapatmıştır. Kapanan kiliseler ya depo olarak farklı amaçlarla kullanılmış ya da yıkılmıştır (Hatlas & Zyromski, 2011: 539). “*Din, töre, âdet ve geleneklere karşı yoğun bir karşı politika uygulanmıştır. Dinle, âdetle ilgili ne varsa, her şey “kötülük” olarak, sosyalist cumhuriyet insanlarına yakışmayan davranışlar, ilerlemelerini, gelişmelerini geciktiren öğeler olarak algılanmıştır*” (Uısıumbeli, 2008: 71). “*Uzun yıllar dini inançlar, ritüeller toplumu belirleyen bir unsur olmaktan çıkmıştır. Dini ritüellerin yasaklanmasıyla oluşan boşluğu doldurmak için başka kültürel ritüeller oluşturulmuştur. Her köyde bir kültür evi inşa edilmiş, ilk geleneksel danslar, oyun ekipleri, tiyatro grupları kurulmuştur*” (Uısıumbeli, 2008: 316).

Dionis Tanasoğlu (1944-1990) Gagauzlar açısından Sovyet dönemini şöyle değerlendirmektedir: Gagauz ekonomik ve kültürel yaşamı durgunlaşmıştır. Ekonomik anlamda insanların elinden bütün varlığını alıp kolhozlara geçirmişler, en iyi çiftçileri Sibirya’ya sürgün etmişlerdir. Kültürel anlamda tüm resmi kurumları Rus diline geçirmişlerdir ve Gagauzları Ruslaştırma etkisi altında bırakmışlardır. Yurdumuz Rus alfabesi, kitapları, gazeteleri, edebiyatı, tarihi, dili vb. ile dolmuştur (Tanasoğlu, 1999b: 14). Geçmiş zamanlarda da Gagauzlar, Bizans, Bulgar, Rus, Rumen, Moldova egemenliklerinde yaşamış ve dönem dönem hangi devlette

¹⁵(Çevrimiçi) <http://anasozu.com/canavar-ayin-19-da-sada-avdarma-aaclik-kurbannarini-anmak-gunu-bakildi/> 23.08.2018.

yaşıyorlarsa onların yazı dilini kullanmış, kitaplarını okumuş ve çocuklarını da onların okullarına göndermişlerdir (Çakır, Haz.: Bulgar, 2007: 92). Ancak Gagauzlar, bu döneme kadar egemen devletlerin yazı dilini genellikle sadece kiliselerde okudukları dini metinlerde, nadir gerçekleşen resmi yazışmalarda ve okullarda kullanmışlardır ki Sovyet dönemine kadar da okullaşma oranları düşüktür. Sovyet döneminde ise tüm çocukların eğitim almasını gerektiren kanun SSCB'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi Besarabya'da da geçerli olmuştur. Ve eğitim ücretsiz yapılmaya başlamıştır (Uisumbeli, 2008: 308). Bu nedenle Gagauzlar arasında okullaşma oranı eskiye göre büyük oranda yükselmiş, okullaşmayla birlikte Rusça'nın kullanımı da ciddi oranda yaygınlaşmaya başlamıştır. Gagauzlar her dönemde anadillerini genel olarak konuşma dili olarak evde-aile içinde ve iş yaşamlarında (tarım ve hayvancılık) kullanmışlardır. Ancak bu dönemde ilk defa aile içinde ve çalışma ortamında Rusça kullanmaya başlamışlardır.

Sovyet döneminde Gagauz köylerine Rusya'dan Rus dilli öğretmenler, doktorlar, ziraat mühendisleri vb. gönderilmiştir. Zira bu dönemde Gagauzlardan ne öğretmen, ne doktor ne de başka bir eğitilmiş kişi vardı. Bunlar aracılığıyla Rus dili Gagauzların arasında yayılmaya başlamıştır. Uşak başçalarında, okullarda, hastanelerde ister istemez Rus dili kullanılmaktaydı (Karanfil, 2015: 79).

1950'li-60'lı yıllarda radyo ve televizyonun, süreli yayınların Gagauzlar arasında yaygınlaşması da Rusça'nın kullanımını arttırmıştır (Uisumbeli, 2008: 316,317). 1950'li yıllarda köylerde ve kasabalarda ailelerde ve sokaklarda Gagauz dili kullanılmaktaydı ancak Rusça bilen insanlar da oluşmuştu (Karanfil, 2015: 79). 60-70-80'li yıllarda okullarda öğretmenler öğrencilere ısrarla Rusça konuşmaları gerektiğini söylemekteydi ve zamanla öğrenciler de kendi dilinde konuşmaktan çekinir hale gelmişti. Süreç içerisinde Gagauzlar kendi dilini kullanmamaya başlamış, hatta dilinden ve milletinden utanmaya başlamıştı. Bu durum daha çok başka milletten kişilerin de yaşadığı ve ortak dil olarak Rusça'nın kullanıldığı yerler olan Komrat, Çadır Lunga ve Vulkaneşti gibi kasabalarda, şehirlerde gerçekleşmişti. Böylece 80'li yıllarda yetişen "Sovyet sistemi uşağı" Gagauz dilini kötü bilmeye başlamış, onun uşakları da Gagauzca'yı kötü görmüş ve seyrek olarak Gagauzca konuşmuş ve dilini zor anlar hale gelmiştir (Karanfil, 2015: 79, 80). Dolayısıyla Sovyet dönemiyle birlikte toplumda iki dillilik (Gagauzca-Rusça) oluşmuş, günden güne de Rusça'nın kullanımı gündelik yaşamda artmıştır. Gagauz entelektüeller bu

dönemde kendi dilleri ve kültürlerinin durumuna yönelik şu tedirginliği yaşamaya başlamışlardır: biz dilimizi ve kültürümüzü kaybedecek ve yok olacak mıyız? Yoksa koruyacak, hatırlayacak ve bu topraklara özgü halk olabilecek miyiz? Bu dönemde bu mesele önemli hale gelmiştir; çünkü az nüfuslu halklar her geçen gün kaybolmaya başlamıştır. Gagauzlar da kaybolmaya yüz tutmuş halklardandı. Sovyet döneminde kozmopolit ve komünist ideolojik terbiye ile yavaş yavaş kültür ve dil asimile olma süreçleri hızlanmakta, halklar milli kültürel kimliğini her geçen gün kaybetmekteydi (Maruneviç, 2000b: 351, 352). Bu dönemde okullaşmanın artması ve okullarda tüm derslerin Rusça olması, radyo-TV'nin yaygınlaşması ve onların Rusça olması, bütün resmi işlemlerin Rusça gerçekleştirilmesi vb. Rus dil ve kültürünün toplumun gündelik yaşamında önemli bir yer edinmesine neden olmuştur. Ancak bunlara rağmen Sovyet döneminde Gagauz dili ve kültürünün gelişimine yönelik de bazı girişimler ortaya konulmuştur.

2.2.4.1. Gagauz Yazı Dili ve Kültürüne Dair Gelişmeler

Sovyetler Birliği döneminde bir yandan Ruslaştırma politikası uygulanırken bir yandan da etnik topluluklar, kendi yazı dillerini oluşturmaları ve eğitim, basın-yayın alanında vb. yerel dillerini -sınırlı da olsa- kullanmaları için teşvik edilmiştir. Bazı sosyal bilimciler bu politikayı şöyle açıklamaktadır:

“Sovyet devlet “etnik mühendislik” olarak adlandırılabilir ve mevcut etnik materyalden yola çıkarak uluslar yaratmayı amaçlayan bir süreç başlatmıştı. Bu süreç etnografyacıların dil, din, gelenekler, ekonomi, kabileye sadakat ve diğer etkenler hakkında bilgi toplamaları için ilgili bölgelere gönderilmesini ve sonra milletlerin bu ham malzemeden yola çıkarak nasıl inşa edilebileceği konusunda tavsiyelerde bulunmalarını içermekteydi” (Hosking, 2015: 592).

Sovyetler Birliği bu bilgileri topladıktan sonra etnik ve dilbilimsel bakımdan homojen beşeri coğrafyaları, “Cumhuriyet ve Özerk bölge” adları altında yapay siyasal-idari özerk alanlara ayırdı. Birbirine eklemlenen bu beşeri-siyasi coğrafyalara yerleştirilen Rus göçmenleri ile en az üç etno-linguistik bileşenden oluşan yeni birimler oluşturdu. Moldova da diğer Birlik cumhuriyetleri gibi etnik-coğrafya mühendislik çalışmalarının hedefi oldu (Eker, 2013: 94). *“Dil, kilit bir öneme sahip bir faktördü. Sovyet rejimi, okuma yazma bilmeyen insanları, Sovyet propoganda ve politik eğitim ağına çekebilmek amacıyla bu insanların yazılı bir dile sahip olmalarını sağlamaya çalıştı. Onlar için bir yazı dili yaratmak veya mevcut diyalektlerinden birini yazı dili olarak seçmek zorunda kaldı. Daha sonra yarattığı ya da seçtiği dilin likbezde (okuma-*

yazma seferberliğinde) medyada ve eğitim sisteminde kullanılmasını sağlamaya çalıştı” (Hosking, 2015: 592). Böylece oluşturduğu her Sovyet cumhuriyetine Sovyet (Rus) kimliğinin yanısıra yeni bir kimlik, yeni bir tarih ve yerel ağızlara dayalı yeni bir dil de kurguladı (Özkan, 2013: 86). Gagauzlar için de 1947 yılında SSCB Bilimler Akademisi Edebiyat ve Diller Bölümü’nde N. K. Dimitriev Başkanlığında Gagauzların folklorunu, tarihini ve dilini araştırmak ve bir yazı dili oluşturmak amacıyla özel bir komisyon kuruldu. Dimitriev, Gagauz alfabesinin bilimsel temellerini oluşturmak gayesiyle 1948-1951 yılları arasında iki doktora öğrencisiyle Moldova’daki Gagauz köylerinde alan çalışması yaparak bu dilin bütün özelliklerini tespit etti (Türk, 2016: 74). 1957’ye kadar çok az ve sınırlı oranda yazı dili olan genellikle konuşma dili olarak varlığını sürdüren Gagauzca, Moldova Sovyet Sosyalist Respublikası’nın 1957’de aldığı kararla Kril alfabesi temelinde Gagauz alfabesine sahip oldu (Arnaut, 2009: 114). Böylece Gagauz dili, Türk dillerinin oğuz grubuna giren ayrı bir dil olarak kabul edildi (Çimpoeş, 2013: 184). Gagauz alfabesinin oluşturulması ve gramerinin hazırlanmasını, Gagauz bilim adamı Dionis Tanasoğlu ve Moskova’dan gönderilen Türkolog SSCB Bilimler Akademisi Dil Bilimleri Enstitüsü elemanlarından Prof. Dr. Ludmila Pokrovskaya üstlenmişti (Arnaut, 2009: 114). Gagauz yazı dilinin oluşturulması Gagauzlar için büyük bir kültürel ve tarihi bir hadise olmuştur. Çünkü ancak bundan sonra Gagauz dilinde eğitim vermeye, ders kitapları hazırlanmaya, edebi eserler, gazeteler, dergiler, bilimsel yayınlar oluşturulmaya başlanmıştır (Red. Baskakov, 1991: VIII).

İlk kez 1958’de (Özkan, 2005: 612) okullarda 1, 2, 3. sınıflarda anadilde eğitime geçilmiştir (Tanasoğlu, 1999b: 14). 4, 5, 6, 7, 8. sınıflarda ise Rusça eğitim verilmiş ancak bu sınıflara “Gagauz Dili ve Edebiyatı” dersleri konulmuştur (Özkan, 2010: 612). Gagauz dilinde ders verecek öğretmenler yetiştirmek için Kişinev’de kurslar düzenlenmiştir (Bulgar, 2011a: 19). Gagauz Dili’nde dersler için Dionis Tanasoğlu ve Nikolay Baboglu okul kitaplarını hazırlamıştır (Arnaut, 2009: 114, 116). *“İçerik ve dil açısından ilk Gagauzca ders kitapları oldukça yüksek seviyede oluşturulmuştur. Bu ders kitaplarına sadece tercüme metinler değil; ders kitaplarını hazırlayanların ve Gagauz yazarlarının, şairlerinin kaleminden çıkmış denemeler, hikâyeler, şiirler konulmuş ve aynı şekilde halk edebiyatı eserleri de eklenmiştir. Rus ve Moldova okul ders kitaplarından alınan metinler çoğunlukla iyi bir edebi çeviriyle verilmiştir”* (Pokrovskaya, 2017: 101).

Ancak Gagauzların kendi dillerinde eğitim görme sevinçleri uzun sürmemiş, 1960'lı yıllarda Gagauz dilinde ders verilebilen okullar kapatılmaya başlanmıştır (Radova, 2007: 24). *“1961’de Gagauzca eğitim yasak edilip, Gagauzca ders olarak da müfredattan kaldırılmış, Rus dilinde eğitime geçilmiştir”* (Karanfil, 2013a: 2168). Daha önce Gagauz dilinde eğitim yapan okul hiç olmamıştır. İlk olarak bu dönemde yerli kültürle imtiyazların verildiği Kruşçev döneminde (1956-1961) açılan bu okullar kapatıldıktan (1962) sonra bir daha -SSCB dağılana kadar- hiç açılmamıştır (Chinn & Roper, 1998: 90).

Anadilde eğitime son verilse de Gagauz entelektüelleri Gagauz dilinde şiirler, yazılar, oyunlar yazmaya devam etmiş böylece Gagauz dili hem ilerlemiş hem korunmuştur (Kopuşçu, 2016: 436, 437). 1957-60 yıllarında Moldova’nın saygın gazetelerinden biri olan “Moldova Sosyaliste” adlı haftalık gazetede Gagauz edebiyatı ve yazarları ile ilgili birer ek sayfaya yer verilmiştir. İlk radyo programları yayınlanmış ve bunlar aracılığıyla Gagauzların kimlikleri, tarihleri, örf ve adetleri anlatılarak halkta milli kimlik uyandırılmaya çalışılmıştır (Arnaut, 2009: 115). İlk Gagauz oyun ve türkü ekibi kurulmuştur. Anadilde tiyatro oluşturulmuştur. Gagauz yazarlar yetişmiştir. Dionis Tanasoğlu, Dimitri Karaçoban, Nikolay Baboglu, Mina Köse, Stepan Kuroğlu vb. ilk edebiyat topluluğu ile şiir ve folklor örneklerini içeren “Bucaktan Sesler”i (1959) yayınlamıştır (Tanasoğlu, 1999b: 14). Dionis Tanasoğlu (1999b: 17) Çal Türküm (1966), Adamın İşleri (1969), Gagauz Edebiyatı Tarihi (1960-1998). Nikolay Baboglu, Gagauz Folkloru (1969), Legandanın İzi (1974), Bucak Ecelleri (1979), Karanfiller Açtılar Yeniden (1981), Gani (1988) (Arnaut, 2009: 119). Mina Köse, Kısmet (1979), Kadeşlik (1975), Toprağın Yürek Çarpıntısı (1978), Umutlar (1988) (Tanasoğlu, 1999b: 22). Dimitri Karaçoban, İlk Laf (1963), Yanıklık (1968), Bayılmak (1969), Persengeler (1970) adlı şiir kitapları ve Alçak Saçak Altında (1966) adındaki hikaye kitapları kaleme alınmıştır (Red. Baskakov, 1991: VIII). Karaçoban ilk Gagauz Tarih ve Etnografik müzesini kurmuştur. Kendisi şair ve yazarlığının yanında ressam ve heykeltıraştır (Arnaut, 2009: 120-124). “1970’ten itibaren Baboğlu, kısa ömürlü olmasına rağmen Gagauzca “Komrat” isimli bir gazete çıkarmıştır” (Argunşah, 2002: 458). 1973 yılında “Gagauz-Rus-Moldovan laflı (sözlüğü)” Rus ve Gagauz bilimadamları: N. A. Baskakov, L. A. Pokrovskaya, G. A. Gaydarci, L. Kolşa vb. tarafından oluşturulmuştur (Marchuk, 2016: 355-356). Bunların yanı sıra daha ismini ve eserini sayamadığımız başka yazarlar ve eserler de bulunmaktadır.

Nevzat Özkan bu dönemdeki çalışmaları şöyle değerlendirmektedir: 1960'lı yıllarda Gagauzlar arasında çok sayıda aydın ve akademisyen yetişmiştir (Özkan, 2017: 427). Aslında ilk defa Gagauz dilinde eserler üretildiği için tabii ki çok şey yapılmıştır ancak yine de Gagauzca eser üretimi az ve sınırlı alandadır; zira eserlerin çoğu şiir, hikaye ve masal kitaplarıdır. *“Yazılı kültür geçmişleri fazla eski olmayan Gagauzların çağdaş edebiyatları zengin bir kaynak olan halk edebiyatlarından beslenmiştir”* (Argunşah, 2002: 454). *“Yirminci yüzyılın başlarında derlenmeye başlayan ve millî varlığın devamlılığını temin eden ana dili aslında bu sözlü edebiyat -destanlar, masallar, efsaneler, türküler, bilmeceler, fıkralar- sayesinde yaşayabilmiştir”* (Argunşah, 2002: 451).

Asıl önemli mesele Gagauz halkına bu eserlerin ulaşması durumudur. Bu sınırlı sayıdaki eserlere Gagauzların erişimi yeterince sağlanamamıştır. Sovyet döneminde Gagauz yazı dili Gagauz entelektüelleri arasında dolaşıma sokulsa bile toplumun geneline ulaşamamış ve Gagauz halkı tarafından yeterince benimsenememiştir. Gagauzlar arasında okuma ve yazma dili olarak genellikle Rusça benimsenmiş ve içselleştirilmiştir. *“Sovyet döneminde yerel diller ve kültürler ancak herkes için gerekli olduğu düşünülen Rus dili ve kültürünün zorunlu tutulduğu bir çerçeve içerisinde geliştirilmiştir”* (Hosking, 2015: 593).

2.3. Post-Sovyet Dönemde Gagauz Yeri Özerk Bölgesi

Sovyetler Birliği'ni boydan boya etkileyen glasnost¹⁶ ve perestroika hareketleri¹⁷ Sovyetlerde yaşayan toplulukları millî uyanış doğrultusunda hareketlendirmişti (Peker & Çınar, 1997: 1611). Bu ortamdan Gagauzlar da etkilenmiş, 1989 yılında “Gagauz Halkı” adlı bir grup oluşturmuşlardı. Bu millî grubun amacı; anadilini, Gagauz millî kültürünü, Gagauz halkının ekonomik ve politik serbestliğini korumaktan mekanizmasını kurmaya kadar önemli görülen işleri gerçekleştirmektir (Maruneviç, 2000b: 352). Bu grup, özerk yönetimin fikrîsel temellerini oluşturmuştu. Moldova yönetiminin Romanya yanlısı bir tutum izlemesi de Gagauzların kendilerine

¹⁶ “-Açıklık-, Sovyetler Birliği'nin son döneminde Mihail Gorbaçov'un liderliğinde ülkede bilhassa ekonomik sorunlara son vermek amacıyla uygulanmış politikaların tümüne verilen addır” (Çevrimiçi). <https://tr.wikipedia.org/wiki/Glasnost>, 02.09.2019.

¹⁷ “-Yeniden Yapılanma-, SSCB'de 1980'li yıllardan itibaren gerçekleştirilen ekonomik ve siyasi sistemi yeniden yapılandırma ve reform hareketleridir” (Çevrimiçi). <https://tr.wikipedia.org/wiki/Perestroyka>, 02.09.2019.

farklı bir yol aramalarına neden oldu (Gökdağ, 2015: 5520). “Sovyet idaresi de gittikçe kuvvetlenen Moldovan (Rumen) milliyetçiliğine karşı Gagauzlar’ın ayrı bir etnik grup olarak tanınmasına olumlu bakmaya başlamıştı” (Karpas, 2012: 325). Gagauzlardaki milli arayışın farkına varan Moldova bunu sert bir tepkiyle karşıladı. Moldova hükümeti ve Gagauzlar arasında bazı gerginlikler yaşandı. Ancak “1991’den sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin Moldova Devleti’ni tanınması, Moldova Cumhurbaşkanı M. Snegur’un anlayışlı hareket etmesi ve Gagauzlarla çeşitli alanlarda ilişki kurması, Rus taraftarı olan Gagauzlar’ı daha milli bir tutum almaya ve Moldova hükümetine yakınlaşmaya sevk etmiştir” (Karpas, 2012: 327, 328). Söz konusu yakınlaşma sonucu barışçıl bir şekilde “1994 yılı 23 Aralıkta Moldova Paramentosunca Gagauzya’nın otonomisi kabul edildi” (Vero, 1995: 42). Böylece “uzun süre bir halk olarak tanınmamalarına ve maruz kaldıkları her türlü baskıya (Rumenleştirme, Ruslaştırma ve Bulgarlaştırma) rağmen dillerini ve kültürel bütünlüklerini korumayı başarmış olan Gagauzlar, özerk yönetime kavuşmuş oldu” (Peker, 1995: 42).

Moldova Cumhuriyeti sınırları içinde kurulan Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Harita 1’de sarı renkle gösterilmektedir.

Harita 1: Moldova ve Gagauz Yeri¹⁸

Harita 2: Gagauz Yeri Kasaba ve Köyleri¹⁹

¹⁸ (Çevrimiçi) https://commons.wikimedia.org/wiki/Atlas_of_Gagauzia, 09.06.2019.

¹⁹ (Çevrimiçi) <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/40/Gagauzja.png>, 27.05.2018.

Harita 2’de de Gagauzya’yı oluşturan 3 kasaba ve 23 köyü gösterilmiştir. 1994’te belirlenen bölgenin sınırları, onların Osmanlı-Rus savaşı sonrasında Balkanların diğer bölgelerinden bu bölgeye Baserabya’ya 1770-1800’lerin başlarında yerleşmiş /yerleştirilmiş oldukları yerler dikkate alınarak -o zamandan beri yaşadıkları yerler değiştirilmeden- çizilmiştir. Dolayısıyla Gagauzlar şuanki vatanlarında yaklaşık 200 küsur yıldır yaşamaktadır. Burası Gagauz Yeri Özerk Bölge olduğunda burada yaşayan Gagauz nüfusu yaklaşık 160 bin kadardı.²⁰ Gagauzya, dış işlerinde Moldova’ya bağlı ancak iç işlerinde kendi kararlarını alabilen bir bölge olmuştu. Bölgenin bayrağı, beyaz, kırmızı ve büyük kısmı mavi renklerden oluşan ve mavi kısmın üzerinde üç altın renkli yıldız olarak belirlendi (Karanfil, 2015: 53). Moldova Cumhuriyeti Parlamentosu’nun Gagauzya ile ilgili kabul ettiği kanun maddelerinden bazıları şunlardır: bölge’nin resmi dilleri ve yürütme dilleri Moldovaca, Gagauzca ve Rus dilidir. Moldova’nın resmi yönetim organları, Gagauzya dışındaki sanayi tesisleri, teşkilat ve müesseseleri ile yazışmaları devlet ve Rus dillerinde yürütülecektir.

Gagauzya sınırına nüfusun %50’den fazlası Gagauz olan yerleşim yerleri girecektir. Nüfusu’nun %50’den aşağısı Gagauz olan diğer yerleşim yerleri mahalli referandum sonucunda çoğunluğun isteği üzerine girebileceklerdir (y.y.,1995: 38). Bu maddeden hareketle Gagauzların bulunduğu yerleşim yerlerinde *“5 Mart 1995 tarihinde referandum yapılmış ve şu yerleşim birimleri Gagauzya’ya katılmıştır: Şehirler(kasabalar); Komrat, Çadır Lunga ve Vulkaneşti’dir. Köyler ise; Alekseevka, Avdarma, Baurçi, Beşalma, Beşgöz, Bucak, Karbalia, Kazayak, Çokmeydan, Çeşmeköy, Köselia Ruse, Kiriet Lunga, Kirsova, Kongaz, Kongazcikulde Jos, Kıpçak, Kotovskoe, Dizgince, Duduleşti, Etulya, Svetai, Ferapontevka, Gaydar, Joltay ve Tomai’dir”* (Peker, 1995: 40). Komrat, Gagauzya’nın başkenti seçilmiştir (Peker, 1995: 41). Yasaya göre Gagauzya’nın en yüksek görevlisi başkanıdır. Gagauzlara Moldova Anayasa’sına aykırı olmamak koşuluyla çeşitli alanlarda yasa çıkarma hakkı verilmiştir. Ayrıca Moldova’nın bağımsız devlet statüsü değiştiği takdirde Gagauzya bunun dışında kalma ve kendi kaderini tayin etme hakkına sahiptir (y.y., 1995: 38). Bu son kanun Moldova’nın Romanya ile birleşme ihtimaline karşı Gagauzlarca istenmeyen bir duruma (Romanya ile birleşmeye) tedbir niteliğindedir. Son zamanlarda da Moldova Romanya birleşmesi ara ara gündeme

²⁰ Komrat Belediyesi’nden (Comrat Primaria) 24.04.2018 tarihinde tarafımızca alınmış olan Tablo 7’ye göre o dönemin yaklaşık nüfus sayısıdır.

gelmektedir. Bu durumdan tedirgin olan Gagauzlar 2014'te Moldova Romanya ile birleşmeyi kabul ederse, Gagauzya'nın Moldova'dan ayrılması konusunda seçim yapılmasına dair bir referandum düzenlemiştir. Sonuçlara göre Gagauzların % 98'i Moldova Romanya'ya katılırsa Moldova'dan ayrılmaya evet oyu vermiştir. Gagauz halkı I. Dünya Savaşı'nın ardından Moldova'nın Romanya'ya katılmasını kendileri için kötü günler olarak değerlendirmektedir. II. Dünya savaşına kadar süren Romanya yönetiminin kendilerine büyük zulümler yaşattığını düşünen Gagauzlar, olası bir Moldova-Romanya bütünleşmesine şiddetle karşı çıkmaktadırlar (Gökdağ, 2015: 5524; 2014: 22). Gagauzya'nın başkanı günümüzde Sosyalist politikacı İrina Vlah'tır. Vlah, ilk olarak *"2015 yılı Mart ayında yapılan başkanlık seçiminde oyların %53'nü alarak Başkan seçilmiştir"* (Gökdağ, 2015: 5526). 30 Temmuz 2019'da yenilenen başkanlık seçiminde de %91 gibi büyük bir oy alarak görevine devam etmektedir.²¹

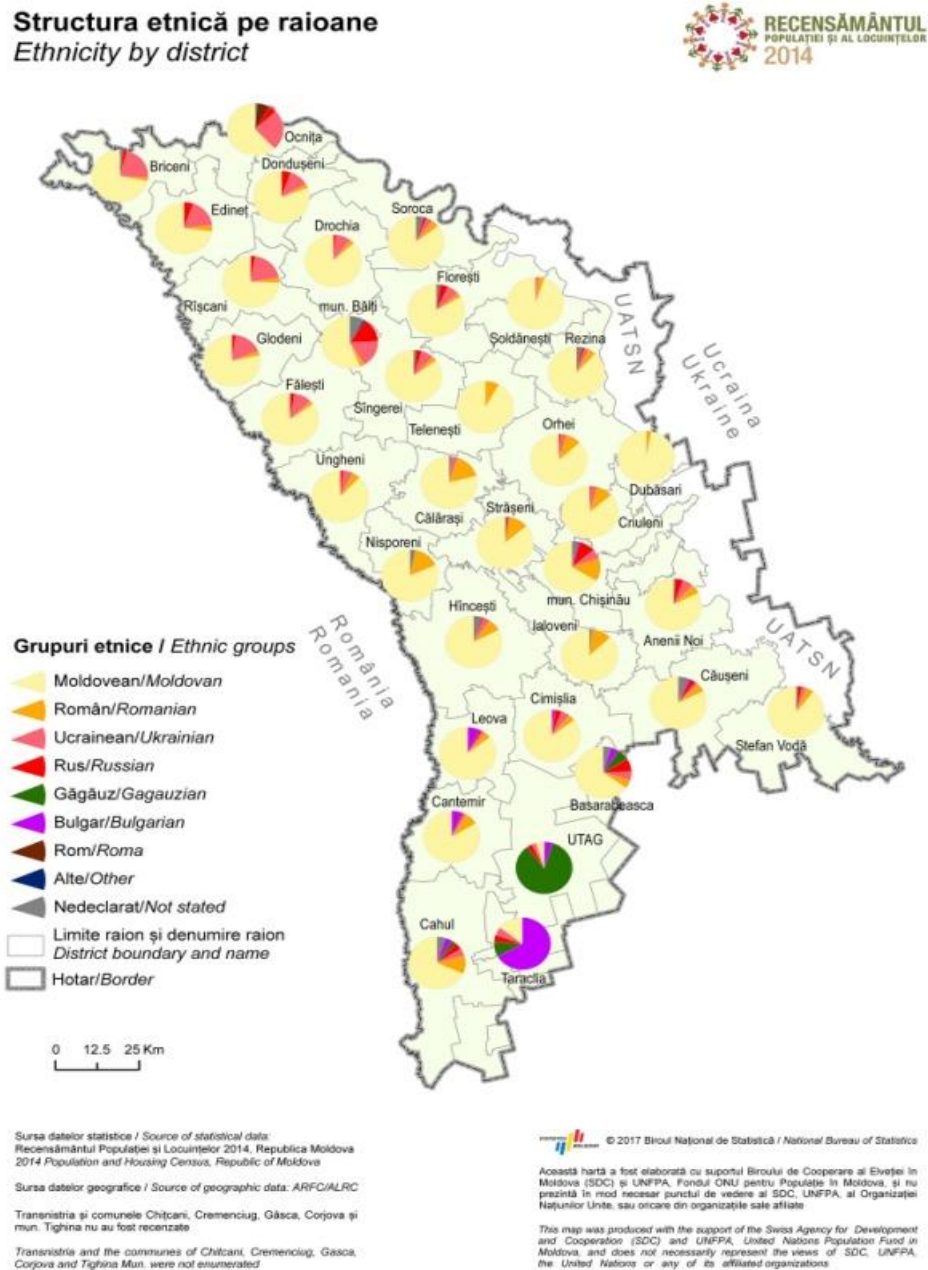
2.3.1. Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'ne Dair Bazı İstatistikî Bilgiler

Burada Moldova içerisinde Gagauz Yeri Özerk Bölge'sinin "etnik grup", "anadil" dağılımları ve "cinsiyet ve yaş gruplarına göre yerleşim birimlerinin nüfusu" harita ve tablolarla gösterilerek Gagauzlara dair değerlendirme yapılmıştır. Söz konusu istatistikî bilgiler, 2014 yılı verileri -son güncel dokümanlar- olup Komrat Belediyesi (Primaria) ve Moldova resmi internet adresinden alınmıştır.

²¹ (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/msk-secimnerin-olmasini-kabletti/>, 10.07.2019.

Harita 3'te "UTAG" (Autonomous Territorial Unit of Gagauzia), Taraclia ve Cahul'daki yeşil renk "Gagauz"ları göstermektedir.

Harita 3: Moldova / Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Etnik Dağılımı²²

²²(Çevrimçi) http://www.statistica.md/public/files/Recensamint/Recensamint_pop_2014/Rezultate/Harti/Etnie.jpg, 27.05.2018.

“UTAG” (Autonomous Territorial Unit of Gagauzia)’daki diğer farklı renkler ise Rus, Bulgar, Moldovalı, Ukraynalı vb. milletleri simgelemektedir. Gagauzya’da Gagauzlar haricinde farklı slav milletler de yaşamaktadır. Gagauzya’daki Gagauzlar ve diğer milletlerin oransal dağılımı aşağıdaki Tablo 2’de ayrıntılı olarak gösterilmektedir.

Tablo 2: Moldova / Gagauz Yeri Özerk Bölgesi’nin Etnik Dağılımı²³

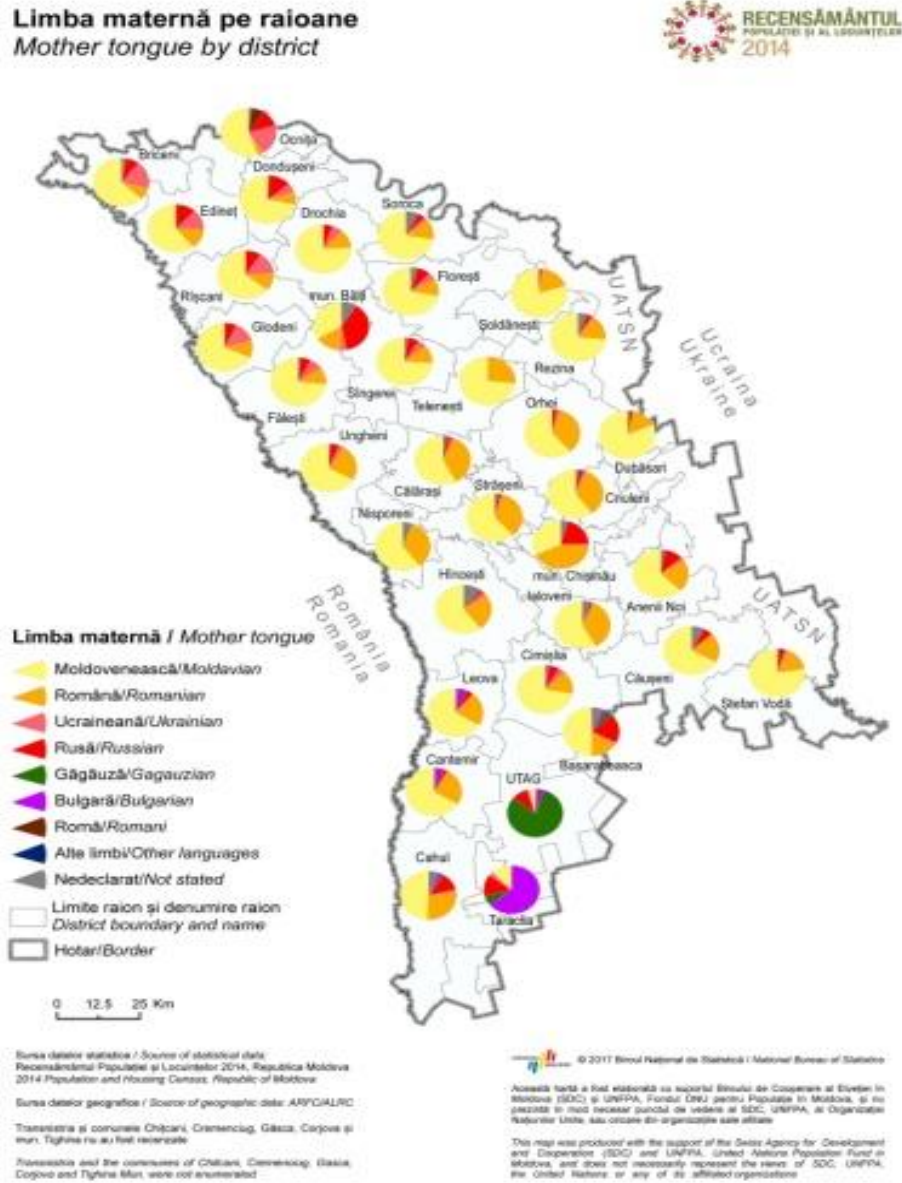
Bölge Nüfusu’nun Etnik Yapısı 2014	Moldova	Gagauzya
Etnisite Beyan Eden Nüfus Sayısı	2.754.719	134.132
Etnisite Beyan Eden Nüfus’un Yüzdelik Dağılımı		
Moldovalı	75,1	4,7
Rumen	7,0	0,0
Ukraynalı	6,6	2,5
Rus	4,1	3,2
Gagauz	4,6	83,8
Bulgar	1,9	4,9
Roman (Çingene)	0,3	0,3
Diğer	0,5	0,6

2014 yılı nüfus sayımı sonucuna göre bölgenin nüfusu 134.535 kişidir. Bu nüfustan 134.132 kişi etnik aidiyetine dair cevap vermiştir. Söz konusu nüfusun % 83,8’ini (bu da yaklaşık 112.740 kişiye karşılık gelmektedir.) Gagauzlar, % 4,9 Bulgar, % 4,7 Moldovalı, % 3,2 Rus, % 2,5 Ukraynalı, %0,3 Roman ve %0,6 diğer etnik gruplar oluşturmaktadır. Bölgede Bulgar, Moldovalı ve Ukraynalıların köyleri bulunmaktadır. Ve Komrat, Vulkaneşti ve Çadır Lunga gibi şehirlerde (kasabalarda) ve bazı köylerde yukarıda belirtilen etnik gruplar birarada yaşamaktadır. Bu halklar arasında her türlü sosyal iletişim ve etkileşim bulunmaktadır.

²³ Komrat Belediyesi’nden (Comrat Primaria) 24.04.2018 tarihinde tarafımızca alınmıştır.

Harita 4'te de "UTAG", Cahul ve Taraclia'daki yeşil renkli kısımlar anadili Gagauzca olan yerleri göstermektedir.

Harita 4: Moldova / Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Anadil Dağılımı²⁴

²⁴(Çevrimiçi)http://www.statistica.md/public/files/Recensamint/Recensamint_pop_2014/Rezultate/Harti/Limba_materna_A4.jpg, 27.05.2018.

“UTAG” (Autonomous Territorial Unit of Gagauzia)’daki diğer farklı renkler ise Rus, Bulgar, Moldovalı, Ukraynalı vb. milletlerin anadillerini göstermektedir. Gagauzya’da Gagauzlar haricinde farklı anadillere sahip milletler de yaşamaktadır. Gagauzya’daki Gagauzların anadilleri ve diğer milletlerin anadillerinin dağılım oranları aşağıdaki Tablo 3’te ayrıntılı olarak gösterilmektedir.

Tablo 3: Moldova / Gagauz Yeri Özerk Bölgesi Anadil Dağılımı²⁵

Bölge Nüfusu’nun Anadil Yapısı 2014	Moldova	Gagauzya
Anadili Beyan Eden Nüfus Sayısı	2.723.315	132.846
Anadili Beyan Eden Nüfus’un Yüzdelik Dağılımı		
Moldovaca	56,7	3,7
Rumence	23,5	0,1
Ukraynaca	3,9	1,3
Rusça	9,7	9,9
Gagauzca	4,2	80,4
Bulgarca	1,5	4,1
Romani (Romenesce)	0,3	0,2
Diğer	0,2	0,3

Tablo 3’teki verileri Tablo 2’deki etnik dağılım verileriyle karşılaştırdığımızda oranlar düşündürücüdür. Çünkü Tablo 2’de Gagauz kökenlilerin % 83,8 oranı ile Tablo 3’te anadili Gagauzca olanların oranı aynı olması -% 83,8- gerekirken bu oran % 80,4’tür. Demek ki Gagauz kökenli olup anadilinin Gagauzca olmadığını, başka bir dil olduğunu söyleyen yaklaşık % 3’lük bir kesim vardır. Bu etnik ve anadil oranlarındaki farklılaşma sadece Gagauzlarda değil, diğer milletlerde de görülmektedir. Tablo 2’de % 4,9 Bulgar’dan % 4,1’i anadilinin Bulgarca, % 4,7 Moldovalı’dan % 3,7’si anadilinin Moldovaca, % 2,5 Ukraynalı’dan % 1,3’ü anadilinin Ukraynaca olduğunu söylemiştir. En şaşırtıcı oran ise Ruslarda görülmüştür: % 3,2 Rus olduğunu belirtmişken anadili Rusça olduğunu söyleyenler % 9,9’dur. Demek ki Gagauz, Bulgar, Moldovalı, Ukraynalı vd.’den anadilinin kendi etnik dili değil, Rus dilli olduğunu söyleyen yaklaşık % 6’lık bir oran söz konusudur. Bulgar, Moldovalı, Ukraynalı’lardan yaklaşık % 1’er yani toplamda % 3 ve Gagauzlardan da % 3

²⁵ Komrat Belediyesi’nden (Comrat Primaria) 24.04.2018 tarihinde alınmıştır.

oranında bir kesim anadilinin Rusça olduğunu söylemiştir. Bunun çeşitli nedenleri olabilir. Ya gerçekten bireylerin annesinden öğrendiği ilk dil, anne dili/anadili Rusça olabilir ya da bölgede Rusça'nın prestijinin yüksek olması nedeniyle kişi kendi anadilini etnik dili değil Rusça göstermek istemiş olabilir... Nedeni ne olursa olsun % 3 oranında Gagauz'un kendi etnik dilini anadili olarak değil de Rusça'yı anadili olarak söylemesi bölgede Rus dilinin etkinliğini göstermesi açısından anlamlıdır. Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin tüm kasaba ve köylerinin cinsiyet ve yaş gruplarına göre dağılımları ve nüfusu Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4: Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Yerleşim Birimlerinin Nüfusu²⁶

Yerleşim Birimleri Nüfusu'nun Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı(2014)						
	Toplam	Cinsiyet		Yaş Grupları		
		Erkek	Kadın	0-17	18-64	65+
Moldova	2.804.81	1.352.099	1.452.702	585.449	1.913.888	305.464
Gagauzya	134.535	65.164	69.371	29.213	92.380	12.942
Mun.Comrat	20,113	9,528	10,585	4,218	13,943	1,952
Or.Ceadâr-Lunga	16,605	7.826	8.779	3.666	11.035	1.904
Or.Vulcănești	12.185	5.753	6.432	2.408	8.161	1.616
Avdarma	3.307	1.645	1.662	610	2.368	329
Baurci	7.463	3.659	3.804	1.937	5.012	514
Beșalma	3.828	1.876	1.952	917	2.624	287
Beșghioz	3.466	1.726	1.740	868	2.328	270
Bugeac	1.352	670	682	302	954	96
Carbalia	374	184	190	67	257	50
Cazaclia	6.698	3.299	3.399	1.410	4.739	549
Chioselia Rusă	595	300	295	135	414	46
Chiriet-Lunga	2.279	1.139	1.140	467	1.604	208
Chirsova	6.298	3.063	3.235	1.135	4.580	583
Cioc-Maidan	2.903	1.408	1.495	452	2.074	377
Cișmichioi	4.497	2.163	2.334	767	3.217	513
Congaz	11.123	5.539	5.584	2.841	7.382	900
Congazcicul De Sus	1.480	745	735	343	1.013	124
Copceac	9.138	4.527	4.611	2.220	6.238	680
Cotovscoe	873	424	449	256	576	41
Dezghingea	4.273	2.060	2.213	833	2.972	468
Etulia	3.061	1.481	1.580	523	2.164	374
Ferapontievca	808	378	430	161	546	101
Gaidar	4.038	1.979	2.059	945	2.827	266
Joltai	1.893	916	977	433	1.313	147
Svetlâi	1.622	784	838	420	1.005	197
Tomai	4.263	2.092	2.171	879	3.034	350

²⁶ Komrat Belediyesi'nden (Comrat Primaria) tarafımızca 24.04.2018 tarihinde alınmıştır.

Görüldüğü üzere 2014 yılı nüfus sayımı verilerine göre Gagauzya'nın 134.535 nüfusu vardır. Bunların tümü Gagauz değil, %83.8'i Gagauzdur. Bir kısmı da diğer milletlerden oluşmaktadır. Gagauz köylerinin nüfusu göçler sonucunda azalmasına rağmen hala kalabalıktır.

2.3.2.Gagauz Dili ve Kültürü'nün Etkinleşmesine Yönelik Girişimler

Gagauzların özerklik taleplerinin en önemli gerekçelerinden biri Gagauz kimliğinin temel unsurları olan Gagauz dil ve kültürünü korumaktır. Gagauz halkı tarafından şimdiye kadar genellikle konuşma dili olarak kullanılan, kurumsal alanlarda kullanılmayan Gagauzca'nın özerklikle birlikte kurumsal alanlarda da okuma-yazma ve konuşma dili olarak kullanılması ve işlevselliğinin artırılması amaçlanmaktaydı. Bu amaçla ilk olarak Gagauzca, yasal olarak Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin resmi dillerinden biri olarak tanımlandı. Sonrasında eğitim, basın-yayın kurumu gibi modern kurumlarda milli-kültürel etkinliklerde Gagauz dil ve kültürünün etkinleştirilmesine yönelik birtakım girişimlerde bulunuldu. Aslında ilk girişimler, özerklik öncesinde 1985'te Perestroyka'nın gelmesiyle başlamıştı (Güngör & Argunşah, 1998: 79). Örneğin: eğitim kurumlarında ilk defa *"1988'den itibaren 7. ve 8. sınıflarda haftada 2 saat "Gagauz Dili ve Edebiyatı" dersleri konuldu"* (Güngör & Argunşah, 1998: 81). *"1989'dan itibaren ise, "Gagauz Dili ve Edebiyatı" dersi 1. sınıftan başlayarak 11. sınıfa kadar bütün sınıflarda okutulmaya başlandı"* (Akt. Iusumbeli, 2008: 318). Bu dönemde Gagauzca Kiril alfabesiyle öğretilmekteydi. Ancak 1993'te Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçildi. 1998 yılından itibaren uşak başçaları, okullar ve üniversite'de Gagauzca dersler Latin harfleriyle öğretilmeye başlandı. Gagauzca okul kitaplarının çoğu Latin alfabesiyle basıldı (Baboglu, t.y.: 58). Ayrıca Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçilmesi ile Türkiye ve Türkçe ile kültürel ve sosyal yakınlaşmanın önü de açıldı (Özkan, 2002: 253).

Gagauzlar bu döneme kadar farklı alfabeler kullanmışlardır. Tablo 5'te onların şimdiye kadar kullandıkları alfabeler gösterilmektedir.

Tablo 5: Gagauzların Kullanmış Olduğu Alfabeler

Dönem	Alfabe	Dil	Eserler
Osmanlı İmp. (1389-1812)	Grek/Kril	Karamanlı Türkçesi	Dini Eserler
Romanya(1918-1940)	Romen/Latin	Gagauz Türkçesi	Mihail Çakır'ın Eserleri
SSCB (1957-1991)	Rus/Kril	Gagauz Türkçesi	Dil, folklor, kültür, tarih vb.
Moldova 1996-günümüz	Latin	Gagauz Türkçesi	Dil, folklor, kültür, edebiyat, tarih

(Türk, 2016: 70)

Günümüzde Gagauzya'da toplam 56 okul ve uşak başçası bulunmaktadır. 52'sinde haftada 3 saat "Gagauz Dili" dersi, 2003-2004 yılından itibaren de liselerde 4 saat "Gagauz Dili" dersi görülmektedir (Çimpoeş, 2013: 185). Derslerin haftalık olarak sınıflara dağılımı şöyledir: 1-4. sınıflarda "Gagauz Dili" dersi haftada 3 saat, 5-9. sınıflarda "Gagauz Dili" dersi haftada 2 saat ve "Gagauz Literatürası" dersi ise 1 saattir (Anna & İvanna & İgnat, 2010: 3). 10-12. sınıflarda ise "Gagauz Dili" dersi haftada 1 saat "Gagauz Literatürası" dersi haftada 3 saattir. Tüm sınıflarda - farklı dil dersleri haricinde - diğer dersler Rusça görülmektedir.

Gagauzya'da "1991'de Komrat Devlet Üniversitesi açılmıştır" (Galina, 2016: 397). Üniversite'de 4 fakülte bulunmaktadır: Milli Kültür, Ekonomi, Ziraat ve Teknoloji, Hukuk. Bu fakültelerde lisans ve master programlarında eğitim verilmektedir (Galina, 2016: 400). Her bölümde, bölümüne göre değişmekle birlikte ilk yıllarda belli saatlerde "Gagauz Dili ve Kültürası" dersleri görülmektedir. Üniversite'nin genel eğitim dili Rusça'dır. Tüm derslerin Gagauzca olduğu hiçbir bölüm bulunmamaktadır.

Uşak başçası, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversitelerdeki bu Gagauzca dersler haricinde "Gagauz dil ve kültürü"nü canlandırılması adına çeşitli etkinlikler de düzenlenmektedir. Örneğin; her yıl Gagauzca konuşma ve yazma becerisi geliştirme amaçlı Gagauz Dili ve Edebiyatı Olimpiyatı düzenlenmektedir (Özkan, 2010: 609). Kompozisyon, şiir, mani, masal gibi okuma - yazma yarışmaları, tiyatrolar ve çeşitli kültürel etkinlikler düzenlenmektedir.

Basın-yayın alanında ise ilk olarak “1986 yılında Moldova Yazarlar Birliği’nin *Literatura și Artă* gazetesi, Nikolay Baboğlu’nun Gagauzca hazırladığı bir sayfayı ilâve olarak yayınlamaya başlamıştır” (Argunşah, 2002: 458). 1988’den itibaren de ilk olarak Gagauzca olarak Anasözü gazetesi çıkmaya başlamıştır (Çelik Şavk, 2013: 131). Bu gazeteyi aşağıdaki tabloda gösterilen gazete ve dergiler takip etmiştir.

Tablo 6: Günümüzde Gagauzya’da Yayımlanan Süreli Yayınlar²⁷

Adı	Kurum/Editör	Kuruluş Yılı/Dili	Tür/Süre/Tiraj
Ana Sözü	Todur Zanet	1988/Gagavuz Türkçesi	Gazete/2haftalık/1.000
Gagauz Sesi	P. Ialanji	1994/Gagavuz Türkçesi	Gazete/15 gün/1.000
Halk Birliği	F.Marinov	2001/Gagavuz Türkçesi	Gazete/.../1.000
Meydan Gazetesi	Ivanna Köksal	2013/Gagavuz Türkçesi	Gazete/aylık/...
Hakikatın Sesi/Aydınlık	Victor Kopuşçu	2014/GagavuzTürkçesi/Rusça	Gazete/...
Açık Göz	Ivan Topal	1996/Gagavuz Türkçesi/Rusça	Gazete/2 aylık/500
Vesti Gagauzii(Gagavuzya Haberleri)	D.Marinov Halk Topluğu	1996/GagavuzTürkçesi/Rusça	Gazete/haftalık/5.000
Sabaa Yıldızı(Sabah Yıldızı)	Stefan Bulgar	1996/Gagavuz Türkçesi	Dergi/3 aylık/...
Ayna Dergisi	Güllü Karanfil	2015/Gagauz Türkçesi	Dergi/3 aylık/..
Gagauz Yeri	Leonid Dobrov	1991/Rusça	Gazete/3 aylık/1.000
Znamea (Bayrak)	L. Goldberg Çadır Lunga Resmi Organ	Rusça	Gazete/haftalık/5.000
Panaroma	Vulkanesti İdaresi Resmi Organ	Rusça	Gazete/.../500
Gagavuz Halkı	V.Koicheva/Gagauz Kültür Derneği	1999/Rusça	Gazete/.../10.000
Novi Vzglead (Yeni Bakış)	S. Piron	Rusça	Gazete/.../10.000

(Türk, 2016: 87)

Bu yayınlardan bölgede etkin olan bazılarından bahsedecek olursak; Anasözü gazetesi ilk olarak 1988 yılında “Sovetskaya Moldaviya” gazetesinin bir eki olarak çıkmıştır. 1990 yılında “Sovetskaya Moldaviya” gazetesinden ayrılıp kendine özgü bir gazete olmuştur. Ana Sözü’nün eki olarak, “Kırlangıç” (1991-1993, 2001-2003)

²⁷ Ayna Dergisi, Hakikatın Sesi gazetesi tarafımızca eklenmiştir.

adlı bir çocuk dergisi de çıkmaya başlamıştır.²⁸ Anasözü gazetesi o günden bugüne devam etmektedir. Günümüzde basılı ve elektronik olarak da ulaşmak mümkündür. Gazetenin Gagauzların anadillerinin şuuruna varmalarında, tarihlerini ve kültürlerini tanımalarında büyük faydaları olmuştur (Güngör & Argunşah, 1998: 79).

Vesti Gagauzii (Gagauziya Haberleri), 1996'dan beri Halk Topluğu'nun yayın organı olarak Rusça yayınlanan bölgenin en eski ve köklü gazetesidir. 1947 yılından sonra Leninskaya Slova (Lenin'in Sözü) adıyla çıkmaya başlayan bu gazetenin bazı sayılarında Gagauzca özel bir sayfaya da yer verilmektedir (Özkan, 2010: 609; 2010: 82).

Sabaa Yıldızı dergisi, etnik, kültür ve tarih dergisi olup ilk olarak 1996'da çıkmıştır. Gagauz kimliği, dili, kültürü ve tarihi ile ilgili konularda Gagauzca yayınlanan ve sürekliliğini sağlayabilen bir dergidir. Dergi ek olarak çocuklara yönelik Güneşcik (Uşaklara Sayfalar) dergisini çıkarmaktadır. Günümüzde her ikisi de yayınlanmaya devam etmektedir.

Gagauzca TV ve radyo yayınları ile ilgili olarak ilk radyo programları yapılmıştır. Bu programlar ilk olarak 1986'da "Bucaan Dalgasında" adlı radyo programı ile başlamıştır (Özkan, 2010: 609; 2010: 82). 1990 yılında "Gagauz Radyosu" kurulmuştur. 1993 yılında bu radyo "Gagauz Dalgası" olmuş ve yayın faaliyetlerine Gagauzca yayın yapan tek radyo olarak devam etmiştir.²⁹

Gagauzca ilk TV ise 1989'da "Komrat Televizyonu" olarak açılmıştır. İlk başlarda haftada 2 gün Rusça, 2 gün Gagauzca şeklinde sadece 25-30'ar dakikalık haberler yayınlanmıştır (Grt Spikeri). 1990'lı yılların sonunda bu kanal "Gagauz TV" adını alarak bölgenin Televizyon kanalı olmuştur. 2000 yılında ise TİKA'nın yardımlarıyla TV ve Radyo aynı medya altyapısında "Gagauziya Teleradyosu" olarak birleştirilerek birlikte uzun yıllar çalışmıştır. Sonra Halk Topluğu'nun kararıyla Gagauzya Radyo Televizyonu (GRT) adını almış şuanda da bu şekilde çalışmaya devam etmektedir.

³⁰ Yıllar geçtikçe GRT'de hem radyo hem TV'de Gagauzca yayın saatleri artmış ve programları çeşitlenmiştir. GRT radyosu şuanda günde 7 saat program yapmaktadır. Bu programlar, "Gagauziya'nın Şiir Dünyası", "Gagauz Küülerin İstoriyası", "Günlük

²⁸ (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/bunu-laazim-bilsin-insan-necin-gagouz-sozu-ana-sozu-oldu/>, 12.05.2018.

²⁹ (Çevrimiçi) <https://grt.md/grt/>, 10.07.2019.

³⁰ (Çevrimiçi) <https://grt.md/grt/>, 10.07.2019.

Bilgi Hem Eğlence Programları”, “Sabaa Hayır Olsun” vb (Çimpoeş, 2013: 186). Geri kalan zamanlarda ise Gagauzca, Rusça, Moldovaca, Türkçe, İngilizce vb. şarkı ve türküler yayınlamaktadır.

GRT TV ise şuanda % 60-70 oranında Gagauzca yayın yapılmaktadır. Rusça % 20, Moldovaca %10 oranındadır (GRT Direktörü). TV’de tarih, din, kültür, eğitim, eğlence, çocuk programları vb. yapılmaktadır. Programlardan bazılarının isimleri şunlardır: “Afta Haberleri”, “Yeni Gün”, “Kısadan”, “Saygırların Sevgilerin”, “Gagauziya Gün Gündan”, “Vatan” (Çimpoeş, 2013: 186). “Aylam-Sıcak Yuvam”, “Onnar Biza Örne”, “Şennik Saadı”, “Halk Sedefleri” vb.³¹ GRT’de bazen özel günler, programlar da canlı olarak yayınlanabilmektedir. Örneğin; IV. Dünya Gagauzlar Kongresi 2017’de, 4 Mayıs 2017 GRT TV’de, 5 Mayıs GRT FM’de canlı olarak yayınlanmıştır. Gagauzlarca önemli sayılan siyasi, ekonomik, kültürel programlar da (noel, şarap yortuları vb.) yayınlanabilmektedir. Kanal, Gagauzca yayınladığı saatlerini Türkiye Televizyon kanalı olan TRT’ye bağlanarak onun yayınlarını yayınlamaktadır (Arnaut, 2002: 202).

GRT TV kanalı haricinde Gagauzca TV yayını olarak Moldova’da azınlıklar için program yapan bir kanal vardır. Bu kanalda yılda toplam 24 saat Gagauzca yayın yapılmaktadır (Çimpoeş, 2013: 185).

Görüldüğü üzere Gagauzya’da Gagauzca yayın yapan tek TV ve radyo kanalı GRT’dir. GRT TV ve radyo, her geçen yıl yayın saatini ve program çeşitliliğini artırarak kendini güncellemeye çalışmaktadır. İnternet üzerinden de canlı olarak izlenme ve dinlenme olanağı bulunmaktadır. Gagauz kimliğinin dil, kültür, tarih, gelenek-göreneklerinin vb. tanıtılması ve Gagauzlara aktarılması adına faaliyetlerine devam etmektedir.

2.3.2.1. Milli-Kültürel Faaliyetler

Gagauz dili ve kültürünün canlandırılması adına 1980’li yılların sonlarından itibaren Gagauzca eserler verilmeye çalışılmış, Yazarlar Birliği ve Bilim Araştırma Merkezi oluşturulmuş, Gagauzca araştırma ve yazı faaliyetleri geliştirilmiş aynı zamanda her yıl daha da artan sayıda bilimsel ve kültürel organizasyonlar düzenlenmiştir.

³¹ (Çevrimiçi) <https://grt.md/yayini-tw/>, 13.08.2019.

Sovyet döneminde Gagauz alfabesinin oluşmasıyla başlayan Gagauzca şiir, hikaye, masal, mani vb. yazma çabaları 1980'li yıllardan itibaren artarak devam etmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: D. Karaçoban "Stihlar" (1984), "Proza" (1986); D.Tanasoglu "Uzun Kervan" (ilk roman Gagauz dilinde, 1985); N. Baboglu "Tarafımın Pietleri" (1988), "Masallar" (1991); M. Kösa "Umutlar" (1988), "Sabanseersın, Gün" (1990); S. Bulgar "Can Pazarı" (1988), "Canavar Yortuları" (1990); T. Zanet "Zamanayersın Evim" (1989), "Karımcalık" (1990), "Böcecik" (1991); P. Çebotar - Gagauz "Canayakın" (1989); N. Tufar "Saklı Cenkçılar" (1988); M Durbaylo "Ballada Türküleri" (Folklor, 1991), "Toomsuz Tarlada Yaban Gülleri" (1991), "İlkyaz Türküsü" (1989), V. Filioglu "Yıl Kulan Korafırları" (1995); P. Yalancı "Süünmaz Yıldızlar" (1995), M. Dermenci "İtiraf" (1995); "Gazauz Şiir Antolojisi" (1992) vb.

1993'te Gagauzca'da Latin alfabesine geçilmesiyle Gagauz alfabesinin gramer kuralları G. Gaydarji, L. Pokrovskaya, D. Tanasoglu, E. Kolta tarafından yeniden düzenlenmiştir (Radova, 2007: 28). Böylece Gagauzca eserler, Latin alfabesiyle verilmeye başlanmıştır. 2000'li yıllar da Kişinev ve Komrat'ta Gagauzca kitap yayınları açısından verimli olarak değerlendirilebilir. G. Stamatoğlu "Gagauzların Altın Kitabı" (2002), N. Baboglu "Güz Çiçekleri" (2003), "Bucaan Tarafında" (2006), V. Fillioğlu "Ha, Tutunalım Kol-kola" (2004) T. Zanet "Gagauzluk: Kultura, Ruh, Adetlär" (2010) gibi (Sağlık, 2010: 187). Günümüzde de yeni eserler verilmeye devam etmektedir.

Gagauz Yazarlar Birliği, 1999'da Komrat'ta kurulmuş ve Gagauzca'nın bir yazı dili olarak gelişmesi için Gagauzca şiir, hikaye, mani, masal, folklor, tarih vb. pek çok alanda eserler ortaya konulması amacıyla faaliyetler yürütmektedir (Özkan, 2010:609).

"Bilimsel Araştırma Merkezi" de 2001 yılında Komrat'ta kurulmuştur. Merkez, sonradan M.V. Maruneviç Bilim Araştırma Merkezi adını almıştır. Merkezin amacı, Gagauz dili ve edebiyatı üzerine bilimsel araştırmalar yapmak, eğitim kurumlarını bilgilendirmek ve yönlendirmektir (Arnaut, 2002: 203). Şuanda merkezin yöneticisi Tarih Doktoru P. M. Paşalı'dır. Burada Gagauz bilim adamları, araştırmacılar etnik, tarih, dil, kültür vb. alanlarında bilimsel konferanslar vermek, Gagauzca kurslar düzenlemek, Gagauzca ders kitapları hazırlamak, Gagauzca gramer kurallarını düzenlemek gibi faaliyetlerde bulunmaktadır (Kopuşçu, 2016: 438,439). Merkezin

çıkarmış olduğu yayınları incelediğimizde bazıları Gagauzca olsa da çoğunun Rusça olduğu görülmüştür. Burada çalışan araştırmacılardan biri her geçen yıl daha fazla Gagauzca yayın çıkarmaya çalıştıklarını belirtmiştir (Maria Kopuşçu).

Gagauzca kaynakların bulunabileceği biri Kişinev diğeri Komrat'ta olmak üzere sadece iki kütüphane vardır. Kişinev'de "Mihail Çakır Adına Gagauz Halk Kütüphanesi" ve Komrat'ta "Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı (TİKA)"nın açmış olduğu "Atatürk Kütüphanesi"dir (Arnaut, 2002: 202). Komrat Devlet Üniversitesi kütüphanesi ve M.V. Maruneviç Bilim Araştırma Merkezi de Gagauzca yayınlara ulaşılacak yerler arasındadır.

Gagauzca yayın çalışmalarının yanısıra bilimsel ve kültürel birtakım organizasyonlar da düzenlenmektedir.

Bilimsel olarak Komrat Devlet Üniversitesi ve Türkiye Folklor Araştırmaları Kurumu birlikte "**Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumları**" adı altında ilki 1994'te sonuncusu 2009'da olmak üzere 7 "Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumu" düzenlemiştir. Bu sempozyumlarda farklı ülkelerden tarih, etnografi, edebiyat, dilbilim vb. alanlarından pek çok araştırmacı Gagauzlarla ilgili onlarca bilimsel araştırma- bildiri sunmuştur (Nasrattınoğlu, 2009: 111-141). Bunlar Gagauz tarihi, kültürü, dili ile ilgili önemli yazınsal birikimleri oluşturmuştur. Ayrıca Gagauz entelektüeller ve lisansüstü eğitim alan öğrenciler Türk Dünyası, Balkanlar ve kendi ilgi alanları çerçevesinde organize edilen kongre ve/ya sempozyumlara etkin bir şekilde katılım göstermektedir.

Kültürel olarak ise, Gagauzya ve farklı ülkelerde yaşayan Gagauzları biraraya getirmek, sosyo-ekonomik ve kültürel ilişkileri geliştirmek ve devam ettirmek amacıyla "**Dünya Gagauzları Kongreleri**" düzenlenmiş/düzenlenmektedir. Bunlar - 1) 2006, 2) 2009, 3) 2012, 4) 2017 yıllarında (Komrat) belli aralıklarla düzenlenmiştir.³² Bu kongrelerde Gagauzya ekonomisi, Gagauz dili, kültürü, tarihi vb. üzerinde oturumlar, münazaralar gerçekleştirilmiş ve pek çok alanda ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır.³³ Kongreleri izlediğimizde her kongrede bir öncekinden daha çok ülkeden Gagauzun katıldığı daha kalabalık bir program olduğu görülmüştür.

³² (Çevrimiçi) https://en.wikipedia.org/wiki/Gagauzian_World_Congress, 05.03.2019.

³³ (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/butundunna-gagauzlarin-iv-cu-kongresi/>, 06.05.2017.

Görüldüğü üzere, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Gagauz Yeri Özerk Bölge'nin oluşumuyla birlikte Gagauzlar eğitim, basın-yayın kurumları, bilimsel ve kültürel faaliyetleri ile dil ve kültürlerini korumaya, geliştirmeye ve canlandırmaya çalışmaktadır (Sağlık, 2010: 187).

2.3.3. Sosyo-Ekonomik Yapı ve Temel Sorunlar

Gagauzlar, Sovyetler Birliği dağılana kadar genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan köylü bir topluluk olarak yaşamıştır. Sovyet dönemine kadar her aile kendi mülkiyetinde tarım ve hayvancılık yapmıştır. Sovyetler Birliği döneminde ise, özel mülkiyet kaldırılmış herkes kolektif çiftliklerde (kolhozlarda) 1980'lerin sonuna kadar tarım ve hayvancılık yapmıştır. Aynı zamanda kilim ve şarap fabrikalarında çalışmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ise kolhozlar ve fabrikalar kapatılmış - şuanda sadece Kıpçak'ta yaklaşık 500 kişinin çalıştığı bir kolhoz kalmıştır- bazıları yine kendi mülkiyetinde tarım ve hayvancılık yapmaya başlamış, bazıları da ulus aşırı ülkelere çalışmaya gitmiştir (Chirciu, 2014). Gagauzya'da meyve-sebze, ayçiçeği, mısır, buğday, arpa, patates, üzüm üretimi yapılmaktadır. Üzüm, Gagauzya ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır (Güngör & Argunşah, 1998: 49). Üzümlerden şarap yapılarak farklı ülkelere satılmaya çalışılmaktadır. Ancak gümrük problemlerinden dolayı ürünler sorunsuzca satılamamaktadır. Bunların yanısıra günümüzde Gagauzya'da küçük işletmeler, Türk iş adamlarının açtığı 3-4 tekstil fabrikası ve Japonların kablo fabrikası bulunmaktadır. Tüm bu alanlarda gerek tarım ve hayvancılık alanında gerek fabrikalar, resmi veya özel kurumlarda vb. kazanılan gelirler çok düşüktür. Örneğin, bir öğretmenin maaşı yaklaşık 200 dolar, bir doktorun maaşı 250-300 dolar, bir çiftçinin geliri yaklaşık 150 dolardır. Emekli maaş 50 dolardır. Bölgede ücretlerin düşüklüğü ve farklı iş alanlarının olmaması nedeniyle en önemli sorun maddi yetersizliktir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bölge uzun soluklu bir sosyo-ekonomik krize girmiş ve toparlanamamıştır. Bu nedenle de çoğu kişi geçimini sağlamak için ulus aşırı ülkelere gitmek zorunda kalmıştır (Chirciu, 2014: 5). *"Kadınlar çoğunlukla Türkiye'ye, erkekler ise Rusya'ya gitmeyi tercih etmiş/ etmektedir"* (Karanfil, 2015: 55). *"Rusya'ya giden Gagauz erkekleri genellikle inşaat sektöründe, Türkiye'ye giden Gagauz kadınları ise genellikle ev temizliği, çocuk, hasta ve yaşlı bakıcılığı gibi alanlarda çalışmaktadır. Bu işçi göçleri ilk başlarda mevsimlik göçler şeklinde olmuştur"* (Chirciu, 2014: 5). Sonrasında bu göçler uzun süreli veya kalıcı biçimlere dönüşerek süreklilik kazanmıştır. Hatta Türkiye'de özellikle büyük kentlerde, ev içi hizmetlerde çalışanlar gündeme geldiğinde akla

hemen Moldovalılar (Gagauz kadınlar) gelir olmuştur (Kaşka, 2007: 233). Gagauz kökenli Moldovalı kadınlar, Türkçe bilmeleri dolayısıyla daha çok tercih edilmiş/edilmektedir (Kaşka, 2016: 80). Bu kadınlar Türkiye'ye bir aylık turist vizesi ile giriş yapmakta ve dolayısıyla girişleri yasaldır. Ancak vize süresinin bitiminden sonra Türkiye'de kalmaya devam etmekte ve düzensiz göçmen durumuna düşmektedirler (Kaşka, 2016: 79, 80). "Türk Kökenli Yabancılar" olarak değerlendirilen *"Gagauz kadınların üç aya kadar yasal, altı aydan kısa olmak üzere yasadışı olmak üzere toplam dokuz ay Türkiye'de kalışları, çalışmaları ve ardından küçük bir miktar ceza ödeyerek ülkelerine geri dönmeleri söz konusudur. Türkiye'de kalışları yasadışı duruma gelenler, tahdite konu olmakta; bir başka deyişle, Türkiye'den çıkış yaptıklarında, Türkiye'de yasadışı geçirdikleri zaman kadar ülkelerinde kalma zorunlulukları olmaktadır. Bu, yasadışı duruma düşen Gagauz kadının ailesi için yeniden Türkiye'ye gelişinin ertelenmesi anlamına gelmektedir. Böyle durumlarda cezalı duruma düşen Gagauz kadının yerine, aile veya çevreden bir başka kadın görevlendirilmekte ve o kişi Türkiye'ye giriş yaparak önceki akrabasının çalıştığı işyerinde onun bıraktığı yerden devam etmektedir. Bu sadece Türkiye'ye göçen kadının geliştirdiği bir çözüm yolu değil, kadının Moldova'daki hanesi tarafından da geliştirilen "Döngüsel Göç (Rotational Migration)" olarak tanımlanabilecek yaşamsal bir stratejidir"* (Ünal, 2012: 395). *"Tarihsel, kültürel, etnik ve etik gerekçelerden dolayı, Gagauz göçmenler diğer göçmenlere nazaran çok fazla yasal sorun yaşamamakta ve yasadışılıklarını avantaja çevirebilmede de zorlanmamaktadırlar"* (Ünal, 2012: 399). Dolayısıyla bu durum Gagauz kadınların Türkiye'de bu iş alanında süreklilik kazanmasına neden olmaktadır. Bazı kadınlar ilerleyen yıllarda ailesini de yanına alabilmektedir. Bildiğimiz kadarıyla Rusya'ya çalışmaya giden Gagauz erkeklerin de bazıları Rusya'ya yerleşip ailesini yanına alabilirken yerleşemeyenlerse iş olduğunda Rusya'ya gitmekte iş bittikten sonra Gagauzya'ya geri dönmekte, mevsimlik işçi gibi çalışmaktadırlar. Şimdilerde de Gagauzlar Türkiye ve Rusya'nın yanısıra farklı iş alanlarında da çalışmak üzere Almanya, İtalya, ABD, İngiltere, İsviçre, Polonya vb. ülkelere de gitmektedirler. 1990'lı yıllardan itibaren bölgede ekonomik problemler, işsizlik, düşük maaşlar, sağlık, eğitim, alt yapı hizmetlerinin gelişmemişliği gibi sorunlar devam etmektedir. Bu durum bölgeden kısa ya da uzun süreli göçlerin devam etmesine ardından da gittikleri ülkelerde çoğunun kalıcılaşmasına neden olmaktadır. Süreklilik kazanmış olan bu düzenli veya düzensiz göçler Gagauzya için demografik problemlere de

neden olmaktadır. Göçlere bağlı olarak Gagauzya'nın nüfusu azalmaktadır (Chirciu, 2014: 5). Bunu Gagauzya'nın 1989 yılından itibaren günümüze kadar belirgin bir biçimde azalan nüfus oranlarından net bir biçimde görmek mümkündür.

Tablo 7: Bölgenin 1959, 1970, 1979, 1989, 2004 ve 2014 Yıllarına Ait Nüfus Sayımı Verileri³⁴

Bölgenin 1959, 1970, 1979, 1989, 2004 ve 2014 yıllarına ait nüfus sayımı						
	1959	1970	1979	1989	2004	2014
Moldova	2.513.483	3.085.080	3.372.051	3.657.665	3.383.332	2.804.801
Gagauzya	104.449	142.979	152.850	163.533	155.646	134.535

Tablo'ya göre Gagauzların nüfusu 1989'a kadar sürekli olarak artış gösterirken 1989 sonrasında nüfusun her 10 yılda bir yaklaşık en az 10 bin kişi kadar azalmıştır. En son yapılan 2014 yılı nüfusu 1970 yılı nüfusunun bile altında kalmıştır. Bölgedeki nüfus oranındaki bu azalma doğum - ölüm oranları ile de ilgili olmakla birlikte her geçen gün artarak devam eden göçün belirleyiciliği daha yüksektir. Türkiye'ye eğitim için gelip yerleşen bir Gagauz bu durumu kendinden hareketle şöyle açıklamaktadır:

“Son yıllarda Gagauzya'yı ziyaret ettiğimde her yıl daha boşalan sokaklar, sahihsiz kalan evler, çocukları tarafından terkedilmiş yaşlılar görüyorum. Benim ailemin durumu da Gagauzya'daki durumun aynasıdır aslında maalesef. Biz üç erkek kardeşiz, ben Türkiye'deyim, ortanca kardeşim Rusya'da, küçük kardeşim de Amerika'da... Batı dünyası Avrupa ile Rusya arasında kalmış bir Moldova'da, Moldova-Rusya-Türkiye üçgeninde kalan bir halktır şu anda Gagauzlar. Bir şekilde bir iş kurmayı başarmış iş adamları veya esnaflar, üst düzey bürokratlar ve politikacılar, memleketini terk etmek istemeyen veya terk edemeyecek durumda olup da orada bir şekilde yaşayan bir halk var şu anda Gagauzya'da” (Yassıbaş, 2019: 6).

İşçi göçlerinin yanısıra eğitim amacıyla da göçler yaşanmaktadır. *“Moldova dışında yüksek eğitim alan Gagauzlar, genellikle Türkiye, Rusya, Ukrayna, Azerbaycan, İngiltere, Almanya ve Amerika gibi ülkelere gitmektedirler. Adı geçen ülkelerde Gagauz öğrenciler lisans ve lisanüstü eğitimler almaktadır. Ve bu öğrenciler, genellikle Gagauzya'ya dönmekte ve gittikleri ülkelerde farklı iş sektörlerinde*

³⁴ Komrat Belediyesi'nden (Comrat Primaria) 24.04.2018 tarihinde tarafımızca alınmıştır.

çalışarak oralarda kalıcılaşmaktadır. Günümüzde de aynı 1930'lu yıllarda olduğu gibi, yurt dışında eğitim alan Gagauz öğrenciler, memleketlerine bir katkıda bulunamamaktadır” (Iusumbeli, 2008: 329). “Gagauz gençlerin çoğu öğrenim gördükleri ülkelerin vatandaşlığına geçmeye çalışmakta ve doğal olarak bu sürecin tamamlanması durumunda vatandaşı oldukları ülkelere hizmet etmeye başlamaktadır. Geri dönüp kendi ülkelerinin sosyal ve ekonomik sorunlarını çözmede ve ekonomisini geliştirmede rol oynayabilecekken iyi bir öğrenim gördükten sonra çalışma ve kendini geliştirme imkânı sağlayamayan ülkelere dönmek birçoğuna anlamsız gelmektedir” (Chirciu, 2014: 4). Genç ve eğitilmiş insanların farklı ülkelere dağılması ve ülkesine dönmemesi ise bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel yönden gelişimini olumsuz etkilemektedir (Kvilinkova, 2016: 399).

Göç, bireysel yaşamlar üzerinde de birtakım problemlere neden olmaktadır. Gagauzya'da ailesini bırakıp farklı ülkelere çalışmaya giden kadın ya da erkeklerin bazıları ailelerini çalışmaya gittikleri ülkelere yanlarına alabilirken bazıları alamamaktadır. Ailelerini yanına alamayanlardan bazıları gittikleri ülkelere başka evlilikler yaptığı için bazıları da farklı nedenlerle geriye hiç dönmemektedir. Bu da ailelerin dağılması, boşanma oranlarının artması (Iusumbeli, 2008: 340) ve bakımsız çocukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca düzenli ve uzun süreli evliliklerin olamaması doğum oranlarının düşmesine de yol açmaktadır. Farklı ülkelere çalışıp geri dönenler ise, geleneksel köy yaşamına tekrar alışmaya çalışmakta psikolojik açıdan zorlanmakta bu da huzursuzluklara neden olmaktadır (Kvilinkova, 2016: 395, 396). Tüm bu sorunlar Gagauz toplumsal yapısını olumsuz etkilemektedir.

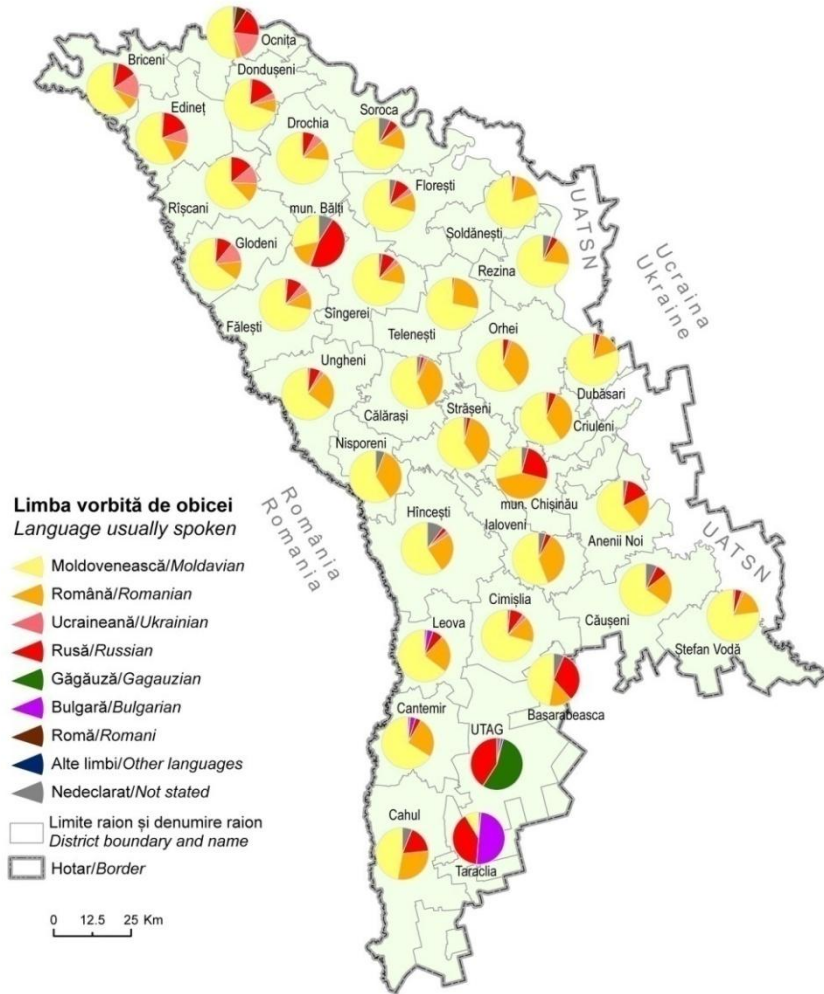
Gagauzya'nın bir başka önemli sorunu da Gagauz dil ve kültürü ile ilgilidir. Günümüzde Gagauzya'da Gagauzca sadece günlük yaşamda konuşma dili olarak *“köylerde kullanılmaktadır. Kasabalarda (Komrat, Çadır, Vulkaneş) dil büyükler tarafından konuşulmaktayken genç nesil tarafından kullanılamayacak durumdadır”* (Karanfil, 2015: 54). Bu iddiaları gündelik yaşamda anadilin kullanımıyla ilgili aşağıda gösterilecek olan istatistikî harita ve tablolar doğrular niteliktedir.

Harita 5'te UTAG'da yeşil renkle gösterilen kısım Gagauzca etnik dilini gündelik yaşamlarında kullananların oranını göstermektedir.

Harita 5: Moldova / Gagauz Yeri'nde Genellikle Konuşulan Dil Dağılımı³⁵

Limba vorbită de obicei pe raioane
Language usually spoken by district

RECENSĂMÂNTUL
POPULAȚIEI ȘI AL LOCUINȚELOR
2014

Sursa datelor statistice / Source of statistical data:
Recensământul Populației și Locuințelor 2014, Republica Moldova
2014 Population and Housing Census, Republic of Moldova

Sursa datelor geografice / Source of geographic data: ARFC/ALRC

Transnistria și comunele Chițcani, Cremenciug, Gâsca, Corjova și mun. Tighina nu au fost recenzate

Transnistria and the communes of Chitcani, Cremenciug, Gasca, Corjova and Tighina Mun. were not enumerated

© 2017 Biroul Național de Statistică / National Bureau of Statistics

Această hartă a fost elaborată cu suportul Biroului de Cooperare al Elveției în Moldova (SDC) și UNFPA, Fondul ONU pentru Populație în Moldova, și nu prezintă în mod necesar punctul de vedere al SDC, UNFPA, al Organizației Națiunilor Unite, sau oricare din organizațiile sale afiliate

This map was produced with the support of the Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC) and UNFPA, United Nations Population Fund in Moldova, and does not necessarily represent the views of SDC, UNFPA, the United Nations or any of its affiliated organizations

³⁵(Çevrimiçi)http://www.statistica.md/public/files/Recensamint/Recensamint_pop_2014/Rezultate/Harti/Limbi_vorbite_A4.jpg,27.05.2018.

Bu harita'yı aşağıdaki tablo ile desteklediğimizde durum daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Burada Gagauzya başlığı altında genellikle gündelik yaşamda kullanılan dil oranları gösterilmektedir.

Tablo 8: Moldova / Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde Genellikle Kullanılan Dil Dağılımı³⁶

Bölge Nüfusu'nun Genellikle Kullandığı Dil Yapısı 2014	Moldova	Gagauzya
Genellikle Kullandığı Dilini Beyan Eden Nüfus Sayısı	2.720.377	131.387
Genellikle Kullandığı Dilini Beyan Edenlerin Yüzdelik Dağılımı		
Moldovaca	54,6	1,0
Rumence	24,0	0,1
Ukraynaca	2,7	0,1
Rusça	14,5	41,3
Gagauzca	2,7	55,6
Bulgarca	1,0	1,7
Romani(Romenesce)	0,2	0,0
Diğer	0,3	0,2

Gagauzya'da anadil olan Gagauzca'nın gündelik yaşamda kullanım oranı % 55,6 oranındadır. Rusça ise %41,3 oranıyla Gagauzca'ya yaklaşmıştır. Bu tablo Gagauzya'da Rusça'nın etkinliğini göstermesi açısından anlamlıdır. Ancak söz konusu tablo verileri 2014 yılına aittir. Günümüzde gündelik yaşamda Rusça'nın kullanım oranının Gagauzca'yı geçtiği ve her geçen gün de Gagauzca'nın konuşur sayısının azaldığı Gagauzlarca ifade edilmektedir. Gagauzca, 2000'li yılların başında UNESCO'nun kaybolma tehlikesi altındaki diller listesine girmiştir (Ed.:Wurm, 2001: 54, 55).

Gagauz Yeri Özerk Bölgesi, post-sovyet dönemde sosyo-ekonomik ve kültürel problemlerle yaşamaya çalışmaktadır. Söz konusu sosyo-ekonomik problemlerin aşılammaması bölgeden göçlere ve dil-kültür aktarımı ile ilgili sorunların artarak devam etmesine yol açmaktadır.

³⁶ Komrat Belediyesi'nden (Comrat Primaria) 24.04.2018 tarihinde alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmamız nitel araştırma yaklaşımlarından etnografik bir saha çalışmasına dayanmaktadır. Nitel araştırma, *“sosyal fenomenleri, insan davranışlarını ve bu davranışların sebeplerinin neler olduğunu detaylı ve derin bir şekilde anlamayı amaçlayan bir araştırma yöntemidir”* (Güler & Halıcıoğlu & Taşğın, 2013: 39). Yöntem, *“sosyal içeriğinde kişiler, gruplar, kurumlar ve toplumlar arası ilişkilere yer vermektedir”* (Kümbetoğlu, 2017: 33, 34). Nitel araştırma yönteminin bu özellikleri etnografik yaklaşımı da içinde barındırdığını göstermektedir. Etnografi de toplumları ve grupları inceleme yaklaşımıdır. Etnografik alan araştırması³⁷ insan toplumlarının gündelik yaşamları içerisinde incelenmesidir (Emerson & Fretz & Shaw, 2008: 1). Alan araştırmasında olgular mümkün olduğunca doğal ortamında araştırılır (Mayring, 2011: 60). R. M. Emerson, R. I. Fretz, L. L. Shaw (2008), pek çok etnograf ve antropolog gibi etnografya ve alan araştırmasını birlikte anmış, bunları birbirinden ayırmamıştır. W. Lawrance Neuman da etnografya’yı saha araştırmasının uzantılarından biri olarak değerlendirmiştir. *“Etnografya bir kültürü tanımlamak ve yerel bakış açısından başka bir yaşam biçimini anlamak anlamına gelmektedir”* (Neuman, 2014: 545). Ancak inceleme alanındaki her şeyi anlamaya çalışmak beyhudedir. Bunun yerine araştırmanın amacıyla ilişkili olarak düzen içindekilerle uyumlu bir şekilde seçilen bazı faaliyetlere ve ilişkilere odaklanılması gerekmektedir (Emerson & Fretz & Shaw, 2008: 4). Bu çalışmada da söz konusu düşünceden hareketle Gagauz toplumunu bütün yönleriyle anlamaya ve açıklamaya çalışmak yerine araştırmanın amacıyla ilişkili olarak Gagauz kimliğinin nasıl, hangi kurumlar ve pratikler aracılığıyla üretildiğinin izleri sürülmeye çalışılmıştır.

“Etnografya, orada olmayı, deneyimi ve gözlemi imler” (Altunek, 2009: 9). Etnografya aktif olarak yapılabilen bir iştir. Etnograf, bir tarafta yeni bir dünya ve ilişkiler ağı içerisinde bir aktiflik gösterirken diğer tarafta yaşadığı tecrübelerin sonucunda gördüklerini ve anladıklarını yazılı hale getirmesiyle bir faaliyet sürecindedir (Emerson & Fretz & Shaw, 2008: 20). Araştırmacı alanda verilerini

³⁷ Etnografik araştırma, her ne kadar antropoloji alanında doğmuş ve araştırma yaklaşımı olarak farklı grupların kültürlerini incelemek üzere kullanılmış olsa da günümüzde pek çok farklı disiplin tarafından kullanılmaktadır (Güler & Halıcıoğlu & Taşğın, 2013: 194).

toplayabilmek için aktif olmak durumundadır. Onun farklı bir topluluğu tanımak ve araştırabilmek için pek çok kişi ve kurumla iletişime geçmesi gerekmektedir. Alan araştırması, araştırmacı ve araştırılan topluluk arasında belli bir etkileşim ve ilişki sürecidir. Söz konusu etkileşim ve ilişkinin başarılı ve olumlu bir şekilde kurulabilmesi, araştırmacının verilerine ulaşmasını önemli ölçüde etkilemektedir. Bunun gerçekleşmesinde araştırmacının yaklaşımı, etnik, dini kimliği vb. ve araştırılanların araştırmacıya yaklaşımları, etkileşime ve iletişime açık olup olmayışları gibi faktörler etkili olabilmektedir. Araştırmacı ve araştırılanların ait oldukları topluluklar arasındaki tarihi, siyasi, ekonomik, toplumsal, dini, kültürel vb. ilişkiler araştırılanların araştırmacıya yaklaşımını etkileyebilmektedir. Bu çalışmada söz konusu durum saha süresince yakinen deneyimlenmiştir. Türkiye ile Gagauzya arasında tarihi, siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin olumlu ve yakın olması ve Gagauzların çoğunun hem Türkiye'ye çalışmaya gelmeleri hem Gagauzya'da yaşayan Türkiye Türkleri ile etkileşimde bulunmuş olmalarıyla Türkleri tanıdıklarından dolayı şahsımı "yabancı" olarak değerlendirmemişlerdir. Alanda şahsımı gören neredeyse her Gagauz direkt Türkiye'den misin? İstanbul'dan mısın? Türk müsün? sorularıyla şahsımı grup olarak zihinlerinde bir yere yerleştirmiştir. Çoğu kişi İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya'da kendisinin ya da yakınlarından birinin çalıştığını ve/ya yaşadığını söyleyerek Türkiye'deki deneyimlerinden bahsedip araştırmamıza yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu durum, araştırmayı bir yandan kolaylaştırırken diğer yandan da -ait olduğum topluluğu her anlamda iyi bildikleri için- bazı sorulara verilen cevapları belirlemiştir. Netice itibarıyla iki ülke arasındaki yakınlık, algı ve süreç içerisinde araştırmacı kimliğimle kurulan ilişkinin de olumlu ilerlemesiyle belli bir süre içerisinde verilere ulaşılabilmiştir. Zira alan çalışması aynı zamanda bir araştırmacıyla üyelerin ortak ürünüdür (Neuman, 2014: 585).

Etnografik araştırmalarda araştırmacının diğer bir faaliyeti alanda sürekli not almasıdır. Emerson & Fretz & Shaw (2008); etnografik alan sürecinde not alma etkinliğini çok önemli görmektedirler. Alanda araştırmacının gözlemlediklerini, anladıklarını, sezdiklerini, deneyimlediklerini anlık ya da kısa süre içerisinde notlandırmasını, yazılı hale getirmesini araştırmanın bel kemiği olarak değerlendirmektedirler ki konuyla ilgili çalışmalarını **-Bütün Yönleriyle Alan Çalışması-** bunun üzerine kurgulamışlardır. Onlar alan notu yazımını sadece yaşananların kelimelere dönüştürülmesi olarak görmemekte, bunu bir tür yazma işi yorumlayıcı bir süreç olarak metinleme işinin ilk eylemi şeklinde

değerlendirmektedirler (Emerson & Fretz & Shaw, 2008: 23). Neuman (2014: 573) da sahadan alınan haritalar, diyagramlar, fotoğraflar, görüşmeler, bant kayıtları, videolar, hatırlatma notları, sahadan alınan nesneler vb.'in tamamını alan notları içinde değerlendirmiştir.

3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Gagauzlar, günümüzde çoğunluğu Moldova'ya bağlı Gagauz Yeri Özerk Bölgesi olmak üzere Ukrayna, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Brezilya, Arjantin vb. farklı ülkelerde yaşamaktadır. Büyük bir kısmı Ukrayna'da olmak üzere Bulgaristan, Yunanistan, Romanya'da Gagauz köyleri bulunmaktadır. Ayrıca SSCB dağıldıktan sonra Gagauzların çoğu iş, eğitim ve daha iyi yaşam olanaklarına erişmek amacıyla Rusya ve Türkiye başta olmak üzere Almanya, İngiltere, İtalya, Amerika vb. ulus-aşırı ülkelere göç etmektedir. Özellikle Türkiye ve Rusya'da önemli bir Gagauz diasporası bulunmaktadır. Görüldüğü üzere Gagauzlar pek çok farklı ülkeye yayılmıştır. Muhtemelen her farklı ülke de yaşayan Gagauzların kimliklerini yaşayış biçimleri de farklılık göstermektedir. Barth'ın (2001: 15) dediği gibi *“aynı etnik gruba mensup olan ancak farklı coğrafyalarda yaşayan sosyal aktörlerin oluşturdıkları davranış kalıpları önemli farklılıklar gösterebilir.”* Bu nedenle her ülkedeki Gagauz kimliğinin yaşanma ve yeniden üretim durumu ayrı bir inceleme konusudur. Bu çalışmada Gagauzların en büyük kısmının yaşadığı Moldova'ya bağlı Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde yaşayan Gagauzların kimliğini yaşama, inşa etme ve yeniden üretme durumu incelenmeye çalışılmıştır. Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin tercih edilmesinin nedeni; Gagauzlarla ilgili tez, makale, bildiri, gazete, dergi vb. literatürün taranması, TV, radyo, sosyal medya vb. araçlarının uzun süre takibi, Türkiye'de yaşayan bazı Gagauzlarla gerçekleştirilen pilot çalışma ve çeşitli kültürel, dini, bilimsel vb. etkinliklerde Gagauzlarla yapılan görüşmelerden edindiğimiz veriler sonucunda Gagauzların en büyük kısmının yaşadığı, onların vatanı olan yerel bölgelerinde “dil ve kültürleri”nin yani kimliklerinin yeniden üretiminin sorunsallaştığı izleniminin edinilmesidir. Gagauzların yaklaşık 200 yıldır kolektif olarak yaşadıkları yerel coğrafyalarında, şuanda siyasi bir oluşuma da sahip oldukları Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde okullar, üniversite, TV, radyo, gazete, dergi vb. araçların olduğu alanda bile Gagauz kimliğinin sorunsallaşmasının gündeme gelişi orada yaşayan Gagauzların kimliklerinin yeniden üretim durumunu araştırma ve inceleme alanı olarak belirlememizi sağlamıştır.

Gagauz Yeri Özerk Bölgesi, daha önce Tablo 4'te gösterildiği gibi 23 köy ve 3 kasabadan oluşan 134.535 nüfuslu bir bölgedir. Araştırma iznimizin süre sınırı ve bir köy ve kasabaya 2-3 gün arda arda gidilmesi nedeniyle görüşmeler, **“Comrat, Ceadâr-Lunga, Avdarma, Beşalma, Dizgince, Tomai, Chirsova, Congaz ve Copceac”** adlı 7 köy ve 2 kasabada gerçekleştirilmiştir. Görüşmeciler, amaçlı ve kartopu örneklem teknikleri aracılığıyla belirlenmiştir. Layder'e göre (2015: 85) *“amaçlı örneklem tekniği, derinlemesine çalışma yapmaya uygun zengin bilgiye sahip örneklerin seçilmesine dayanır.”* Bu araştırmada bazı görüşmeciler belirlenirken zengin bilgi birikimi kriteri gözetilse de daha çok herhangi bir Gagauz bireyin gündelik yaşam pratiklerinde kimliğini üretme, yaşatma ve dolaşıma sokma durumuna odaklanıldığından farklı köy, kasaba, yaş, cinsiyet, meslek, etnik dili konuşabilen vb. değişkenlere sahip sıradan insanlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Amaçlı örneklemin yanısıra araştırmamızda kartopu örneklem tekniği de kullanılmıştır. Alanda ulaştığımız bazı kaynak kişilerden diğer yeni kişilere kartopu örneklem tekniğiyle ulaşılmıştır (Kümbetoğlu, 2017: 99). Aslında görüşmecilere ulaşmamızın yaklaşık 2 yıllık bir arka planı bulunmaktadır. Gagauzlarla ilk olarak 2016'da İstanbul'da tanışılmaya başlanmıştır. Türkiye'ye Gagauz kadınlar “ev hizmetleri” sektöründe çalışmak, Gagauz gençler ise lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimleri almak amacıyla gelmektedir. Öncelikle kartopu tekniğiyle İstanbul Üniversitesi ve diğer birkaç üniversitede lisans ve yüksek lisans eğitimi alan Gagauz öğrencilerle tanışılmış, sonrasında Laleli otobüs durakları, parklar ve kiliselerde Gagauzlarla tanışılmış, konuşulmuş ve etkileşime geçilmiştir. Ayrıca İstanbul ve Ankara'da Gagauzlar ile ilgili düzenlenen her türlü kültürel ve bilimsel etkinliklere katılmaya çalışılmıştır. Bu etkinlikler aracılığıyla hem Gagauz akademisyenlerle hem de Gagauzlarla ilgilenen akademisyenlerle tanışma olanağı yakalanmış, bu kişilerle tezimizle ilgili fikir alışverişinde bulunulmuştur. Tüm bu etkileşimler, İstanbul'dan Gagauzları ve Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'ni tanıma ve fikir sahibi olma imkanı vermiştir. Söz konusu etkileşim süresince oluşan sosyal sermaye aracılığıyla Komrat Devlet Üniversitesi “Milli Kültür Fakültesi” Dekanı ile iletişime geçilerek çalışma hakkında bilgi verilmiştir. Kendisi 16.04.2018-18.05.2018 tarihleri aralığında Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde çalışma yapabileceğimize dair davetiye göndermiştir. Ayrıca alanda örnekleme belirleme ve görüşmecilere ulaşma bağlamında önemli bir katkı sunmuştur.

3.2. Veri Toplama Teknikleri

Verilere ulaşırken nitel araştırma yönteminin “derinlemesine görüşme” tekniği ve “odak grup görüşmesi”, “ilgili yetkili kişilerle bilgi amaçlı görüşme” (Grt Direktörü, Anasözü Gazetesi Başredaktörü, Milli Kültür Fakültesi Dekanı” vb.), “gözlem” teknikleri ve ikincil veri kaynakları olarak sahadan elde edilen “alan notları, fotoğraflar, videolar ve istatistiki veriler”den yararlanılmıştır. Bunlara ek olarak konuyla ilişkili ortaya konulmuş literatür ile de toplanan veriler desteklenmiştir.

Derinlemesine görüşme, bireylere açık uçlu sorular sorulabilmesi, ilişkili ilave sorularla araştırma konusunun detaylandırılabilmesi, cevapların kaydedilebilmesini mümkün kılması yönüyle tercih edilmiştir (Kümbetoğlu, 2017: 71). Bu çalışmanın sahası ve grubun niteliği açısından “derinlemesine görüşme” en uygun araştırma tekniği olmuştur. Çünkü farklı bir topluluğun anlam dünyasını algılamak, öğrenmek ve irdelemek ancak detaylı sorular çerçevesinde belli bir süre içerisinde gerçekleşebilecek sohbetlerle mümkün olabilmektedir. Görüşmecilerle Türkçe ile iletişim kurulmuştur. Türkiye Türkçesi ile Gagauzca birbirine yakın dillerdir ancak yine de aralarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, görüşme sırasında araştırmacı ve görüşmecinin karşılıklı teyidleşmesiyle giderilebilmiştir. Örneğin bazı kişiler sorulan soruları ilk aşamada hemen anlamamış, sorular detaylandırılıp açıklanınca anlayabilmiştir. Cevaplar da yine karşılıklı teyidleşerek netleştirilmiştir. Görüşmeler, yarı yapılandırılmış³⁸ açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu form, araştırmacının amacından kopmadan daha sistematik ve bütünlüklü bilgi elde edebilme amacıyla oluşturulmuştur (Kümbetoğlu, 2017: 75). Bununla birlikte görüşme formunda görüşülen kişilerin demografik, eğitim, çalışma yaşamı ile ilgili bilgilerine de yer verilmiştir. Farklı yaş grupları (yaşları 12 ile 76 arasında değişen) ve cinsiyete (13 Erkek ve 15 Kadın) sahip, Gagauz Yeri Özerk Bölgesi’nin “Comrat, Ceadâr-Lunga, Avdarma, Beşalma, Dizgince, Tomai, Chirsova, Congaz ve Copceac” adlı köy ve kasabalarında yaşayan 28 kişiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır.

³⁸ Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş ya da görüşme sırasında ortaya çıkan konulara göre yeni soruların da sorulabildiği bir görüşme yöntemi olarak nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir veri toplama yöntemidir (Güler & Halıcıoğlu & Taşkın, 2013: 113).

Derinlemesine görüşmelere ek olarak 5 ve 9 kişilik (Kadın) gruplardan oluşan iki odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmesi, bir grup insanın belli bir konu bağlamında gayri resmi olarak görüşmesi ve tartışmasıdır (Neuman, 2014: 592). Çalışma, belli bir topluluğun incelenmesine dayandığı için ve birçok düşünce ve tutum güçlü bir şekilde sosyal bağlantılarla ilgili olduğundan ancak sosyal durumun bizzat içinde -grupta- ortaya çıkabileceğinden grubun kolektif görüş, bilinç, duyularının ve öznel anlamlandırmalarının yansımaları grup tartışması aracılığıyla görülmeye çalışılmıştır (Mayring, 2011: 82). Bunun yanısıra derinlemesine görüşmelerde edinilen bilgilerin sınanması açısından da odak grup görüşmeleri verilere ciddi anlamda katkı sağlamıştır.

Ayrıca uşak başçaları (kreş/anaokulu), şkolalar (okul), üniversite, GRT Merkezi, Anasözü Gazetesi, Mariya Maruneviç Bilim ve Araştırma Merkezi, Dom Kultur (kültür merkezleri), müzeler, kiliseler, tiyatro ve çarşı - pazarlar gezilip, ziyaret edilerek hem bu alanlarda gözlemlerde bulunulmuş hem de söz konusu kurumlarda çalışan bazı yetkili kişilerle (7 kişi) de görüşülmüştür. Bu görüşmeler ile söz konusu kurumların Gagauz kimliğinin yeniden üretimi ve inşasındaki fonksiyonları, işlevsellikleri ve rolleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Sahada bulunulan süreçte bölgede gerçekleşen dini, milli ve kültürel törenlere ve ritüellere de katılmıştır. Bu törenler; Küçük Paskalya (16 Nisan), Haftalık Pazar Ayinleri, Mihail Çakır'ı Anma Günü (26 Nisan), II. Dünya Savaşı Şehitleri Anması (9 Mayıs) ve Hıdırellez Yortusu (6 Mayıs)'dur. Bu törenler Gagauzların özel anlarını oluşturmaktadır. "Topluluk yaşamı içerisinde bir dizi özel anlar vardır ki bu anlar, o topluluğun üyelerinin kendilerini nasıl ifade ettikleri, nasıl bir yöne doğru gittikleri ve yerel anlam dünyalarını nasıl inşa ettiklerine ışık tutmaktadır" (Emerson & Fretz & Shaw, 2008: 161). Bu etkinliklere katılmak topluluğun, anlam dünyasını anlamak ve yerel anlam dünyalarında kimliklerini nasıl inşa ettiklerini ve ürettiklerini görmek açısından önemli olmuştur.

Neuman (2014: 569) "*araştırmacının sahada yaptıklarının büyük bölümü yakın dikkat göstermek, izlemek ve dikkatle dinlemektir*" der. Araştırma sürecinde Gagauz bir teyzenin evinde kalmak da bir Gagauzun gündelik yaşamının her anının -yeme-içme alışkanlıkları, akrabalık, komşuluk ilişkileri, eğlence ortamları, konuşmaları, dini pratikleri vb.- mikro bir alan aracılığıyla gözlenebilmesi ile de Gagauzlarla ilgili pek çok şeyi anlamlandırmamızı kolaylaştırmıştır.

Alandaki derinlemesine, odak grup görüşmeleri ve bazı yetkili kişilerle yapılan görüşmeler onların izinleri dahilinde ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Gözlemler ve bazı deneyimler de anlık olarak notlandırılmıştır. Bazen de ortamın uygun olmaması nedeniyle o anda not alınamamış, ancak eve gider gitmez zihnimizdekiler yazıya geçirilmiştir. Ayrıca araştırmayla ilgili fotoğraflar, video kayıtları, kitaplar, dergiler vb. de elde edilmiştir. İstatistiki veriler de ilgili kurumlardan talep edilmiş ve alınmıştır. Tüm bu alan notları olarak değerlendirilebilecek malzemeler de araştırmaya ciddi bir veri kaynağı sağlamıştır.

Tablo 9: Derinlemesine Görüşme Yapılan Kişilerin Bilgileri³⁹

Görüşmeci	Yer	Cinsiyet	Yaş	Meslek
Nikolay	Komrat	Erkek	76	Emekli
Todur	Avdarma	Erkek	63	Kültür Merkezi Görevlisi & Öğretmen & Yazar
Dora	Kongaz	Kadın	60	Öğretmen
Olga	Komrat	Kadın	59	Emekli & Yaşlı Bakıcısı
Şasa	Komrat	Kadın	58	Emekli & Ev Hizmetleri
Lübov	Çadır Lunga	Kadın	57	Okul Müdürü
Mihail	Çadır Lunga	Erkek	56	Tiyatrocu
Anna	Komrat	Kadın	53	Pazarıcı
Maria	Avdarma	Kadın	41	Kültür Merkezi Görevlisi
Roya	Kirsova	Kadın	38	Market İşletmecisi
Dimitri	Dizgince	Erkek	32	Öğretim Görevlisi
Anjela	Beşalma	Kadın	30	Manav
Lina	Avdarma	Kadın	26	Memur
Georgy	Dizgince	Erkek	23	Üniv. Öğrencisi & Öğretmen
Vita	Kıpçak	Erkek	21	Üniversite Öğrencisi
Natalia	Avdarma	Kadın	20	Üniversite Öğrencisi
Atanas	Çadır Lunga	Erkek	20	Üniversite Öğrencisi
Dima	Kirsova	Erkek	20	Üniversite Öğrencisi
Marina	Kıpçak	Kadın	20	Üniversite Öğrencisi
Zina	Kongaz	Kadın	18	Lise Öğrencisi
Petri	Avdarma	Erkek	18	Lise Öğrencisi
Aleksander	Kongaz	Erkek	17	Lise Öğrencisi
Marianna	Avdarma	Kadın	16	Lise Öğrencisi
Slava	Avdarma	Erkek	15	Orta Okul Öğrencisi
Edvardo	Avdarma	Erkek	15	Orta Okul Öğrencisi
Valeşka	Kongaz	Kadın	14	Orta Okul Öğrencisi
Yuliya	Avdarma	Kadın	13	Orta Okul Öğrencisi
Vova	Avdarma	Erkek	12	Orta Okul Öğrencisi

³⁹ Derinlemesine ve odak grup görüşmesine katılan görüşmeciler, araştırmada kendi adlarının kullanılabileceğini ifade etmiştir. Bu nedenle burada verilen bazı adlar gerçek ad iken bazı adlar çok tekrar ettiği için Gagauzlarda kullanılan farklı adlarla değiştirilmiştir.

Tablo 10: Odak Gurp Görüşmesi Yapılanların Bilgileri

Odak Grup	Yer	Kişi Sayısı	Cinsiyet	Görüşmeci	Yaş	Meslek
Odak Grup 1	Avdarma	9	Kadın	Valentina	36	Uşak Başçası Öğretmenleri
				Svetlana	37	
				Anetta	39	
				Ludmila	40	
				Elda	46	
				Naida	46	
				Nina	53	
				Liuba	53	
				Maria	57	
Odak Grup 2	Çadır Lunga	5	Kadın	İrina	28	Lise Öğretmenleri
				Marianna	36	
				Marina	42	
				Elena	46	
				Lübov	57	

Tablo 11: Kurumlar ile İlgili Bilgi Almak İçin Görüşülen Yetkililerin Bilgileri

Kurum	Yer	Görüşülen Yetkili
GRT (Gagauziya Radyo Televizyonu)	Komrat	GRT Direktörü
GRT (Gagauziya Radyo Televizyonu)	Komrat	GRT Spikeri
Anasözü Gazetesi	Komrat	Anasözü Gazetesi Başredaktörü
Komrat Devlet Üniversitesi	Komrat	Milli Kültür Fakültesi Dekanı
Uşak Başçası	Çadır Lunga	Uşak Başçası Müdürü
Avdarma Lisesi	Avdarma	Avdarma Lisesi Müdürü
M.M. Bilim ve Araştırma Merkezi	Komrat	Araştırmacı-Yazar

3.3. Verilerin Analizi

Alan araştırmasının tamamlanmasının hemen ardından görüşmeler sırasında elde edilen tüm ses kayıtları Haziran 2018-Ağustos 2018 tarihleri aralığında araştırmacı tarafından bilgisayar yardımıyla deşifre edilmiştir. Deşifreler sonucunda 273 sayfa veri elde edilmiştir. Veriler metne aktarılırken görüşmecilerle olan dil farklılığından dolayı biraz zorlanılmıştır. Gagauzca ve Türkiye Türkçesi her ne kadar birbirine yakın diller olsa da bazı kelimelerin gerek söyleniş biçimlerinin gerek anlamlarının farklılığı nedeniyle yer yer söylenenlerin anlaşılmasında güçlükler yaşanmış, kayıtlar

tekrar tekrar dinlenerek yazıya geçirilebilmiştir. Ses kayıtlarının deşifre işlemi tamamlandıktan sonra metne dökülen bu veriler nitel veri analizlerinden etnografik yaklaşımın analiz biçimiyle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Etnografik yaklaşımda veriler analiz edilirken öncelikle incelenen grubun tanımlaması ve betimlemesi yapılır. Sonrasında toplanan verilerin sistematik bir analizi için veriler, dikkatli ve ayrıntılı bir şekilde oluşturulan belli temalar ve kodlamalar aracılığıyla anlamlandırılmaya çalışılır (Wolcott, 1994: 10,11; Creswell, 2017: 613). Wolcott, verilerin titizlikle okunarak kategorilendirme işlemi sonucunda gerçekleşeceğini; Creswell de veri metinlerinin bölünüp, kodlanıp ve birbiriyle kesişmeyen küçük bir tema grubu oluşturularak “tematik veri analizi” ile yapılacağını söylemişlerdir (Wolcott, 1994: 10; Creswell, 2017: 614). En sonunda da verilerin yorumlanmasıyla analizin tamamlanacağını belirtmişlerdir (Wolcott, 1994: 10,11; Creswell, 2017: 613).

Yıldırım ve Şimşek de etnografik araştırmalarda veri analizinin -literatürden hareketle (Strauss & Corbin 1990)- betimsel ya da içerik analizi ile yapılacağını ifade etmiştir. Betimsel analiz, *“araştırmaya konu olan kültürün tanımlanması ve bu süreçte de bu kültürü oluşturan bireylerin ya da grupların algılarının, deneyimlerinin ve tutumlarının kendi bakış açılarından aktarılmasını gerektirir. Dolayısıyla ortaya çıkan bulgular, söz konusu çalışılan grubu yansıtmaları açısından onun diliyle sunulur ve doğrudan alıntılara sık yer verilir”* (Yıldırım & Şimşek, 2016: 69). *“Betimsel analiz, içerik analizine göre daha yüzeyseldir... İçerik analizi ise toplanan verilerin derinlemesine analizine, önceden belirgin olmayan tema ve boyutların ortaya çıkartılmasına olanak tanır”* (Yıldırım & Şimşek, 2016: 239). Bu çalışmada da alandan toplanılan veriler, belirli kavramlar, kodlar ve temalar ekseninde ayrıntılı, derinlemesine bir analiz gerektirdiğinden “içerik analizi”⁴⁰ yaklaşımı benimsenmiştir. *“İçerik analizinde verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak hedeflenir... Bu amaçla toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması daha sonra da kavramlara göre mantıklı bir düzeyde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir”* (Yıldırım & Şimşek, 2016: 242). İçerik analizi, belli aşamalar takip edilerek yapılır.

“İçerik analizinin ilk aşaması verilerin kodlanmasıdır. Bu aşamada, veriler incelenerek anlamlı bölümlere ayrılmaya ve her bölümün kavramsal olarak ne anlam ifade ettiği bulunmaya çalışılır. Bu bölümler bazen bir sözcük, bazen bir cümle ya da paragraf, bazen de bir sayfalık veri olabilir. Kendi içinde anlamlı bir bütün oluşturan bu bölümler, araştırmacı tarafından isimlendirilir, diğer bir deyişle kodlanır. Yani anlamlı bölümlere

⁴⁰ Strauss, A.L. & Corbin J.(1990) den akt. (Yıldırım & Şimşek, 2016: 242).

“tanımlayıcı isim” (kodlar) verilir. Tüm veriler bu şekilde kodlandıktan sonra bir kod listesi oluşur ve bu liste verilerin incelenmesinde ve düzenlenmesinde anahtar liste görevi görür. Toplanan verilerin farklı bölümlerinde benzer anlamlara sahip veriler, bu yolla aynı kodlarla isimlendirilir ve bu şekilde farklı bölümlerde yer alan ve anlam bakımından ilişkili olan verilerin bir araya getirilmesi ve ilişkilendirilmesi mümkün olur” (Yıldırım & Şimşek, 2016: 243). “Kodları oluşturduktan sonra bu kodlardan yola çıkarak verileri genel olarak açıklayabilen ve kodları belirli kategoriler altında toplayabilen temaların bulunması gerekmektedir. Temaların bulunması için önce kodlar bir araya getirilir ve incelenir. Kodlar arasındaki ortak yönler bulunmaya çalışılır. Bu bir anlamda tematik kodlama işlemidir ve toplanan verilerin kodlar aracılığıyla kategorize edilmesidir. Bu aşamada ortaya çıkan temalar daha genel bir olguya işaret etmiş olacaktır” (Yıldırım & Şimşek, 2016: 249, 250).

“Temalar ortak davranış, düşüncü ve konuşma örüntülerini ortaya çıkarır” (Creswell, 2017: 614).

Tematik kodlama yaparken iç ve dış tutarlılığın sağlanması gerekir. *“İç tutarlılıkla kastedilen; ortaya çıkan temanın altında yer alan verilerin anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadığıdır. Dış tutarlılık ise, ortaya çıkan temaların tümünün araştırmada elde edilen verileri anlamlı bir şekilde açıklayabilmesidir”* (Yıldırım & Şimşek, 2016: 250). Verilerin tematik kodlaması da yapıldıktan sonra yorumlama aşamasına geçilir (Yıldırım & Şimşek, 2016: 251). *“Veri analizi, verilerde örüntü arama anlamına gelir- tekrar eden davranışlar, nesneler, aşamalar veya fikirler. Bir örüntü belirlendikten sonra bir toplumsal kuram veya içinde gerçekleştiği ortam açısından yorumlanır”* (Neuman, 2014: 673). Analiz yapılırken yorumlayıcı anlayışın önem verdiği öznel arası anlam ve iletişimin yanı sıra sosyal hayatın sosyal yapılar, sistemler ve egemenlik biçimleri, kültürel semboller, ideoloji gibi yönleri de ihmal edilmemelidir (Layder, 2015: 232).

Bu araştırmadaki veriler içerik analizi yaklaşımından hareketle nitel araştırmalarda sıkça kullanılan MAXQDA 2018 analiz prgramından yararlanılarak yapılmıştır (Güler & Halicioğlu & Taşkın, 2013: 140). Öncelikle metne aktarmış olduğumuz ses kayıt deşifreleri programa yüklenmiş sonrasında veriler satır satır ve tekrar tekrar okunarak hiyerarşik kodlama sistemi yardımıyla kodlar tanımlanmıştır. Bu tanımlama sonucunda metin anlamlı parçalara bölünmüş ve açık bir düzenleme oluşturulmuştur. Kodlar oluşturulduktan sonra ise, gerek toplanan veriler gerek literatürdeki ilgili kuramsal yaklaşımın ışığında ana temalar oluşturulmuştur. Araştırmacının amacıyla ilişkili olarak hangi temalara odaklanmak, alt temalar olarak neleri dahil etmek ve neleri bütünüyle dışarıda bırakmak önemli bir karar verme sürecini gerektirmiştir (Emerson & Fretz & Shaw, 2008: 233). Ana temalarımız; aile, eğitim, basın-yayın, sosyal medya, kilise kurumu ve milli-kültürel etkinlikler şeklinde

tanımlanmıştır. Söz konusu kodlamalar, mensubu olduğumuz disiplinin kavramsal dili içerisinde anlam ifade eden fikirlere dayanarak anlamlandırmaya, açıklanmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır (Emerson & Fretz & Shaw, 2008: 239, 240).

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmacı olarak çalışmada karşımıza çıkan ilk zorluk, çalıştığımız grubun neredeyse ikinci anadil olarak benimsediği ve kullandığı Rusça'yı bilmememizdi. Her ne kadar alan araştırmasına başlamadan önce Rusça öğrenmeye çalıştıysak da araştırmayı yürütürken gündelik hayatta ancak çok basit cümleleri anlayabiliyor, birkaç kelime konuşabilecek kadar Rusça biliyorduk. Grubun etnik/anadili Gagauzca ile Türkiye Türkçesi'nin oldukça yakın olması -bazı farklı kelimelerin de alanda kısa sürede öğrenilmesiyle- ve görüşmelerin Gagauzca ve Türkçe olarak yapılmasıyla dil engeli oluşmamıştır. Yine de onların gündelik yaşamlarında yaygın kullandıkları Rusça'yı bilmek araştırma açısından avantaj olacaktı. Çünkü sahada bulunulan süre içerisinde otobüste, çarşı-pazarda, herhangi bir toplantıda, kültürel bir etkinlikte vb. Rusça konuşmaları anlayamamak bir dezavantaj olmuştur. Her ne kadar sahada genellikle Gagauzca ve Rusça'yı iyi bilen, konuşan ve tercüme eden birileri bize eşlik etse de direkt konuşmacıların kendilerinden o sözleri duymak ve anlamak bazı meseleleri daha iyi anlamamızı ve açıklamamızı sağlayabilirdi.

Araştırma sürecinden önceki literatür tarama aşamasında da -Türkiye dışında- Gagauzlarla ilgili ortaya konulan bilimsel çalışmaların bir kısmının Rusça olması da bizi zorlamıştır. Bu noktada önemli yayınlar, Gagauz bir öğrencinin yardımıyla belirlenerek bir kısmının çevirisi için destek alınmıştır. Bir kısmının da Türkçe çevirilerine ulaşılarak önemli ilgili kaynaklardan yararlanılmıştır.

Karşılaştığımız bir başka güçlük, alanda görüşme yapılacak kişileri bulmak ve belirlemekle ilgili olmuştur. Her ne kadar Türkiye'de tanışmış olduğumuz Gagauzların Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde yaşayan aileleri, akrabaları, arkadaşları vb. ile önceden bazı kişilerle telefonda görüşülse de orada bu kişilerin bazılarına ulaşamamış bazıları da çeşitli nedenlerle müsait olamamıştır. Dolayısıyla ilk aşamada daha önce hiç gitmediğimiz herhangi bir yakınımızın olmadığı alanda ne yapacağımızı bilemez bir halde kalakalmış ve endişelenilmiştir. Ancak sonrasında Milli Kültür Üniversitesi Dekanı Ludmila İbrişimli'nin desteğiyle görüşülecek kişilere ulaşmaya başlanınca endişelerimiz kaybolmuş, araştırma heyecanımız yerine

gelmiştir. Ancak görüşmeler sırasında da ilk başlarda birtakım güçlüklerle karşılaşmıştır. Görüşmeler Türkiye Türkçesi ve Gagauzca yapılmıştır. Her ne kadar Türkiye Türkçesi ve Gagauzca birbirine yakın diller olsa da iki dil arasında bazı kelime farklılıkları ve aynı kelimeler arasında anlam farklılıkları bulunmaktadır. Bu nedenle ilk görüşmelerde sorduğumuz sorular bazı görüşmeciler tarafından ilk aşamada anlaşılmamış, bazılarında sorular uzun detaylı açıklamalar neticesinde anlatılabilmiş bazılarında da Rusça - Gagauzca iyi bilen birilerinin tercüme yardımıyla anlaşma sağlanabilmiştir. Ancak sonrasında -anlaşma güçlüğüne neden olan kelimelerin fark edilmesiyle- Türkiye Türkçesi'nden farklı olan Gagauzca kelimelerin öğrenilmesiyle sorular Gagauzca kelimelerle sorulduğunda görüşmecilerin soruları anladığı ve cevaplayabildiği görülmüştür. Ayrıca Türkiye'ye kısa bir süreliğine bile olsa daha önce çalışmaya gelmiş olan, Gagauzya'da yaşayan Türkiye Türkleri ile iletişimde bulunmuş olan, Türk dizileri izleyen vb. kişilerle çok rahat bir şekilde görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GAGAUZ KİMLİĞİNİN YENİDEN ÜRETİM DURUMU HAKKINDA BİR SAHA ÇALIŞMASI

4.1. Demografik Bilgiler

Alan araştırması kapsamında Gagauzya'da yaşayan yaşları 12 ile 76 arasında değişen (13) Erkek ve (15) Kadın Gagauz ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Kimliğin algılanışı, dil ve kültür bağlamında yaşanırılığı, yeni nesillere aktarımı, kuşaklararası herhangi bir farklılaşmanın olup olmadığını vb. görmek, anlamak ve karşılaştırmalar yapabilmek açısından görüşmeciler farklı yaş gruplarından seçilmiştir. Yaş grupları dağılımı; 12-23 yaşları arasında 15 kişi, 24-41 yaşları arasında 5 kişi, 42-63 yaşları arasında 7 kişi ve 64 yaş üzeri 1 kişi olan kadın ve erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 12: Derinlemesine Görüşme Yapılanların Yaş ve Cinsiyet Dağılımları

YAŞ ARALIKLARI	KADIN	ERKEK
12-23 yaş aralığı	6	9
24-41 yaş aralığı	4	1
42-63 yaş aralığı	5	2
64 yaş üzeri	0	1
Toplam	15	13

Bunlara ek olarak 5 ve 9 kişilik (Kadın) gruplardan oluşan iki odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Görüşmeciler yaşları 28 ile 57 arasında değişen kadınlardan oluşmaktadır.

Tablo 13: Odak Grup Görüşmesi Yapılanların Yaş ve Cinsiyet Dağılımları

YAŞ ARALIKLARI	KADIN
28-40 yaş aralığı	6
41-53 yaş aralığı	6
54 yaş üzeri	2
Toplam	14

Görüşme yapılan tüm kişilerin medeni haline bakıldığında derinlemesine görüşme yapılan kişilerin % 50'si evli olup % 50'si bekar'dır. Odak grup görüşmesi yapılan kişilerin ise hepsi evlidir. Evli olanların tamamı sayıları 1 ila 6 arasında değişen çocuğa sahip olmakla birlikte 2 çocuklu kişiler çoğunluğu oluşturmaktadır. Görüşmecilerin yarıdan fazlasının çocuk sahibi olması aile kurumu aracılığıyla ebeveynlerin kimlik aktarımını görmek açısından anlam taşımaktadır.

Bunların yanı sıra bazı kurumlarda Gagauz kimliğinin aktarımının nasıl gerçekleştiğini öğrenmek için görüşülen kişiler de bulunmaktadır. Ancak onların bireysel olarak Gagauz kimliğini üretme ve yaşama deneyimlemelerinden ziyade kurumların kimlik aktarıcılığı ile ilgili bilgi vermeleri nedeniyle burada o kişilerin bireysel bilgilerine yer verilmemiştir.

Eğitim Bilgileri

SSCB egemenliği döneminden itibaren kadın-erkek tüm Gagauzların okullaşma oranları ve eğitim seviyeleri yükselmiştir. Görüşme yapılan kişilerin eğitim seviyelerinden anlaşılabileceği üzere günümüzde de Gagauzların eğitim seviyeleri yüksektir. Görüşülen kişilerden en düşük eğitim seviyesine sahip olan ortaokul düzeyinde olmakla birlikte üniversite mezunları çoğunluğu oluşturmaktadır. Bu eğitim seviyesinin yüksekliği ve/ya uzun süreli eğitim sürecine dahil olma durumu, Gagauzların kimliklenmesini Sovyet döneminde olduğu gibi günümüzde de önemli ölçüde etkilemeye devam etmektedir. Bu etkilere, eğitim kurumları aracılığıyla kimliğin yeniden üretiminin incelendiği kısımda ayrıntılı olarak değinilecektir.

Derinlemesine görüşme yapılanlardan 15 kişi eğitim sürecine devam ederken 13 kişi de eğitim sürecini tamamlamıştır. Odak grup görüşmesi yapılan 14 kişi ise üniversite mezunu olup eğitim sürecini tamamlayanlardan oluşmaktadır.

Tablo 14: Derinlemesine Görüşme Yapılanların Eğitim seviyeleri

EĞİTİM SEVİYELERİ	EN SON MEZUN OLUNAN OKUL	DEVAM EDİLEN OKUL DÜZEYİ
Ortaokul	3	5
Lise	2	4
Üniversite	7	6
Master	1	0
Toplam	13	15

Mesleki Bilgiler

Derinlemesine görüşme yapılan kişiler Tablo 15'te görüldüğü üzere farklı meslek gruplarından oluşmaktadır.

Tablo 15: Derinlemesine Görüşme Yapılanların Mesleki dağılımları

MESLEK	KİŞİ SAYISI
Öğrenci	15
Öğretmen	2
Öğretim Görevlisi	1
Tiyatrocu(Oyuncu)	1
Memur	1
Kültür Merkezi Görevlisi	2
Esnaf	2
Pazarcı	1
Emekli ve yaşlı bakıcılığı	2
Emekli	1
Toplam	28

Odak grup görüşmesi yapılan 14 kişinin hepsi ise öğretmendir. Eğitim aracılığıyla Gagauz kimliğinin aktarımı ve inşasının nasıl gerçekleştiğini öğrenmek açısından bu kişilerin söylemleri çalışma açısından önem taşımaktadır.

4.2. Bulgular ve Yorumlar

Bulgular, sıradan bireylerin gündelik yaşamlarında sözleri, eylemleri ve pratikleriyle etnik kimliklerini yaşamaları, üretmeleri ve aktarmaları üzerinden değerlendirilmektedir. Aynı zamanda aile, okul, basın-yayın, kilise vb. sosyalleşme (kurumsal) alanlarının ve milli-kültürel etkinliklerin grup belleğinin ve kimliğin üretimindeki işlevlerinin neler olduğu da ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Çünkü toplum hem öznel/sübjektif hem nesnel/objektif gerçeklikten hareketle oluşur (Berger & Luckmann, 2008: 189). Kimliklerin oluşumu, dolaşımı, üretimi ve inşası nesnel gerçeklikten/toplumsal kurumlardan ve sosyalleşmeden ayrı düşünülemez. Richard Jenkins (2016: 187) kurumları, kimlik tespiti kaynakları ve alanları olarak değerlendirmektedir. Ör; şirket grupları (üniversiteler), durumlar (evlilik), etkinlikler

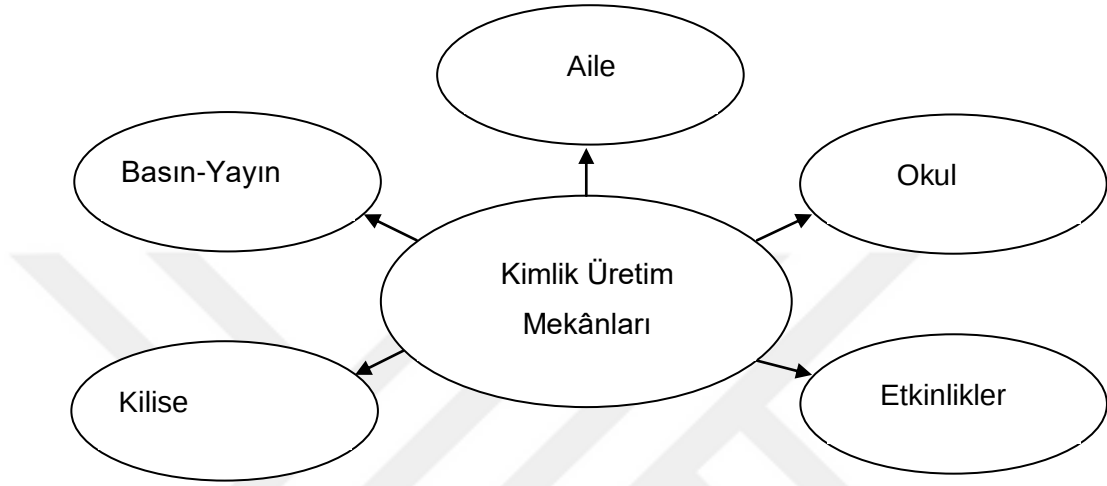
(yıllık bir köy şöleni gibi) vb. Kimlikler sosyal olarak bahşedilmiş şeylerdir. Sosyal olarak sürdürülmeleri ve sürekli olarak canlı tutulmaları gerekmektedir. Bir kişi kendi başına belirli bir kimliğin sahibi olamaz. Her kimliğin varlığını sürdürmek için belirli sosyal ilişkiselliklerinin olması gerekir (Berger, 2017: 127). Bu da çeşitli kurumlar, araçlar, pratikler aracılığıyla gerçekleşir. Gündelik yaşamda kurumlar/sosyalleşme alanları ve burada gerçekleşen pratikler, eylemler, edimler vb. ile kimlik üretilir. G. H. Mead, toplum kurumlarını toplumsal eylemin organize yapıları olarak değerlendirir. Ona göre; bu yapılar öyle organizedir ki toplumun bireysel üyeleri, bu eylemlere yönelik diğerlerinin tavırlarını alarak toplumsal bir şekilde davranabilirler. Toplumsal kurumlar olmadan, toplumsal kurumları meydana getiren organize davranış ve eylemler olmadan, tamamen olgunlaşmış bireysel benlik veya kişilikler olmazdı; çünkü genel toplumsal yaşam sürecine dahil olan bireylerin her biri, bireysel deneyimlerinde toplumsal kurumların ürünü olan toplumsal tavır ve eylemleri algılayabildikleri zaman tam bir benlik ve kişilik geliştirebilirler (Mead, 2017: 271, 272). Birey, kurumsallaşmış bir tavır olarak aslında -tam bir benliğe ne kadar ulaştığıyla bağlantılı olarak- tüm toplumsal süreci organize eder. Bu toplumsal tepkinin bireye işlenmesi toplumun kültürel araçlarını soyut olarak devralan eğitim sürecini oluşturur. Toplumun bireye tepki vermesi gibi birey de kendisine aynı şekilde tepki vermezse topluma gerçek anlamda ait olamaz (Mead, 2017: 274). Bu karşılıklı etkileşimden hareketle birey, pek çok kurum aracılığıyla toplumsallaşır ve kimlik kazanır. Bu kimlik kazanımı ve inşası ilk sosyalleşme mekanı olan ailede başlayıp, okul, kilise, kitle iletişim araçları vb. alanlarda ömür boyu devam eder (Tezcan, 1985: 43). Modern dönemde kimlikler, aileyle birlikte kurumsal bir şekilde idari düzenlemeler, eğitim sistemi, kitle iletişim araçları ve benzeri sistematik yollarla inşa edilmektedir (Anderson, 2015). Ernest Gellner (2018) de modern örgütlenme ürünü olan idari okuryazarlık ve eğitim sürecinin kimliğin inşasında büyük rol oynadığını iddia etmektedir. Eric J. Hobsbawm (2006; 2014) da Anderson ve Gellner gibi kimliğin yeniden üretilmesinde eğitim kurumları, ders kitapları, kitle iletişim araçlarının önemini vurgulamakla birlikte seramoniler, bayramlar, kutlamalar vb. törensel (anma) etkinliklerin de belirleyici olduğunu belirtmiştir. Toplumsallaşma ile birlikte kimliklerin inşa edildiği bu mekanlar/alanlar içinde bulunan toplumun dili, kültürü ve değerlerini kuşaktan kuşağa aktarmaya yardımcı olur. Bunlar aracılığıyla toplum, ortaklaşa olarak benimsediği beklentilerini, isteklerini, değerlerini ve ideallerini bireye aşılır. Böylece birey, örgütlenmiş toplumsal yaşamın herkes

tarafından kabul edilmiş ve onaylanmış hareket biçimlerine uyarlanır. Birey, kültürel değerleri ve normları benimseyip içselleştirir (Tezcan, 1985: 37). Ancak bireyler, bu değer ve normların hepsini aynen alıp benimsemez. *“Bütün malzemeleri içinde bulundukları toplumsal yapıya, uzam/zaman çerçevesinden kaynaklanan toplumsal koşullara ve kültürel projelere göre işleyerek bu malzemelerin anlamını yeniden düzenler”* (Castells, 2013: 14). *“Kimlikler baskın egemen kurumlardan kaynaklanabilseler de yalnızca toplumsal aktörler onları içselleştirdiğinde ve kendi anlamlarını bu içselleştirme etrafında örgütlediğinde kimlik haline gelirler”* (Castells, 2013: 13). İnsanlar, planlanmış ya da planlanmamış -aileleri, okudukları okul, kültürleri, mensup oldukları din, kitle iletişim araçları vb.- sayısız etkileşim alanlarının etkileriyle karşı karşıya iken aynı zamanda bireysel deneyimlerinin, diğerleriyle olan etkileşimlerinin, okudukları kitapların, dinlediği müzik, izlediği film, katıldığı pek çok etkinliklerin öznesidirler. Onlar, bireysel deneyim, inanç ve tutumlarından hareketle kurumlardan gelen değerleri bir eleştiri süzgecinden geçirerek anlamlı bulduklarını özümseyip içselleştirerek benliklerini tanımlar ve yeniden üretirler (Parekh, 2014: 55, 56). Etnik kimlikler de hem kurumlar ve sosyalleşme alanlarından gelen değerler hem de bireysel düşünce ve bir eleştiri süzgecinden geçerek gerçekleştirilen pratikler çerçevesinde oluşur ve inşa edilir. Bu düşünceden hareketle bu çalışmada etnik kimliğe doğuştan verili, grubun değişmez, kalıcı, doğalcı vb. yani primordialist/özcü bir perspektifle yaklaşılmamaktadır. Kimliğe, sosyalleşme süreci içerisinde değişikliklere açık, esnek, durumsal, dinamik eylemle yaratılan, inşa edilebilen kimliğin sosyal ve siyasal çevrenin etkisi, aktörlerin inançları, algıları, kişisel çıkarları vb.’na göre şekillenebilen araçsal/durumsal ve inşa/konstrüktivist etnisite kuramlarının bakış açıları çerçevesinde yaklaşılmaktadır.

Öncelikle görüşmecilerin kendilerine dair kimlik algıları, tanımlamaları ve diğer topluluklar tarafından tanınmaları Fredrik Barth’ın “etnik sınırlar, farklılaşma ve benzeşme” kavramları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Sonrasında grup üyelerinin dil, din, ırk, köken aidiyetlerinin yanı sıra mekansal aidiyetleri ve etnik dil ve soy sınırlarının aşınması ile ilgili bazı emareler irdelenmiştir. Ardından tezin temel problemi bağlamında sosyalleşme mekanları ve kolektif hafıza aktarıcısı olan şekil 1’de gösterilen aile, eğitim, basın-yayın ve milli-kültürel etkinlikler gibi informal ve formal alanlarda kimliğin aktarımı, inşası ve yeniden üretiminin ne oranda gerçekleştirildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bireylerin bu kimlik mekanlarında

sözleri, eylemleri ve pratikleriyle etnik kimliklerini yaşamaları, üretmeleri ve aktarma durumları incelenmeye çalışılmaktadır.

Şekil 1: Gagauz Kimliğinin Üretilmeye Çalışıldığı Mekânlar

İlk olarak sosyalleşme alanlarından aile içerisinde evde konuşulan dil, yapılan ibadetler, ritüeller, kutlanan özel günler, dinlenen müzikler, yapılan yemekler gibi kimliğin göstergelerini oluşturan etnik deneyimlerin yaşanma ya da yaşanmama durumları sosyologların “birincil sosyalleşme”, Peter L. Berger ve Thomas Luckmann’ın “asli sosyalizasyon” ve G. H. Mead’ın “benlik oluşumu ve gelişimi” kavramlarından yararlanılarak detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılmaktadır. Sonrasında formal ilişkilerin hakim olduğu eğitim kurumlarının kimliklenme, etnik ve millî kimliklerin inşasındaki rolü konstrüktivist (inşa) kuramı temsilcilerinden Eric Hobsbawm, Benedict Anderson ve Ernest Gellner’in yaklaşımlarından yararlanılarak açıklanması hedeflenmiştir. Ancak Gagauzya’daki eğitim kurumlarında Gagauz dil ve kültürünün etkin konumda olmayışı/olamayışı nedeniyle buralarda kimliğin aktarımı Peter L. Berger ve Thomas Luckmann’ın ise “tali sosyalizasyon”, G. Herbert Mead’ın “sosyal ben oluşumu ve gelişimi” kavramları ekseninde tüm eğitim aşamaları ayrı ayrı irdelenerek anlaşılmaya çalışılmıştır. Modern toplumlarda kültürün, sembolik biçimlerin üretimi ve dolaşımını kitle iletişim araçlarından ayrı düşünmek mümkün olmadığından diğer formal alan olan basın-yayın alanlarının Gagauz kimliğinin aktarımına ve yeniden üretimine ne oranda katkı sağladığı incelenmiştir. Ayrıca yeni medya alanları olarak sosyal medyanın Gagauzlar

arasında bir ilişki ağı oluşmasını sağlaması bağlamında işlevselliğine değinilmiştir. Bunların ardından Gagauzya'da post-sovyet dönemde işlevselleşen kilise kurumunun dini ibadetler, ritüeller ve törenler aracılığıyla bireyler arasında ortak bir algı, dünya görüşü, biz duygusu, grup aidiyeti ve belleği oluşturması ve bu belleğin aktarılmasına katkı sağlayıp sağlamadığı incelenmeye çalışılmıştır. Son olarak da özerklik ile birlikte ya icad ettikleri ya da yeniden canlandırarak kutladıkları milli-kültürel törenler ve etkinliklerin, etnik grup üyelerini bir araya getirebilme, kimlikleri ile ilgili bilgileri, değerleri ve grup belleğini aktarıp aktarmadığı yönünde etkin olup olmadığı irdelenmiştir. Ayrıca Gagauzya'da SSCB'nin dağılma süreciyle başlayan ve günümüzde de devam eden "göç" ve "göç eğilimi"nin Gagauz kimliğinin aktarılma ve yeniden üretilmesini etkileyip etkilemediği ve etkilemekte ise ne şekilde etkilediği anlaşılmaya çalışılmıştır.

4.2.1.Kimliği Tanımlamak: Türklük ve Hristiyanlık Arasında Gagauz Olmak

Kimlik bir tanıma, tanımlama ve tanınma meselesidir. Bireyler ve toplumlar kendi kendini bilmeye, tanımaya ve başkaları tarafından da tanınmaya ihtiyaç duymaktadır (Calhoun, 2014: 162; Bilgin 2014: 14). Bir etnik grubun, hem kendi "kendisini etnik grup olarak tanımlaması hem de diğerleri tarafından aynı şekilde tanımlanması" (Barth, 2001: 16) ve tanınması gerekir. Bu tanımlama ilk olarak bir isimle olur. Anthony Smith (2002: 48), etnik grupların kendilerini belli bir "kollektif isimle" tanımlamalarını onların varlığının kesin bir işareti ve simgesi olarak değerlendirir. Ona göre; bu isimler aynı zamanda onların kendilerini diğer topluluklardan ayırmalarını sağlar ve bu isim onlara "özlerini" hatırlatır. Bu çalışmada da görüşmecilere kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz? diye sorduğumuzda onlardan iki kişi haricinde -biri Ukraynalı (Baba Ukrayn anne Gagauz) diğeri Moldovalı (anne-baba Moldovalı)⁴¹- diğer tüm görüşmeciler kendilerini "Gagauz", "Gagauzka" olarak tanımlamıştır.

Gagauzuz (Nikolay, E, 76).

⁴¹ Kendilerini Ukraynalı ve Moldovalı olarak tanımlayan iki kişi -Ukraynalı tanımlayan annesi Gagauz olduğu için Moldovalı olan ise anne babası Moldovalı olmasına rağmen küçüklüğünden itibaren Gagauzlarla birlikte yaşadığı için kendini Gagauzlara yakın hissettiğini söyleyerek- odak grup görüşmemize katılmak istemiştir.

Ben Gagauzum, Gagauz kökenliyim. Türk kökenliyim. Gagauzlardan (Şasa, K,58).

Ben Gagauzka (Natalia, K, 20).

Ben Gagauz (Vova, E, 12).

Fredrik Barth (2001: 16) etnik grupların kendilerini tanımlamalarının temel bileşenlerinin “kökler” ve “geçmiş” aracılığıyla olduğunu söylemiştir. Görüşmeciler de Gagauz olduklarını söylerken etnik kökleri ve geçmişleri ile ilgili açıklamalarda bulunmuşlardır:

Oğuz Türklerden bizim köklerimiz çekiliyor. Önceden Gagoğuz sonra olduk Gagauz (Marina, K, 20).

Kafkas’tan gelmiş Türkler bizim Gagauzlar. Kalmışlar bu topraklarda bu meralarda Bucak’ta. Türk soyundanız, biz kendimiz Türküz (Valentina, K, 36).

Dianis Tanasoğlu açan öğrederdi bizi de o söylerdi hani: biz çekileriz (geliyoruz) taa Altay tarafından. Oğuzhandan kök çekiler. Sonra dağılışıer (dağılmak) Asya tarafına Karadeniz dolayı tarafına...(Mihail, E, 56)

Ben bilerim Gagauzlar çekiler (geliyor), Türklerin tarafından hani taha Altay tarafından. Sonra dağılışılar Altay, Gagauzlar Altaydaykana kurdular bir devlet. Oğuzlar grubundan sonra geçierler, çok cenkler (savaşlar) geçirerler nice mongollarlan (Moğollar ile) nice o dilde devletlerle ve geçerler Balkanlar’a. Balkanlar’da çekeder Rus-Türk cenki (savaşı) ondan sonra hani eziyetler çekerler. Sonra işiterler Rus Emperiyası (İmparatorluğu) verer toprak da onlar geçerler bure (buraya) (Vita, E, 21).

Gagauzlar başta Hakoğuzlarmış, gelermişler Karadeniz tarafından Karpat dağlarından (Anetta, K, 39).

Onlar almışlar demişler kendilerine Hakoğuz, ne demek Hakoğuz temiz, temiz demek biz Hristiyan (Marianna, K, 36).

Onlar etnik kökenlerinin -Gagauz entelektüellerce benimsenmiş olan “ortak soy”⁴² olan- Türk soyundan Oğuzlardan, Hakoğuzlar’dan geldiğini ifade etmişlerdir.

⁴² Max Weber de etnik grubu tanımlarken “ortak soya olan inanca” özel önem atfetmiştir. Ona göre “fiziksel tip ya da geleneklerin veya her ikisinin benzerliği veyahut da kolonizasyon ve göç anıları nedeniyle **ortak soya olan öznel bir inanç** sahibi olan gruplara etnik grup adı verilebilir” (Weber, 2012, 513).

Geçmişlerinin de Asya'ya, Altay'lara, Balkanlar'a dayandığını belirtmişlerdir (Çakır, Haz.: Bulgar, 2007: 76; Maruneviç, 1993: 45; Tanasoğlu, 1999a: 8; Tanasoğlu, 2002: 423; Tanasoğlu, 2009: 108, 126; Zanet, 1994: 127). Köklerinin Türk soyundan olduğunu söylemelerine rağmen ise kendilerini "Gagauz Türkü" ve/ya "Türk" ifadelerini kullanmadan sadece "Gagauz" olarak tanımlamaktadırlar. Türkiye'de yaşayan Gagauzlardan bazılarının ise kendilerini "Gagauz Türkü/Türkleri" olarak tanımladıkları bilinmektedir. Gagauzya'da ise bu şekilde bir tanımlamayla karşılaşmamıştır. Bu durum SSCB geçmişleri ve Balkanlarda bulunmalarıyla ilgili olabilir. Çünkü SSCB egemenliğinde yaşamış olan Türk kökenli topluluklar kendilerini genelde "Türk" terimini kullanmadan sadece Gagauz, Özbek, Tatar, Kırgız vb. olarak tanımlamaktadır. Balkanlarda da diğer Slav topluluklar, "Türk" terimini Müslümanlıkla özdeşleştirilerek olumsuz anlamda kullanmaktadır. Belki de Gagauzlar kendilerini onlarla özdeşleştirmemek için de kendilerini "Gagauz Türkü" olarak tanımlamıyor olabilir. Ayrıca Gagauzya'daki Gagauzların "Türk" terimini genel olarak Türkiye Türkleri için kullandıkları fark edilmiştir. Örneğin şahsımı hiç tanımayan pek çok kişi direkt bana "Türkiye'den mi geldin?", "Türk müsün?" sorularını sormuştur. "Siz Türk değil misiniz?" sorusunu sorduğumda ise "Biz Gagauzuz" ama sizle soyumuz bir cevabını vermişlerdir.

Barth'a göre (2001: 16, 17) grupların kendilerini "etnik sınıflandırma sürecinde kültürel farklılıklar öncelikli olarak dikkate alınsa da etnik kimlikle kültürel farklılıklar ve benzerlikler arasında doğrudan birebir bir ilişki bulunmadığını görmek gerekir. Bu süreçte dikkate alınan özellikler objektif olmayıp aktörlerin kendilerince önemli gördükleri subjektif farklılıklardır". Ancak bazen aktörlerin öne çıkardığı farklılıklar objektif kültürel özellikleri de olabilir. Görüşmeciler de etnik kimliklerini açıklarken kendilerince önemli gördükleri, objektif de denilebilecek "soy", "dil", "din" ve "kültür" ile ilgili farklılıklarını öne çıkarmışlardır:

Ben Gagauzum, Oğuzlardan gelmişik. Gökoguzlardan bu yüzden Gagauzuz. Yani benim nice bir kültürümüz ve istoriamız (tarihimiz) var. Biz de bir Türk milletiyiz, çünkü dilimiz aynı kültürümüz biraz farklı. Çünkü bizim dinimiz başka. Biz bazı Gagauzlar Ortodoksuz. Bu yüzden bizim dilimiz de biraz farklı Türkçe'den oldu (Zina, K, 18).

Gagauzuz, Türk dünyasından halklarına katılıyoruz ama biz Hristiyanız. Bizim dilimiz Türkçe'ye yakın olduğu için Türklerle bazı şeylerimiz aynı, kültürümüz farklı, Türk dünyasından bir halkız. Bir de tarihten kaldığı için Ruslarla da beraber yaşadığımız için Rusya'dan da bazı kültürel

özelliklerimiz aynı. Din tarafından Hristiyan olduğumuz için onlara yakınız (Aleksander, E,17).

Ben Gagauzum, dilimiz, Türk dilinden aynı gibi ama inanımız (dinimiz) başka, Türkiye’de Müslüman burada Ortodoks bundan (Georgy, E, 23).

Görüşmeciler kendilerini soy ve dil anlamında “Türk” grubu içinde değerlendirirken dinleriyle -Ortodoks Hristiyanlıklarıyla- Türklerden farklılaştırarak Ruslarla aynı olduklarını belirtmişlerdir. Din ortaklığı nedeniyle kültürlerinin de -Türklerden farklı olarak- Ruslara benzediğini söylemişlerdir. Görüldüğü üzere “onlar” kendilerini -Türkler ve Ruslar- üzerinden benzerlikleri ve farklılıklarıyla tanımlamışlardır. Bauman’ın (2017a: 58) dediği gibi “biz”in tanımlanabilmesi için “onlar”a ihtiyaç duyulmuştur. Onlar kendilerini İreçek, Moşkov, Radlov, Manof ve Mihail Çakır’ın tanımladığı gibi Türk soyu olarak Uzlar, Oğuzlar’dan dil olarak Türk dil grubu içerisinde ve din olarak da Ortodoks Hristiyan olarak tanımlamışlardır (Çakır, Haz. Bulgar, 2007: 76-83). Görüşmeciler değinmeseler de onları Balkanlarda -Türklerden farklı olarak- yine birlikte yaşadıkları Bulgar, Moldovalı, Rumen, Rus vb. diğer Hristiyan Slav topluluklardan Türk soyları ve Türkçe’ye yakın bir dil konuşmaları ayırmaktadır. Yaşar Nabi Nayır (1999: 61, 62),1936’da Balkan gezisi sırasında kaleme aldığı eserinde Gagauzların Balkanlarda soy ve dilleri ile farklılaşmasını şöyle anlatır: *“Baserabyadayız. Burada halkı ne Moldovalı ne Bulgar ve ne de Rus olan köyler var. İçlerinde oturanlar kendilerine Gagauz diyorlar. Ne Rusça’ya ne Rumence’ye, ne Bulgarca’ya benzeyen, bambaşka bir dil konuşuyorlar. Bu dile Gagauzca diyorlar, bazı Türkçe dedikleri de oluyor...”* Süer Eker (2014: 15) de onların bulundukları coğrafyada dilleri ile farklılaşmasını “dil adası”na benzetir. *“Latin-Ortodoks Romanya-Moldova, Slav Ukrayna, Rusya ve Bulgaristan’ın coğrafi, siyasal, kültürel ve dilbilimsel sınırların kuşattığı, Türk dilli halklar haritasının “Bucağındaki” Gagauz Yeri, okyanustaki küçük bir ada gibi Gagauz kimliğinin yaşandığı ve yaşatılmaya çalışıldığı bir Türk dili adası görünümündedir. Gagauzca, Slav ve Latin dilli bir denizin içinde adeta “dil adası” durumundadır.”*

Hristiyan Slav topluluklardan soy ve dilleri ile ayrılırsalar da dinleri ile onlarla benzeşerek Türklerden ayrılmaktadırlar. Gagauzları Balkanlardaki diğer Türk topluluklardan farklılaştıran Ortodoks Hristiyan olmalarıdır (Menz, 2007: 123). Din *“insanların kendi varlıklarının ve kendi varlıklarını çevreleyen toplumsal ortamın bilincine varma biçimlerinden birisi ve en önemlisidir. Ve dinler, her şeyden önce toplumların kendilerini tanıma ve tanıtmaya aracıdır”* (Sezer, 2011: 19). Aynı zamanda

“din, toplumlar arası farklılaşmaları da belirlemektedir” (Sezer, 2011: 155). Bu nedenle Gagauz kimliğinin oluşumunda dinlerinin önemi büyüktür. Türk kimliği Müslümanlıkla özdeşleşmiş gibidir; ancak bu hatalı bir algıdır (Aygil, 1995: 7). Türk topluluklarından Hristiyan, Musevi olanlar da bulunmaktadır. Gagauzlar da Hristiyan Türk olmalarıyla Türk-Müslüman algısını kıran bir örnektir. Gagauzları, Türk soylu, Türk dilli ve Müslümanlardan ayıran dinleri (Hristiyanlık), Gagauz kimliğinin tanımlanmasında önemli bir yere sahip olmuştur (Akt. Pokrovskaya, 2017: 421; Menz, 2007: 129). Çünkü Türk soylu ve dilli olmalarının yanısıra Müslüman da olsaydılar muhtemelen Balkanlardaki diğer Türklerin arasında erir giderlerdi. Ancak Hristiyanlıkları onları diğer Türk topluluklardan farklılaştırmış ve ayrı bir etnik grup olarak kalmalarını sağlamıştır. Dinlerindeki ayrılık nedeniyle Gagauzlar, "Gagauz" adını koruyabilmişlerdir (Manov, 2001: 9).

Kültürleri ile ise kendilerini Türklerden yine farklılaştırarak dini ortaklıktan dolayı biraz Ruslara benzetmişlerdir. Hem uzun yıllar Rus egemenliği'nde yaşamaları hem de Ruslarla dini ortaklıkları nedeniyle inançlarının pek çok kültürel anlamlara, sembollere, törenlere ve pratiklere yansmasıyla kendilerini kültürel bağlamda Ruslara benzetiyor olabilirler. Görüşmeciler kültürel farklılıkları üzerinde pek durmamış daha çok kendilerini Türklerden Ortodoks Hristiyanlık (dinleri) sınır çizgisiyle Balkanlardaki Slav Ortodoks Hristiyan topluluklardan, Ruslardan ise Türk soyu ve Türk dili (Gagauzca) ile farklılaştırmışlardır. Kimlikleri de bu farklılıklarından hareketle ortaya çıkmıştır. *“Bir kimlik toplumsal olarak kabul edilmiş bir dizi farklılıkla olan ilişkisi yoluyla oluşturulur. Bu farklılıklar onun varlığı için hayati önem taşır”* (Connolly, 1995: 92). Farklılıklarıyla kendi içlerinde bir “biz” duygusu ve bir gruba ait olma inancı oluşmuştur.

Etnik kimlikte grubun farklılıkları ve benzerlikleriyle kendini tanıma ve tanımlaması kadar başkaları tarafından (onlar) tanınması da aynı ölçüde önemlidir. Ancak bazı grupların -kendilerini tanımladığı gibi- diğer gruplar tarafından tanınması toplumsal olarak edinilen ve/ya tasdik edilen kimlikler kurulur kurulmaz gerçekleşmemiş olabilir (Calhoun, 2014: 162). Gagauzların da diğer gruplar tarafından “Gagauz” olarak tanınması uzun bir süreç almıştır:

1811. ve 1818-20. yıllarda öyle o zaman kimse bilmezdi... bizi zaten o zaman ayırmadılar, Ruslar bize o zamanlarda hep Bulgar derdi, hepsi dökümentlerde (dokümanlarda) de yazılıyız Bulgar. Sadece 1898'de sefte (ilk) bizi ayırdılar Bulgarlardan. Bize dediler Gagauzka Bulgarlar da

Bulgar kaldı. O güne kadar o yıla kadar biz hepimiz Bulgar sayılıydık (sayılmak), bize kimse demeerdi (demiyordu) Gagauz, Rusya da. Sade biz kendi kendimize derdik Gagauz. Hem de bilerdiler dolaylar (etrafımızdakiler) hani bizi, biz Gagauz değiliz. Biz derdik onnara bize ne deyin ne Türk ne Türk-Osman ne Özbek biz Gagauzuz. Bir kere de katmardık kendimizi ne Bulgarlara ne başka Türk halklara bu bizde vardı, bu kaldı, böğün de var (Todur, E, 63).

Almanya'da ben askerlik ettim. Askerlerle tanıştım. O zaman bilmezlerdi ne o Gagauz, kim o Gagauz, biz Gagauzuz derdik ama kitapta da eski Rus soyu devletinde hangi milletler yaşar biz yoktuk yazılı kitapta. Moldovan, Rus, Belarus, Ukrayn başka başka Tacik, Özbek var ama Gagauz yok. O üzere bilmezlerdi kim o Gagauz. Ama ben hepsine derdim Gagauzum (Mihail, E, 56).

Aşırı bir devlete gitsek Moldovan diyeler bize, biz hayır biz Moldovan diliz (değiliz) biz Gagauzuz deriz (Marianna, K, 36).

Görüşmeciler, önceden diğer halkların onları “Gagauz” olarak bilmediğini ve tanımadığını ancak süreç içerisinde diğer halklar tarafından bilinip, tanındıklarını anlatmışlardır. Günümüzde ise daha çok bilinip tanındıklarını ve kendilerini tanıttıklarını söylemişlerdir:

Şimdi Gagauzlar birbirlerini buleerler (buluyorlar), taniteerler (tanıtıyorlar), bütün dünyada nerde Gagauzlar taniteerler (tanıtıyorlar) kendilerini. Mesela geçen sene Amerika'da bir ülkede bizim bir Gagauzumuz var, o ne yaptı? Gagauz bayramında o da destekledi Gagauz bayramını. Bizim bayrağımızlan geçti bütün kasabadan hani ben Gagauzum, Gagauzların bugün kurbanı var bayramı var diye. Şimdi bizim Gagauzların Hıdırellezi var, şimdi gideer (gidiyor) bizim Gagauzlar Türkiye'ye orda giderler gösteriye, gösterirler bizim kültürümüzü, folklorumuzu, danslarını. Maltepe'de geçen sene oldu bu yıl da oler (oluyor). Bayramlarda katıleerler, Türkiye'nin çocuk bayramına da katıleerler (katılıyorlar). Gagauzları artık başladı bütün dünna tanımağa ve desteklemeğe, hani ekonomik durumdan kültür durumundan (Şasa, K, 58).

Ayrıca sahada herhangi bir sohbet ortamında tanınmayla ilgili olarak “eskiden kimse bilmeerdı bizi, şimdi bilerler kim o gagauz” sözü sık geçmekte ve bu bilinir olmakla bir anlamda gururlanılmaktadır.

4.2.1.1. Kimliğı Tanımlayan Unsurlar ve Bazılarının Aşınma Emareleri

Etnik kimliğin tanımlanmasında dil, din, ırk, kökenin yanı sıra yerleşilen topraklar yani mekansal aidiyet de önemlidir (Yinger, 1994: 3, 4). Anthony Smith (2002: 53), her etnik grubun kendisini muhakkak “belli bir teritorya ile özdeşleştirdiği”ni vurgulamıştır. Ona göre, etnik grupların daima, “mülkiyetinde” gördüğü belli bir yer veya teritorya ile ilişkileri vardır. Bu teritoryada yaşayabilirler ya da bu ilişki sadece güçlü bir bellek olabilir. Gagauzlar, tarihin farklı dönemlerinde Balkanların farklı yerlerinde yaşasalar da büyük bir kısmı yaklaşık 200 yıldır şuanda yaşadıkları Gagauz Yeri Özerk Bölgesi’nde yaşamaktadır. Burada yine de görüşmecilerin mekansal aidiyetlerine yer verilmektedir.

Ayrıca etnik kimliğin tanımlanmasında dil, din, soy ve kültürel özellikler belirleyici olduğu kadar etnikliğin sürdürülmesinde söz konusu niteliklerin, etnik sınırların sürekli korunması da önemlidir (Barth, 2001: 18). Görüşmeciler yukarıda kendilerini tanımlarken etnik sınır olarak Türk dili, Türk soyu ve Ortodoks Hristiyanlıklarını öne çıkarmışlardır. Ancak gündelik yaşam pratiklerinde Türk dili ve Türk soyu etnik aidiyet sınırlarını aştıklarını gösteren bazı emareler söz konusudur. Burada bu emareler de değerlendirilmektedir.

4.2.1.1.1. Vatanım: Ana Tarafım

Gagauzlar, etnik kökenlerini ve geçmişlerini Oğuzlara, Altaylara, Asya’ya dayandırarak açıklasalar da onların “Gagauz” adı altında varolmaları ve yaşamları - bazı görüşmecilerin değindiği gibi- genellikle Balkanlarda geçmiştir. Gagauzların büyük bir kısmı geçmişte Dobruca’da, günümüzde ise Besarabya bölgesinde yaşadığı bilinmekle birlikte onlar Bulgaristan, Yunanistan, Ukrayna’da vb. yerlerde bulunmaktadır. Gagauzlar, Dobruca bölgesinden toplu bir şekilde Besarabya/Bucak bölgesine -şuanda yaşadıkları Gagauz Yeri Özerk Bölgesi’nin bulunduğu yere-, 1734-39, 1768-74 yıllarında Osmanlı - Rus savaşı sonrasında Rus İmparatorluğu’na geçen yerlere yerleşmişlerdir (Çakır, Haz. Bulgar, 2007: 55-95; Tanasoglu, 2002: 422-429; Argunşah, 2002: 391-421; Argunşah 2007: 29-54). Gagauzların Bizans döneminde Dobruca’da kendi padişahlıklarının olduğuna dair iddiaları (Çakır, Haz. Bulgar, 2007: 68-70) haricinde 1994’te Moldova’ya bağlı olarak kurulan Gagauz Yeri Özerk Bölgesi oluşana kadar kendilerine ait bir “toprak”ları ve “vatan”ları olmamıştır.

Onların kendilerini mekan olarak nereye ait hissettiklerini anlamak için “Vatanınız neresi?” sorusu sorulmuş ve şu cevaplar alınmıştır:

Taha sık söyleriz vatan Moldova, ana tarafımız Gagauzya (Marina, K, 42).

Burada iki vatan söyleyebiliriz, bir küçük Gagauzya vatanımız bir de Moldova vatanımız (Aleksander, E, 17).

Moldova'nın içinde Gagauzya, iki devleti de biz sayariz (sayıyoruz) (Elena, K, 46).

Bizim vatanımız Moldova, Gagauzya küçük vatan (Slava, E, 15).

Vatanımız Moldova, Gagauzya Avtonomya öle (öyle) bir kuruluş gibi (Georgy, E, 23).

Bizim yerimiz Gagauziya, bize Avtonomya verildi. 94. yılda te o zamandan bu yanı bizim kendi presidentımız (başkanlığımız) var ama biz çünkü hep o kadar bağlantılıyız (bağlıyız) Moldovaylan (Dora, K, 60).

Görüldüğü üzere onlar vatan olarak hem Moldova hem de Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'ni kabul etmekte ve bu bölgeye kendilerini ait hissetmektedirler. Görüşmecilerin vatan algıları günümüzdeki siyasi pozisyonlarıyla uyumaktadır. Gagauz şairlerin şiirlerinde ise vatanları “Anatarafım”, “Bucaam”, “Gagauziyam” vb. şeklinde geçmektedir. Örneğin:

Ana tarafım!

Ana tarafım!

Sensiz-nica elsiz!

Sensiz-ben fikirsiz!

Sen-benim evim

Ana tarafım, ana tarafım! (Mihail, 2014: 15).

Canım-Vatanım- Gagauziyam

...“Benim Gagauziyam

Benim Gagauziyam

Sevgili hem paalı (değerli) bir halkım.

Gözal vatanım, canım-vatanım

Var sana üreemda (yüreğimde) büüük (büyük) saygım”... (Zanet, 2013: 11).

4.2.1.1.2. Etnik Dil Sınırının Aşınma İfadesi Olarak: “İki Dil Bize Nice Anadil Gibi”

Etnik gruplar arasındaki ayrışmayı belirten pek çok sembol bulunmaktadır. Bu semboller, dil, yerel adetler (giyim gibi), inançlar, dinsel törenler ve kişisel davranışlar yelpazesıyla ilgili olabilir. Ancak gündelik hayatta bu sembollerden belki de en belirgin ve görünür olanı dildir. Dil, ana gösterge, sembol ve kimlik kayıdır (Crystal, 2015: 55). Dil, bir konuşma pratiği olarak sosyal grup üyeleri oluşturması ve onu tanımlaması bakımından çok önemlidir. Çünkü paylaşılmış iletişimsel geleneklerle bireyler, birbirini kendi sosyal gruplarının bir parçası olarak görürler (İnal, 2012: 127). Gagauzların da anadili Türk dillerinin Oğuz grubundan “Gagauzca”dır. Gagauzya’nın resmi dilleri Moldovaca, Rusça ve Gagauzca’dır (Karanfil, 2013b: 155). Bu bağlamda görüşmecilerin kimlik göstergeleri olarak belirttikleri etnik dillerine olan aidiyetlerini anlamak ve gündelik yaşamlarında etnik dil pratiklerini öğrenmek açısından gündelik yaşamlarında genellikle hangi dili kullandıkları sorulmuş ve şöyle cevaplar alınmıştır:

Biz laf ediyiz (konuşuyoruz) Gagauzca da konuşuyoruz Rusça da. Rusça isla (iyi) laf ederiz, bu iki dil bize nasıl söyleyim en yakın nice (nasıl) anadili ikisi de Rus Dili da Gagauz Dili de. Anadan bobadan ama hani Rus dili onuştan (onun için) hani burda çok yıl Ruslar, Rus kuvvetleri bizim yanımızda yaşadılar. Rus dilinde hepsi okullardı, bütün devlet işleri götürüldü (yürütüldü) sade (sadece) Rus dilinde onuştan (onun için) bize yakın (Lübov, K, 57).

Kendi dilimiz Gagauz dili ama konuşuyoruz taha çok Rus dilinde (Roya, K, 41).

İki anadilimiz Rus dili hem Gagauz dili (Georgy, E, 23).

İki dil kullanırsanız, resmi olarak daha çok Rusça. O bir numara, çünkü iş yerlerinde her yerde Rus dilinde aile içinde Gagauz dilinde (Olga, K, 59).

Var nice (nasıl) söylemeye iki dil yan yana gidiyo, Rus dili Gagauz dili (Elena, K, 46).

Görüşmeciler gündelik yaşamlarında genellikle Gagauzca ve Rusça olmak üzere iki dil kullandıklarını söylemişlerdir. Bazıları kendi anadillerinin Gagauzca olduğunu ancak gündelik yaşamlarında “Gagauzca-Rusça” kullandıklarını ifade ederken bazıları ise Gagauzca ile birlikte Rusça’yı da anadili olarak belirterek her iki dili de

gündelik yaşamlarında kullandıklarını söylemişlerdir. Hatta Rusça'nın daha etkin olduğunu belirtmişlerdir. Bu söylemler onların her iki dile de kendilerini ait hissettiklerini göstermektedir. Rusça'nın anadil olarak ifade edilmesi de bu dilin Gagauzlar arasında benimsendiğini ve içselleştirildiğini gösterir. Gagauzya'da 2013-2015 yılları arasında her yıl 1000 kişi üzerinde yapılan bir çalışma da Rusça'nın Gagauzların gündelik yaşamında kullanım oranının yüksekliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 16: Bölgede Gündelik Yaşamda Kullanılan Dil Dağılımı

Gündelik Yaşamda Kullanılan Dil	2013	2014	2015
Moldovaca	1,7	2,2	1,5
Rumence	0,7	1,1	0,6
Gagauzca	41,4	46,2	46,1
Rusça	46,5	43,6	45,9
Bulgarca	0,5	2,5	3,7
Ukraynaca	0,5	0,7	2,7
Cevap Yok	7,0	3,7	2,7
Toplam	100	100	100

(Tvatkov, 2015: 13)

Bu tablo'ya göre 2013 yılında Rusça'nın günlük yaşamda kullanım oranı Gagauzca'yı geçmiştir. Diğer yıllarda her ne kadar Gagauzca öne geçmiş gözükse de her iki dilin kullanım oranları (yarı yarıya) birbirine oldukça yakındır. Bu durum bölgede Rus dilinin etkinliğini göstermektedir (Tvatkov, 2015: 13). Bunun bir başka göstergesi de düşünce dilidir. Alanda hem görüşmecilerle konuşurken hem gündelik yaşamda herhangi bir konuşma sırasında bazı kişilerin Gagauzca konuşurken yavaş konuştuğu, bir süre düşündüğü ve bazı şeyleri anlatmak için kelime bulmaya çalıştığı ve ilk olarak bazı kelimelerin Rusça'sını söylediği gözlemlenmiştir. Bunun üzerine bu kişilere "Gagauzca konuşurken zorlanıyor musunuz?" ya da "Bazıları Gagauzca konuşurken zorlanıyor galiba?" diye sorulduğunda şöyle cevaplar alınmıştır:

Ben düşünmürim (düşünmüyorum) Gagauzca, ben düşünürim (düşünüyorum) Rusça, açansa düşünürsen başka dilde sen onu kullanırsın taha iyi taha isla (iyi) (Dimitri, E, 32).

Çok zamandır böyle Gagauzca az konuştular, Rusça daha çok konuştular ya onlara daha kolay Rusça konuşma, düşüncelerini her şeyini Rusça daha kolay onlara göre söylemek. O yüzden de heralde Rusça konuşuyorlar. Ama Gagauzca başlasalar konuşmaya böyle köstekli köstekli (takılarak konuşmak) konuşuyorlar (Maria, K,41).

Görüldüğü üzere genellikle gündelik yaşamda Rusça daha çok kullanıldığı için bazıları kendisinin bazıları diğer Gagauzların etnik dillerinde değil, Rusça düşündüğünü söylemiştir. Etnik kimliğin önemli bileşenlerinden biri olan kendi anadilinde değil Rusça düşünülmesi aynı zamanda bu dilin ikinci anadil olarak da görülmesi etnik grup sınırlarından biri (farklılığı) olan etnik dil sınırının ister istemez aşındığını göstermektedir.

4.2.1.1.3. Etnik Soy Sınırının Aşınma İfadesi Olarak “Biz Ayırmırız, Kan Karıştı, Karıştı Millet”

Etnik grupların tanımlanmasındaki unsurlardan biri de “ortak soy”dur (Smith, 2016: 42). Etnisite kuramcılarının sosyo-biyolojik yaklaşımın öncülerinden Van den Berghe’e göre ortak soy, gerçek veya mitsel olabilir, sadece bir mit bile olsa, tamamı ile sonradan üretilmiş bir şey değildir. Bu ortak soy, genellikle grup içi (endogami) evlilik kalıplarıyla oluşur (Malesevic, 2019: 83). Etnik grupların genellikle grup içi evlilik deneyimine sahip olduğu bilinmektedir. Weber (2012: 509, 510) “etnik” bir bilince sahip bütün gruplarda yabancılarla evliliğin varlığı ya da yokluğu ırksal çekim ve/ya ayırmanın normal bir sonucu olduğunu ve bunun ortak soyun, cinsel ilişkilerin ve evliliğin oluşmasını etkilediğini belirtmiştir. “Grup içi evlilik”, etnik grubun demografik bağlamda soy (biyolojik) aracılığıyla üremesi ve diğer gruplardan kendisini ayırması bağlamında önemlidir. Ancak günümüzde etnik gruplar arası evlilikler azımsanmayacak orandadır. Gagauzlarda da bu durumun yaşanıp yaşanmadığını, onların etnik soylarını evlilik aracılığıyla koruma ve sürdürme çabalarının olup olmadığını anlamak için evlilik tercihleri irdelenmiştir. Bu çalışmada derinlemesine görüşme yapılanların % 50’si evli’dir. Ve bunların ikisi -bir kişinin eşi Moldovalı diğerinin eşi Ukraynalı- haricinde diğerlerinin eşi Gagauzdur. Evli olmayanların da dört kişi -3 kişinin annesi Bulgar babası Gagauz, 1 kişinin babası Bulgar annesi Gagauz- haricinde diğerlerinin anne babaları Gagauzdur. Odak grup görüşmecilerinin ise tamamı evli olup hepsinin eşi Gagauzdur. Bu verilerden hareketle görüşmecilerin çoğunun grup içi evlilik yaptıkları söylenilebilir. Ancak evlilik

tercihleri ile ilgili analizi bir adım daha öteye taşıma açısından görüşmecilere yaşı büyüklere varsa gelin, damat, yeğen; küçüklere abla, ağabey, kuzen vb.'lerden farklı etnik gruplarla evlenenler var mı? diye sorulduğunda onların cevapları şöyle olmuştur:

Üç kız var bende. Biri 1967 doğumlu Kişinev'de yaşıyor, kocası Gagauz, biri 1969 doğumlu Rusya'da yaşıyor kocası Moldovan (ama bu yakın köylerden Gagauzya'dan) biri Greekya'da (Yunanistan) kocası Ukraynalı. Ama onların hepsi buradan. Burda var Moldovan (Başkale), Bulgar (Kirsova), Ukrayn (Ferapontievca) köyleri, onların hepsi de inanier (inanıyor), biz de bir türlü (aynı) (Nikolay, E, 76).

Biz ayırmeriz (ayırt etmiyoruz), benim komşum Türkiye'den evli, abim Rusla evli (Roya, K, 38).

Gelinimiz Moldovan, bir abimin karısı Moldovan, bir abimin karısı Ukraynalı (Maria, K, 41).

Benim oğlum evlendi Rusya'da bir insan Müslümanka (Müslüman) Azerbaycan'dan, ben demedim bişe (Anna, K, 53).

Benim damadım şimdiki Türk, kızım Müslüman Türkle evli, sevdiyse olur (Olga, K, 59).

Teyzem Türke evlenmiş, bana Türkle evlenmesi çok garip geliyo, Hristiyan Müslümana evli (Edvardo, E, 15).

Komşumuz şimdi var, kız Türke evlendi, yanımızda yaşıyannardan (yaşayanlardan) (Georgy, E, 23).

Görüldüğü üzere görüşmecilerin çoğunun yakınlarından bazılarının kızı, oğlu, bazılarının teyzesi, abisi, ablası vb. Moldovalı, Ukraynalı, Rus, Türk gibi milletlerle evlenerek grup dışı evlilikler yapmışlardır. Bu kişiler -görüşmecilerin yaşlarından hareketle- tahminen orta yaşlı ve gençlerden oluşmaktadır. Bu durum grup dışı evliliklerin yeni nesilde arttığını göstermektedir. Söz konusu grup dışı evlilikler görüşmecilerce genellikle olağan karşılandığı ve yadırganmadığı izlenimi edinilmiştir. Sadece bir kişi Türklerle evliliği din farkından dolayı garip karşıladığını söylemiştir. Odak grup görüşmesi sırasında da grup dışı evliliklerde etnik farklılıktan ziyade din farklılığına daha mesafeli yaklaşıldığı görülmüştür:

Çadır Lunga Odak Grup Elena, K, 46: Bizde evlenmede en önemli var sevda, annaşmak (anlaşmak). Yoksa sevda ister olsun Gagauz,

Moldovan, Rus yok ni evlenmeğe. Sevda en önemli kurmağa deyni aile. (aile kurmak için en önemli şey sevdadır)

Çadır Lunga Odak Grup Marina, K, 42: Ben biraz kayıl olmicam (kabul etmeyeceğim) sölicem (söyleyeceğim) neden hangi sebepten. Elena doğru dedi sevda önemli ama sevda oldu kapayıp gözlerimizi gitmiyiz, annaşmaya (anlaşmaya) da bağlı vücudumuza da güzel, kimi sarışın beğeni kimi başka yani her bir insanın var kendi bakışı. Evlendikten sonra gireriz bir aile içine dimi, bağlı aile problemlerlen çocuklarlan, sevda birazcık bu taraflara kalıyı (kenarda kalıyor). Kendimi başka dinden kocaylan görmirem. Çünkü söylicem niçin? Bizim var kendi inanımız (dinimiz). Bir evde insanların farklı dinleri olsun biraz problem olur bana öyle geliyi bilmiyim (bilmiyorum), bu benim bakışım. Ben demim ben doğruyum. Orda var nice (nasıl) problemler çıksın, o sevda böyle çekeder (başlıyor) bükülmeğe kırılmağa, çatlamağa ne bilim da kalır bağlı sade (sadece) uşak (çocuk) üzerine. Biz bakeriz bakışlarımız biraz farklı, yimemiz (yemeklerimiz) biraz farklı. Ya da sen onu sevdiysen, o başka dinden sen de onu kabul ediyessin (edeceksin), onun dinini kabul ediyisin. O yüzden lazım kendini değıştiresin ben hristiyan olduğum, ben vaftizlik kabul ettiğim için dinimi değıştiremem ne kadar da sevdiysem. Ben kapıcam gözlerimi ağlıcam sızlıcam da döncem geri, o baksın yaşamasına ben de bakcam yaşamama.

Çadır Lunga Odak Grup Elena, K, 46: Sevda önemli ama laf gitti (söz gitti) angı (hangi) millet ayırarsınız millet doğru, din en önemli, dini savaşeriz korumağa.

Grup dışı evliliklerde etnik farklılık daha normal karşılanırken farklı “din” den birisiyle evlilik -tüm Gagauzlarca olmasa da bazılarınca- yadırganmaktadır. Görüşmecilerin grup dışı evlilikleri pek yadırgamamaları izlenimi üzerine sizde Gagauz Gagauzla evlenmeli gibi bir düşünce yok mu? Gagauz olmayan biriyle evlenmek normal mi? diye sorduğumuzda onların cevapları şöyle olmuştur:

Bizde doğrudan söylemeğe 1970. yıla kadan 60. yıla kadan o mutlaka uzanardı. Babası derdi kızım te o oğlana evlenecen. Biz o oğlanın babasınan annesinen konuştuk, te ona evlenecen. Kız ister istemez de simasını da görmedi ama ona lazım evlenesin. Vardı öyle Gagauzlarda ileri (geçmişte). 1950. 60. yıllarda vardı ama sonra şimdi, sevdim evlendim başka devletten, başka milletten, başka köyden, başka dinden evleniyılar (evleniyorlar). Gagauzlar evlenirler, Ukraynalılarla, Ruslarla, Bulgarlarla var Çingene kızlarla. Hep öyle başka milletler, evlenirler Gagauz kızlarla. Kan karıştı milletler karıştı, çok var öyle Bulgarlarla beraber yaşıyoruz. Bulgar köyleriyle Gagauz köyleri yakın, 5-6 km

Bulgar köylerine de tee evlenirler Gagauz kızı Bulgar oğlana, Bulgar kızı Gagauz oğlana, evlenirler karışmak oler ama. Biz sınaştık (alıştık) tee ben benim çocuklarım biraz başka türlü bakıyorlar bu yaşamaya (Mihail, E, 56).

İlk önceden çok tartış (tartışma) oluyormuş, neden öbür milletlerle evleniyoz, muhakkak Gagauz Gagauzla evlenecekmiş. Ama şimdi çağdaş herkes. Mesela yoktu Ortodoks Müslümanla evlensin ama şimdi herşey kabul ediliyor. 10-15 sene önce tuhaf bir şey geliyordu (Maria, K, 41).

Var Bulgarla var Moldovanla da evlenen ama taa ileri (geçmişte) Gagauzlarlaymış ama karışmış onla hepsiciği karmakarışık olmuş, şimdi pek bakmılar, şimdi dünya değişilmedi insan değişildi (Anjela, K, 30).

Şimdi uşaklar da ayırmılar, angı millettan o insan. Olsun isla (iyi) adam, angı (hangi) millettan bakmırlar (bakmıyorlar), benim kızım Rusla, güvem benim Rus, isla (iyi) çocuk ben onu beğeniyim güvemi, çocuklar da öyle isla (iyi) (Lübov, K, 57).

Biz iyi bir insan olmasına bakeriz. İyi insansa tercih ederiz. Ben Gagauzum Gagauzla evleneyim yok öyle bişey. Ayırmeriz mesela ben sevdim bi Türkü, babama dedim seversen ama seversen olur, yok sen onla evlenmice ben seni başkasına vermek isterim, ben başkasını bilerim o taha iyi demez babam karışmer (karışmıyor). Kime sevcen ona gitcen (Olga, K, 59).

Şimdi zaten karıştık millet, abim evli Ukraynalıyan, iş arkadaşım Romen kökenli Moldovadan hani biz millet farkı yok insan olarak kabulleneriz arkadaş, hani olsa Moldovalı, olsa Ukraynalı, olsa Rus onlara bakmeriz (bakmıyoruz/dikkate almıyoruz), iyi insanlar olsun o kadar. Aramızda fark yok, hani din olarak ya da vatandaş olarak. Tabi evlenirdim de söylerim hani fark yok. Biz iyi bir insan olmasına bakeriz. İyi insansa tercih ederiz. Ben Gagauzum Gagauzla evleneyim yok öyle bişey (Şasa, K, 58).

Şimdi nası yaşamak karıştı insan, burdan evleniler ore, ordan sizinkiler evleniler bure toplanirler (Anna, K,53).

Karılar (kadınlar) adamlar bizde çok karıştılar, Bulgarlar alıyorlar Gagauz karıları da Gagauz adamlar Bulgar karıları karıştılar bizde çok oldu. Şindi çok yakınlaşıyoruz (Dima, E, 20).

Görüşmecilerin bu ifadelerinden Gagauzlar arasında grup dışı “karma evlilikler”in önceden pek olmadığı ancak günümüzde(şimdi) yaygın olduğu ve artık normal

karşılandığı görülmektedir. Gagauzlar uzun yıllardır Bulgar, Moldovalı, Ukraynalı vb. milletlerle içiçe yaşamakta ve aynı dine bağlı olmaları nedeniyle eskiden pek olmasa da günümüzde bu gruplarla yapılan evlilikler neredeyse hiç yadırganmamaktadır. Ancak şimdilerde Türk, Rus ve farklı milletlerle de evlilikler yapılabilmektedir. Grup dışı evliliklerde etnik dine göre etnik soy farklılığı daha normal karşılanmaktadır. Evlenilecek kişinin Gagauz olup olmasının pek önemli olmadığı “biz ayırırız, iyi insan olmasına bakarız” ifadesiyle net bir şekilde ortaya konulmaktadır. Bu durum sosyo-biyolojik anlamda Gagauz etnik sınırının aşınmaya başladığını diğer gruplarla arasına koyduğu “ortak soy” sınırının geçirgenleştiğinin bir işaretidir. Eriksen (2004: 236) dünya genelinde etnilerarası yaygınlaşan karma evliliğin sonucunu şöyle değerlendirmektedir: *“eğer etnikler arası evliliklerin modası devam ederse bunun sonuçlarından biri bugün bildiğimiz anlamıyla etnisitenin sonu olacaktır”*. Gagauzlarda da karma evliliklerin devam etmesi Gagauz etnisitesinin soy aracılığıyla gelecek nesillere aktarımını olumsuz etkileyecektir.

4.2.2.Aile Kurumunda Gagauz Kimliğinin Yeniden Üretim Durumu

“Doğum, bireyin insan dünyasına başlama sürecinin ve içindeki kimliklerin varsayımının resmi başlangıcıdır” (Jenkins, 2016: 81). Bebeklikten itibaren benliğin, kimliğin oluşumu diğerleriyle etkileşim sürecinde toplumsallaşmayla birlikte ailede başlar (Esgin, 2014: 85-87). *“Birey, toplumun bir üyesi olarak doğmaz. O, sosyalliğe doğru bir yatkinlikle doğar ve toplumun bir üyesi haline gelir”* (Berger & Luckmann, 2008: 190). *“Çocuk dünyaya ayak bastığı zaman yalnız kendi ferdi tabiatı, fitratını getirir. Dolayısıyla her yeni nesil cemiyet için doldurulması, inşa edilmesi iktiza eden boş bir safhadır”* (Durkheim, 1917: 217). Bu çocukluk dönemini bazı sosyal bilimciler ve sosyologlar “birincil sosyalleşme”, Peter L. Berger ve Thomas Luckmann (2008) ise “asli sosyalizasyon” olarak adlandırmaktadır. Onlara göre *“asli sosyalizasyon, bireyin çocukluk döneminde başından geçen ve onu toplumun bir üyesi haline getiren ilk sosyalizasyondur”* (Berger & Luckmann, 2008: 191). Bu dönemde *“bireyin ilk dünyası inşa edilir”* (Berger & Luckmann, 2008: 198). Bu dünya *“ilkinde birey benliği, hem diğerlerinin bireye yönelik tutumlarıyla hem de bireyin de katıldığı belirli toplumsal eylemlerde üyelerin birbirlerine yönelik tavırlarıyla oluşur. İkincisinde ise benlik, diğerlerine ait tavırların yanı sıra bireyin ait olduğu toplumsal grup ya da genelleştirilmiş ötekinin toplumsal tavırlarıyla da oluşur”* (Mead, 2017: 183). Mead

(2017: 215), benliği oluşturan ilk aşamayı “ferdi ben” ikinci aşamayı ise “sosyal ben” olarak adlandırmıştır. Benliğin tam olarak ifade edilebilmesi için hem “ferdi ben”e hem “sosyal ben”e ihtiyaç vardır. Bireyin bir topluma ait olması için grup içinde yer alan diğerlerinin tavrını alması gerekir. O toplumda bulunan diğer bireylerle ilişkisi sayesinde ve rasyonel toplumsal süreçler sebebiyle vatandaş olarak bir varlık bulur. Diğer yandan birey mütemadiyen toplumsal tavra (ferdi beni ile) tepkide bulunur ve bu ortak süreç içerisinde ait olduğu toplumu değiştirir (Mead, 2017: 217). Malesevic (2019: 64) Mead’ın bu ferdi ben (I/ben), sosyal ben (me/bana) ayrımını şöyle değerlendirir: aile, akran grupları, eğitim sistemi ya da kitle iletişim araçları gibi sosyal kurumlar, toplumun egemen değerlerini içselleştirmek için “bana”nın genellikle “ben” üzerinde öncelikli olacak şekilde işlemesi anlamında bireysel benliklere yardımcı olmasıdır. Berger ve Luckmann’a (2008: 201) göre; genelleştirilmiş öteki (onun peşi sıra gelen her şey) bireyin bilincinde tesis edildiği zaman, yani sosyal ben (bana) oluştuğunda asli sosyalizasyon sona erer. Ve o, toplumun gerçek bir üyesi haline gelir ve öznel bakımdan da bir benlik ve bir dünya sahibi olur. Çünkü *“çocuk, çeşitli duygusal biçimlerde anlamlı ötekilerle kendini özdeşleştirir. Hangi biçimde olursa olsun, ancak bu özdeşleşme meydana geldiği zaman içselleştirme meydana gelir. Çocuk, anlamlı ötekilerin rol ve tutumlarını benimser, yani bunları içselleştirir ve kendinin kılar. Ve anlamlı ötekilerle girilen bu özdeşleşme sayesinde ki çocuk, kendini tanımaya ve öznel bakımdan tutarlı ve makul bir kimlik edinmeye muktedir hale gelir”* (Berger & Luckmann, 2008: 193). Ancak toplumun, kimliğin ve gerçekliğin içselleştirilmesi, ilk ve son kez olup bitmiş bir şey değildir (Berger & Luckmann, 2008: 201). O ömür boyu devam eder. Belli bir etnik kimliğe aidiyet de -asli sosyalizasyon döneminde- ailede oluşmaya başlar. Konstrüktivist/inşa kuramının arka planını oluşturan *“sosyal bilişsel yaklaşıma göre; insanlar doğdukları toplumun ve çevrenin kendileri için, daha o doğmadan hazırladığı bir ilişkiler ağı içerisine ve önceden hazırlanmış bir semboller dünyasına katılırlar. Böylelikle, toplumun ona sunduğu bilişsel yol haritalarını kullanarak dünyayı anlamaya çalışırlar. Toplum, kişilere sembollerini verirken, aynı zamanda bu sembollerini nasıl yorumlaması gerektiğini de iletir. Sonuçta, bireylerin dünyayı algılama biçimleri olan algı çerçeveleri oluşur”* (Akt. Akıllı & Sağır, 2004: 18). Kimliklerin inşası ve yeniden üretimi de bu ekseninde gerçekleşir. Çocuğun ilk karşılaştığı yer olan aile, etnik kimliği gündelik yaşamlarındaki dil, din, kültürel pratikler, edimler, yaşam tarzı ve pek çok öznel değerleri aracılığıyla bireylere

aktarmakta ve inşa etmektedir. Aile ortamında, gündelik yaşamın rutinde etnik grup aidiyetlerini oluşturan pratiklerin sürekli yaşanırılığı, tekrarlanırlılığı, öznel değerlerin sürekli olarak deneyimlenmesiyle “biz” duygu ve düşüncesi oluşmaktadır. Evde konuşulan dil, uygulanan ibadetler, ritüeller, kutlanan özel günler, dinlenen müzikler, yapılan yemekler vb. etnik kimliğin birer parçasını oluşturur ki bu etnik deneyimlerin yaşanma ya da yaşanmama durumu kimliğin aktarımı ve yeniden üretimini etkilemekte ve belirlemektedir. Biz de görüşmecilere bir Gagauz ailesinin gündelik yaşam pratiklerinden evde yapılan yemekler, dinlenen müzikler, yapılan ibadetler, ritüeller vb.’den biraz bahseder misiniz? dediğimizde onlar öncelikle sofa kültürlerinden kısaca bahsetmişlerdir:

Bizde yemekler traditsiyada (geleneksel olarak) kavurma, turşu Gagauzlarda en iyi yimeklerden, sarma, çorba böle (Marina, K, 20).

Gagauzlar daha çok etli yimekler seviyolar. Ama mesela benim ailemde o kadar çok etli diil (değil), hafta 1-2 gün etli olsa normal ama her gün bende et yiyemiyorum. Ama et yiyenler çok var, yani et olsun başka hiçbirşey olmasın et, et, et bütün hafta boyunca et, yani ben bunu bilmiyorum ama ben çekemiyorum. Sonra şarap bizde her gün yemeklerde konulur. Ama tabi kararınca yani öyle çok çok diil. Yani mesela biz çocuklarla oturunca -kocam şarap içmiyo- biz kızlarımızla oturuncasına (oturmak) öğlen yimeğe, öyle küçük küçük 100 gr falan, 70-80 gr kızlarımla içeriz. Ben zannederim ki o kalp için de iyi kan için de iyi, mikro elementler de var her şey. Bizim temiz sadece üzüm suyu hiç bişeyi yok, o yüzden de o bir ilaç gibi (Maria, K, 41).

Biz de derler borş (çorba), sarma, etli patates, kavurma, turşu yimekler (Roya, K, 38).

Gagauzlar genellikle etli yemekler ve hamur işleri tüketmektedir. Ayrıca şarap da her ailenin neredeyse her öğün sofrasında içecek olarak bulunmaktadır.

Görüşmeciler aile içerisinde dinlenen müziklerle ilgili olarak evde genellikle GRT FM’in dinlenildiğinden bahsetmişlerdir:

Mesela ben mutlak (mutlaka) Gagauz radyosunu dinlerim (Marianna, K, 36).

Bobam koyuyo radyo (Gagauz Radyosu) hep türküler sesliyi (çalıyor), Rusça da Gagauzca da sesliyiz (dinliyoruz) (Natalia, K, 20).

1-2 sene önce annem açıyordu, babam koyuyordu yani dinliyordum ama şimdi ben dinlemiyorum. Ama radyo bizde Gagauz radyosu hep dinlenir (Zina, K, 18).

Gagauzya'da Gagauzca şarkı, türkü ve çeşitli radyo programların yayınlandığı tek radyo frekansı Gagauziya Radyo(GRT FM)'dur. Bu radyo'da Gagauzca şarkı, türküler ve programlar yayınlanmaktadır. Ayrıca Rusça, Moldovaca, Bulgarca, Türkçe, Ukraynaca, İngilizce gibi farklı dillerde müzikler de yayınlanmaktadır. Gençlerden bazıları bu radyoyu pek dinlemek istemese de ebeveynler evlerinde genellikle Gagauz Radyo'sunu dinlemektedir.⁴³

Gagauz kimliğinin en önemli unsurlarından birisi "din" diğeri de "dil"dir. Toplumların dini inançları bireylerin algılarını, yaşam tarzını, gündelik pratiklerini önemli ölçüde şekillendirmektedir. Gagauzlar genel olarak Ortodoks Hristiyan'dır. Ancak Protestan, az olmakla birlikte Yahudi, Müslüman olan Gagauzlar da bulunmaktadır (Hatlas & Zyromski, 2011: 539). Bu çalışmaya katılan kişilerin hepsi etnik dinleri olan Ortodoks Hristiyan inancına sahip olduklarını belirtmişlerdir. Doğum, düğün, ölüm vb. gibi özel anlarını dini inançlarına uygun olarak geçirdiklerini söylemişlerdir. Ayrıca çeşitli dini yortuları kutlamaya da özen gösterdiklerini belirtmişlerdir.⁴⁴ Bazı aileler ve ebeveynler çocuklarına dinleri ile ilgili telkin ve teşviklerde bulunduğunu da anlatmıştır:

Benim uşaklarım onlar dua ediyiler. Ben onlara söylerim dua edin hep bir, bilerim dua ediler. Ama onların uşakları bilmim ediyi mi. Ben diyerim uşaklara siz uşaklarınıza öğredin. Siz öğrediniz. Benim yanımda olsalar ben öğretcem ama benim yanımda yok kimsecik (Nikolay, E, 76).

Çocuklarımı yollerim kiliseye, çocuklar gidier bensiz, komka (okunmuş küçük ekmek parçası) alılar (Anjela, K, 30).

Çocuklarım gider kiliseye, oğlum çok güzel çaleer müzika. O gider kiliseye, orada da çaler muzika (Dora, K, 60).

Görüşmecilerden biri de ebeveynlerin küçük çocuklarını sağlıklı ve güçlü olmaları için sık sık kiliseye götürdüğünü ifade etmiştir.

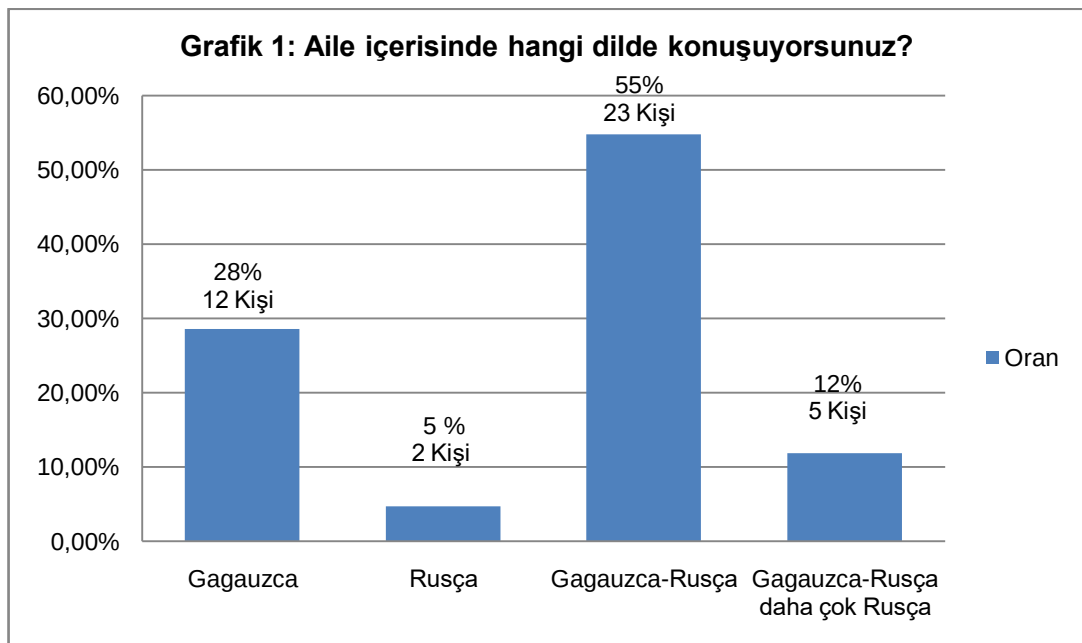
⁴³ Gündelik yaşamda takip edilen radyo ve TV'ler "Sınırlı Bir Kimlik Mekanı Olarak Basın Yayın Araçları" başlığı altında detaylı olarak ele alındığından burada kısaca değinilmiştir.

⁴⁴ Dini tören ve ritüellere katılım durumları "Kimlik Aktarımında Etkin Olan Dini Törenler/Ritüeller" başlığı altında ayrıntılı bir şekilde ele alınmış, burada sadece aile ile ilgili kısımlara yer verilmiştir.

Genç evliler de her hafta kiliseye götürürler çocukları komka yaptırırlar (o küçük ekmek parçası sayılır: hristosun hem gövdesi hem kanı, kabul ederkene bu başışı o Allah'tan hani o Allah bizimlen, biz de onunlan. Böyle taha o bizi kurtarır, koruer) boçışka ona okusun. Bizde çok gençler var her Pazar çocukları götürürler kiliseye de sağlıklı, güçlü olsunlar (Marianna, K, 36).

Görüldüğü üzere aileler çocuklarına dini inançlarına göre yapılması gereken ritüelleri ve pratikleri tanıtmakta, öğretmekte ve aktarmaya çalışmaktadır.

Etnik kimliğin vazgeçilmez değilse bile en önemli bileşenlerinden biri olan dilin ailede konuşulup konuşulmaması -gruba göre değişmekle birlikte- aile aracılığıyla günümüzde etnikliğin aktarılıp aktarılmadığını gösteren en somut ve görünür delillerden biridir. Aynı zamanda *“dil, sosyalleşmenin hem en önemli içeriğini hem de en önemli aracını teşkil etmektedir”* (Berger & Luckmann, 2008: 196). Bu nedenle burada “etnik dil”in aktarımı daha detaylı olarak irdelenecektir. Dil basit bir iletişim aracı değildir, diller milletlerin şeceresidir. Şecere, soy, nesep, ata demektir. Dil aynı zamanda tarih, kültür özetle kimliği barındırır (Crystal, 2015: 57-60). Dil, anlam ve tecrübe yığını deposudur. Bunlar zaman içerisinde korunup gelecek kuşaklara aktarılabilir (Berger & Luckmann, 2008: 56). Bu nedenle görüşmecilere evde, aile içerisinde genellikle hangi dilde konuştuklarını sorduğumuzda onların cevapları “Gagauzca”, “Rusça”, “Gagauzca-Rusça” ve “Gagauzca-Rusça daha çok Rusça” şeklinde gruplandırılarak değerlendirilebilecek şekilde değişkenlik göstermiştir.

Aile içerisinde konuşulan dile dair her gruptan bazı kişilerin söylemlerine yer verecek olursak:

“Evde Gagauzca konuşarız”

Biz laf ettik hep bir evde hep bir Gagauzca. Ana dilimizi kaybetmedik (Nikolay, E, 76).

Sadece Gagauzca, küçükten şimdiye kadar, annem de benimle Gagauzca konuştu, ben de çocuklarımla aynı (Maria, K, 41).

Evde ailemizde Gagauzca sade konuşuyoruz, köyde hepsinlen komşulalan Gagauzca konuşarız (Georgy, E, 23).

Ben kendi ailemde, bubamla anamla Gagauzca konuşuyoruz. Batiularımla (ağabeylerimle) Gagauzca konuşuyoruz (Marina, K, 20).

Gagauzca, ailede Gagauzca laf ediyiz (Marianna, K,16).

Evde taha çok Gagauz dilinde laf ederiz. Ben laf ederim benim bütün ailem hepsiciği laf eder Gagauz dilinde, ben de laf ederim Gagauz dilinde (Yuliya, K, 13).

Aile içerisinde sadece Gagauzca konuştuğunu söyleyen % 28'lik kısım, yaşları 13 ila 76 yaş aralığında değişkenlik gösteren köy ve kasabada yaşayanlardan oluşmaktadır. Bunların yanı sıra görüşmecilerin yarısından fazlası da % 55'lik bir kısım, evde Gagauzca-Rusça konuştuğunu söylemiştir.

“Evde Gagauzca-Rusça konuşarız”

Gagauzca Rusça bizde iki dil (Marina, K, 42).

Hem Rusça hem Gagauzca laf ediyiz (Marianna, K, 36).

Gagauzca ve Rusça karışık konuşuyoruz (Zina, K, 18).

Rusça da Gagauzca da taha çok Gagauzca, evde taha çok Gagauzca (Anna, K,53).

Gagauz dili Rus dili kullaneriz ama taha çoyu Gagauz dili hani (Vita, E, 20).

Görüşmecilerden %12'lik bir kısım da evde “Gagauzca-Rusça daha çok Rusça” konuştuğunu ifade etmiştir. Aslında evde Gagauzca-Rusça konuştuğunu söyleyenlerden bu grubu ayırmak pek doğru değildir. Ancak görüşmeciler bu şekilde ifade ettiği için biz de böyle gruplandırdık. “Gagauzca-Rusça daha çok Rusça”

cevabını verenlerin söz konusu durumla ilgili açıklamaları ayrıca önem arz etmektedir.

“Evde Gagauzca-Rusça daha çok Rusça konuşarız”

Daha çok Rusça, çocuklarımız Rus okulunu bitirdi, hani bizde başladık unutmaya kendi dilimizi. Ama kızım Gagauzca da biliyor. Ben savaştım o küçükkene konuşım Rusça da Gagauzca da bilsin iki dil (Olga, K, 59).

Oğlumla Rusça konuşuruz. Rus dilinde okudu, Rus dilinde çalışır, gelinimle de Rusça konuşuruz. Yeğenlerimle Rusça çünkü onlar daha genç, tercih ederler Rusça'yı daha fazla. Ama kardaşımla, ablamla Gagauz dilinde, annemle babamla onlar yaşarken devamlı Gagauzca konuşurdik. Yaşlılarımız Rusça pek konuşmerler, onlarla mecbursun Gagauzca konuşma (Şasa, K, 58).

Evde bizde Rusça da Gagauzca da geçier. Zira kaynımın karısı Rus, ben nica (zamandan itibaren) geldim bu aileye hepsi sade Rusça laf ederdi. Bizim evde de herkes Gagauzca laf ederdi. Ben bu iki dile de sınaştım (alıştım), uşaklar da sınaştı (alıştı), kocam da. Gelir dedusu gelir malisi sade Rusça laf ederdiler. Benim tarafım da sade Gagauzca laf ederdi onun için uşaklar öyle de böyle de laf ederler. Ama taha çok Rus dilinde laf ediyiler (Elena, K, 46).

Aile içerisinde “Gagauzca-Rusça” ve “Gagauzca-Rusça ve daha çok Rusça” konuştuğunu söyleyenler yaklaşık % 67 oranındadır. Bu oran -görüşülen kişilerin sınırlılığına rağmen- şehirlerde, köylerde, gençler, orta yaşlılar arasında aile, ev içerisinde iki dilliliğin olduğunu göstermektedir. Ayrıca ebeveynler, çocukları ve gençlerle daha çok Rusça konuştuklarını belirtmişlerdir. Bu verileri, Karanfil (2015: 54) ve Iusuımbeli'nin (2013: 104) ifadeleri de desteklemektedir. Gagauzca şehirlerde, resmi ortamlarda, gençler tarafından konuşulmayan ve kullanılmayan köylerde yaşayanlar, yaşlılar tarafından ve ev içerisinde konuşulan bir dildir. Hatta “şehirlerde yaşayan Gagauzlar özellikle genç nesil ev içinde de Rusça konuşmaktadır” (Iusuımbeli, 2013: 104). Bu çalışmaya katılanlardan biri köyde biri kasabada yaşayan iki genç aile içerisinde de Rusça konuştuklarını söylemişlerdir.

“Evde Rusça konuşuyorum”

Rusça, Rusça düşünüyoruz, Rusça da konuşuyoruz (Atanas, E, 20).

Ben Rusça konuşuyorum taha çok (Edvardo, E, 15).

Gagauzya’da aile içerisinde Gagauzca konuşmayan Gagauzların az olmadığı gerek görüşmecilerle gerek sohbet ettiğimiz Gagauzlarca ifade edilmiştir. Alanda da böyle kişilerle karşılaşmıştır. Komrat’ta araştırma sırasında Gagauz teyzenin evinde kalırken biri 41 diğeri 30 yaşında iki Gagauz komşu ile sık sık akşam çayları ve kapı önü sohbet ortamlarında bulunulmuştur. Bu kişilerin hiç Gagauzca konuşmadığı, sadece Rusça konuştuğuna şahit olunmuştur. Bunu sorduğumuzda Gagauzca konuşmayı anladıkları ancak konuşamadıkları söylenmiştir. Bu kişiler küçük çocuklarıyla da sadece Rusça konuşmaktaydılar.

Görüldüğü üzere aile içerisinde % 28’lik bir kısım genellikle Gagauzca konuşurken, % 67’lik kısım “Gagauzca-Rusça” ve “Gagauzca-Rusça ve daha çok Rusça” konuşmakta, % 5’lik bir kısım ise “Rusça” konuşmaktadır. Bu çalışmaya katılanlardan % 5’lik bir kısım ev içerisinde de Gagauzca konuşmazken, bu şekilde Gagauzya’da aile içerisinde etnik dilde konuşmayan ailelerin olduğu da söylenmiştir. Ancak genel olarak aile içerisinde Rusça ile birlikte de olsa etnik dilin kullanımı ve yeniden üretimi halen devam etmektedir. Bunun yanı sıra etnik din, ibadetler ve ritüeller ve bunlara katılım aile aracılığıyla çocuklara aktarılmaya çalışılmaktadır. Aile içerisinde Gagauz müzikleri GRT FM aracılığıyla dinlenilmektedir. Sonuç olarak aile içerisinde kimliğin göstergelerini oluşturan; etnik dil, etnik din, yapılan ibadetler, ritüeller, dinlenen müzikler, yapılan yemekler vb. ile üretilmeye devam etmektedir ki bunlar üretildiği müddetçe Gagauz kimliği de üretilmeye devam edecektir. Çünkü *“aile, toplumsal düzenin korunmasında yalnızca biyolojik üremede değil aynı zamanda toplumsal yeniden üretimde yani toplumsal alanın yapısının ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretiminde belirleyici bir rol oynamaktadır”* (Bourdieu, 1995: 139).

4.2.2.1. Ailenin Yeni Kuşağa “İkinci Dil” Olarak Sonradan Aktardığı Etnik Dil

Yukarıda Gagauzca’nın aile içerisinde genellikle Rusça ile birlikte de olsa konuşulmaya devam ettiğini söylemiştik. Ancak küçük çocuklar açısından durum biraz farklılaşmaktadır. Görüşmeler sırasında aile içerisinde konuşulan dil üzerine sohbet ederken ebeveyn olan görüşmecilerin, evde küçük çocuklar (küçük çocuk 0-10?) ve yetişkinlerle (büyük çocuk, eş, dede-nene) konuşulan dili ayırdıkları fark edilmiştir. Örneğin:

Evde Büyüklerle Gagauzca, çocuklarla Rusça (Anjela, K, 30).

Araştırmacı: Çocuklarla niye Rusça?

Okulda öyle Rusça, uşak başçasında da. Laf etsinler nere bir yere gittiklerinde Moskova'ya da, Rusya'da da Rus dili laım bilmeğe. Benimkiler Gagauz dili de anliler ama hepsi anlamıyiler. Benimkiler anliyi ama çeviremiler geri (cevap veremiyorlar/konuşamıyorlar) (Anjela, K, 30).

Evde eşim, kaynanamla Gagauzca, çocuklarla Gagauzca-Rusça konuşurim. Çocuklar hem Gagauzca hem Rusça bilsin, Rusça öğrenmeğe de lazım onara (onlara). Ben onlarla Rusça laf ediyim, kocam onlarla Gagauzca laf ediyi. Da onla nasıl istile (istemek) o dilde söylemeğe nasıl istile (istemek) bu dilde söylemeğe (Lina, K, 26).

Genellikle küçük çocuklarla Rusça, yetişkinlerle Gagauzca konuştuklarını söylemişlerdir. Bu durum kaç yaşındaki çocuklarınızla ne zamana kadar, niçin? sorularıyla anlaşılmağa çalışılmış söz konusu durum odak grup görüşmesinde etraflıca tartışılmıştır:

Avdarma Odak Grup Ortak ifade: Bu bizde büyük problem hani.

Avdarma Odak Grup Anetta, K, 39: Kendi anadilimizi çocuklarımızla konuşamıyoruz, Rus dilinle konuşuyoruz çocuklar da unutuyolar.

Avdarma Odak Grup Ludmila, K, 40: Evvelden çok çalışardılar Rus dilini öğrenin diye. Şindi de döndürmeğe çalışıyoz onnari Gagauz diline.

Avdarma Odak Grup Svetlena, K, 37: Ben oğlumla Gagauzca konuşuyorum, küçük kızımın Rusça konuşuyorum.

Araştırmacı: Neden öyle bir ayırım yapıyorsunuz?

Avdarma Odak Grup Svetlena, K, 37: Oğlum daha büyük olduğı için ama kızımın Rusça ama o da nasıl olsa Gagauzca öğrenecek. Çünkü ailede Gagauzca konuşuyoruz. Ama Rusça'yı küçükten doğru konuşmasını istiyorum, o yüzden şimdi küçükken Rusça konuşuyorum.

Avdarma Odak Grup Valentina, K, 36: Yanlış yapıyosun çünkü okullarda zaten Rusça öğrenecek.

Avdarma Odak Grup Svetlena, K, 37: Olsun o benim yanlışım.

Araştırmacı: Peki siz nasıl yapıyorsunuz? Hangi dilde konuşuyorsunuz çocuklarınızla?

Avdarma Odak Grup Valentina, K, 36: (Gülüyor) Ben de öyle yanlış ama aynı. Benim iki oğlum var. Ama artık evde Gagauzca konuşuyorum.

Annem babamla Gagauzca, oğlumlan da çalışıyorum Gagauzca konuşmağa. Küçükken Rusça konuşuyodum, hep istedim hani çocuk Rusça öğrensin. Açıan baktım Gagauzca'yı hiç bilmicek ve unuttak. Kendi dilimiz kaybeliyi, o yüzden başladım onla sade Gagauzca konuşmağa.

Araştırmacı: Çocuklarınız kaç yaşında? Valentina, K, 36: 9 (Dokuz) yaşında.

Avdarma Odak Grup Svetlena, K, 37: Benim büyük oğlum 12 yaşında. Ama benim büyük oğlum konuşuyo Rusça da Gagauzca da Moldovanca da 3 dilde konuşuyor. Kızım 2 yaşında o yüzden şimdi konuşuyoruz sadece Rusça. Ama aramızda Gagauzca konuşuyoruz o da anlıyo, her şeyi anlıyo ama onla şimdilik sade Rusça konuşuyoruz şimdilik.

Avdarma Odak Grup Elda, K, 46: Ben de Rus dilinde konuşuyorum oğlumlan. Kız büyüdü onlan Gagauzca ama torunlan Rus dilinde.

Avdarma Odak Grup Maria, K, 57: Çocuklarım benim de büyük, torunum var evde Rus dilinde konuşuyorlar, ben de öyle.

Görüldüğü üzere görüşmeciler aile içerisinde yetişkinlerle Gagauzca konuşsalar bile küçük çocuklarıyla Rusça konuştuklarını onlarla ancak büyüdüklerinde Gagauzca konuştuklarını/konuşacaklarını söylemişlerdir. Böyle yapmalarının gerekçelerini de şöyle açıklamışlardır:

Biz de kreşlerde, okullarda her yerde Rus dili geçiyo. O yüzden iyi bilsin Rus dilini diye okulda öğrensin, eğitimini iyi diye o yüzden Rusça konuşuyoruz (Valentina, K, 36).

Eskiden okullarda her yerde hep Rusça'ydı. Gagauz dili 91'de çeketti (başladı), okullarda okumağa, verilmeğe. Sade Rus dilindeydi. Biz açen giderdik okula bize birazcık taha zordu. Neden hani biz Rus dilini zor anlardık. Uşaklara zordu öğrenmeğe de çok vakıtlar geçti. Biz taha uşak başçalarında Rus dilinde laf etmeğe çalışırdık hani uşaklar annasınlar diye. Bize de zordu öğretmenlere, okuwardık ordan Rus dilinde sonra uşaklara Gagauz dilinde sölerdik ki annasınlar. Şimdi yetiştik hani o vakıta ama şimdi de bizim uşaklar taha çok konuşıyo Rus dilinde, şimdi biz kendimizi göriz hani birazcık biz kaybediyiz anadilimizi. O doğru hani kaybediyiz, taha çoğumuz da laf ediyiz Rus dilinde (Nina, K, 53).

Biz anamla bubamla Gagauzca konuşurduk. Biz okuldayken ben Rusça konuşurken pek zorlandım. Dedim uşağım olursa onla hep Rusça laf etcem. Öyle de yaptık Rusça-Gagauzca laf ettik. O pek iyi bilir Rus dilini, şimdi de Rusya'ya gittiler, vatandaşlık alcaklar (Gagauz bir teyze, K, 60)

Rus dilini, diil (değil) sade şkolada (okulda) sade insanlarla konuşurken kullanmardık. Sovyet Birliği'nde Rus dilinde gazete çıkardı, televizor vardı, hepsi sosyallaşmak pak (sadece) Rus dilindeydi. Kolhozlar Rusça hepsi bilirdi böyle Rusça işlerdi, dokumentler hepsi Rusça'ydı. Var niceydi (nasıl) laf etmesin insannar.... Nerede gitse Rusça'ydı, öğrensin Rusça'yı... ama yine de Gagauzlar var nice kendi dilleriyle yaşasınlar böyle nice vardı. Sonra Sovyet Birliği dağıldı o yok şimdi, Moldova var şimdi, Avrupa var şimdi ni yapalım? Gene kaybettiler kendilerini niçin ürkütler pek ürkütü insanlar. Çektiler (başladılar) düşünmeğe Gagauz dilini öğrenelim mi öğrenmelim mi? Bu diil (değil) lazım, bize ne lazım bize İngiliz dili mi lazım Romın dili mi lazım, bize Rus dili mi lazım şaşılar insan ne öğrenmeğe. Onun için bugün (bugün) çocukla Gagauz dilini öğretmile korkuyola, köylerde de öle. Köylerde bugün (bugün) çocukla kendi evinde Rusça laf ediyi de niye öğrensinle deyni(öğrenmeleri için) Ben açan işledim, gittim işlemeğe Dizgince'ye uşak başçasına. O yılı vardı zakon (kanun), kanun hani söylerdi: "uşaklarla laf etmeğe taha çok Rus dilinde vardı". Öyle sunmuşlar (söylemişler) hani uşaklar şkolada yakışmıyı (yakışmamak) öğrensinler Rusça, sınaşsınlar (alışsınlar) sistemaya şkolasında olsun taha iyi öğrensinler. O zaman uşaklar, zirem (zannetmek) çoyu uşaklar laf ederdiler evde Gagauz dilinde hem birbirinle laf ederdiler Gagauz dilinde. Sonram geçti 5 yıl ben orda işledim. Hep dediler laf edin Rusça. Sonram 5 yıl daha geçti, 10 yılda kaybettiler onu. Anlarsınız o 5 yıl çok diil lazım 5 - 4 yılda so (bitti). Bi de aile düşünüyü kendi uşağını ni yana gidecek bu dillen, bu dillen ne yapacak nice öğrenecek ne türlü diploma kabul edecek düşünüyü (Dimitri, E, 32).

Bizim Gagauzya'mız çok küçük, dilimiz çok küçük, biz nereye bu dilimizle çıkıcaz, Gagauzca'yla nereye gidecez, nereye çıkıcaz, nerde biz adam olucaz (Maria, K, 57).

Görüşmeciler, ilk olarak okullarda ve her türlü resmi yerlerde Rusça kullanıldığından dolayı çocuklarının Rusça'yı iyi öğrenmesi için onlarla etnik dillerinde değil, Rusça konuştuklarını söylemişlerdir. Sovyetler Birliği döneminde okullar, basın-yayın ve resmi kurumlar gibi pek çok yerde Rusça kullanıldığından Rusça'yı öğrenebilmek için her yerde aile içinde bile Rusça konuşmaya başladıklarını Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra da insanların kimlik arayışına girdikleri ve hangi dil ile kimliklenmenin doğru olacağını bilemedikleri ve işlevsel, prestijli dil olarak gördükleri Sovyet mirası Rusça'yı yine her yerde aile içerisinde de kullanmaya devam ettiklerini şuanda Rusça'yı iyi bildiklerini ancak bu defa kendi anadillerini unutmaya başladıklarını söylemişlerdir. Güllü Karanfil (2015: 79, 80) de bu süreci şöyle

açıklamaktadır: 60-70-80'li yıllarda okullarda Gagauzca konuşan öğrencilere öğretmenleri sürekli “Rusça konuşun” telkininde bulunmuş ve öğrenciler zamanla kendi dilinin hoş görülmediğini düşünerek sürekli Rusça konuşmaya başlamış hatta kendi dilinde konuşmaya utanır olmuştur. Kendi diline, kültürüne, halkına karşı saygısı azalmış, hatta kendini Gagauz değil, Rus göstermek istemiştir. Böylece 80'li yıllarda “Sovyet sistemi çocuğu” Gagauz dilini kötü bilmeye başlamış, onların çocukları ise Gagauzca'yı kötü bilerek seyrek olarak Gagauzca konuşmuştur. Günümüzde de -kendi dillerinin küçük ve yeni bir yazılı dil olması- okulda ve/ya ileriki (meslek) iş yaşamlarında, Gagauzya dışındaki farklı yerlerde çocuklarının Rusça ile gündelik yaşama dahil olabileceklerini düşündüklerinden onların Rusça'yı doğru öğrenmesi için küçük çocuklarıyla Rusça konuşmakta ve bunun “gerekli” ve “doğru” olduğu inancını taşımaktadırlar. Ancak bu durumda Gagauz çocukların anadili, ilk dili Gagauzca değil Rusça olmaktadır (Iusuımbeli, 2013: 105). Görüşmecilere peki bu durumda çocuklarınız sonradan Gagauzca'yı öğrenebiliyor mu? diye sorduğumuzda onların cevapları şöyle olmuştur:

Avdarma Odak Grup Ortak ifade: Evet evet öğreniyorlar.

Avdarma Odak Grup Svetlana, K, 37: Evet bi şekilde öğreniyorlar, erken ya da geç öğreniyorlar.

Lübov, K, 57: Laf etcekler, açen insan çekediyi ihtiyarlama çekediyi onu anlamağa, konuşmağa.

Aileler Gagauzca'nın sonradan bir şekilde öğrenileceğini söylemektedir. Gagauzya'da bu durum olağan karşılanmakta hatta Gagauzca yetişkinler tarafından konuşulan bir dil olarak algılanmaktadır. Gagauz dilinin yeni nesillere aktarılmasını dert edinen bir öğretmen/yazar bu konuyla ilgili bir hatırasını bizimle paylaşmıştır:

Beni geçende konuşmağa çağırdılar bizim başçaya (uşak başçasına). Uşaklar Gagauzca bilmiler, ne yapayım, nasıl annatayım onlar beni anlamırlar. Ama sorerim sen kimsin? Ben Gagauzum. Benim dilim Gagauz dili, öğreniler küçükten de benim anadilim Gagauz dili. Ben diyim Rusça sorim onnalara (uşaklara) -Gagauzca annamier- ne için sen laf etmisin bilmisin Gagauzca? Ben laf etcem Gagauzca ben olcam dedu (dede)-babu (yaşlı kadın, nine). Uşak sanıyi Gagauzca laf etmeğe sade yaşlılar, yaşlanınca yapılyi. Çünkü evde anası bobası, babusu, dedusu, büyük kardaşınlan birbirinlen laf ediyiler Gagauzca, bunlan da sade Rusça laf ediler. Böyle tersinden yapmak daha yok, neden? İlk, utanmak kaybeldi, utanmılar hani uşakları unudurler Gagauz dilini. İkinci,

anlamaları yok hani onlar yapılar bir büüük yanlışlık. Gagauzya'yı kaybediler, uşaklarını kesiler tarihten. Onlar sade diycekler ben Gagauzum. Onlar taha bizim adeti tanımağa deyni (için), yapmağa deyni (için) lazım bilme o lafları, hani o adeti anlamağa, tanımağa, bilmeğe, nice onu yapmağa, orda bilgi var diil şaka bizim adetlerde bilgi var, onları lazım bilmeğe, onları lazım Gagauzca söylemeğe, anlamağa, neresi, naşı (nasıl), çevirmeğe Rusça onlar olmıcek öyle. Bu ikinci hem alıyolar Avtonomya'yı geleceğini alıyolar uşaklardan. Onlar ta nice (nasıl) var kırlangıçlar gibi gidiler ama onlar geliler kendi yuvalarına. Onlar da kırlangıç gibi gitcekler, gelecekler ana boba evine ama halkınlan bağlantısı olmıcek, historyaylan (tarihle) bağlantısı olmıcek bizim historyamızlan (tarihle) (Todur, E, 63).

Todur Bey, ebeveynlerin çocuklarla önce Rusça sonra Gagauzca konuşmasının yanlış olduğunu ve sonradan bir şekilde çocukların anadillerini öğrenseler bile gündelik yaşamlarında konuşmayacaklarını düşünmektedir. Gagauz kimliğinin ancak dil ile birlikte sürdürülebileceğini çünkü dil ya da her türlü sözlü olmayan bir etkileşim sisteminin yeniden üretim olanağı buldukça yaşayacağına inanmaktadır (Williams, 1993: 184). Gagauzca'nın sonradan öğrenilse bile gündelik yaşamlarında kullanılmayacağından dilin gelenek-görenek, tarih, kültür vb. aktarıcılığı olmayacağını belirtmektedir. Çünkü dil ancak gündelik yaşamda aktif bir şekilde kullanılırsa kültürün yeniden üretimini sağlamada bir işlev görebilir (Adıgüzel, 2011: 41). Gagauzca, günümüzdeki Gagauz yeni nesli için artık anadil değil, ikinci olarak öğrenilen bir dil konumundadır. Rus dili ise anadil yerine geçmiş anadan öğrenilen ilk dil olmuştur. İkinci dil olan Gagauzca -'anadil'in olduğu gibi kabul edilmiş- Rusça gerçekliğinin üzerine bina edilmek suretiyle öğrenilmektedir. Böylece uzun zaman boyunca kişi, yeni edindiği dile ait öğeleri sürekli ilk diline yeniden tercüme edecektir. Yeni dil, ancak bu biçimde herhangi bir gerçeklik kazanmaya başlayabilecektir. Bu gerçeklik hakkıyla tesis edilmiş hale geldiğinde, yeniden tercümeden uzaklaşmak yavaş yavaş mümkün hale gelecektir. Artık kişi, yeni dilin 'içersinde düşünmeye' muktedir hale gelecektir. Yine de, sonraki hayatta öğrenilmiş bir dilin, çocuklukta öğrenilmiş ilk dilin kaçınılmaz, kendiliğinden- aşıkâr gerçekliğine ulaşması oldukça nadirdir (Berger & Luckmann, 2008: 209).

4.2.2.2. Göçün Ailenin Kimlik Aktarım Fonksiyonunu Sorunsallaştırması

Gagauzya’da -etnik dil- kimliğin aktarım ve üretim durumu ebeveynleri ile birlikte yaşayan çocuklar için bile bütüncül bir şekilde gerçekleşemezken bir de ebeveynleriyle -kısa ya da uzun süreli- birlikte yaşayamayan çocuklar bulunmaktadır ki bunlar için ailenin kimlik aktarım fonksiyonu sekteye uğramış/uğramaya da devam etmektedir. Gagauzya’da sosyo-ekonomik problemlerden dolayı pek çok ebeveyn - kadın-erkek- çocuklarını kendi anne-babalarına ya da yakın akrabalarına bırakıp başta Türkiye ve Rusya olmak üzere ulus-aşırı ülkelere çalışmaya gitmiş hala da zaman zaman gitmektedir. Bu durum ebeveynlerin çocuklarına dil, din, kültür vb. topyekün kimlik aktarım rolünü sorunsallaştırmaktadır. Hem anne hem baba ya da özellikle annelerin ulus-aşırı ülkelere çalışmaya gitmesi apayrı bir problem oluşturmaktadır. Yuval Davis (1993)’in dediği gibi kadınlar, hem etnik grupların biyolojik üreticileri olmasıyla hem *“kültürel geleneklerin, göreneklerin, müziklerin, mutfağın ve tabii ki anadilin kuşaklararası aktarıcılık, sosyal rolüne sahip olmasıyla”* (Akt. Malesevic, 2019: 151,152) fonksiyonu başkasına devredilemez bir konumdadır. Ancak Gagauzya’da anneler rollerini kendi anne babalarına, kız kardeşlerine, teyzelerine, halalarına vb. devrederek ulus-aşırı ülkelere çalışmaya gitmek durumunda kalmış/kalmaktadır. Bu deneyimi yaşayan bazı anneler yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır:

Ben gittim Türkiye’ye çalışmağa İstanbul’a ev işi yapmağa, temizlik falan filan biz buradan lazım olduğuyan (paraya ihtiyaç olduğunda) gidiyiz. Ben Türkiye’ye gittiğim zaman benim çocuğum 4.5 yaşındaydı, küçüktü, annem-bobama bıraktım. Çocuğunu bırakıp yurtdışına işlemeğe gitsin kim ister. Sen yatısın (yatıyorsun) akşam düşünisin çocuğum evde anan boban yedirdi, yatırdı, temizledi ama sen onun yanında yoksun. Ben orda rahat diildim. Türkiye’de İstanbul ben çok yerlere gitmedim. Hem korkardım hem de ihtiyacım vardı, hemen gidip biraz para kazanıyım döniyim çocuğumu görüm. Beni hep toprağam, çocuklarım burada kaldı, beni hep bura çekti, hep ağlardım, hep yabancıydım, ben hep eve eve gelmek isterdim (Marina, K, 42).

Ben gittim çalışmağa Türkiye’ye, Rusya’ya çocuklarımı küçükten bırakıp gittim. Bıraktım anneme, ilk önce küçükken anneme sonra da kocam baktı. Herkes bırakıyo böyle, akrabalarına ya kızkardeşine bırakıyo, annesine, halasına birine birine bakıyolar. Ama benim için zordu böyle

hasretlik, gidince aileni bırakıyosun, çocuğunu bırakıyosun aklın burada, ailende. İyi bakcaklarını biliyodum ama böyle içim acıyodu yani neden ben onların yanında dilim (değilim) neden ben görmüyorum onun ilk adımını, ilk kelimesini, ilk şeyini, çok acıyodu içim yani. Dedim ki biraz daha iyi durumumuz olsun hiç daha gitmicem, işte gitmiyorum, çok zamandır gitmiyorum. Naspın insanlar yani mecbur, yani benim gittiğim zaman çalışcak yer yoktu, yani bizde çalışıyodu sade çocuk yuvası, okul ve primaria çalışıyodu. O yüzden de biz karar verdik, yani ben gidicem çocukları bıraktım, gittim çalışmaya. Geldim yine yok iş, yine kaldım ne kadarsa da ay kaldım yine gittim. O yüzden hep gidip geliyodum (Maria, K, 41).

Görüldüğü üzere bir anne çocuğunun ilk kelimelerini duyamadığı kadar küçük, diğeri 4,5 yaşında çocuğunu bırakıp Türkiye'ye ve Rusya'ya çalışmaya gittiklerini anlatmışlardır. Bu kişiler çocuklarını anne-babalarına ve eşlerine bırakmıştır. Bazı ailelerde hem anne hem babanın da ulus aşırı ülkelere çalışmaya gittiği bilinmektedir. Ebeveynleri çalışmaya giden bazı çocuklar da bu durumun olumsuzluklarından bahsetmiştir:

Gider ana bobalar çocuklar kalier, kimi hani varsa da annesinin başusu ya da kızkardaşı varsa onlara kalier yani leli (teyze, hala), malilere (anneanne) kalier. *Araştırmacı: Bu zor oluyor mu?* Oluer, çoyu unudar anasını, anne çocuğunu unudar. Hani kaybelier çok vakıtlar seslemiler (konuşmuyorlar) hani sonra zor oluer bu düzeni sağlamağa. Var kimisi sınaşıır (alışır) kimisi sınaşmier (alışmıyor), çok kavga oluer onların aralarında. Uşaklar sınaşırlar bir iki vakıt annesiz, babasız da sonra pek zor oluer hani. Benim anam da gitti, bobamlan kaldık. *Araştırmacı: Annen ne kadar zamanda gelirdi?* Giderdi o taha çoyu 1 yıla, sonra durardı 3 ay da sonra giderdi yeniden (Vita, E, 21).

Gidier aileler bırakıp uşaklarını gidiler, benim annem Türkiye'ye gitti, ben anneanne hem babaylan kaldım. Bu kötü çok kötü, uşaklar kalıyolar burada çirkin yapıyolar. Gidiyolar Disko'ya, Cluplara geziyolar, içki içiyola, sigar kötü bu çok. Bırakıla anneannelere bırakıla onlar çok çok yumuşak onlara, al bunu al onu oluyo. Bu kötü iş hani bırakıla uşakları. Şımarık oluyola (Dima, E, 20).

Çocuğunu başkasına bırakıp çalışmaya giden anneler, o döneme dair duygu ve düşüncelerini açık ve detaylı bir şekilde anlatırken anneleri ulus-aşırı çalışmaya giden, babaları ve anneaneleriyle kalan kişiler, kendi şahsi deneyimlerine dair pek bir şey anlatmamış daha çok başkaları üzerinden bu durumun iyi bir şey olmadığını

söylemişlerdir. Bir görüşmeci de ailelerin çocuklarını küçük yaşlarda bırakıp gitmesinin doğru olmadığını söylemiştir:

Ana baba gidier, senselesi (akrabaları), malisi, anneannesini bakaer ama iyi olmeer. Anneanneyi dinlemer uşaklar, çocuk lazım 7 yaşına kadan büyüsün bütün ailede. Ana-boba ne kafasına sokacan o 7 yaşına kadan. O gider ileri doğru var uşaklar sapmıyı yola uz düz ama anneanneyi seslemier(dinlemiyor). Var öyle de gittiler sizin devlete kazanmağa, kocasını, eşini bıraktı 2 küçük uşaklan, 3'len bıraktı kocası büyüüttü (Dora, K, 60).

Bu ifadeler, çocukların ilk 0-8 yaş aralığındaki dönemde bile ailesinden (bazen sadece anne bazen anne-babadan) ayrı kaldığını göstermektedir. Ebeveynlerin özellikle annelerin asli sosyalizasyon sürecinde bile çocuklarıyla birlikte olmaması, aile bütünlüğünün olmaması ailenin kimlik aktarım rolünü sorunsallaştırmaktadır. Burada ailenin yerine çoğu zaman yaşlı kuşak (dede-nene) geçmekte ve kimlik aktarıcısı onlar olmaktadır. Bu bir yandan yaşlı kuşağın kimlik aktarımı açısından daha işlevsel olacağını da düşündürmektedir. Aslında geleneği, başkalarına aktaran ve onlara kazıyan kişiler, eski kuşaklardır. Onlar geleneğin canlı anlatımlarıdır; ataların neler yaptığının tanıkları yalnızca onlardır. Onlar bugün ile geçmiş arasındaki biricik bağıdır (hele hele o topluluğun yazılı kültürü gelişmemişse) (Durkheim, 2006: 340). Gagauz çocuklara da dil, din ve kültüre dair ilk bilgileri yaşlı kuşakların öğretmeleri kimliğin aktarımında daha olumlu da olabilmektedir. Görüşmecilerden bazıları buna değinmişlerdir:

Ben mesela oğlumu okudarkana 8 sene ülkeme gelmedim hiç. Çünkü hani ben gelsem geri giriş yapamazsam kalcez yarı yolda. Ben çalışırım onun parasıyla aileme bakabileyim. Mesela benim oğlumu annem destekledi. O anneannesinlen, babaannesinlen hep kendi dilinde (Gagauzca) konuştu (Şasa, K, 58).

Benim çocuklar babulan (nene) hem dedulan (dede) laf ediler Gagauz dilinde, ziram (sanıyorum) onlar çalışırlar laf etmeğe Gagauzca (Dimitri, E, 32).

Benim annem Gagauz dilinde sade Gagauz dilinde konuştu, bir iki laf Rus dilinde yassı yassı söylerdi (düzgün söyleyemezdi) ama ona taha kolaydı Gagauz dilinde. Benim çocuklarımla annem-bobam Gagauz dilinde konuştular (Mihail, E, 56).

Yaşlı kuşaklarca (dede-nene) Gagauz dilinin aktarıldığı çocuklar olabildiği gibi aktarılmayan çocuklar da bulunmaktadır. Çünkü özellikle Rusya'ya çalışmaya giden anne babalar çocuklarını büyüyünce yanlarına almak istediklerinden onların Rusya'da sosyal ve eğitim hayatına daha çabuk uyum sağlamaları için dede-nenelerine çocuklarıyla -bir dedenin aktardığı gibi- Gagauzca değil Rusça konuşmasını telkin etmektedirler.

Onlar bırakmırlar Gagauz dilinde babusu, dedusu laf etsin uşağıylan Gagauzca. Bana dedi Petri laf etsin sade Rusça, onla Rusça laf edin, aksent (aksağan) olmasınmış. Uşakları babuya bırakırlar, laf edin onla Rusça biz onu alcaz Rusya'ya. Olmasın yannış doğru laf etsin Rusça, onun için Rusça laf edin onla diyiler. Sonra 1-2. klasa gidince o Rusça'yı biliyi, alıyiler o yanı da orda da öğrediler Rusça (Todur, E,63).

Görüldüğü üzere ulus-aşırı ülkelere çalışmaya giden/göç eden ve kimlik aktarım fonksiyonunu yerine getiremeyen bazı ebeveynler, yaşlı kuşak tarafından aktarımla ihtimali olan kimliğin özellikle de etnik dilin aktarılmasını istememektedir. Halbuki geçmiş kuşaklar gündelik hayatta yaşam deneyimlerini yeni kuşaklara dil aracılığıyla aktarmaktadır (Adıgüzel, 2011: 41). Gagauzya'da ise yaşlı kuşak yeni kuşağa gündelik yaşam deneyimlerini kendi dillerinde değil Rusça aktarmaktadır. Ulus-aşırı ülkelere çalışmaya giden ebeveynlerin kimlik aktarıcılığı sorunsallaşırken bir telafi olarak yaşlı kuşaklarca (dede-nene) yeni kuşağa aktarılabilecek olan etnik kimlik de bütüncül bir şekilde aktarılamamaktadır.

4.2.3.Eğitim Kurumlarında Sınırlı Olarak Yeniden Üretilen Gagauz Kimliği

Modern dönemle birlikte yaygınlaşan kitlesel eğitim merkezi olan okullar, ikincil sosyalleşme (tali sosyalizasyon) alanı olarak benlik gelişimi, kimlik oluşumu ve etnik, milli kimliklerin inşası ve yeniden üretimi bağlamında önemli kurumsal mekanlardır. Gagauzlar için de Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin oluşum süreciyle birlikte Gagauz kimliğinin inşası ve yeniden üretiminde modern eğitim kurumları olan okul öncesi eğitim kurumları (uşak başçaları), ilköğretimler, liseler ve üniversitede -sınırlı da olsa- işlevselleşmiştir. Burada söz konusu eğitim kurumlarında Gagauz kimliğinin ne oranda üretildiği ve inşa edildiği incelenmeye çalışılmıştır.

4.2.3.1. Okul Öncesi Kurumlarda(Uşak Başçası) Kimlik İnşa Çabaları

Modern dönemde çalışma yaşamının değişmesiyle ev işleri ve ekonomik etkinliklerin birbirinden ayrılmasıyla evde çocuk bakımı güçleşmiştir (Giddens, 2015: 355). Kadınların da çalışma hayatına girmesiyle çocuk bakımı ve eğitimi sorunsallaşmıştır (Tezcan, 1985: 164). Anne yerine çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi, sosyalleştirilmesi ya yaşlı kuşaklara ya da çocuk yuvalarına, kreşlere, anaokullarına vb. geçmiştir (Tezcan, 1985: 234). Günümüzde “*okul ve aile artık değişmiştir. Okul erken yaşta ailenin bazı işlevlerini üzerine almaktadır*” (Martindale, 2000: 50). Bireyler, aileden daha küçük yaşlarda ayrılarak kreş, çocuk yuvası, anaokulu, okullar vb. aracılığıyla yeni sosyal ağlara dahil olmaktadır. Bu kurumlar, önemli sosyalleşme alanı olmakla birlikte aynı zamanda bireyler için yeni kimlik kaynakları, alanları ve üreticisi olmaktadır (Jenkins, 2016: 187). İkincil sosyalleşme (tali sosyalizasyon) alanları olarak adlandırılan bu alanlar, “*zaten sosyalleşmiş olan bireyi kendi toplumunun nesnel dünyasındaki yeni kısımlara sokan bir sonraki süreçtir*” (Berger & Luckmann, 2008: 191). “*Tali sosyalizasyon, kurumsal ya da kurum-temelli 'alt-dünyalar'ın içselleştirilmesidir*” (Berger & Luckmann, 2008: 202). Ancak bu içselleştirme kurumlardan bireylere yönelik verilen tüm değerlerin birey tarafından edilgen bir şekilde olduğu gibi kabullenilip benimsenmesi anlamını taşımaz. Bu içselleştirme, çocuk ve onu yetiştirenler arasında aktif bir etkileşim sonucunda (Kağıtcıbaşı, 2010: 90) yani karşılıklı etkinlik dahilinde bir kimlik kazanımı olarak değerlendirilmelidir. Ancak yine de bireyin kimliklenmesinde eğitim kurumlarının önemli bir etkinliği söz konusudur. Çünkü bireyler günümüzde 2,5-3 yaş gibi erken yaşlarda yuvalarla, kreşlerle eğitim hayatına başlamakta ve yaklaşık 25 yaşına kadar bu süreç devam etmektedir.

Gagauzya’da SSCB döneminde oluşturulan, halen var olan okul gibi işleyen yuva, kreş niteliğindeki “uşak başçası” 2-2.5 yaşından itibaren okul çağına kadar çocukların gittiği -çok düşük ücretlerle- belediyelere bağlı bir kurumdur.⁴⁵ Bu uşak

⁴⁵ Uşak başçaları, kadınların kolхозlarda çalışmaya başlamasıyla okul öncesi yaşta olan çocukların bakımını üstlenebilecek bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. “Her yerleşim yerinde devlet ve kolhoz bu kreşleri açmıştır. 1 Ocak 1973 verilerine göre Vulkaneşti bölgesinde 20, Komrat bölgesinde 23, Çadır Lunga bölgesinde 19 kreş faaliyet göstermekteydi. Ve bunlarda Vulkaneşti bölgesinde 1622, Komrat bölgesinde 2097, Çadır Lunga bölgesinde 2061 çocuk okul öncesi eğitim almaktaydı” (Akt. Iusumbeli, 2008: 315). Burada eğitim Rusça verilmekteydi ve küçük yaştan itibaren çocuklar Rusça öğrenmeye başlamıştı.

başçaları, neredeyse her kasaba ve köyde -sayıları 100-200 aralığında değişen öğrenci ile- bulunmaktadır. Çocuklar burada sabah 8.30'dan akşam 6'ya kadar kalmaktadır.⁴⁶ Uşak başçalarının düzenli olarak işleyen -okul gibi- matematik, tarih, coğrafya, müzik vb. derslerinden oluşan müfredatı (ders programı) ve öğretmenleri vardır.⁴⁷ Ders programındaki tüm dersler ve genel konuşma dili Rusça olmakla birlikte -Gagauz Yeri Özerk Bölgesi olduktan sonra- haftada 2 saat Gagauzca olarak "Gagauz Dili ve Zanaatları" dersi ve bunun yanı sıra her gruba haftada bir gün tüm gün boyunca gündelik işlerde Gagauzca konuşma pratiği yaptırılmaktadır.

Uşak başçaları şimdi başladılar Gagauzca laf etmeğe, uğraşmağa uşakları. Önceden hepsi Rusçaydı (Olga, K, 59).

Uşak başçalarında çalışan müdür ve öğretmenlere Gagauz dili, kültürü, tarihi vb. adına burada neler yapıyorsunuz? Neler öğretiyorsunuz? diye sorduğumuzda onlar şöyle cevap vermişlerdir:

Gagauzca lafları (konuşmayı) öğrederiz, oyunlar, şarkılar. Gagauz dilinde okuma-yazma öğretmiyiz onu okulda öğrediler. Biz burada Rus harflerini öğrederiz ama yazma pek yazdırmıyız (Avdarma Odak Grup Ortak İfade).

Haftada 1 gruba da 2 Zanaat var. Pazartesi-Perşembe, Salı-Cuma öyle. Biz Gagauz dilinde sade öğrederiz konuşmağa, laf etmeğe. Orda da gidiye zanaatlar, konuşmak zanaatları, dil ilerletmesi vb. Ama grupadan grubağa değişer te küçüklerde ben zertzavlatları (sebzeleri) öğrederim. Grupadan grubağa onlar ziyedelenier masallarla bunları anlatıp öğrederim, ben onlara anlatırım Rus masalını Gagauzca. Bi de bizde var dersde tiyatro da. Tiyatro da yapıyız Gagauz dilinde. Bu oroktan (dersten) sonra bende var 4 gruba. Haftada 1 gün 1 gruba da o günü ben bütün gün o grupadayım taha onlar yatınca. Sabahleyin böyle kabul ediyoruz, oturerler yimeğe, ne yiyeriz, neyle yiyeriz, Gagauz dilinde konuşurim. Sonra gimnastike yaperim Gagauz dilinde hepsiciğini yıkaerler ellerini vb. Sonra ben giderim bure alerim işlerimi giderim zanaatlara, zanaatlardan sonra çıkierler avlunun içine oynyerim onları, oyunları da temalara göre Gagauz dilinde öğretmeğe çalışyerim (Dora, K, 60).

⁴⁶ İlk kez 19.10.2018'de Komrat'ta (3-7 yaş) 72 çocuk için yatılı "Hoca Nastradin" adında uşak başçası açılmıştır (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/tikadan-gagauzlara-hoca-nastradin-adina-modern-yatili-usak-bascasi/>, 05.06.2019.

⁴⁷ (Çevrimiçi) http://bilingual.antem.org/wpcontent/uploads/2016/02/CURRICULUM_GAGAUZ.pdf, 13.08.2019.

Uşaklar burada öğrenier haftada 2 gün öğrenier Gagauzca laf etmeğe. Onlar burda öğrenierler sade Gagauzca lafları. Uşak başçasında uşaklar yazma bilmierler. Yazmağa az sade Rusça oluyo, Gagauzca öğretmiyiz karıştırmağa iki alfabeti zor oluyo, diil lazım (lazım değıl) (Çadır Lunga Uşak Başçası Müdürü, K, 67).

Uşak başçalarındaki müdür ve öğretmenler “Gagauz Dili ve Zanaatları” dersinde ve buna ek olarak haftada bir gün her grupta hem oyunlar, türküler, tiyatrolar, masallar vb. ile Gagauz dili, kültürü, tarihi ve zanaatları (el işleri, uğraşları) ile ilgili bilgileri hem de yeme-içme, temizlik, giyinme gibi gündelik dilde Gagauzca konuşmayı öğretmeye çalıştıklarını söylemişlerdir. Okuma-yazma ile ilgili ise Gagauzca’dan ziyade Rus diline öncelik verdiklerini, Rus (Kril) alfabesini öğrettiklerini belirtmişlerdir. Çocuklara etnik dillerinde gündelik basit konuşmaların bile burada öğretilmeye çalışılması onlarla aile içerisinde Gagauzca konuşulmadığının göstergesidir. Öğretmenler, aile içerisinde Gagauzca -yetişkinler ve/ya çocuklarla- konuşulmayan çocuklara Gagauzca öğretmenin zorluğundan bahsetmişlerdir:

Açan anala bobala evde laf ederken ikisi de Gagauz ikisi de Rusça laf edier. Uşak Gagauzca hiç işitmemiş, gelier uşak başçasına ona zor oler Gagauzca öğretmek (Çadır Lunga Uşak Başçası Müdürü, K, 67).

Var uşaklar açan laf ediler evde Gagauzca. Onla öğreniyola, bilirler bu dili, kim işitmier onlaa zor (Çadır Lunga Uşak Başçası Öğredici, K, 34).

Gagauz dili lazım herkes ailesinde kullansın, uşaklan, çocuklalan evinde laf etsin o diil lazım kaybelsin. Biz laf etcez burada da. Ama ben görim uşaklara da zor geliyi ama o anlıyi Gagauz dilini o birazcık şey ediyi. Ben ona söyylim Gagauz dilinde, o anlıyi ama laf etmiyi bir de geri söylemiyi. O söyliyiy Rusça. Onlara zor geliyi Gagauzca ama uşak lazım bilsin kendi dilini, şimdi te biz onlarla laf etmezsek Gagauz dilinde, kendi dilimizde onlar hiç de laf etmicekler (Avdarma Uşak Başçası Müdürü, K, 53).

Görüldüğü üzere aile tarafından kendi doğallığında aktarılmayan etnik/anadil “uşak başçaları” aracılığıyla öğretilmeye çalışılmaktadır. Ancak Berger ve Luckmann’ın (2008: 204) dediği gibi asli sosyalizasyon süreci tali sosyalizasyonun formel süreçlerini belirlemektedir. “Tali sosyalizasyon, halihazırda biçimlenmiş bir benlikle ve halihazırda içselleştirilmiş bir dünyayla uğraşmak zorundadır. Tali sosyalizasyon, bir öznel gerçeklik inşa edemez. Bu bir problemdir zira halihazırda içselleştirilmiş olan gerçeklik, varlığını sürdürme eğilimi taşır. Şimdi içselleştirilecek yeni içerik her ne ise, halihazırda mevcut bu gerçekliğin bir biçimde üzerine konmalıdır” (Berger &

Luckmann, 2008: 204). Gagauz çocuklar da evde aile içerisinde, anne babalarıyla belli bir yaşa kadar sadece Rusça konuştuğu için Rusça onların neredeyse anadili (ilk dili) olmuştur. Gagauzca da ikincil dil konumuna düşmüş ve öğrenilmesi/öğretilmesi zorlaşmıştır.

Uşak başçalarında çocuklara etnik dilin yanısıra Gagauz tarihi, kültürü, gelenek-görenekleri vb. masallar, hikayeler, tiyatrolar, türküler, şiirler, maniler, halk oyunları, dini-millî törenler vb. aracılığıyla aktarılmaya çalışılmaktadır (Bulgar, 2017a; 2017b).

Te biz burada uşak başçasında nice (nasıl) savaşıyız (gayret ediyoruz). Biz yapıyız, te bu paskalye yortularını, te bu khircunları (noel kutlaması)... Biz burada yapıyız, uşaklarla oyniyiz oyunları, çok güzel oluyi. Paskalyesini de kurbanı da yapıyız, biz burada khircun (noel) da hep adetleri. Biz savaşıyız (gayret ederiz) burada nestetmeye (göstermeğe). Te okulda da hep onu yapiler, te onlar lazım kaybelmesin. Yapılmerse o zaman kultura gitcek (Avdarma Uşak Başçası Müdürü, K, 53).

Alanda bulunduğumuz sırada da Avdarma Süütcaaz Uşak başçasında 27.04.2018'de "Ana Dili" yortusu gerçekleştirilmiştir. Bu programda -başka bir görüşmeyle çakıştığı için katılamamış ancak sonradan videoları izlenilmiştir- çocuklar Gagauzca şiir ve türküler okumuş, yöresel oyunlar oynamış ve tiyatro gösterileri yapmışlardır. Bunlar aracılığıyla çocuklara Gagauz dili, kültürü, tarihi vb. tanıtılmaya, sevdirmeye ve benimsetilmeye çalışıldığı görülmüştür. Çünkü söz konusu etkinlikler, *"normatif, duygusal ve ayrıca bilişsel unsurları barındıran, az-çok bağlayıcı gerçekliklerden oluşmaktadır. Üstelik bunlar, sıklıkla ayinsel ya da maddi sembollerin eşlik ettiği meşrulaştırma araçlarıdır"* (Berger & Luckmann, 2008: 202). Görüldüğü üzere hem bu tür çeşitli etkinlikler hem "Gagauz Dili ve Zanaatları" dersi ve bu derse ek olarak Gagauzca konuşma pratikleri aracılığıyla "uşak başçaları"nda Gagauz kimliği inşa edilmeye çalışılmaktadır. Ancak buradaki kimlik inşası ve üretimi bazı Gagauz entelektüeller ve politikacılar tarafından yetersiz görülmektedir. Yakın zamanda Gagauz dili ve kültürü'nün uşak başçalarında daha fazla öğretilmesi ve aktarılması için bazı politikacılar tarafından kanun teklifi ve öneriler sunulmuştur.⁴⁸

⁴⁸ (Çevrimiçi) https://www.youtube.com/watch?v=eWy8QhO_Vzw, 22.07.2019.

Fotoğraf 1: Avdarma Süütcaaz Uşak Başçası'ndan Bir Sınıf ve Öğrencileri⁴⁹

Fotoğraf 2: Odak Grup Görüşmesi Yapılan Kişilerle Bir Resim⁵⁰

⁴⁹ Avdarma Süütcaaz Uşak başçası ziyareti sırasında 08.05.2018 tarafımızca çekilmiştir.

⁵⁰ Avdarma Süütcaaz Uşak başçasısında gerçekleştirilen odak grup görüşmesi sırasında 08.05.2018 tarihinde çekilmiştir.

4.2.3.2. İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretim’de Gagauz Kimliğinin Yeniden Üretim Durumu

Okul süreci genellikle ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite aşamalarından oluşan kitlelerin uzun yıllar devam ettiği bir dönemi kapsamaktadır. Bu süreç bireylerin sosyalleşmesi, kimliklenmesi ve etnik, milli kimliklerin inşası açısından önem taşımaktadır. Konstrüktivist (inşa) kuramı temsilcilerinden Eric Hobsbawm (2006: 314), Benedict Anderson (2015: 129) ve Ernest Gellner (2018: 127, 232) modern dönemde eğitim kurumlarının milli aidiyet çerçevesinde kimlik inşasında işlevselliğinden bahsetmişlerdir. Anderson (2015), belli bir topluluk içinde biz duygusu ve düşüncesinin oluşması ve kimliğin inşasında “ortak dil”in önemi üzerinde durmaktadır. Ortak dilin yazı diline geçmesi ve insanlar arasında dolaşıma geçmesiyle ortak bilinç ve kültür ortaya çıkacak ve “hayali cemaat” oluşacaktır. Gellner (2018: 137) de Anderson gibi standartlaştırılan bir dil aracılığıyla standartlaşmış, okuryazarlığa ve eğitime dayanan iletişim sistemleri ile oluşturulan ortak kültürle ulusal kimliğin oluşturulabileceğini söylemiştir. Eric J. Hobsbawm (2014: 115; 2006: 306, 314) ise, milli aidiyetin, milli kimlik inşasının “icat edilen gelenekler” ile sağlanacağını iddia etmiştir. Ona göre bu geleneklerin benimsetilmesi eğitim kurumları, ders kitapları, seremoniler, kahramanlar, semboller vb. aracılığıyla gerçekleştirilir.

Gagauz kimliğinin inşası ve yeniden üretiminde eğitim kurumlarının rolünün yakın bir zamana dayandığı söylenebilir. Zira Gagauzların, tarihsel süreçte uzun yıllar kendilerine özgü okulları olmamış/olamamış, her dönemde egemenliğinde (Rum, Bulgar, Rumen ve Rus) yaşadıkları devletlerin okullarında onların dillerinde eğitim almışlardır. -Ancak bu eğitimler kitlesel değil, sınırlı sayıda kişinin alabildiği eğitimler olmuştur.- Gagauzların modern kitlesel eğitime (kadın-erkek) dahil oluşları, Sovyet döneminde (1944-1991) Rusça gerçekleşmiştir (Iusumbeli, 2008: 310, 312, 313). Gagauzlar ilk kez 1958-61 yılları arasında kısa bir dönem, okullarda kendi anadillerinde eğitim almışlardır (Karanfil, 2013a: 2168). İkinci olarak, SSCB’nin dağılma süreciyle birlikte 1980’li yılların sonlarına doğru Gagauzca eğitim iki saatlik dersler şeklinde bazı sınıflarda verilmeye başlamıştır. Gagauz Yeri Özerk Bölge’nin oluşmasıyla ise tüm sınıflarda “Gagauz Dili ve Edebiyatı” ve “Gagauz Tarihi ve Kültürü(Literatürü)” dersleri Gagauzca olarak okutulmaya başlamıştır (Özkan, 2017: 37, 38). Bu dönem *“Gagauz dili ve kimliğinin yeniden canlanması yolunda bir*

dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Çünkü çok uzun bir zamanın ardından okullarda yeniden Gagauzca ders verilmeye başlanmıştır... Zira Gagauzca yüzyıllar boyunca yalnızca ev içinde ve sokak'ta iletişim dili işlevi taşımış, statü kazanamamıştır” (Karanfil, 2013c 113). Günümüzde Gagauzya’da “ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde eğitim veren 56 okul bulunmaktadır (bunlardan 2’si sadece ilkokul, 20’si hem ilkokul hem ortaokul, 9’u jimnazi(ortaokul) ve 22’si lise düzeyindedir). (Akt. Iusumbeli, 2008: 318). Bu okullarda genel eğitim dili Rusça’dır. Tüm sınıflarda Gagauzca verilen dersler ise aşağıdaki tablo’da gösterilmektedir.

Tablo 17: Gagauzya’da 2017-2018 Öğretim Yılı Gagauzca Görülen Dersler⁵¹

DERS \ SINIF	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
GAGAUZ DİLİ	3	3	3	3	2	2	2	2	2	1	1	1
GAGAUZ HİSTORİYASI VE KULTURASI (GAGAUZ LİTERATURASI)	-	-	-	-	1	1	1	1	1	3(s) / 2(f)	3(s) / 2(f)	3(s) / 2(f)

Tablo’da Gagauzya’da 2017-2018 öğrenim yılında tüm sınıflarda haftalık ders programında Gagauzca işlenen dersler ve saatleri gösterilmektedir. 10-12. sınıflardaki Gagauzca ders saatleri sosyal alanlarda 4 saat (3s ve 1) fen alanlarında 3 saat (2f ve 1) olarak değişmektedir. Görüşmeciler de bu tabloyu doğrular nitelikte günümüzde genel eğitim dilinin Rusça olduğunu ancak tüm sınıflarda bazı derslerin etnik dillerinde verildiğini ifade etmişlerdir:

Dersler Rusça gidiyi ama var ayrı dersler Gagauz Dili’nde orda Gagauzca. Benim oğlum 4. klas (sınıf) aftada (haftada) 3-4 saat Gagauz dili dersi görüle (görmek, işlemek) (Anjela, K, 30).

Gagauzca sade haftada 5 saat, 5 ders olurdu lisede. 2 Literatura (okumak, kültürü, tarihi) 3 Gagauz Dili gramatika (gramer) öğrenerdik (Marina, K, 20).

Okulda genelde Rusça dersler, haftada 5 saat Gagauz Dili dersi var. Bu derslerin bir kısmı Gagauz Dili (3 saat) dersi, bir kısmı Gagauz Historiası ve Kulturu (2 saat).(Edvardo, E,15).

⁵¹ Bu ders programı alan çalışması sırasında 02.05.2018 tarihinde Avdarma Şkolası’ndan alınmıştır.

İlkokula gitmeden önce “0” (sıfır) vardı, o zaman çekettik (başladık) de 12. klasa kadan (kadar) ben liseyi bitirdim olardı Gagauz Dili. Bizde olardı 3-4'er saat (Natalia, K, 26).

Öğrendim, 1. 2. kaslardan 12. klasa kadar var. Okurum, yazarım, anlarım, anlatırım, Gagauz Dili'ni ben iyi bilirim yani (Vita, E, 20).

Sadece “Gagauz Dili” dersi Gagauzca. 3 saat başlangıç (ilkokul) ve gimnazya (ortaokul) kaslarda (sınıflarda), hem de 4 saat lise kaslarda, hepsinde sade “Gagauz Dili” dersi var. Bir de gidier “Gagauz Halkın İstoryası-Kulturası” dersi. O da Gagauz Dili'nde götürülüyor (Lübov, K, 57, Okul Müdürü)

Görüldüğü üzere ilkokuldan lise bitene kadar Gagauzca olarak “Gagauz Dili” ve “Gagauz Historiyası ve Kulturası (Gagauz Literaturası)” dersleri işlenmekte ve bu dersler aracılığıyla hem etnik dilde okuma-yazma hem de Gagauz tarihi ve kültürü ile ilgili bilgiler öğretilmektedir.

Üniversitede de etnik dilin durumunu öğrenebilmek için Komrat Devlet Üniversitesi öğrencilerine şuanda okudukları alanlarda Gagauzca ders görüp görmedikleri sorulmuş ve görüyorlarsa bu derslerin içeriğinden biraz bahsetmeleri istenilmiş ve şöyle cevaplar alınmıştır:

Haftada şuanki sınıfımda oler 3-4 saat Gagauzca. Orda göreriz biz kultura, hem kim fayda getirdi hani Gagauzya'ya (Vita, E, 20).

Vardı ilk kursta (sınıfta) Gagauz dili. Bizde, vardı haftada 10 saat.
Araştırmacı: İkinci sınıfta yok mu? Yok. Araştırmacı: Şimdi tüm dersler Rusça mı? Evet Rusça (Natalia, K, 20).

Var evet haftada 2 saat. Gagauz dili dersi, sade bu sene ama bu başka yok (Dima, E, 20).

Üniversitede -bölümüne göre ders saatleri değişmekle birlikte- sadece 1. sınıflarda sınırlı oranda Gagauzca ders görülmekte diğer tüm dersler Rusça işlenmektedir. Komrat Devlet Üniversitesi'nde, tüm derslerin Gagauzca olduğu hiçbir bölüm bulunmamaktadır. Üniversite'de Gagauz dil ve kültürün aktarımı sadece 1. sınıflarda o da sınırlı oranda gerçekleşmektedir.

Görüldüğü üzere uşak başçalarından üniversitelere kadar “Gagauz Dili” ve “Gagauz Historiyası ve Kulturası(Gagauz Literaturası)” haricindeki diğer tüm dersler Rusça işlenmektedir. *“Sovyetler Birliği'nin dağılmasının üzerinden 26, Gagauzya'nın*

resmen kurulmasının üzerinden 23 yıl geçmiş olmasına rağmen Rusça'nın okul programlarındaki etkinliği devam etmektedir" (Argunşah, 2017: 274). Rusça'nın kullanımı sadece okuldaki etkinliğiyle de kalmamaktadır. Bu dilin kullanımı gündelik hayatın farklı alanlarına da yayılmış durumdadır. Örneğin şu anda eğitimine devam eden görüşmecilere arkadaşlarıyla okul içinde ya da dışında genellikle hangi dilde konuştuklarını sorduğumuzda onlar şöyle cevap vermişlerdir:

Birkaçı bilier Gagauzca, gelier Gagauz köylerinden onlarla Gagauzca. Diğer arkadaşlarım onlar Gagauz ama Gagauzca bilmiler evde Gagauzca konuşmeer onlar, onlarla Rusça konuşuyuz (Natalia, K, 20 Üniversite Öğrencisi).

Çoyuyla Rusça konuşuyoruz (Atanas, E, 20 Üniversite Öğrencisi).

Arkadaşlarımla Gagauz dilinde var kiminlen Rus dilinde kimi anlameer pek isla (iyi) Gagauzca (Marianna, K, 16 Lise Öğrencisi).

Okulda konuşeriz Gagauz dilinde, var öyle dersler ni yanda Rus dilinde ama öyle barabar (beraber) konuşuyuz Gagauz dilinde. Var uşaklar hangıları anlamırlar Gagauz dilinde onlarla laf ederiz Rusça (Yuliya, K, 13, Ortaokul Öğrencisi)

Öğrenciler genelde arkadaşlarıyla Gagauzca-Rusça konuştuklarını bazı arkadaşlarının Gagauz olmasına rağmen Gagauzca bilmediğini ve onlarla Rusça konuştuklarını ifade etmiştir. Görüldüğü üzere etnik/anadil her öğrenci tarafından bilinip konuşulamazken Rusça tüm öğrencilerce bilinen ve konuşulan bir dil konumundadır. Dolayısıyla Rusça, etnik dilin önüne geçmiştir. Görüşmecilerden birisi de eğitim dilinin sadece okul arkadaşlarıyla konuşulan dili değil, gündelik yaşamdaki genel konuşma dilini de dönüştürdüğünü söylemiştir:

Zaten bizim dilimiz biraz kayıyer başlarız Rusça bitireriz Gagauzca. Gagauzca başleriz Rusça bitireriz. Hani yetiştik okullarda Rusça daha çok Rusça'yı tercih ederiz öyle (Şasa, K, 60).

Gagauz toplumunda Sovyet döneminde herkese okula gitme zorunluluğunun getirilmesiyle eğitim kitleleşmiştir. Bu uzun süreli Rus dilinde gerçekleştirilen kitlese eğitim Gagauzların -Gagauz dil ve kültüründen ziyade- Rus diliyle kimliklenmesine neden olmuştur. Güllü Karanfil (2015: 79) bu süreci şöyle açıklamaktadır: Sovyet döneminde 60-70-80'li yıllardan itibaren okullardaki öğretmenler, öğrencilere sürekli dersler dışında da Rusça konuşmalarını telkin ettiler. Süreç içerisinde öğrenciler kendi dillerinde konuşmaya utanır hale geldi ve

pek çok yerde anadillerinde konuşmamaya başladılar. Günümüzde de gündelik yaşamda mecburi olunmayan pek çok alanda hatta birbirlerine merhaba derken bile Rusça kullanmaktadırlar. Görüşmecilerden birine söz konusu durumu sorduğumuzda bunu eğitim kurumlarının yerleştirdiğini söylemiştir:

Hepsiciğini şkola (okul) çıkardı. Bizim analarımız-bobalarımız demerdiler Zverstitiyi (Rusça merhaba gibi). Biz onlardan işiterdik, “zaman hayır olsun”. Şkola hepsini değiştirdi. 87. yıldan beri hepsini selamlaşmasını sokakta da demeyin zamanın hayır olsun, öğrederdiler şkolada deyiniz Zverstite. Tee uşaklaran küçükten taabiyetine, kanına girdiler. Onların hepsi bililer aslında Gagauzca ama bilcekler de hep Rusça laf edecekler. Bugünden bugün şkola da hepsi biliyi demeğe “zamanın hayır olsun”, “avşamın (akşam) hayır olsun”. Geç sokaktan da “Zverstite”, “Zverstite” neçin tabiiyet, kanında var, küçükten. Ben korkim bu işten hani gelecek zaman şkolada okulda öğrenceler Gagauzca, belki bir boyu öğrenceler 10'nunda 5'i, 6'sı öğrencek Gagauzca laf etmeğe ama sokakta birbiriyle Rusça laf edecek, Gagauzca laf etmicek. Bu uşaklar kendi uşaklarına kendi dilini hiç de öğretmicek (Todur, E, 63).

Okulların sürekli Rusça konuşun telkinleri nedeniyle etnik dilde selamlaşma bile gerçekleştirilmediği ifade edilmiştir. Iusumbeli (2013: 104; 2008: 321) de bu durumla ilgili olarak Gagauzların Rusça eğitim dili karşısında “komplekse kapıldıklarını, ana dilleri ile konuşmanın aydın olmayı engellediği ve Gagauzca konuşmanın toplumda prestij kaybına sebep olacağı kanaatini taşıdıklarını bundan dolayı pekçok alanda Rusça konuştuklarını ana dilini ev dışında kullanmamaya çalıştıklarını” söylemiştir. Dolayısıyla okul, kültürel sermayenin dağılımı ve yeniden üretimini önemli ölçüde etkilemiş (Bourdieu, 1995: 40) gündelik hayat dilini de dönüştürmüştür. Gagauz dilinin gündelik yaşamın pek çok yerinde kullanımını ve üretimini sekteye uğratmış/uğratmaktadır. Söz konusu durum, zaman zaman bazı milli duygulara sahip Gagauzlar ve politikacılar tarafından sorgulanmakta ve tartışılmaktadır. Dilin kaybolması kimliğin kaybolması olarak değerlendirilmektedir. Eğitimde Gagauz dil ve kültürünün etkinliğinin artırılmasıyla ilgili teklifler sunulmaktadır. Bu tartışmalarla ilgili olarak görüşmecilere okullarda daha fazla dersin Gagauzca işlenmesini ister misiniz? diye sorduğumuzda onların cevapları şöyle olmuştur:

Gagauzca ders ben zannederim normal o kadar saat. Ama çocuk yuvasında biraz daha başlasalar daha fazla çalışsalar çocuklara çünkü oradan başlıyo yani (Maria, K, 41 Ebeveyn).

Taha çok! (yok anlamında kafasını salladı) bizde böyle islaa (iyi), bilmeirim (Roya, K, 38 Ebeveyn).

Ben düşünürüm hani öğrensinler Gagauz dilini, Gagauz kültürası onu öğrensinler Gagauz dilinde. Rus dilinde de öğrenmeğe yani matematiika, fizika onlar taha olacak Rus dilinde yani. *Araştırmacı: Matematika, fizika Gagauz dilinde olmaz mı?* Olmaz yani kimse anlamıcak, burda nice anlatabilcekler öyle olacak ama Gagauz dilinde yetmicek hepsi laflar, Rus dili taha pahalı (değerli) anlatmağa Gagauz dilinden. Gagauz dili de çok iyi ama Rus dilinde taha kolay olacak anlatmağa ne kadar Gagauz dilinden. *Araştırmacı: böyle iyi mi yani?* Da da (Vita, E, 20, Üniversite Öğrencisi)

Daha fazla olmasın, bence çok iyi böyle, Gagauz dili birdir ama Rus dili taha etkili, Rus dili bana taha yardım ediyor ne kadar Gagauz dilinden (Edvardo, E, 15 Ortaokul Öğrencisi)

Olmaz hayır çok zor, çok zor yani olmaz, 10-20 sene kitaplar, şeyler olmaz. çevircekler etcekler (Avdarma Odak Grup Öğretmenler)

Belki çevircekler ama nere sonra çocuk gidcek, çocuk nere gidecek sizin Türkiye'ye gitmicek çok pahalı, okuması, şeyi ama şimdi burada da okuyamıcek, sizde de pahalı, Rusya'da da pahalı (Elena, K, 46 Öğretmen).

Görüldüğü üzere Gagauz aileler, öğrenciler ve öğretmenler Gagauzca eğitimin şuanki haliyle yeterli olduğunu düşünmektedir. Gagauzca olarak sadece Gagauz dili ve edebiyatı kitaplarının olması, Gagauzca'nın kelime hazinesinin zayıf olması, matematik, fizik, biyoloji gibi bilimler için bu dilin yetersiz olması onları düşündürmektedir. Iusumbeli (2008: 322), Gagauzların bu konudaki endişelerini şöyle sıralar: *eğer eğitim Gagauzca olursa "ilk ve orta öğretimde ana dilde eğitim yapan okulları bitiren Gagauz öğrenciler, üniversite kapısında ciddi bir tehlike ile karşılaşacaktır. Zira Rusça ile Moldovacayı bir yabancı dil olarak yetersiz seviyede öğrenecek olan Gagauz gençler, bu dillerde (ki günümüzde Gagauz gençlerin eğitim için gittikleri yüksek okulların çoğunluğu bu dillerde eğitim vermektedir) eğitim yapan yüksek okullara girmekte zorlanacaktır. Gagauz gençlerine, Rusça ile Moldovaca dillerde olan üniversite giriş sınavlarında, bu dilleri ana dili olarak bilen öğrencilerle rekabet etmek güç olacaktır. Gagauz Dili ile eğitim veren üniversitenin açılabilceğini farz etmiş olsak da, bu defa Gagauz Dili ile yüksek eğitim alan Gagauz gençlerin, yeter derecede Rusça veya Moldovaca bilemeyeceklerinden Gagauzya dışında, Moldova veya BDT ülkelerinde iş bulma imkânları da*

azalacaktır.” Bu gibi nedenlerle eğitim dilinin Rusça olması daha işlevsel görülmektedir.

Bazı kişiler de Gagauz dilinin etkinliğinin artırılmasının eğitimde Gagauzca derslerin artırılması ile değil de -geçmişte olduğu gibi- evde aile içerisinde konuşularak gerçekleştirilebileceği önerisinde bulunmuşlardır:

Ben sade isterdim taha çok konuşsunlar kendi dilinde. Evde ailesiylen taha çok Gagauzca konuşsun ama dersler ne kadar var o kadar iyi yeter (Georgy, E, 23).

Evde konuşcan Gagauzca o laım(lazım) bilsin (Nikolay, E, 76).

Gagauzya’da ilkokuldan üniversiteye kadar etnik dilde eğitim (Gagauzca) “Dil ve Edebiyat”, “Kültür ve Tarih” dersleriyle sınırlı oranda gerçekleşmektedir. Bunların haricindeki tüm uzmanlık alan dersleri Rusça verilmektedir. Dersler haricinde okullarda “Gagauz dil ve kültürü”nün (kimliğinin) aktarılması ve canlandırılması adına çeşitli etkinlikler de düzenlenmektedir. Örneğin; her yıl Gagauzca konuşma ve yazma becerisi geliştirme amaçlı Gagauz Dili ve Edebiyatı Olimpiyatı düzenlenmektedir (Özkan, 2010: 609). Gagauzca kompozisyon, şiir, mani, masal vb. okuma-yazma yarışmaları, Gagauzca halk oyunları, tiyatrolar gibi etkinlikler organize edilmektedir. Ancak yine de -özerklik ile birlikte- Gagauz dil ve kültürü(kimliği) eğitim kurumlarında üretilmekte ve inşa edilmekte ise de bu sınırlı oranda gerçekleşmektedir. Eğitim dilinin genellikle Rusça olması bireylerin uzun yıllar devam eden eğitim süreci içerisinde Rus diliyle kimliklenmelerine neden olmaktadır. Bu durum bireylerin gündelik yaşamlarındaki iş ortamı, sokak, çarşı-pazar hatta evdeki konuşma dilini, okuma-yazma, TV seyretme, müzik dinleme, gazete okuma, internet, sosyal medya dili gibi pek çok pratiklerine de yayılmakta, onların da Rusça gerçekleştirilmesine yol açmaktadır. Gagauz bireyler de etnik dilleri yerine bu Rus dili ile kimliklenmeyi makul bulmaktadır. Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere bazı ebeveynler, öğretmenler, öğrenciler tüm eğitim aşamalarında Gagauz dili, kültürü, tarihi vb.’nin (kimliğinin) sınırlı olarak aktarılmasını ve inşasını yeterli görmektedir. Onlar, ulus-aşırı ülkelerde eğitim, iş ve daha iyi yaşam olanaklarına erişebilme amacıyla yerel/etnik dil ve kimlik ekseninde değil, küresel alanlarda işlevsel dil (Rusça) kimliği ile kimliklenmek istemektedirler.

Bazı Gagauz entelektüeller ve politikacılar ise eğitim kurumlarını -Rusça’nın etkinliği nedeniyle- Gagauz kimliğini aktarma, inşa etme ve yeniden üretme bağlamında

yetersiz görmektedir. Zira topluluk kültürünün sürekliliği, topluluğun davranışlarının oluşumu dil aracılığıyla gerçekleşmektedir. Özellikle etnik/ulusal kimliğin oluşumu ve sürekliliği ortak bir “dil”in varlığına bağlıdır. Çünkü dil, içte türdeşliğin dışta ise farklılaşmanın en önemli aracıdır. Ortak bir dili konuşmak, bir kimsenin kendi seciyesine sadık kalması ve hüviyetini muhafaza etmesi anlamına gelmektedir. Aynı zamanda dil, bir ulusun mevcudiyetine ölçü olmaktadır (Karakaş, 2015: 148). Bunun bilincinde olan bazı Gagauz politikacılar -sahada bulunduğum sırada (15.05.2018)- Gagauzya’da eğitim, basın-yayın kurumları, milli-kültürel etkinlikler gibi kurumsal/kamusal alanlarda “Gagauz dilinin daha da etkinleşmesi” ve “Gagauz kimliğinin korunması” adına Gagauz Yeri Halk Topluğu’na (meclis) (15.05.2018) kanun teklifi sunmuşlardır. Bu kanun teklifi 26 Ekim 2018’de yasalaştırılmıştır. Bu kanuna göre eğitim alanında “Gagauz dilinin kullanım alanının genişlemesine” yönelik şu tedbirlerin uygulanması kararı alınmıştır:

Madde 8: Uşak başçalarında Gagauz Dili ortamı oluşturulacak, ders dışında çocuklar, eğitimciler ve ebeveynler arasında Gagauzca iletişim kurulacaktır. Çocuklarla gün içinde Gagauzca konuşulacak, masallar Gagauzca anlatılacak, Gagauzca çizgi filmler izlenecektir. Uşak başçalarında “Resim” dersi, 2019-2020 yılından itibaren Gagauz Dili’nde yapılacaktır. Uşak başçalarında eğitim dilinin % 50 oranında Gagauzca olması kararlaştırılmıştır.

Madde 9: Üniversite öncesi eğitim süreçlerinde “Gagauz Dili ve Edebiyatı”, “Gagauz Halkının Tarihi, Kültürü ve Gelenekleri” Gagauzca yapılmakta ve yapılacaktır. İlköğretimlerde 2019-2020 yılından itibaren “Teknolojik Eğitim” ve “Resim” dersleri Gagauz Dili’nde yapılacaktır.

Madde 10: 2019-2020 yılından itibaren eğitim kurumlarında gerçekleştirilecek olan etkinlikler (yarışmalar, kutlamalar vb.) en az % 40 oranında Gagauzca yapılacaktır.

Madde 11: Üniversite öncesi eğitim kurumlarında öğrencilerin kendi aralarında ve öğretmenleriyle Gagauz dilinde konuşması teşvik edilecektir.

Madde 12: Üniversite’de öğrencilerin kendi aralarında ve öğretmenleriyle Gagauzca konuşması teşvik edilecektir⁵². Söz konusu bu hedeflerle, eğitim kurumları

⁵²(Çevrimiçi)<https://www.halktoplushu.md/index.php/zakonodatelstvo-ato/zakony-ato-gagauziya/2510-zakon-30-xvii-vi-ot-26-oktyabrya-2018-g-o-rasshirenii-sfery-primeneniya-gagauzskogo-yazyka>, 08.05.2019.

aracılığıyla Gagauz kimliğinin yeniden üretilmesi ve inşasının daha da artacağı umulmaktadır. Ancak bu süreç izlenilerek görülecektir.

4.2.4. Sınırlı Bir Kimlik Mekânı Olarak Basın Yayın Araçları

Basın-yayın araçları etnik/milli kimliklerin inşası ve yeniden üretiminde önemli bir role sahiptir. Bu teknolojiler insanlara “bir kimlik mekânı” sağlamaktadır (Akt. Morley & Robins, 1997: 100). TV, radyo, gazete, dergi vb. olarak değerlendirilebilecek bu araçlar bireylere içinde bulundukları toplumun dili, kültürü, tarihi vb. ile ilgili bilgileri aktarmaktadır. Özellikle TV ve radyo -küçük-büyük, genç-yaşlı, okuma-yazma bilen-bilmeyen- her kesime ulaşması ve erişmesi açısından diğer kitle iletişim araçlarına oranla daha işlevseldir (Thompson, 2013: 216).

“Modern toplumlarda kültürün, sembolik biçimlerin üretimi ve dolaşımını medya araçlarından ayrı düşünmek mümkün değildir. Hatta medya kurumlarının rolü o kadar temel bir hale gelmiştir ki ve ürünleri gündelik yaşama öylesine sinmiştir ki bugün kitapların, gazetelerin, radyo, televizyonun sembolik biçimleri düzenli ve sürekli olarak bize sunan sayısız diğer iletişim araçlarının olmadığı bir dünyada yaşamının neye benzeyeceğini hayal etmek güçtür. Gazeteler, radyo ve televizyon bize gün gün hafta hafta yakın sosyal çevremizin ötesinde gerçekleşen olaylara dair sürekli bir kelimeler, imgeler, enformasyon ve fikir akışı sunmaktadır” (Thompson, 2013: 195).

Genelde toplulukların kendi dillerinde akıp gelen bu kelimeler, imgeler ve fikirler dinleyicilerin, izleyicilerin, okuyucuların kendilerini içinde bulundukları toplumun üyeleri olarak görmelerini sağlar (Anderson: 2015). Ancak bazı bölgelerde topluluğun kendi dili basın-yayın alanında etkin olarak kullanılmayabilir. Dünyadaki her bölgeyi aynı şekilde değerlendirmek mümkün değildir. Bölgenin kendi anadili haricinde başka diller egemen konumda olabilir. Gagauzya’da da basın-yayın alanında egemen dil Sovyet döneminde olduğu gibi günümüzde de Rusça’dır. Gagauz toplumunun gündelik yaşamına ilk olarak Sovyetler Birliği döneminde giren TV, radyo, gazete, dergi vb. o dönemde Rus dilinde faaliyet göstermiştir (Iusumbeli, 2008: 316, 317). Gagauzca olarak sadece 1957-60 yılları arasında 2 haftada bir 15 dakikalık bir radyo programı ve ayda 2 defa çıkan bir gazete eki yayınlanmıştır (Güngör & Argunşah, 1998: 78; Akt. Türk, 2016: 85). 1970’li yıllarda da Komrat adlı bir gazete çıkarılsa da uzun ömürlü olmamıştır (Akt. Türk, 2016: 85). Bu dönemden sonra SSCB’nin dağılma dönemine yakın Perestroyka’nın gelmesi, ardından Gagauz Yeri Özerk Bölgesi’nin oluşumuyla birlikte Gagauzca basın-yayın faaliyetleri daha etkin bir şekilde tekrar organize edilmeye başlamıştır. Özerklik süreciyle birlikte basın alanında o günden bugüne şunlar gerçekleştirilmiştir: İlk olarak “Literatura Şi Arta” gazetesinde Türkçe bir sayfa yayınlanmaya başlamıştır. 1988’de

Anasözü gazetesi yayın hayatına başlamıştır. O günden bugüne Gagauzca olarak yayınlanan en uzun süreli gazete olmuştur (Güngör & Argunşah, 1998: 79). Bunun yanı sıra Meydan, Gagauz Sesi, Halk Birliği, Hakikatın Sesi, Açık göz gazeteleri ağırlıklı olarak Gagauzca ve/ya Gagauzca-Rusça olarak basılmış/basılmaktadır. Bu gazeteler, haricinde diğerleri ya tamamen Rusça ya ağırlıklı olarak Rusça'dır. Gagauzca süreli yayın olarak ise, etnik, kültür ve tarih dergisi olarak Sabaa Yıldızı dergisi yayınlanmaktadır. Buna ek olarak çocuklara yönelik Güneşcik (Uşaklara Sayfalar) dergisi yayınlanmaktadır.

Görüşmecilerin Gagauzca basın-yayınları takip edip etmediklerini öğrenmek için onlara ilk olarak gazete okuyor musunuz? diye sorulmuştur. Bu soruya orta yaş ve üzerindeki genellikle okumadıklarını ve haberleri radyo ve TV'den takip ettiklerini söylemişlerdir. Gençler ise gerek basılı gerek internet gazetelerinden farklı gazeteleri okuduklarını söylemişlerdir:

Evet, ben Gagauzi Beltch -Gagauzya'nın Haberlerini- okurem, bu Rusça yazılı (Lina, K, 26).

Evet okuyom. *Araştırmacı: hangi gazeteleri?* Ben da okuyom Moldova gazetesi, orda anlaşılıy Rusça, pek beğeniyim okumağa politika. Alıyola satın, 3 aya hepsine getirile (Petri, E, 17).

Gazete okumerim. İnternette öğrenirim, ne oldu Moldova'da ne oldu Gagauzya'da öğrenirim internette. *Araştırmacı: İnternette hangi gazeteden takip ediyorsun?* Gagauz medya'dan takip ederim, o Rusça (Vita, E, 21).

Sade internette böle. *Araştırmacı: İnternet gazeteleri mi okuyorsun?* Gagauz Medya var.... Gazete, burada Gagauzya'da ne oler yazılar (Georgy, E, 23).

Onlar Gagauzya ve Gagauzlarla ilgili haberler için Gagauzca gazeteleri değil, Rusça yayınlanan farklı gazeteleri okuduklarını söylemişlerdir. Görüşmecilerden hiçbirinin Gagauzca yayınlanan gazetelerden bahsetmemesi dikkat çekicidir. Gazetenin yanı sıra Gagauzca dergi, kitap, roman okuyor musunuz, okudunuz mu? diye sordüğümüzda ise görüşmecilerin geneli okumadıklarını söylemiş sadece birkaç kişi şöyle cevap vermiştir:

Şkolada (okulda) okuyardım ama burada (üniversite'de) pek geçmier (geçerli değil) onlar. Biz ne öğreniyiz onları okuyarım, taha çok hani iş ne kadar var onu öğreniriz.

Araştırmacı: mesela “Uzun Kervan” romanını okudunuz mu? Okudum hani Tanasoğlu yazdı onu okudum yani. Orda anlatır nerden çekildi (geldi) Gagauzlar, nasıl oldu, devlet de ni yana (hangi tarafa) onlar geçtiler neden geçtiler yani, ne yaptılar kendi yaşamasında, nice geçirdi götürerdiler kendini (Vita, E, 21).

Okumuştum bi yerde ama unuttum (Edvardo, E, 15).

Bu ifadelerden Gagauzca gazete, kitap, dergi gibi yayınların çok az okunduğu sonucuna varabiliriz. Arnaut (2002: 202-203) *“Gagauzca yayınların insanlar tarafından okunmamasını çok az sayıda basılmaları, satışa sunulmamaları ve belirli kişi ve kuruluşların dışında Gagauzların bu yayınlara ulaşamamalarına bağlamaktadır.”* Gerçekten de Gagauzya’da sahadayken gidilen köy ve kasabalarda bulunan kütüphanelerde Gagauzca eserler bulunabilse de satın almak istediğimizde Gagauzca yayınların alınabileceği bir yer bulmakta çok zorlanılmıştır. Birkaç yerden sınırlı sayıda 5-10 esere ulaşılabilmiştir. Dolayısıyla Gagauzca eserlerin okunmaması az sayıda satışa sunulmasıyla ilgili olabilir. Ancak bunun yanı sıra bu durumun başka nedenleri de olabilir. Bunlardan birisi Gagauzların Sovyet döneminden itibaren okuma-yazma dili olarak Rusça’yı benimsemiş ve içselleştirmiş olmalarıdır.⁵³ Aynı zamanda Sovyet döneminden itibaren yayınlanan -Gagauzlarca benimsenmiş- gazete ve dergiler de takip ediliyor olabilir. Örneğin görüşmecilerden birinin okuduğunu söylediği Vesti (Beltc) Gagauzii Gazetesi (Gagauziya Haberleri) böyle bir gazetedir. 1996’dan beri Halk Topluğu’nun yayın organı olarak Rusça yayınlanan bölgenin en eski ve köklü gazetesidir. 1947 yılından sonra Leninskaya Slova (Lenin’in Sözü) adıyla çıkmaya başlayan bu gazetenin bazı sayılarında Gagauzca özel bir sayfaya da yer verilmektedir (Özkan, 2010: 609; 2010: 82). Bölgede de en çok okunan gazetelerden biridir.

Yayın faaliyetleri ile ilgili olarak da ilk olarak radyo programı yapılmıştır. Gagauzca ilk radyo yayını 1986’da “Bucaan Dalgasında” programı ile gerçekleşmiştir (Türk, 2016: 91). “Gagauz Radyosu” 1990 yılında kurulmuştur. Günümüze kadar da

⁵³ Gagauzlar, Sovyetler Birliği dağılana kadar eğitim kurumlarında sadece Rusça (Kiril alfabesiyle) öğrenim görmüşlerdir. Sovyet döneminde eğitim alan görüşmeciler Latin harfleriyle Gagauzca eğitim görmediği için Latin harfleriyle Gagauzca okuma-yazma bilmemektedir. Bu nedenle yaşlı ve orta yaşlı görüşmecilerin çoğu gündelik hayattaki okuma-yazma pratiklerini neredeyse tamamen Rusça gerçekleştirmektedir. Orta yaşlıların bir kısmı ve gençler Latin harfleriyle Gagauzca okuma-yazma bilmelerine rağmen onlar da Rusça yayınları okumayı tercih etmektedir.

faaliyetlerine Gagauzca yayın yapan tek radyo olarak devam etmiştir⁵⁴. Gagauzca ilk TV ise, 1990 yılında açılmıştır. GRT'nin şuanki spikerlerinden biri Gagauz dilinde televizyonun yayın hayatına başlama sürecini ve programların zamanla artışını şöyle anlatmaktadır:

GRT Spikeri: GRT İlk 1990. yılda açıldı ya da 1989'un bitkisinde (bitiminde) böle. 1989. yılda Decabirin (Aralık) 29'unda açıldı Komrat Televizyonu, diil Gagauzya ama Komrat televizyonu vardı.

Araştırmacı: Programlar başlangıçtan itibaren hep Gagauzca mı yapıldı?

GRT Spikeri: Rusça hem Gagauzca. Haftada 2 sıra (2 gün) Rusça 2 sıra (2 gün) Gagauzca haberler olardı, 25-30 dakika kadar çıkardılar o zaman.

Araştırmacı: Gagauzca programlar zaman içinde arttı mı?

GRT Spikeri: Evet evet, oldu taha çok çünkü biz yapardık Gagauz dilinde sade haberler ama yıldan yıldan programlar arttı taha çok yapmağa Gagauz dilinde.

1990'lı yılların sonunda Komrat Televizyonu "Gagauz TV" adını alarak bölgenin Gagauzca yayın yapan tek Televizyon kanalı olmuştur. Şuanda da Gagauzya Radyo Televizyonu (GRT) adıyla yayın hayatına devam etmektedir⁵⁵ GRT'nin Direktörü, günümüzde GRT'nin yayın faaliyetleri ile ilgili şu bilgileri vermiştir.

Bir tek bu televizyon Gagauz dilinde yayın yaper. Başka televizyon Moldova'da cümne kompanyasında var bir program Gagauz dilinde, o Kışinev'de oler, yapıer 30 dakika ayda 2 kere, kalanı programlar Moldova dilinde çıkier. Moldova'da yaşayan Gagauzlara yapıer bunu. Bizim var Avtonomyamız var kendi cümne kompanyamız o yüzden Gagauz programları biz lazım çıkarmağa. Her gün yayın çıkier 3 dilde, 3 official (resmi) dil var Moldovan dili, Rus dili, Gagauz dili onuştan (onun için) kanunlara karşı biz lazım yapmağa programları 3 dilde. Ama Gagauz dilinde 60-70 present (yüzde) yapmağa, 20 present Rus dilinde, 5-10 present de Moldovan dilinde hem başka dillerde. Taha ziyede biz yayını kapleriz Gagauz dilinde, bizde var Gagauz dilinde programalar hem de haberler. Biz yaperiz biraz nasıl var televizyonun kanunda öyle, biz lazım taha ziyede (daha ziyade) doldurmağa Gagauzca, bizim anadilimizde yayını, ondan Gagauzca bizde biraz taha uzun. Her gün haberler çıkier Gagauz dilinde. Sabah programası "Yeni Gün" çıkier

⁵⁴ (Çevrimiçi) <https://grt.md/grt/>, 10.07.2019.

⁵⁵ (Çevrimiçi) <https://grt.md/grt/>, 10.07.2019.

Gagauz dilinde, Gagauzya Gün Günden programımız var Gagauz dilinde, Günün Konusu, Din Ruhu Gagauz dilinde, çocukla için program çıkıer Gagauz dilinde, taha evvel yapardık Şennik Saati programı vb. götüreriz hem dili hem kültürü hem traditsiyaları (gelenekleri) Gagauz dilinde savaşeriz.

GRT'nin ilk açıldığı dönemde sadece 25-30 dakikalık haberler Gagauzca olarak sunulabilirken günümüzde Gagauz dili, tarihi, kültürü, dini ile ilgili çeşitli Gagauzca programlar yapılabilmesi önemli bir gelişmedir. *“Bugün Gagauzya’da eskiye göre daha çok Gagauzca görsel ve işitsel malzeme bulunmaktadır”* (Argunşah, 2017: 281). Direktör’e film, çizgi film ya da dizileriniz var mı? diye sorduğumuzda şöyle cevap vermiştir:

Kendi filmlerimiz yok Gagauz dilinde. Bir film çıkardılar ama Gagauz televizyonu taha göstermedi.⁵⁶ Göstereriz Türk Dili’nden dizileri, hem de çizgi filmleri ne kadar çevireriz Rus dilinden Gagauz diline de göstermeğe(çevirdik 10 tane çizgi film). Niçin çevireriz Rus dilinden biz yaşadık bi büyük devlette o çizgi filmlerin çoyu uşakların analarının babaların biğendiği, izlediği çizgi filmler onuştan onları çevireriz, onlar güzel de ana bobaları hep onnari beğeniyi.

Kendilerinin film, çizgi film ve dizilerinin olmadığını bu anlamda tarihsel, kültürel ve dilsel bağları olan Türkiye ve Rusya’dan destek aldıklarını söylemiştir. Ancak bu çizgi filmler, diziler her ne kadar Gagauzca’ya çevrilse ve Gagauz dilini aktarsa da kültür, tarih, yaşam tarzı vb. anlamında Gagauz kimliğini değil, Rus ya da Türk kimliğini yansıtmakta ve onları aktarmaktadır.

Kimlik aktarıcılarından bilgileri aldıktan sonra şimdi de kimlik alıcılarının Gagauzca yayın araçlarını ne oranda takip ettiklerini inceleyeceğiz. Görüşmecilere öncelikle genelde hangi TV kanallarını izlersiniz? diye sorduğumuzda görüşmecilerin cevapları şöyle olmuştur:

Taha çok Rus kanallarını izlerim çünkü orda çok şey var, film var başka bişeyler de hani konsertler (konserler) var, çok çok. Gagauz kanalını da çok severim haberler oler nerde ne olmuş bayramlarda konsert verirler gösterirler onu da izlerim (Olga, K, 59).

⁵⁶ GRT Direktörü’nün bahsettiği film, Gagauzca ilk ve tek sinema filmi olan “Dünürçülük” tür. Bu film 2017’de sinemalara girmiştir. Gagauzların 1920’li ve 30’lu yıllarından bir hikâyeyi anlatmaktadır. Daha önce Gagauzca olarak 1960’lı yıllarda Dmitriy Karaçoban’ın birkaç kısa metrajlı (en uzun 10-15 dakika) film deneyimi (Boeva, 2016: 243) haricinde başka dizi ya da sinema filmleri yoktur.

Genelde Rus kanalları, Rus haberleri izleriz. Gagauz kanalları da var onda da bizim milletten haberler gelir, kim ne yapmış, nasıl bir gün geçmiş bizim milletin haberleri (Şasa, K, 58).

Rus kanallarını izlerim genelde, yani doğrusuna doğru Rus kanallarını seyrederim. Bazen Gagauz kanalı da açıyoruz ama daha seyrek oluyo (Maria, K, 41).

Rusça izliyoruz ama her türlü kanal var, pek çok. Haberler varsa da Komrat'tan söyleler Gagauzca onu sesliyorum (Anjela, K, 30).

Rus kanallarını, Rus dilinde. Gagauz dilinde de GRT sadece GRT izliyoruz ama haberleri izliyoruz (Avdarma Odak Grup Ortak ifade).

Burada orta yaşlı ve yaşlı denebilecek görüşmeciler, genellikle Rus kanallarını izlediklerini çünkü burada her türlü programın olduğunu söylemişlerdir. Gagauz kanalını da genellikle “haberler” ve olursa “özel programlar” için izlediklerini ifade etmişlerdir. Bazı küçük çocuğu olan ebeveynler de çocuklarının çizgi filmler için Rus kanallarını izlediğinden bahsetmişlerdir:

TV’de çocuk çizgi film izliyo, babasına da dedesine de vermiyo. Onlar Rusça Gagauzca yok. Gagauzca var ama o pek seyrek bi 4’te var, bi de avşamliyin (akşamleyin) “kolverim” var, bütün gün yok yani (Marianna, K, 36).

Uşaklar bakırlar Rus dilinde, çocuk serisi (çizgi film) baker onlar (Dimitri, E, 32).

Çocuklar Gagauz da var Rus da ama taha çok Rus dilinde çizgi film bakırlar (Anjela, K, 30).

Görüldüğü üzere GRT Direktörü her ne kadar bazı Rus çizgi filmlerini Gagauzca’ya çevirdiklerini belirtse de onlar ya yeterli gelmediği ya da farklı çizgi filmler de takip edildiği için ebeveynler çocuklarının çizgi filmler için Rus kanallarını izlediklerini ifade etmişlerdir. Gençler de TV izleme pratikleri ile ilgili şunları söylemişlerdir:

Rus kanallarını izlerim (Georgy, E, 23).

Rus kanalları bizde Gagauz kanalları yok çünkü varsam bir kanal var (Natalia, K, 20).

Ben daha çok Rus programları seviyor, izliyorum. Daha çok haber programları izliyorum. Hangisinde dünya haberleri söylüyorlar o (Dima, E, 20).

Rus kanalları. Var Moldovan kanalları da haberler bakarım Moldovan kanallarına hem Gagauz kanalı GRT'ye (Marina, K, 20).

Ben beğenerim bakmağa, var bir kanal Rusça. Taha çok Rus kanalları, hem nesne var başka televizyonda (televizyon) ben bakım Gagauz kanalına da (Petri, E,18).

Rusça, Moldovanca spor kanalları. Hangisinde olursa izliyorum. Gagauzca bir kanalımız var GRT. Haberler falan oradan izliyoruz (Aleksandr, E,17).

Seslerim (izlerim) Rus kanallarını, filmlerini (Marianna, K,16).

Ben taha çok bakarım da Rus filmlerinin hepsini, Gagauz kanalları da var biz onlara da bakeriz (Yuliya, K,13).

Görüldüğü üzere gençlerin çoğu direkt Rus kanallarını, filmlerini, haberlerini vb. takip ettiklerini birkaç kişi de Gagauz kanalını da izlediğini söylemiştir. Ailesinden, akrabalarından Türkiye'de yakını olan bazı gençler ve Türkiye'de bir süre çalışmış olan Gagauz kadınlardan bazıları Türk kanallarını özellikle Türk dizilerini izlediklerini ifade etmişlerdir. Gençlere peki GRT kanalını izlemiyor musunuz ya da izliyorsanız ne sıklıkta izliyorsunuz? diye sorduğumuzda onların cevapları şöyle olmuştur:

Haftada 1-2 saat bakerim (Georgy, E, 23).

Pek bakmıram yani (Vita, E, 21).

Grt'yi varsa hani interest göstererler haberler göreriz biz interest (ilginç) ne oluyi bizde, ne oluyi Komrat dolayında (etrafında) o zaman izlerim (Natalia, K, 20).

GRT orda daha çok Komrat için haberler oluyor. Haftada 3-4 kere bakarım (Dima, E, 20).

Haftada 1 bakarım (Petri, E, 18).

Ben... çok az bakıyorum 20 dakika haberler falan öyle her gün seyretmiyorum ama (Aleksander, E, 17).

Ayda 1 tek izlerim. Gagauzca yayın yapıyor taha çok (Marianna, K,16).

Haftada 1 gün. *Araştırmacı: neden böyle bir gün?* Çünkü çok enteresant (ilginç) diil. *Araştırmacı: Grt'de film falan yok mu?* yok ya (Slava, E, 15).

Haftada Pazar günleri. *Araştırmacı: neden böyle bir gün?* Enteresant (ilginç) diil. *Araştırmacı: Grt'de film falan yok mu?* Yok ya, bir film var Dünürçülük, çizgi film şeyi var, haberler var (Edvardo, E,15).

Gagauz kanalına haftada (haftada) 2-3 gün bakerim (Yuliya, K, 13).

Gençler GRT kanalını genelde ayda ve/ya haftada birkaç kez seyrek olarak genellikle haberler ve özel bir program olduğunda izlediklerini söylemişlerdir. Gagauzya'da çocuk-genç-yaşlı neredeyse her yaş grubu bireyler genellikle Rus kanallarını izlemektedir. Moldova ve Türk kanalları da seyrek de olsa seyredilmektedir. Kendi milli kanalları denilebilecek GRT'yi ise genellikle haberler, özel gün ve bayramlar, yortular ile ilgili programlar olduğunda izlemektedirler. Yaşlı ve orta yaşlı görüşmeciler daha çok izlemektedir. Dolayısıyla GRT haberler, özel programlar, çizgi filmler vb. için izlenilen sınırlı da olsa Gagauz dili ve kültürünü/ kimliğini aktarmaya çalışılan bir kimlik mekanıdır.

Görüşmecilere radyo dinler misiniz? Müzik dinler misiniz? Hangi dillerde müzikler dinlemeyi seversiniz? diye sorduğumuzda ise şu cevaplar alınmıştır:

Gagauz radyosu var dinleriz. Bizim Gagauz şarkıları güzel var, sanatçılarımız Gagauzlar var. Daha neşeli daha böle. Rusların şarkıları var, çocukluğumuzdan kalma şarkılar, Türk şarkılar var, hani ben şimdi Türkiye'ye de gittiğim için biz dinleriz hani hepsini (Şasa, K, 58).

Rus türkülerine alışıkız diye Rus diline bize artık bişey gelmiyo ama Türk türkeleri, şarkıları, bize duygusal geliyo dinliyo. Gagauz türkeleri de aynen öyle sesliyiz, Gagauz türkeleri, Moldovan dinliyoruz (Ludmila, K, 40).

Evet, mutfakta iş yaparken her zaman GRT radyosunu koyuyorum, Gagauz radyosunu yani Gagauz türkülerini çok duyuyorum, sesliyorum (dinliyorum). *Araştırmacı: Burada hangi dilde müzikler çalıyor?* Rusça da Moldovanca da Gagauzca da, haberleri de Gagauz radyosundan hep alıyoruz. Komrat'tan tüm Gagauzya'dan (Maria, K, 41).

Mesela ben mutlak Gagauz radyosunu dinlerim (Marianna, K, 36).

GRT'yi sesleriz (izleriz) çok vakıt, o bizde isla (iyi) tuter, anten isla. Ben müzik ben beğenerim seslemeğe (dinlemeğe) Moldovya'nın müziği, Bulgar, Gagauz ama çok bizde yok. Gagauzki Ruski, Moldovyan dilinde çalerim de (Dimitri, E, 32).

Görüşmeciler, genellikle GRT FM'i ve Gagauzca, Türkçe, Rusça, Moldovaca, Bulgarca vb. şarkı ve türkeleri dinlediklerini ifade etmişlerdir. Orta yaş ve üzeri olarak değerlendirilebilecek bazı kişilerin Rus müziğinden bahsederken "çocukluğumuzdan kalma şarkılar", "Rus türkülerine alışıkız" gibi ifadeler kullanmaları onların geçmişte ve günümüzde Rus şarkı ve türkelerini sık

dinlediklerini göstermektedir. Türkiye'ye çalışmaya gelmiş olan kadınlar da Türkçe şarkı ve türküler de dinlediklerini belirtmişlerdir. Gençler de GRT FM'i ve farklı dillerde müzik dinlediklerini ifade etmişlerdir:

Da, bizim tee bu GRT FM onu dinliyiz (Lina, K, 26).

Daha çok Gagauzca, bizim var Gagauzka Radyo, Gagauz Radyosu onu dinlerim. Daha çok Türk şarkıları severim, dinlerim. Türk, Gagauz, Rus, İngilizce (Dima, E, 20).

Gagauz Radyosu dinleriz. Gagauz dili, bi de karışık hepsinden dinlerim. Rus, Türk şarkılarını seviyorum Aleyna Tilki (Gülüyor) (Slava, E,15).

Gagauz Radyosu dinleriz. İngilizce yani ben karışık, İspanyolca da sesliyorum, İtalyanca da sesliyorum ama taha çok Türkçe ve Rusça. Gagauz şarkılarını da çok sesliyoruz (dinliyoruz) (Edvardo, E, 15).

Onlar GRT FM'i ve Rusça, Türkçe, Gagauzca, İngilizce, İtalyanca ve İspanyolca gibi farklı dillerde şarkı ve türküler dinlediklerini söylemişlerdir. Birkaç kişi de kendilerinin Rusça ve İngilizce müzik dinlediklerini Gagauzca şarkı-türküleri ise düğünlerde dinlediklerini ifade etmiştir:

Rus taha çok severim ama düğünlerde bizde var hani koyeriz Gagauz türkülerini. Var düğünlerde, nice gelini alılar evden koyuyiler Gagauz türkülerini çok. Horular (halk oyunu) oyniyiz, Gagauz dilinde çalılar (Natalia, K, 20).

Ben daha çok İngilizce ve Rusça dinliyorum. *Araştırmacı: Gagauz şarkı ve türküleri de dinler misin?* Evet. Düğünlerde Gagauzca şarkılar koyuyorlar (Zina, K, 18).

Demek ki düğünlerde etnik dilde müziklere yer verilmektedir. Bu kişilerin söylemlerinin aksine GRT radyosu ve Gagauzca şarkı-türküler genellikle kadın - erkek her yaştan kişi tarafından dinlenilmektedir. Hatta Gagauzca basın-yayın araçları içerisinde Gagauzların en çok takip ettikleri ve kimlik mekanı olarak zaman geçirdikleri yer GRT FM'dir. GRT Direktörü de bunu doğrulamaktadır: "Radyo'yu sesliyi taha çok insan. Radyo'da çok müzik ondan Gagauz dilinde, Gagauz şarkıları çok bizim".

Görüldüğü üzere Gagauzya'da Gagauzca gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi Gagauz kimliğinin üretilebildiği ve inşa edilebildiği basın yayın araçları sınırlıdır. Var olanlar da Gagauz kimliğinin etkin bir şekilde üretilip, inşa edilebildiği milli kimlik

mekanları olamamıştır. Günümüzde Sovyet mirası olan Rus basın-yayın araçlarının Gagauzlar üzerinde etkinliği devam etmektedir. Gagauz kimliğini üretmeye, aktarmaya ve dolaşıma sokmaya çalışan Gagauzca gazete, dergi, kitap vb. yayınların en azından bu çalışmaya katılanlar üzerinde etkisi yok denecek kadar azdır. Bu durum daha çok Gagauzya'da Rus basın - yayınlarının ve okuma yazma dili olarak Rusça'nın benimsenmiş ve içselleştirilmiş olmasıyla ilgili gözükmektedir. Ancak basın-yayın araçları arasında bir karşılaştırma yapacak olursak Gagauzlar üzerinde Gagauzca gazete, dergi, kitaplara göre yerel GRT TV ve radyosu'nun daha etkin konumda olduğu söylenebilir. TV, genellikle "Haberler" ve "özel programlar" için yaşlı ve orta yaşlılar tarafından daha çok izlenmekle birlikte gençlerin de seyrek de olsa uğradığı bir kimlik mekanıdır. Radyo ise yaşlı ve orta yaşlılarca daha sık dinlenen, gençler tarafından da dinlenen basın-yayın araçları, kimlik mekanları içerisinde en etkin olanıdır.

Günümüzde Gagauzya'da sınırlı sayıdaki yerel basın-yayın araçlarıyla Gagauz dili, kültürü, tarihi, özel gün ve bayramları vb. ile Gagauz kimliği tanıtılmaya, gösterilmeye, üretilmeye ve aktarılmaya çalışmaktadır. Her geçen gün de basın-yayın alanlarında Gagauz dil ve kültürü/kimliği daha da etkinleştirilmeye çalışılmaktadır. Halk Topluğu da GRT'yi bu anlamda teşvik etmektedir. Yukarıda bahsedilen "Gagauz dilinin kullanım alanının genişlemesine" yönelik 2018'de kabul edilen kanunda GRT (Gagauziya Radyo Televizionu) için de bazı hedefler belirlenmiştir:

Madde 16: GRT'de bilgi, kültür, eğitim ve eğlence televizyon ve radyo programları en az % 60 oranında Gagauz dilinde yapılır ve yapılmalıdır. 2020 yılında bu oran % 75'ten az olmamalıdır. Sosyal reklamlar da Gagauz dilinde yayınlanmalıdır.⁵⁷ Ancak bu alanların etkinliğini kurumsal çabalarla birlikte Gagauz bireylerin bu mekanlara uğrama durumları-sık veya seyrek- belirleyecektir.

⁵⁷(Çevrimiçi),<http://halktoplushu.md/index.php/zakonodatelstvo-ato/zakony-ato-gagauziya/2510-zakon-30-xvii-vi-ot-26-oktyabrya-2018-g-o-rasshirenii-sfery-primeneniya-gagauzskogo-yazyka>, 08.05.2019.

4.2.4.1. Sosyal Medyada Bir İlişki Ağı Olarak Üretilen Gagauz Kimliği

1980’li yıllarda ekonomik ve teknolojik değişimlerin karmaşık etkileşimi sonucunda medya alanında önemli değişiklikler meydana gelmiş ve yeni medya diyebileceğimiz bir ortam oluşmuştur (Akt. Morley & Robins, 1997: 29). Bununla birlikte medya endüstrileri, televizyon yayıncılığı da dahil olmak üzere medya ürünlerinin doğası ve bunların üretim ve yayılım tarzları büyük ölçüde farklılaşmıştır (Thompson, 2013: 227). Böylece görsel-işitsel coğrafyalar, ulusal kültürün sembolik mekanları olmaktan uzaklaşmış, yeni medya düzeniyle medya artık küresel bir düzen haline gelmeye başlamıştır (Akt. Morley & Robins, 1997: 30). Bu yeni düzende cep telefonları, video kameralar ve bilgisayarlar ile özellikle e-mail ve internet gibi iletişim araçları, klasik anlamdaki iletişimin önündeki engelleri sıfırlamıştır (Şentürk, 2017: 25). Artık konuşmacı ve dinleyici aynı zaman ve mekanı paylaşmak durumunda değildir. Eylemler, ilişkiler yüzyüze etkileşimlerle gerçekleşen sınırlılıktan kurtulmuştur (Thompson, 2013: 175, 176). Pek çok insanın kendi doğduğu, büyüdüğü bölgelerden hızla farklı mekanlara doğru aktığı ve göç ettiği günümüzde yeni medya düzeni ciddi anlamda işlevselleşmiştir. Mekansal farklılaşmalar, yeni medya teknolojileriyle aşmaya, iletişim ve ilişkiler bu araçlar aracılığıyla sürdürülmeye çalışılmaktadır. Nitekim artık modern dünyada iletişim, sosyal medya üzerinden ve sosyal paylaşım ağlarıyla yapılmaktadır. Bu açıdan, sosyal paylaşım ağları iletişimin yeni yüzü ve alanıdır (Şentürk, 2017: 32). Dünya, adeta bir ağ toplumu haline gelmiştir (Castells, 2013). Gagauzlar da yerel bölgelerinden dünyanın farklı bölgelerine sürekli göç veren bir topluluktur. Neredeyse her aileden en az bir kişi ulus-aşırı farklı ülkelerde yaşamaktadır. Göç edenlerle iletişim ve ilişkilerin devamında yeni medya araçlarının, sosyal medyanın önemli bir yeri vardır. Görüşmecilere internet ve sosyal medya kullanıyor musunuz? diye sorduğumuzda iki kişi haricindeki diğer tüm görüşmeciler internet ve sosyal medya kullandığını ifade etmiştir. Sosyal medya kullandığını söyleyenlere ise bu araçları hangi amaçlar için kullandıklarını sorduğumuzda onların cevapları şöyle olmuştur:

Facebook kullenerim, odnoklassniki kullenerim.(O.K.)⁵⁸ ondan bişeyleri okuyerim, ondan yazışerim. Bir de skype var. Bir de telefonleşerim

⁵⁸ Odnoklassniki, genellikle Rusya ve eski SSCB ülkelerinde kullanılan sosyal paylaşım sitesidir.

mesenngerdan, whatshapp'dan, viber'dan görüşmek için iyi neden biler misin? Çünkü onlar bedava, önceden telefondan konuşurdum çok paraydı bunlar haftada bir gün zor konuşurdik ailenlen. Şimdi ben her akşam torunumlan (torun İtalya'da) ya whatsapp'dan ya viber'dan konuşuriz (Olga, K, 59).

Facebook, odnoklassniki'ye üyeyim, viber, whatsapp, skype kullanerim. Burada var parti grupları da birkaç parti var demokrat parti, sosyalist parti, herkes seçer bir parti kendine, onları destekler, oylarını verersin, toplantıda onları desteklersin. Buradan sosyal medyadan onları desteklersin. Bir de kardeşler, akrabalar, arkadaşlar başka yerlerde onlarla konuşuriz. Bizde şimdi sosyal medya var ya her gün konuşuriz. Önceden mesela telefonlarla o da ne zamana konuşurdik (Şasa, K, 58).

Sosyal medya kullanerim, facebook, viber, whatsapp, skype kullanerim. Çocuklar, onların uşakları hep Moskova'da onlarla görüntülü konuşuriz hep, torunları göreriz (Mihail, E, 56).

Görüşmeciler sosyal medyayı herhangi bir şeyler okumak, parti gruplarıyla iletişim sağlamak ve uzaktaki yakınlarıyla görüşmek için kullandıklarını ifade etmişlerdir. Önceden uzaktaki yakınlarıyla görüşmenin zor ve seyrek olduğunu şimdi ise rahatlıkla sık sık ve ucuza görüşebildiklerini söylemişlerdir. Genelde yaşlı ve orta yaşlı olan görüşmeciler, sosyal medyayı daha çok uzaktaki yakınlarıyla bir iletişim ve ilişki ağı olarak kullandıklarını vurgulamışlardır. Gençler ise sosyal medyayı daha çok arkadaşlarıyla fotoğraf, video, fikir, bilgi vb. paylaşımlarında bulunmak için kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Ayrıca görüşmeciler sosyal medya ve internet aracılığıyla konuşurken bir kısmı Rusça bir kısmı Rusça-Gagauzca karışık konuştuğunu ancak okuma ve yazma işlemlerini gerçekleştirirken neredeyse tamamı Rusça kullandığını söylemiştir. Bazı öğrenci görüşmeciler ise sosyal medya'da nadir de olsa Gagauzca yazdıklarını ve paylaşımlarda bulunduklarını ifade etmiştir. Bunu duyan bir öğretmen de gülerek sadece "özel laflar" sadece "özel laflar" diyerek bunun çok kısa özlü sözler şeklinde gerçekleşen bir şeyden öte olmadığını ima etmiştir. Dolayısıyla Gagauzca yeni medya alanı olan sosyal medya ve internette konuşma dili olarak sınırlı da olsa kullanılmakla birlikte okuma-yazma dili olarak ise nadiren kullanılmaktadır. Bu okuma-yazma dili gündelik hayattaki basit yazışma diyaloglarından ziyade Gagauzca söylenen bir özlü söz, bir atasözü, bir deyim vb.'nin paylaşılması şeklinde olabilmektedir. Biz de Gagauz gruplara facebook üzerinden yaklaşık 2 yıldır üyeyiz

pek çok Gagauz ile arkadaşız. Biz burada Gagauzca yazışma dilinin seyrek de olsa kullanıldığını gözlemledik. Özlü söz, atasözü gibi Gagauzca özel lafların yanı sıra zaman zaman gündelik basit diyaloglar ve Gagauzlar ile ilgili bazı meseleler Gagauzca gerçekleştirilebilmektedirler. Gagauzca'nın okuma-yazma dili olarak gelişmesi için çaba gösteren bazı Gagauzlar, özellikle Gagauzca yazışmakta ve bunu teşvik etmektedir. Hatta bir ara facebook üzerinden online Gagauzca kursu bile düzenlenmiştir.

Gagauzlar için yeni medya alanları, dilsel kimliğin üretiminde sınırlı olsa da Gagauz etnik grup üyelerinin birbirleriyle iletişime geçmeleri, ilişkilerini devam ettirmeleri, grubun herhangi bir problemini duyurup çözüme kavuşturmaları ve/ya paskalya, küçük paskalya, hıdırellez, şarap, anadil yortusu gibi dini - milli - kültürel etkinliklerin duyurularının sağlanması gibi faaliyetler açısından oldukça işlevseldir.⁵⁹ Dolayısıyla onlar sosyal medya üzerinden de bir tür sanal cemaat oluşturarak etnik ilişki ve iletişimlerini geliştirmektedir (Adıgüzel, 2018: 192). Ayrıca sosyal medya Gagauzca şarkı, türkü, yazı, şiir vb. ile ilgili paylaşımlar yapılması ve bunların dolaşıma sokulmasıyla unutulup gitmesini önlemekte ve yeniden üretimlerine ortam ve imkan oluşturmaktadır.

4.2.5. Post-Sovyet Dönemde Gagauz Kimliğinin Yeniden Üretiminde Kilisenin Rolü

Daha önce Gagauz kimliğinin aktarılma ve üretilme mekanları olarak açıkladığımız eğitim ve basın-yayın kurumları modern dönemde kimlik aktarıcılığı ile bilinen ve anılan alanlardır. Dini kurum olan kiliseler ise modern dönemde sekülerleşmeyle birlikte kimlik aktarım gücü sorgulanan alanlardır. Dinin ve dini kurumların modern dönem öncesindeki merkezi rolünü kaybettiği bilinmektedir. Ancak yine de onların modern dönemde toplum üzerindeki etkinliğinin tamamen ortadan kaybolduğu da söylenemez. Kilise halen hem bireylerin hayatları hem de toplumun bütünlüğü açısından pozitif etkilere sahip olmakta ve bir aracı kurum olarak fonksiyonunu yoğun bir şekilde sürdürmektedir (Berger & Luckmann, 2015: 77, 78). Din, seküler görünen kimliklerde bile üstü örtülü bir şekilde kimliği etkileyebilmektedir ki hala sosyal hayatta dinin devam eden bir görünürlüğü söz konusudur. Bu nedenle modern toplumlarda din ve etnisite ilişkisinden de bahsedilebilir (Mitchell, 2014:

⁵⁹ Biz de Gagauzlarla ilgili gerek Türkiye'de gerek Gagauzya'da katılmış olduğumuz dini-millî-kültürel etkinliklerin çoğunu sosyal medyadan öğrenerek katıldık.

554). Din, sembolleri, ritüelleri ve kurumlarıyla etnik kimliği destekleyen bir yapıdır (Mitchell, 2014: 543). Din, insanların sosyal yapıyı ve cemaat bağlarını kutsallaştırdıkları bir düşünceler ve uygulamalar dizisidir (Collins, 2012: 129). Aynı dine mensup olan fertleri birbirine bağlamada bir köprü vazifesi görmektedir (Freyer, 1964: 32). Bununla birlikte din gibi *“kurumlar sayesinde toplumlar kendi anlam stoklarının temel unsurlarını muhafaza ederler. Kurumlar, bireye ve bireyin içerisinde yetişip büyüdüğü, çalıştığı ve öldüğü yaşam topluluklarına anlamın aktarılmasını sağlar”* (Berger & Luckmann, 2015: 82). Kilise de etkin bir toplumsal ve kültürel yeniden üretim kurumudur (Williams, 1993: 190). Ancak din ve dini kurumlar, sadece kendi başına değişimleri etkileyip davranışları belirleyemez. Din, kişilerin ve grupların ona anlam verdiği kadarıyla anlam kazanır (Mitchell, 2014: 554). Gagauz kimliğinin oluşması ve sürdürülmesinde Hristiyanlığın belirleyici bir etkisi söz konusudur. Gagauz kimliğinin günümüze kadar yeniden üretilmesinde din kurumu olarak kilisenin etkisi yadsınamaz. Ancak kilise kurumunun etkinliği kadar bireylerin inançlarına yüklediği anlam ile ilgili olarak dini ibadet, ritüeller ve törenlere katılımlarıyla kimlik üretilebilir. Burada da Gagauz bireylerin kilisedeki ibadet, ritüel ve törenlere katılımları üzerinden kimliklerini yeniden üretim durumları incelenmektedir.

Gagauzların hiçbir dönemde kendi milli kiliseleri olamamıştır. Onlar dönem dönem Rum, Bulgar, Rumen ve Rus Kiliselerine bağlanmış ve ibadetlerini de kendi bölgelerindeki kiliselerde bile Bulgar, Rumen, Rus asıllı din görevlilerinin dillerinde gerçekleştirmişlerdir (Aygil, 1995: 75). Sovyetler Birliği dönemine kadar bu şekilde dinlerini yaşamışlardır. Sovyet döneminde ise diğer bölgelerde olduğu gibi Gagauzların yaşadıkları yerlerde de kiliseler kapatılmıştır. Kilise binaları başka amaçlarla -çoğunlukla depo olarak- kullanılmıştır (Hatlas & Zyromski, 2011: 539). Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Moldova ve Ukrayna'nın kurulmasıyla Gagauzlar dini rönesans yaşamıştır. Kiliseler, inananlara açılmıştır (Hatlas & Zyromski, 2011: 540). Böylece Sovyet döneminde fonksiyonunu yitirmiş olan kilise post-sovyet dönemde tekrar işlevselleşmiştir. Görüşmecilerden bazıları o günlerden şöyle bahsetmiştir:

Bir parça vakit hanı öle oldu atıldık biz kiliseden (bir zaman biz kiliseye gidemedik), annemler giderdi sonra kapandı. Açen bizim vakitimiz geldi biz artık student (öğrenci) olduk, o zaman kiliseye pek gitmeerdik.

Kötüydü Rusya'da da kiliseleri yıkarlardı, kapandılar çoyu. Şimdi gene başladı, nerede açıldı. Biz pek gitmezdik şimdi gideriz (Dora, K, 60).

Bizim zamanımızda, dine bile karşı yasaktı. Dini bayram yasaktı. Paskalya yasaktı, hiç bişey yoktu. Bayramda evde çocuklar anneannenler babaanneler din olarak bayramı kutlardı. Ama bize yasaktı bu dini bayramı kutlamağa. Okul vardı, okula gitmezsın cezalar büyük falan. Kilise kapalıydı. Kilise'yi Hristiyanlara, Ortodokslara yasaklamıştılar. O zaman her şeyi yasaklamışlardı. Sonradan açıldı (Şasa, K, 58).

Gagauzlar için dini kurum kilisenin kimlik aktarıcılığı Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin oluşumuyla birlikte tekrar etkinleşmiş denilebilir. Gagauzların etnik dini Ortodoks Hristiyan olup farklı dinlere inanan Gagauzlar da bulunmaktadır (Haz. Bulgar, 2007: 75, 83). Bu çalışmaya katılan görüşmecilerin hepsi Ortodoks Hristiyan olduğunu belirtmiştir. Mihail Çakır, her iyi Ortodoks Hristiyan Gagauz'un Pazar günü, yortu günleri kiliseye gitme, dua etme görevleri olduğunu söylemiştir (Haz. Bulgar, 2007: 87). Gagauzlar, Ortodoks kilisesince kabul edilen yedi kutsal ayin (sakrament) kabul etmektedirler: vaftizlik (vaftiz), kutsal yağlama (miraealanmak), günah çıkarma (speada olmak), komka alma (Hristos'un kurbanını kabul etmek), popazlık (kutsal emirler); düğünlük-steonozluk (evlenmek), zehtinyanın ayozlanması (ölüye kutsal yağ sürmek) (Akt. Güngör & Argunşah, 1998: 93). Bu dini pratikler, kilisede gerçekleştirilmektedir. Bunlar haricinde bireysel olarak uyguladıkları dini eylemleri sabah-akşam duaları ve oruçtur. Dolayısıyla Gagauzların dini ibadet ve ritüellerinin çoğu kilisede gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle kilise kurumuna bireylerin sık ve seyrek gitmeleri üzerinden Gagauz kimliğinin yeniden üretim durumunu değerlendirmek makul olacaktır. Bu bağlamda görüşmecilere öncelikle kiliseye gider misiniz? Hangi sıklıkta gidirsiniz? diye sordüğümüzda yaşlı, orta yaşlı ve gençlerden (kadın-erkek) bazıları Pazar ayinlerine düzenli olarak katılmaya çalıştıklarını söylemiştir:

Kiliseye her Pazar giderim. Hem de var öyle yortular, her bir giderim (Nikolay, E, 76).

Evet evet (her Pazar) gitmeye çalışıyorum (Maria, K, 41).

Uğraşıyorum. Pazarlarda gidiyorum (Zina, K, 18).

Tabii ki her hafta giderim (Slava, E, 15).

Ben gidiyorum, kilisede şey yapıyorum, popazın önünde yardım ediyorum yani. Müzik okulu kilisede çalmak için nerede popazlar eğitiliyor orada. Onlar var özel müzik dersleri, bu yüzden kimi popaz yardımcı alıyo, o seçiyo güzel sesli olsun. Güzel ses insanı etkiliyo, bu amaçla insanı etkilemek için duaya, seçiyola güzel sesli insanları. Ben de orda ders alıyorum (Edvardo, E, 15).

Gidiyoruz. Her Pazar taha çoyu gideriz kiliseye, bizde var çok yortular, ben her hafta her Pazar giderim kiliseye (Yuliya, K, 13).

Görüşmecilerin çoğunluğu ise ayda bir iki defa ve/ya büyük yortularda kiliseye gittiklerini belirtmiştir:

Kilise'ye giderim, Kilise'ye ayda birden daha sık da. Çocuklarım da gider, oğlum çok güzel çaleer müzika, o gider kiliseye çalmağa. Kocamlan gideriz, kocam da orda çaler ben demerim bişi çalsın, oğlum da öle ona da demerim git çal, manastıra da giderler (Dora, K, 60).

Her hafta gitmeerim, taha çok bir bayramda büyük bayramlarda giderim kiliseye (Olga, K, 59).

Her hafta belki olmeer ama kuvvetimize göre (Elena, K, 46).

Evet, kiliseye giderim değil her pazar ama giderim. Burda herkes inanier Allah'a hepsi gidier. Hepsi paska (paskalya yortusu) gününde gidier, başka günlerde pazarlarda gidier, komkalarını alierler, annadierler ne oler ne için (Vita, E, 21).

Giderim. Her hafta diil ama bir ayda bir kere giderim (Atanas, E, 20).

Seyrek giderim. Gidiyim açan nesne büyük yortularda. Ben istiyim gitmeğe açan bende çalışmak hep (Petri, E, 18).

Büyük yortularda gidiyorum. Ayda bir defa giderim herhalde (Aleksandr, E, 17).

Evet, gitmerim her hafta çünkü vakit yok, büyük yortularda giderim (Marianna, K, 16).

Bunlar haricinde birkaç kişi bazı yoğunlukları birkaç kişi de kendisinin her hafta Pazar ayinine katılacak kadar dindar olmadığı gibi şahsi nedenlerle kiliseye sık gitmediğini söylemiştir. Ayrıca bazı gençler, kiliseye daha çok yaşlıların gittiğini ifade etmiştir. Sahadayken kilisedeki Pazar ayinlerine katıldığımızda cemaatin çoğunluk olarak yaşlı kadınlardan oluştuğunu ancak gençler, çocuklar ve bebeklerin de az

olmadığı gözlemlenmiştir. Özellikle yeni ebeveynlerin küçük bebeklerini papazlara okutmalarıyla sık karşılaşmıştır.

Genç evliler de her hafta kiliseye götürürler komka yaptırırlar, (O küçük ekmek parçası sayılar: hristosun hem gövdesi hem kanı, kabul ederkene bu başışı o Allah'tan hani o Allah bizimlen, biz de onunlan. Böyle taha o bizi kurtarır, koruer) boçışka ona okusun. Bizde çok gençler var her Pazar getirersin. Çocukları da götürirler kiliseye sağlıklı, güçlü olsunlar (Marianna, K, 36).

Genel olarak değerlendirildiğinde görüşmecilerin çoğu en azından ayda bir ve/ya büyük yortularda dini ibadet ve ritüellere katılmak için kiliseye gitmektedir. Böylece onların az bir kısmı hariç çoğunun yaşlı, orta yaşlı, genç, çocuk (kadın-erkek) her yaş grubunun kilise aracılığıyla kimliklenme yaşadığı söylenebilir. Zira ibadet mekanları, dini değer ve kimliklerin üretiminin yönetildiği ve düzenlendiği yerlerdir (Guest, 2012: 100,101).

Fotoğraf 3: Aziz Yuhanna (Sobor Ioana Predtechî) Kilisesi ⁶⁰

⁶⁰ Komrat'ta bulunan Aziz Yuhanna (Sobor Ioana Predtechî) Katedrali 21.04.2018 tarihinde tarafımızca çekilmiştir.

Fotoğraf 4: Aziz Yuhanna (Sobor Ioana Predtechi) Kilisesi'nde Pazar Ayini ⁶¹

Kimliğin üretilmesinde kilisede dini ibadet ve ritüellere katılım kadar ibadet dili de önemlidir. Zira dini pratikler, etnik dil ile de desteklenirse etnik kimlik daha bütüncül bir şekilde üretilcektir. Gagauzların şimdiye kadar hiç milli kiliseleri olmamıştır. Sovyet dönemine kadar dönem dönem Rum, Bulgar, Rus kiliselerine bağlı olarak onların dillerinde ibadetlerini gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde Gagauz Yeri Özerk Bölge'sindeki bütün Ortodoks kiliseler, Komrat Diosez'ine bağlıdır. Bu Diosez, Rus Ortodoks Kilisesi'nin altında bulunan Moldova Ortodoks Kilisesi'ndeki altı Diosez'den biridir. SSCB'nin dağılmasından sonra Moskova Patrikhanesi önceki Kisinev Diosezi'ne, bağımsız Moldova Kilisesi statüsünü vermiştir. Özetle Gagauzya'daki Ortodoks kiliseler, Moskova Patrikhanesi'ne bağlı olan bu Moldova Ortodoks Kilisesi'nin yetki alanındadır (Hatlas & Zyromski, 2011: 538, 539). Kiliselerin ibadet dili de hem bu dini kurumsal bağlılıkla hem de bölgenin resmi dilleriyle uyumludur.

3 dilde dualar yapılır, herkes anasın (anlasın), biri Rusça biri Gagauzca biri Moldovanca (Olga, K, 59).

Orda okuyolar 3 dilde Gagauzca, Rusça, Moldovanca, Bulgar Dilinde de 4 dil var okuyalar bize. Onun için naşı bize okuyalar gökte bobamız da Allah (Lübov, K, 57).

Daha çok Rusça ama Gagauzca da var kilisede. Niçin ki bu kilise Çadır'da, köylerde taha çok Gagauz dilinde okuyarlar, köyde hepsi

⁶¹ Aziz Yuhanna (Sobor Ioana Predtechi) Katedrali'nde Pazar ayini sonrasında 22.04.2018 tarihinde tarafımızca çekilmiştir.

anlaer Gagauz dili. Ama adır şehrinde, Komrat, orada başka başka dilden milletler geleyerlar çünkü Gagauzlar sade yaamayerler burada. Başka milletler var, onlar bilmeerler Gagauzca, onun için orada taha çok Rusça (Mihail, E, 56).

Komrat, adır Lunga, Vulkaneti gibi Gagauz kasaba (ehir)larında kilisenin ibadet dili genellikle 3 dildedir. Gagauz, Moldovalı, Rus vb. farklı milletlerin her birine hitap edebilmek amacıyla 3 dilde de yapılmaktadır. Köy kiliselerinde ise ibadetler genellikle Rusça ve Gagauzca yapılmaktadır:

Rusça yapılıyo ama bazı parçaları Gagauzca da okunuyo (Maria, K, 41).

Hem Rusça hem Gagauzca yapıler (Lina, K, 26).

Gagauzca da Rusça da taha çok Gagauzca gidier (Natalia, K, 20).

Gagauz dilinde de Rus dilinde de. Papaz laf edier Gagauz dilinde, okuer Rus dilinde, kimisinde de Gagauz dilinde de dualar var (Vita, E, 21).

Dua okuner bizim kilisede Gagauzca, Rusça, Moldovan dili. Moldovan dili pek az, Gagauzca hem Rusça yarı yarıya. Çünkü bilersiniz Victor Kopucu o benim abim, onlar çevirdiler Evangelie'yi (incil'i), onla okuyalar kilisede Gagauzca (Marina, K, 20).

Dini ritüellerin her ne kadar şehirlerde üç dilde, köylerde ise iki dilde yapıldığı söylense de ibadetlerin büyük kısmı Rusça yapılmakta ancak Gagauzca ve Moldovaca dua parçaları okunmaktadır. Genelde ibadetler, ritüeller ve törenlerde takip edilen incil Rusça/Kilise Slavcasıdır. Aslında Gagauzca İncil (Evangelie) de bulunmaktadır. İncil, Gagauzca'ya ilk olarak Mihail akır tarafından 1909'da çevrilmiştir (Haz. Bulgar, 2007: 35). Ancak kendi milli kiliseleri olmadığı için Gagauzca incil ile dini pratiklerini yerine getirememi, ibadetlerini hep bağlı oldukları kiliselerin dillerinde gerekletirmilerdir. Günümüzde Victor Kopucu ve bazı arkadaşları da İncil'i (Evangelie) Gagauzca'ya çevirmiştir. Onlar evirdikleri İncil ile kendi köy kiliselerinde Gagauzca ibadet ve ritüeller gerçekleştirmektedir. Bunun haricinde Gagauzca ibadet edilmesine yönelik başka girişimler de bulunmaktadır:

Şimdi Komrat'ta yeni bir kilise var. Gagauz kilisesi, orada daha çok Gagauzca dualar okunuyor. Büyük bir proje var, o kiliseyi daha ilerletmek için. Şimdi küçük ama büyük bir Gagauz kilisesi daha bytmek için proje (Aleksandr, E, 17).

Bu kilise Gagauzların kendi milli kiliselerinin oluşumunun temelleri olarak düşünülüyor olabilir. Zira Gagauzlar ara ara kendi milli kiliselerini kurmak için başvurularda bulunmakta ancak bu başvurular kabul edilmemektedir. Görüşmecilere kiliselerde okunmasa da kendilerinin Gagauzca İncil'i (Evangelië) okuyup okumadıklarını sorduğumuzda onların cevapları şöyle olmuştur:

Okudum okudum ama çoktan küçük yaştayken taa (Vita, E, 21).

Gagauzca okumadım (Dimitri, E, 32).

Yok gerçekten söylüm sadece Rusça okudum (Zina, K, 18).

Gagauzca bibleyi (incili) görmedim ben (Dima, E, 20).

Okumadım ben, Gagauzca bibleyi (incili) çoktan yazdılar da o kilisede sade var (Marianna, K, 16).

Gagauzca bible'yi (incil'i) ben onu taha görmedim. Ben Rusça gördüm, okudum da (Lina, K, 26).

Gagauzca İncil'i (Bible/Evangelië) sadece bir kişi küçükken okuduğunu söylemiştir. Diğerleri ise Gagauzca incil'i okumadıklarını hatta görmediklerini ifade etmiştir.

Görüşmecilerin hepsinin etnik dinleri olan Ortodoks Hristiyanlığa bağlı olması ve dini ibadet ve ritüellerini uygulamak için sık olmasa da genel olarak ayda bir-iki defa ve/ya büyük yortularda çoğunun kiliseye gitmesi kilise aracılığıyla kimliğin üretildiğini göstermektedir. Kilise'de ibadet ve ritüellerin dilinin genelde Rusça olması, etnik dillerinin sadece bazı dua parçalarını okumak için kullanılması, kilisede etnik dilin sınırlı üretilebildiğinin göstergesidir. Günümüzde ise kiliselerde etnik dilde dini ritüellerin gerçekleştirilmesi için bazı girişimlerde bulunmaktadır. Eğer bu girişimleri ilerletebilirse belki de milli kiliselerine kavuşup orada etnik dillerinde ibadet edebilirler. Böylece Gagauz kimliği kiliselerde daha bütüncül bir şekilde üretilebilecektir.

4.2.5.1. Kimlik Aktarımında Etkin Olan Dini Törenler/Ritüeller

Hristiyanlıkta tarihsel göndermeler içeren birçok tören bulunmaktadır (Connerton, 2014: 82). Tüm bir Hristiyan yılı, bir törenler dizisiyle, duaların içindeki sözlerle yeniden özetlenip canlandırıldığı Paskalya dönemine eklemlendirilir. Bu yıllık döngünün içinde Hristiyan inancına sahip olanların her Pazar İsa'nın son akşam yemeğinin anısını yad etmek üzere katıldıkları törenin yapıldığı haftalık döngüler vardır (Connerton, 2014: 81, 82). Törenler, dile getirici eylemlerdir. Belli bir biçime

bağlanma, basmakalıp biçimlere girme ve belli aralarla yinelenme eğilimi taşırlar. Duyguları dışavurucudurlar. Bazı duyguları yaşamak için bilinçli olarak uygulanırlar (Connerton, 2014: 77). Törenler bir bayram düşüncesini uyandırır. Bu bayram düşüncesi, insanları bir araya getirerek harekete geçirir ve bir coşkunluk durumu meydana getirir. İnsanlar kendinden geçer, günlük işlerini ve düşüncelerini unuturlar. Dini olsun ya da olmasın her iki durumda da aynı şeyleri gözlemleriz: şarkılar, müzik, danslar, şiddetli hareketler, bağırımlar vs (Durkheim, 2005: 451). *“Ayinler, güven, mutluluk ve hatta şevkle yerine getirilirler”* (Durkheim, 2005: 457). Zaten toplum etkisini, etkinlik halinde olmaksızın hissettiremez ve onu meydana getiren fertler bir araya gelmeksizin ve ortak bir şekilde hareket etmeksizin toplum etkin değildir. Bu ortak etkinlik sebebiyledir ki kendinin farkına varır ve konumunu güçlendirir (Durkheim, 2005: 490). Bu ortak tecrübeler ve ritüeller yoluyla ortak aidiyet duygusu sürekli yeniden üretilir (Granholm, 2012: 300). Bu yeniden üretimin gerçekleşmesi için tüm törenler sürekli yinelenir ve yineleme geçmişin kesintisiz sürdüğünü düşündürür. Onlar belli bir tarihsel günde ya da mitolojik bir geçmişte yer almış bir olayın anımsanmasını sağlayan anma gününü temsil ederler. Hristiyan ermişlerinin yortuları, yılın belli günlerinde yapılır (Connerton, 2014: 78). Aynı yortular, aynı tarihlerde kutlanır (Connerton, 2014: 115). Gagauz görüşmeciler de belli zamanlarda gerçekleştirdikleri pek çok dini yortularının olduğundan bahsetmişlerdir:

Oooo bizde çok yortu nice. Ben sana söylicem şimdi yortuları senin kafan almıcek, şişcek o (Nikolay, E, 76).

Bizde var pek çok yortu. Ama onların hepsini söylemeğe çok uzun vakit alacak (Marina, K, 20).

Yortular bizim için önemli. Kolada, paskalya, büyük yortular. Bunlar dinimizle ilgili (Aleksandr, E, 17).

Ancak bu dini tören ve ritüeller Sovyet döneminde kiliselerin kapatılmasıyla yasaklanmış ve gerçekleştirilememiştir:

Eski Rus Sovyet Devleti’nde steonoz (kilise nikahı) olmak, vaftiz etmek hepsiciği yasaktı saklı yapardılar. Kominizma karşı giderdi, kominizma olmaz. Kapalıydılar kiliseler yıkdılar, o çok kötü olardı bu taraftan (Mihail, E, 56).

Onlar dini tören ve ritüellerini ancak postsovyet dönemde rahat bir şekilde icra etmeye başlamışlardır. Gagauzların en çok önem verdiği dini yortulardan biri İsa’nın doğumu diğeri de İsa’nın dirilişi ile ilgilidir. İsa’nın doğumu Kolada yortusu (6-7

Ocak/Yeni takvim, 13-14 Ocak/Eski takvim), İsa'nın dirilişi Paskalya ile İsa'nın dirilişinin ölülere müjdelenmesi de Küçük Paskalya yortusuyla kutlanmaktadır.

Kolada Yortusu (Koladi, Kreçun, Kraçun (Kran ayın (Aralık) 25 - Büyük (Ocak) ayın 7'si) : En büyük dini yortularından biridir (Zanet, 2010: 499). İsa'nın doğumu ve yeni yılı kutlamak amacıyla yapılmaktadır. Doğu Hristiyanları III. yüzyıldan itibaren 6 Ocak'ı İsa'nın doğum günü olarak kutlamaktadır (Erbaş, 2004: 95). Gagauzlar da Doğu Hristiyanlarına mensup olduklarından yılbaşını 25 Aralık'ta değil yeni takvime göre 6 Ocak'ta (6 Ocak Ay Yordan/İlahi Tecelli Günü), eski takvime göre 14 Ocak'ta kutlarlar. Kolada yortusu Sovyet dönemi ve sonrasında bir süre yapılmazken günümüzde tekrar canlandırılarak, Gagauz köy ve kasabalarında şevkle kutlanmaktadır. Kolada'da önce kiliseye giderler, dua ederler ve sonra kolada gezerler (Kırçu, 2014: 1). Görüşmeciler, kolada ritüelini nasıl geçirdiklerini şöyle anlatmaktadır:

Kolada büyük ayın (Ocak) 7'sinde ilk günü sonra büyük ayın (Ocak) 14'nde eskice yeni yıl, evvelki vakıta, değiştirdiler. Eni (yeni) yıl var, kolada gezierler. Hani erkekler kalpaklarda çiçekler, laf ederler evlerle çalışıyorlar türkü, onlara vererler büyük bir kolaç (simit, çörek), kolaçın üstünde para hepsiciğine. 6 kişi sayılar 1 grupada. Sabahleyin erkenden kiliseye giderler. Sonra çalerler orda türkü, sonra bütün gün fayton içinde gezinerler köy içinde türkü çalarak, çok güzel. Dua ederler her bir eve. Bir parça vakit basıldıydı (bir zamanlar yapılmadı) unutuldu o yortu şimdi gençler isla kaldırdılar yukarı, şimdi de yapıerler (Dora, K, 60).

Kolada bizde oluyo, 6 Ocak'ta kolada geziliyo. 7 Ocak'ta da bizde Hristos'un (İsa'nın) doğması kutlanıyo. Ona karşı böyle erkekler geziyolar ev ev böyle uzun bir sopaylan kolada çalışıyolar. Yani diliyolar ki bu evde zenginlik, bereket olsun böyle şiirler gibi söylüyolar. Onlara da çıkarıyolar böyle kovrik bizde derler, böyle simit gibi sizin böyle küçük şeyler çıkarıyolar, para biraz veriyolar. Mesela bana geldiler 3-4 erkek çocuk geldiler, söylediler. Hani sevinmeklen çıkarerim onlara vererim onlara o kovrikleri, para biraz veriyorum. Ondan sonra 7 Ocak'ta kızlar geziyolar. Onar da tebriklerlen geziyolar hani iyi ki Hristos doğmuş böyle buğday atıyolar, saçıyolar bütün kapıya hep öyle bereket olsun diye bu evde onnara da böyle tatlı bişeyler veriyosun, şekerler, çikolatalar çıkarıp veriyosun orda sadece kızlar geziyo 7 Ocak'ta, 6 Ocak'ta da erkek çocukları geziyolar (Maria, K, 41).

Kolada oler yanvar (ocak) ayın 7'sinde, o hristosun doğması. Kolada günü; ilerden taha kalmağa. Şimdi çocuklar gezierler, kolada türkülerini

çalerler, her bir insanın evine giderler çalerler kolada türküsünü. Getirerler onlara sevinmelik hani hristos doğdu, hani kabul edin bu sevinmeliği bu haberi (Marina, K, 20).

Fotoğraf 5: Kolada'da Evleri Gezen Kalpaklı Genç Erkekler ve Ev Ahalisi ⁶²

Kolada da genç erkekler ve kızlar köy ve kasabalardaki evleri gezerek insanlara şarkılar, türküler ve dualarla İsa'nın doğuşunu müjdelemektedir. Her bir ev halkı da bu müjdeyi kabul etmekte, onlara yiyecek ve para gibi hediyeler vermektedir. Hem yortuyu organize edenler hem de evlerinde o ritüele müsaade edenler ve karşılık verenler bu törene katılmış olmaktadır. Böylece bu yortuya pek çok kişi ortak olmaktadır. Bu yortu bir dönem yapılmazken günümüzde tekrar canlandırılmış ve her yıl köy ve kasabalarda yapılmaktadır. Bu yortuyla Gagauzlar biraraya gelerek kolektif duygu, düşünce ve eylemlerle ortak hafızalarını yenilemekte, paylaşmakta ve etnik dini kimliklerini yeniden üretmektedirler.

Paskella (Paskalya) Yortusu: Bu yortunun günü sabit olmayıp her yıl yeniden belirlenir. 22 Mart-19 Nisan aralığına denk gelen bir pazar günü kutlanır (Akt. Güngör & Argunşah, 1998: 97, 98). İsa'nın ölümünden sonra dirilişinin kutlandığı dini yortudur. Görüşmecilerden biri bugünün anlamını şöyle açıklamaktadır:

⁶² Kolada da Hristosun doğuşunu müjdelemek için evleri gezen başı kalpaklı genç erkekler ve onların müjdesini kabul eden ev ahalisinin resmidir (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/gagauziyada-kolada-yortusunu-baktilar/>, 02.07.2019.

Paskalya'da hristos dirildi. O doğdu 6 Ocak'ta ama şimdi dirildi. Eziyet çekmekten onu taşlamışlar, onu şeye germişler falan, yuda demiş o dirilmeycek onu unutul falan ama o bütün kendi gücünlen falan gene de onu kuyuya atmışlar, o kalkınmış, dirildi göklere kalktı (Şasa, K, 58).

Paskalya, Ortodoks Hristiyanlar için en büyük bayram sayılır. Gagauzlar, Paskalya yortusuna çok önem vermektedir. Bunun için Paskalya öncesinde maddi ve manevi hazırlık yapmaktadırlar. Bayramdan önce evler temizlenir, sıvanır, boyanır (Manov, 2001: 100). Görüşmeciler bu hazırlıkları şöyle anlatmaktadır:

En büyük yortu bizde paskalye yortusu. O, bizim insan hani o yortuyu pek bekler, hazırlanırlar 1 hafta ileri bu yortuya. Bu yortu Hristos doğmuştu, bugünü de açan onu öldürmüşler de sonra dirilmişti. Te insan bugünü her yıl koyerler bir büyük sofraya hepsiciği bizim. Biz gideriz kiliseye dua ederiz, biz paskaları (pasta, paskalya çöreği) okutturmağa, ekmek nice, tatlı ekmek papaz okuyo. Ateşle su hep okunmuş, kandilcek de koyuyuz sofranın yanına bu olunca hani kimseye veriyi sağlık (Yuliya, K, 13).

Yortudan önce oruç tutuyoruz. Paskalya'da 50 gün, et falan yumurta yemiyoruz, yeşillik yiyoruz. Sebze. Yağsız yemekler. Sonra da bu günlerde geceleri kiliseye gidiyoruz. Paskalya her zaman pazar günü olduğu için cumartesi akşamdan gidiliyor. O hafta Paskalya'dan önce yumurta boyuyoruz. Pasta yapıyoruz (Aleksander, E, 17).

Bugünün öncesinde oruç ibadetiyle ve bugün için ise özel yemekler ve sofralarla bu bayramı karşılamaktadırlar. Onlar paskalya yortusunu nasıl geçirdiklerini de şöyle anlatmaktadır:

Paskalya günü hepiciği durerler kilisede okuderler paskaları (pasta, paskalya çöreği), işiterler duaları. Saat 5'e kadan durerler, seslerler, ben de durerim. Kafadarlarımla, arkadaşlarımla giderim. Beklerimiz epimiz böle çıkarız, sonra papaz çıkıer de. Akşamdan gideriz (Vita, E, 20).

Paskalye'de pişireriz paksa (pasta, paskalya çöreği), cumartesi saat 12'de gece kiliseye gideriz, 3 kere kilisenin etrafında dışında mumlan elimizde biz popazın ardından gidiyoruz. Sonra sabaha kadan duruyola insannar okuduyolar. Onlar paksa getiriyola, popaz onlara okuyo serper sonra. Pazar günü yiyola misafir geliyo oturuyola (Dima, K, 20).

Görüşmecilerin neredeyse tamamı dini bayram Paskalya'ya önem verdiklerini ve Paskalya törenine katıldıklarını söylemişlerdir. Bu dini tören aracılığıyla Gagauzlar kiliselerde toplanarak dini ibadet ve ritüellerle kolektif eylem ve pratiklerde

bulunmaktadır. Bu durum onların gündelik yaşamlarındaki meşgalelerinden uzaklaşarak kendi aralarındaki “biz” duygusunun güçlenmesini sağlamaktadır.

Fotoğraf 6: Kilise’de Paskalya Sofrası⁶³

Paskalya yortusundan sonra da 40 gün boyunca birbirlerine selam verirken "Hristos vızkrese" [Bulgarca: İsa dirildi] demektedirler (Manov, 2001: 100).

Bu yortunun süresi 40 gün oluyor. Birbirimize tanışıp hem görüşürken Hristos (İsa) dirildi diye söyleniyor 40 gün boyunca (Aleksandr, E, 17).

Şimdi Paskalya oldu ya, 40 gün sayılıyor ki Paskalya’da İsa dirildi hep onu söylemeliyiz. Hristos dirildi söylüyoruz. Merhaba yerine böyle söylüyoruz. “Hristos Dirildi, Hakına Dirildi” söylüyoruz. 40 gün sonra bu bitiyor (Zina, K, 18).

Saha çalışmamıza 16 Nisan 2018’de başladığımızda Paskalya’nın üzerinden bir hafta geçmişti. Gagauzya’da gerçekten de çoğu kişi birbiri ile selamlaşırken "Hristos vızkrese"(Hristos Dirildi) selamı alırken de “Hakına Dirildi” demektedir.

⁶³ Paskalya günü cemaatten her bir üye sepetlerle evlerinden hazırlayıp getirdikleri boyalı yumurtalar, paksalar, şaraplar vb. türlü yiyecekler masaların üzerine dizilir. Ayin bittikten sonra papaz tarafından üzerine dualar okunarak su serpilir. Ardından tüm cemaatle birlikte bu yiyecekler yenilir, içilir ve sohbetler edilir. 08.04.2018’de İstanbul Karaköy’de bulunan Aya Panteleymon Kilise’sinde(Bulgar Kilisesi) Rus, Bulgar ve Gagauzların katıldığı Paskalya yortusu töreninde oluşturulan sofraya tarafımızca çekilmiştir.

Paskalya öncesinde oruçlar, ev temizlikleri, yemek hazırlıkları ile bu yortu için yapılan hazırlıklar, Paskalya günü kilisede düzenlenen törende dini ibadet ve ritüel pratikleri, Paskalya sonrasında 40 gün bireylerin birbirleriyle "Hristos vızkrese" şeklindeki selamlaşma pratikleri vb. bu dini törenin Gagauzların gündelik yaşamında önemli bir yeri olduğunu ve kolektif belleğin aktarılmasında etkin olduğunu göstermektedir.

Küçük Paskalya: İsa'nın dirilişinin ölülere müjdenmesidir. Paskalya'dan bir hafta sonra İsa'nın dirilişi mezarlığa gidilerek ölülere müjdenir. Bu nedenle bu yortu ölülerin paskalyası olarak da adlandırılmaktadır. Gagauzlar bu yortuya da çok önem vermektedir. Farklı ülkelerde olanlar bile bu yortu vesilesiyle akrabalarının mezarlarını ziyaret etmek için memleketlerine gelmektedir (Zanet, 2010: 509). Görüşmeciler, Küçük Paskalya ritüelini nasıl geçirdiklerini şöyle anlatmışlardır:

Küçük paskalya, büyük paskalyadan 1 hafta sonra. Herkes mezara gidiyo ki ölülere de söylemeğe hani haber vermeğe hristos (İsa) dirildi diye. Böyle sanki bir niyetle orada da herkes bişeyler bişeyler o ölmüşün akrabasının canı için birbirlerine bişeyler veriliyo. Yani anma da oluyo, bi de herkes herkese veriyo o gün mezarda çok insan. Hani gittiyseniz görmüşünüzdür, her bir mezarda çok çok akrabalar böyle toplanıyo. O gün kimi de görsen bütün millet mezara akışıyo herkes oraya gidiyo (Maria, K, 41).

Küçük paskalya'ya gider her bir aile mezarlığa da ölülere dökmeğe su, oturmağa arkadaşları, ben de giderim her yıl giderim (Vita, E, 20).

Küçük paskalya var, mezarlığa gidiyoruz herkes uşaklar gider. Bizde çoyu insan buluşer mezarda var nice versinler kolaç (simit, çörek) mı orda şöyle verierler birbirlerine (Dima, E, 20).

Küçük Paskalya törenine 16.04.2018'de Komrat'ta katılma imkanımız oldu. O gün yaşlı-genç-çocuk herkes akın akın mezarlığa gelmekteydi. Şehir içi minibüsleri o güne özgü ücretsizdi. Her yerde çiçekler, paksalar, boyalı yumurtalar, şaraplar vb. satılmaktaydı. Adeta bir bayram havası vardı. Mezarlıklar önceden temizlenmiş ve süslenmişti. Birkaç gün öncesinden de yiyecekler hazırlanmıştı. Sabah önce kiliseye gidilip dualar edildi. Sonrasında herkes mezarlığa geldi. Mezarlığın girişinde insanlar ellerinde yiyecek ve şarap sepetleriyle sıraya dizildi. Papazlar gelip bu yiyeceklere okudu ve üzerine su serpti. Sonra herkes kendi akrabalarının mezarları başına okunmuş yiyecek ve şaraplarla gitti. Orada tütümler, mumlar yakıp, dua

okuyup mezarları ttsleyip üzerilerine şarap döktüler. Sonrasında mezarların başında herkes birbirlerine o yiyeceklerden ve şarap ikram etti. Ardından bu ikramlar ve her ailenin kendi getirdiği yiyecekler, bazı ailelerce mezar başlarında bazılarınca evlerinde yenildi. Bu yortuyla hem llere İsa'nın dirilişi müjdelenmiş hem de ller kolektif bir şekilde anılmış ve belleğin ortaklık yaratması sağlanmış oldu. Aynı zamanda topluluğun ölülerini anmasıyla da kolektif kimliklerini onaylamış ve yeniden üretmiş oldular (Asmann, 2015: 71).

Fotoğraf 7: Küçük Paskalya'da Mezarlıkta Papazın Yiyeceklerle Okuma ve Su Serpme Pratiği ⁶⁴

⁶⁴ Mezarlığın girişinde papazın yiyeceklerle okuma ve onlara okunmuş su serpme pratiği, 16.04.2018 tarihinde tarafımızca çekilmiştir.

Fotoğraf 8: Küçük Paskalya'da Mezarları Tütsüleme ve Mum Yakma Pratiği⁶⁵

Fotoğraf 9: Küçük Paskalya'da Akrabalarının Mezarı Başında Bekleyen Aileler⁶⁶

Gagauzlarca özenle yerine getirilen diğer dini törenler ise bireylerin yaşamlarında dönüm noktalarını oluşturan doğum (vaftizlik), evlenme (steonoz) ve ölümle ilgilidir.

⁶⁵ Mezarları tütsüleme ve mum yakma pratiği başlangıcı, 16.04.2018 tarihinde çekilmiştir.

⁶⁶ Her aile kendi mezarının başındaki sofraya masada otururken, 16.04.2018 tarihinde tarafımızca çekilmiştir.

Doğum Ritüeli (Vaftizlik): Gagauzlar, yeni doğan çocukları 40 gün içerisinde veya 40 günü biraz geçince kilisede vaftiz etmektedirler. Vaftiz töreni, ilk olarak İsa'nın ölümü ve dirilişini sembolize etmektedir (Erbaş, 2004: 113). Aynı zamanda hristiyan olmak, asli günahattan kurtulmak, günahsız olarak yeniden doğmak, İsa ile bütünleşmek ve manevi canlılığa ulaşmak gibi anlamları vardır (Erdem, 1995: 141). Vaftiz, dini hayata ve kilise cemaatine girmeye vesile olduğu için ruhi aydınlanma açısından da bir araç olarak kabul edilmiştir (Erdem, 1995: 143). Bu çalışmaya katılan görüşmecilerin tümü de kendilerinin vaftizli olduğunu ve vaftiz töreninin genellikle her yeni doğan çocuk için düzenlendiğini söylemişlerdir:

Şimdi çocuklar doğunca 40 günden sonra biz onları vaftiz ederiz, onları mutlaka yaparız yok öyle istemerim, yapmerim. Birinci hayat başlar, kilisede vaftiz olmakları (Şasa, K, 58).

Uşaklar 40 güne kadar, 40 günü geçmesin, 40 günün içinde, kızlar biraz daha önce 3 hafta var nasıl vaftiz olsunlar, çocuklar (erkekler) 40 günlük, 40 günü geçmesin (Olga, K, 59).

Çocuklarını herkes vaftiz edier, kimi yapıer 40 gün sonra kimi yapıer ilk hafta. Vaftiz edier nunalar (vaftiz babası), benim var kendi sadıçlarım (düğünümdeki sadıcım) onlar vaftiz ederler uşakları. Var öyleleri hani anaların bobaların kendi sadıçların uşakları oler kendi uşağına sadıç öyle. Nice sadıçlar olerler açan vaftiz ederler uşakları, onlara oler ikinci hem ana hem buba (Marina, K, 20).

Görüldüğü üzere vaftiz töreni Gagauzlar da her ailenin yapması gereken dini bir görev olarak düşünülmekte ve genellikle her Ortodoks Hristiyan Gagauz tarafından da yapılmaktadır. Çocuğun vaftizlikle hem Hristiyan hem de fiziken sağlıklı ve güçlü olacağına inanılmaktadır. Çocukları da genelde ailenin düğünündeki sadıcı vaftiz etmekte ve onlar vaftiz anne baba olmaktadır:

Şimdi bak ben evlendim. Benim nikahımda bana oler sadıç, ondan sonra benim sadıcım, çocuk doğduktan sonra onlar oluyo çocuğun vaftiz annesi babası (Şasa, K, 58).

Böylece vaftiz edilen ve vaftiz eden iki aile arasındaki bağlar da güçlenmiş olmaktadır. Bu bağlamda vaftiz töreni, toplumsallaşma açısından da önem taşımaktadır. Vaftiz töreninin nasıl gerçekleştirildiği şöyle anlatılmaktadır:

Şimdi geldiler kiliseye, kilise de annesi açeer çocuğunu, çıkarer her şeyini. Çıpçıplak verer vaftiz annesine. Vaftiz annesi tuter çocuğu, papaz dua okuer, ondan sonra açer vaftiz annesi bezini. Papaz alar çocuğu su

içine bırakeer, 3 kere bastırır suya çıkarar. Ondan sonra çıkarar sudan getirir gene bana o bez üstünde gene vaftiz anneye vererler çocuğu. Vaftiz anne üstünü sarier bezlen böyle battaniye içine sarer eve giderler. Evde çocuk uyuyar, oturerler yenilir, içilir. Ondan sonra uyandığı zaman çocuk, vaftiz anne onu yıker. Vaftiz anne çocuğu yıker, hazırlar evde yeni battaniye, yeni elbise, her şey yeni çocuğu onlarla giydirer, sarer. En son ikonaya⁶⁷ karşı tuter, tamamlandı mı artık o hristiyan oleer (Olga, K, 59).

Benim de küçük var bir kardaşım da onu da vaftiz ettiydik de. Gideriz kiliseye, bizim papaz okuer uşağı, suya koyuyarlar onu çıkarırlar. Açıan vaftiz edisin uşağı onda oluer taha sağlık, o oler isla, uşak vaftizlikten sonracım o isla (iyi). Bizim köyde hepsi insanlar vaftizli hepsiciği. Var insanlar da küçükten vaftiz olmamışlar da büyüdüğülen vaftiz ediyelerler, hani Allah'a yakın olsun o insanlar da (Yuliya, K, 13).

Görüldüğü üzere çocuğun dünya hayatı dini bir ritüelle kilisede uygulanan vaftiz töreniyle hristiyanlığa girerek başlamaktadır. Vaftizlik ile bireyin dini kimliği kilisede papazlarca onaylanmış olmaktadır. Bu nedenle de Gagauzlar vaftiz törenini uygulamaya önem vermektedirler.

Düğün Ritüeli (Kilisede Nikah Kılılması/Steonoz): Gagauzlarda neredeyse her evlenecek çift tarafından uygulanan bir dini ritüel de kilise nikahının kılılması (steonoz) dır. Hristiyanlıkta evlilik akdinin geçerli olması için kilisede din adamının huzurunda belli seremonilere uyularak nikahın gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Bahçekapılı, 2008: 36). Görüşmeciler de kendilerinin ve çevrelerindeki herkesin kilise nikahını (steonozu) yaptığını ve yapması gerektiğini belirtmişlerdir:

Bizde önce devlete, sonra kiliseye. Allah'ın şeyinden izin alırsın yoksa günah böyle. Bir karı koca evlilikten sonra ilk kiliseden geçecekler. Steonoz (kilise nikahı kılacaklar) olacaklar, steonoz Allah'ın adına kayıtlancaklar karı koca. Bizde önce resmi nikah, bizde herkes de bunu beyne yazmış, hani ben karı-koca bir hayat yaşarsam mutlaka ben kiliseden geçmeliyim günahdır (Şasa, K, 58).

Biz kilisede steonoz oluyoruz evlenince. Kız-çocuk (erkek) kiliseye muhakkak steonoz oluyo. Onlar steonozluğu muhakkak olması gerekiyo. Kilisede onların yanında da daha bir çift oluyo yani onlardan daha büyük. Onlar steonoz ediyolar. Onlar oluyolar onlara sanki ikinci ana boba.

⁶⁷ Doğu kiliselerince kutsal sayılan kişi ve olayların temsili resimleri. Ayin düzeninin bütünleyici parçalarından biridir (Çevrimiçi) <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0kona>, 22.08.2019.

Onlar için cevap ediyolar Allah'ın huzurunda yani onların dini için kiliselere gitmek için böyle sorumlu gibi oluyolar (Maria, K, 41).

Biz çocuklarımıza, torunlarımıza onlara da yaparız. Mutlaka mutlaka orda bu adet geçer, bizim dinimizde bu adet mutlaka evlenince steonozluk lazım olsun. Niçin ki Allah verirse olsun kâğıtçık da yazılı hani sen koca sen karı ama olsun. Allah'ın da izninlen kabul etme ben koca o karı (Mihail, E, 56).

Görüldüğü üzere görüşmeciler evlenecek herkesin Allah'ın izni ile karı koca olmak için kilise nikahını muhakkak yapması gerektiğini vurgulamışlardır. Gagauzlar, doğumda olduğu gibi yeni bir aile hayatına da yine kilisede dini bir ritüel "steonoz" ile girmektedir.

Ölüm Ritüelleri (Cenaze Törenleri): Gagauzların günümüzde uygulamaya çalıştıkları dini törenlerden biri de ölümle ilgilidir. Onların ölümle ilgili pek çok ritüeli bulunmaktadır. Ancak en büyükleri "cenaze törenleri"dir. Neredeyse her ölen Ortodoks Hristiyan Gagauz için cenaze töreni düzenlenmektedir. Bu tören, dini inanç ve halk adetleri kaynaklı belli ritüeller çerçevesinde yerine getirilmektedir. Görüşmecilerden biri cenaze merasimini nasıl gerçekleştirdiklerini şöyle anlatmaktadır:

Biri ölerse 3 gün evde tuterler ölüyü. Ama şimdi bazen tuter bazen tutmeerler o kadar. Mesele yazın koker o. Ama yine bir gece durur evinde, mutlaka bir gece evinde lazım dursun. Sonracım götürüp yeni kıyafetlerle her şeyi ayakkabısı da takımları da gömlek hepsi yeni. Çiçeklerle etrafını doldurerler, mumları yanına koyarlar, getirerler kiliseye onu, ölüyü kiliseye getirerler. Kilisede orda dua oluer, dua olduktan sonra mezara bırakırlar. Mezarda da gene toplanırlar hepsi, akraba ölüyü yere koyuyarlar. Hep akrabalar prost (kötü) oluerler. Siyah beyaz bir şey var ya onu herkes öpüer stavrozunu (hac, çarmıh) yapırlar. Onunla nasıl vedalaşırlar, ondan sonra bir bez var, bezlen örtürler ölünün üstünü, suratını komple, ondan sonra kapağını koyarlar sonra mezarın içine bırakırlar (Olga, K, 59).

Günümüzde de bu ritüelin aynen uygulanmakta olduğu söylenmiştir. Ölen kişi, kiliseden dini pratiklerle başka bir hayata uğurlanmaktadır. Cenaze merasimleri, ölen kişinin defnedilmesiyle bitmemektedir. Cenazesi olan ailenin yapması gereken başka pratikler de vardır.

Bizim ölülerimizde, cenazelerimizde çok fazla adetlerimiz var, aşırı derecede böle, abartılı böle sofralar, hediyeler vermek mi yemekler, dualar. Biz de üç gün tuterler cenazeyi evde, üç gün sofralar kurular, yemekler yediriliyor, veriliyor herkese. Sonracım toprağa verildiği gün yemekler veriliyor gene. Düğün gibi bir salon tutular, orda yemek verilir. Yemekden önce cenaze evden çıkmadan 1 saat önce yemekler verilecek. Çeyizleme var, hediyeler verersin, herkese gelene elbiseler, kumaşlar, gömlekler ne aklına gelse, hani bunları vermesek aa yazık adam öldü gitti, hiç ilgilenmediler böle ilgisiz attılar onu derler. Bir fakir de olsa olmasa da gene de borç aler, o da yapsın herkesi geçirsın nasıl lazımsa (Şasa, K, 58).

Cenazesi olan aile tuter bir salon mu bir kafe mi ne yemek vererler, kaç kişi olsa 500 de olsa 1000 de olsa o gün, ölünün gömüldüğü gün. Mezardan sonra hemen yemek vererler, bizde o gün evde yemek yapamersen salon tutersin. Biz de sonra 9 günü ya da 9 günden sonra gelirler. Davet edersin gelsinler diye yine yemeğe ya evde ya salon tutersin. Sonra 20'sine gelmeyenlere ev ev verersin yemek. 9'unu kısıdan mahalleden akrabalarından yapersin taha yakınlar bir yemek yapersin gelirler. 20'sinde gene öyle kimin taha fazla parası, onlar da salon tuterler, kiminde az parası evde bir yemek yaparlar, toplanerler anierler onu yemek verirler. Ondan sonra 40'ını 40 gün geçtiği zaman büyük yapıerler hepsi akrabalarını çağırerler, 100 kişi mi 150 kişi mi gene salon tuterler. Yoksa evde uzun masa koyuyerler dışarıda mı çadır mı yapıerler yemek gene vererler. Ondan sonra 3 ayını anierler, hani bir yemek yepierler getirerler onu bir iki eve kişiye ya bir fakire verirler anierler. 3 ayını, 6 ayını, 9 ayını böyle anierler, yılını çok büyük yapıerler. Nasıl 40'ını, yılını, ayını, bir de her zaman bir ekmek böyle örülü toparlak, biraz koliva (ekmek) onu yapıerler, bir tabak mı bir havlu mu bir çorap mı o ekmekler verierler herkese. Yakını ölen kişi yepier bunu çok masraflı bizde (Olga, K, 59).

Bunların bazıları halk adeti olduğu düşüncesiyle gereksiz görölse de dini inanca göre de bunların yapılmasıyla ölülerinin rahat edeceği düşünöldüğünden pek çok pratik hala uygulanmaya çalışılmaktadır.

Göröldüğü üzere görüşmecilerin dini inançları çerçevesinde gerçekleştirdikleri dini pratikleri gündelik yaşamlarını önemli ölçüde belirlemektedir. Bu törenlerin çoğu Sovyet döneminde yapılamazken günümüzde yeniden canlandırılmıştır. Pazar ayinleri, İsa'nın doğuşunun kutlandığı Kolada yortusu, İsa'nın dirilişinin kutlandığı Paskalya yortusu, İsa'nın dirilişinin ölümlere müjdelendiği Küçük Paskalya yortusu, vaftiz, steonoz, cenaze törenleri Gagauzların en çok önem verdiği tören ve

ritüelleridir. Ve bu törenlerin en azından bir kısmı veyahut tamamı kilisede geçirilmektedir. Söz konusu törenler her zaman kiliselerde ve bilinen zamanlarda tekrarlanmaktadır. Törenler, hem belli bir kolektif olayın gerçekleşme anını simgeleme ve onu anma hem de bireysel yaşamın örneğin doğum, ergenliğe geçiş, evlilik ve ölüm gibi bunalımlı dönemlerinin geçirilme ve atlatılmasına yönelik kolektif bir şekilde gerçekleştirilmesi anlamında insanlara bir biçim sunmaktadır (Connerton, 2014: 78). Bu biçim ve törenler genellikle kilisede ve kilisenin belirlediği şekilde gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla kilisenin bu ibadetler, ritüeller ve törenler aracılığıyla kimlik aktarıcılığı söz konusudur. Bireyler de bu ibadet, ritüeller ve törenlere katılarak; duygu, düşünce ve pratikleriyle kimliklerini yeniden üretmektedirler. Her ne kadar bu pratikler sırasında etnik dil olan Gagauzca'yı sınırlı oranda kullansalar da dini pratikleriyle kimliklerini üretmektedirler. Bu anlamda kilise; ibadetler, ritüeller ve törenler aracılığıyla Gagauzları bir araya getirmesi ve onlar arasında bir ortak algı ve dünya görüşü çerçevesinde grup aidiyeti ve belleği oluşturması ve törenlerin sürekli yinelenmesiyle bu belleğin sürdürülerek Gagauz kimliğinin korunması ve yeniden üretilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir.

4.2.6. Grup Belleğinin Aktarıcısı Olarak: Milli-Kültürel Törenler (Yortular) ve Etkinlikler

Grup belleğinin/ortak hafızanın aktarıcısı olarak ritüeller ve törenler; dini, halk törenleri ve çağdaş siyasal törenler şeklinde olabilir (Connerton, 2014: 90). Yukarıda dini törenlere değindik. Burada da halk/kültürel kökenli törenler ve çağdaş siyasal/milli törenlere değineceğiz. Halk/kültürel törenlerin kökenleri bilindiği üzere uzun bir geçmişe geleneksel döneme dayanırken çağdaş siyasal/milli törenler ise her ne kadar geçmişin uzantısı gibi gösterilse de yeni icat edilmişlerdir (Connerton, 2014: 90). Bunlar bazen eskilere yamanarak oluşturulmuş bazense din ritüelleri, folklor gibi törenlerden ödünç alınarak düzenlenmiştir (Hobsbawm, 2006: 7, 8). “Mevcut alışılmış geleneksel pratikler -halk şarkıları, fiziki güce dayalı yarışmalar vb.- yeni ulusal amaçlar doğrultusunda değiştirilmiş, ritüelleştirilmiş ve kurumsallaştırılmıştır” (Hobsbawm, 2006. 8). Bunlar artık yeni anma günlerini temsil eden ulusal bayramlar olmuştur. Günümüzde tüm dünyada her yıl en az bir ulusal kutlamanın yapıldığı törenler vardır (Connerton, 2014: 78, 79). Bu ulusal/milli -kültürel kökenli törenler, etnik grubun kendi içinde bir aidiyet “biz” duygusu, kendini diğer gruplardan farklılaştırması ve diğerleriyle kendi arasına sınır koyması

bağlamında işlevi olan ritüeller dizisidir. Onlar, öncelikle bir ortak aidiyet bilinci üzerine kuruludur. “Sosyal aidiyet bilinci, ortak bir dilin konuşulması ya da ortak bir simgeler sisteminin kullanımı ile ulaşılan ortak bilgi ve belleğe katılıma dayanır. Burada önemli olan kelimeler, cümleler ve metinler değil, gelenekler, danslar, örnekler, işlemler, giysiler ve dövmeler, yeme ve içme, anıtlar, resimler, coğrafyalar, yol ve sınır işaretleridir. Ortaklığı belli eden her şey gösterge olabilir” (Asmann, 2015: 148,149). Kültürel ve milli törenler de bir göstergedir. Bu törenler, “ritüeller temelde insani performanstır ve sembolik etkileşimi de içeren insanlığın temel sosyal eylemidir” (Akt. Alver, 2018: 63). *“Ritüel, sıradan basit bir eylem değildir, o toplumsal hayatı kuran bir bilince dayanır. Eylem, insanları bir araya getirir. Ritüelin anlamı toplulukla birlikte ortaya çıkar. Anlam bütün bir topluluğu, toplumu, o eyleme katılan herkesi sarar. Bu yönüyle ritüel, sağlam bir bağ kurar. İnsanları belli eylemler, niyetler ve amaçlar etrafında bir araya getirir”* (Alver, 2018: 63). Aynı zamanda “ritüeller, düzenli tekrarları ile kimliği koruyan bilginin iletilmesi, devredilmesi işlevini yerine getirir ve kültürel kimliğin yeniden üretimini üstlenir” (Asmann, 2015: 65). Ritüelin tekrarlanması, anlamın korunmasını ve canlandırılmasını sağlar. Ritüelde anlam ancak dolaşım (uygulanırsa) içinde canlı kalabilir (Asmann, 2015: 100). “Kültürel anlamın kendiliğinden dolaşımı ve yeniden üretimi mümkün değildir, onun dolaştırılması ve sahnelenmesi gerekir... Ritüeller bir grubun kimliğini sürdürmesi için vardır. Katılımcıların kendilerine ilişkin bilgiler edinmelerini sağlar” (Asmann, 2015: 152). Ritüeller, grubun kimliğini koruduğu, bilginin sürekliliğini garanti ettiği sürece tekrarlanarak kültürün yeni kuşaklara aktarılmasını sağlar (Asmann, 2015: 99). Bu bağlamda burada da Gagauzların milli ve kültürel törenleri irdelenmiştir. Öncelikle görüşmecilere sizin için dini törenler (yortular) haricinde en önemli törenler (yortular) nelerdir? Hangilerini muhakkak kutlarsınız? diye sorduğumuzda şu cevaplar alınmıştır:

Hıdırellez, Kasım yortusu (bayram, tören), 8 Mart Kadınlar günü, 1 Mayıs, 9 Mayıs (1945 Rus-Alman savaşı) biz bunlara çok önem veriyoruz, hep kutlarız (Avdarma Odak Grup ortak ifade).

Halk yortuları var; Hıdırellez, Kasım Yortuları, Şarap Yortusu, Dil Yortusu, Yeni Yılı kutlarız (Çadır Lunga Odak Grup ortak ifade).

Yortularımız, 6. May da Hıdırellez olur. Sonra nesne April’in 27’sinde Gagauz dilinin peydalanması (oluşması/ortaya çıkması) o zaman nesne yortu olur. Niçin April’in 27’sinde doğdu Mihail Çakır, o nesne kığat

(kitap) yazdı Gagauzca Bible (incil), kiğat ondan koyuldu o bizim nesnemize (Petri, E, 18).

Hıdırellez, Kasım Yortuları, Yeni Yıl, Doğma Günümüzü bunları kutlarız (Georgy, E, 23).

Hıdırellez, Kasım büyük bazı yortular var bizde. Yeni yıl günü, Doğma Günü, Pipuruda var, Baba Marta bunları kutlarız (Vita, E, 21).

Hıdırellez, kasım, doğma günü, yeni yıl yortusu mutlak yaperiz (Natalia, K, 20).

Görüldüğü üzere genel olarak hıdırellez, kasım yortuları, yeni yıl, şarap, anadil yortusu, Mihail Çakır'ın doğum günü gibi kültürel ve milli törenleri kutladıklarını söylemişlerdir. Bunlardan hıdırellez ve kasım yortuları kültürel kökenli törenlerdir. Ancak günümüzde hıdırellez, halk topluşu kararıyla milli tören olarak kabul edilmiştir. Her yıl ne zaman, nerede ve nasıl kutlanacağı da halk topluşu tarafından belirlenmektedir. Kasım yortusu ise günümüzde büyük bir organizasyonla kutlanmamaktadır. Şarap yortusu, Anadil yortusu, Mihail Çakır'ı anma yortuları her yıl yine halk topluşunun belirlediği zaman, yer ve içerikler ile halka açık büyük organizasyonlarla kutlanmaktadır. Görülen o ki Gagauzya'da kültürel kökenli törenlerin bir kısmı da milli törenlere dönüştürülmüştür. Sonradan icad edilen anadil yortusu, Mihail Çakır'ı anma yortuları vb. ise milli tören olarak kutlanmaktadır. Ancak biz burada kültürel kökenlileri kültürel törenler başlığı altında analiz ettik.

Kültürel Törenler

Gagauzların en büyük kültürel törenleri Hederlez ve Kasım yortuları olarak kabul edilmektedir. Bu yortular, çiftçilik ve hayvancılık yaşam tarzına bağlı olarak oluşturulmuş ve tanımlanmıştır (Çimpoeş, 2016: 278). Gagauzlar bu yortularla yılı ikiye ayırmışlardır: Hederlezden Kasım'a Kasımdan Hederlez'e kadar (şimdiki zamanlarda Gagauzlar yılı dörde bölerler: ilkyaz, yaz, güz ve kış) (Zanet, 2010: 496).

Görüşmecilerin biri bu yortuların anlamlarını kısaca şöyle açıklamıştır:

Yortularımız var te evvel vakıttan çekettirir (başlatır) yazı hem kışı. Kasım Dimitrilerin günü, Kasım çekettirirmiş kışı, (Kasım ayın 8'nde), Hıdırellez de kışı bitirirmiş, başlatarmış yazı Hıdırellez de (May'ın 6'sında). O gün Georgy'lerin günü, o zaman koyunları bırakerlermiş kıra Kasımda getirirmişler eve (Dora, K, 60).

Kasım Yortusu (8 Kasım): Bugüne Ay Dimitri günü de denilmektedir (Zanet, 2010: 496). Eskiden bugün ile kışın başladığı düşünülerek tarladan ürünler toplanır ve hayvanların yaz otlatması biterdi. Çobanlara verilen koyunlar, çobanlardan geri alınır. Ve bugünde muhakkak bir kurban kesilirdi (Soroçonu, 2006: 51). Günümüzde ise bugün bu anlamlar çerçevesinde kutlanmamaktadır. Sadece bazı ailelerin kurban kesip yakınlarına ikram ettiği bir gün olarak geçirilmektedir.

Kasım günü açan hep de o büyük gün biz o günler vereriz kurban, sağlık için olsun. Masa kureriz, hep bir güzel hepsiciğimiz yeriz. Bu da yortu ama o diil din yortusu. O kilisede okunmeer o yortu o nice bir kultura bizim. Traditsiyalarımız (geleneğimiz), kulturamız (Yuliya, K, 13).

Ve bu yortunun dini değil kültürel bir yortu olduğu belirtilmiştir. Gagauzlarda bazı özel günlerde kurban kesme geleneği bulunmaktadır. Kasım yortusunda da kurban kesilip çevredekilere ikram edilmekte ve sofralar kurulup aile yakınları ve akrabalarla yenilmektedir. Bu yortu günümüzde Gagauzların bir araya gelmesini sağlamaktadır.

Hederlez (Hıdırellez) Yortusu (6 Mayıs): Bugüne Ay Yorgi, Ay Görgi günü de denilmektedir (Zanet, 2010: 509). Hıdırellez günü, tabiatın yeniden canlanması anlamında kutlanmaktadır (Argunşah & Güngör, 1998: 98). Bugünü Hristiyanlar da baharın ve doğanın uyanmasının ilk günü kabul etmektedir (Güngör, 1956: 60). Yaz başlangıcı olarak düşünülür. Bundan dolayı eskiden bu ayda tarlaların ekilmesi ve koyunların çobanlara verilme olayı gerçekleştirilmekteydi (Zanet, 2010:509). Bu yortuda Sveti Örgiyä adına da kurban kesilirdi (Sveti Örgi, koyunların koruyucusu sayılmaktaymış) (Soroçonu, 2006: 44). Gagauzlar bu yortuyu Sovyetler Birliği döneminde kutlamamış ancak özerklik sonrasında yeniden canlandırmış ve devlet adamlarının katılımlarıyla kutlamaya başlamışlardır (Argunşah, 2007: 77). Yakın zamanda da halk topluşunun kararıyla milli yortu olarak kabul edilmiştir. Günümüzde oyunlar, türküler, şiirler, at yarışları vb. etkinliklerle kapsamlı bir şekilde kutlanmaktadır (Çimpoeş, 2016: 277, 281). Görüşmecilerden biri bu yortunun nasıl geçirildiğini kısaca şöyle açıklamıştır:

Hıdırellez çok güzel oler, çok büyük bi yortu. Çadır da oleer, herkes toplaner, yimekler içmekler, konsertler, oynunnar, at yarışları oler çok güzel her sene gideriz (Olga, K, 59).

06.05.2018 tarihinde Gagauzya'da sahada bulunduğumuzdan Hıdırellez yortusu'na katılma ve bu yortunun nasıl geçirildiğini gözlemleme imkanımız oldu. Yortu,

öncelikle Moldova ve Gagauzya Başkanlarının konuşmalarıyla başladı. Ardından yöresel yemekler/sofralar, el işleri, kıyafet sergilerinin sunumu, halk oyunları, şarkılar-türküler, at yarışları gibi etkinliklerle kutlandı. Farklı Türki Cumhuriyetlerden bazı politikacılar da programa iştirak etmişti. Farklı ülkelerde yaşayan Gagauzlar da program için gelmişti.

Hıdırellez, Ortodoks Hristiyanlarca Aya Yorgi, "Aziz George" günü olarak kutlandığı (Güngör, 1956: 60) için de önemli bir yortudur. İsmi Georgy olan bir görüşmeci de bunu teyit etmiştir:

Hıdırellez, çok önemli benim için çünkü Georgy'lerin günü, Georgy... benim günüm onuştan o günü muhakkak kutlarız (Georgy, E, 23).

Hıdırellez yortusunda ismi Georgy olanlar kurbanlar kesip, geniş sofralar kurup insanlara ikram etmektedir. Dolayısıyla Hıdırellez, Gagauzlar için hem bir Türk geleneği hem de Ortodoksluklarıyla ilgili olarak anlamlı bir anma günü olarak günümüzde çoğu Gagauzun katıldığı bir tören olarak kutlanmaktadır. Bu yortu, Gagauzları bir araya toplamaktadır. Geleneksel Gagauz yemekleri, Gagauz halk oyunları, türküler vb. ile de Gagauz dil, kültür, tarih vb. (kimliğin) sergilendiği bir ortam oluşmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla Hıdırellez töreni, Gagauz kimliğini genç kuşaklara tanıtmaya ve aktarmaya anlamında önemli bir rol üstlenmektedir.

Fotoğraf 10: Hıdırellez Töreni'nde Yöresel Halk Oyunları⁶⁸

⁶⁸ Hıdırellez töreni, yöresel halk oyunları ile başlamaktadır. 06.05. 2018'de tarafımızca çekilmiştir.

Fotoğraf 11: Hıdırellez Töreni'nde At Yarışları ⁶⁹

Fotoğraf 12: Hıdırellez Töreni'nde Yöresel Sofralar ⁷⁰

Milli Törenler

Mihail Çakır'ı Anma Günü (26 Nisan): Gagauzların milli kimliklerinin oluşumunda büyük rolü olan Gagauz Paşpapazı Mihail Çakır, -doğum gününde- bugün de büyük

⁶⁹ Hıdırellez töreninde at yarışları yapılmaktadır.06.05. 2018'de tarafımızca çekilmiştir.

⁷⁰ Hıdırellez töreninde ismi Georgy olanların kestikleri kurbanlar ikram edilmektedir. 06.05. 2018'de tarafımızca çekilmiştir.

bir yortuyla anılmaktadır.⁷¹ Todur Zanet, Mihail Çakır'ın Gagauz kimliğindeki rolünü şu cümlelerle özetlemiştir: “Aydınadıcı Ay-Boba Mihail Çakır, Gagauzların dilindä hem kulturasında, istoriyasında hem bilimindä, dinindä, her bir Gagauzun üreendä hem canında ayırı bir er kaplêêr. Bir şüpesiz var nicä demää: herliim büünkü Gagauzlar varsa, hem onnarın Gagauzluu yaşarsa, bu Gagauzların apostolunun, Ay-Boba Mihail Çakır'n Allah'tan yollanan vergisinnän hem zaametinnän korundu.”⁷² Mihail Çakır, SSCB döneminde neredeyse unutulmuştur! SSCB dağıldıktan sonra 1990'lı yıllara gelindiğinde bilim adamları onun yaşamını ve eserlerini araştırmaya başlamıştır. Bugün onun kitapları okullarda, duaları ise kiliselerde yeniden okunmaya ve okutulmaya başlanmıştır (Karanfil, 2013b:195). Bu anma günü de *“ilk olarak 26-28 Nisan 1991'de Mihail Çakır'ın 130. doğum yıl dönümü münasebetiyle gündeme gelmiş, o büyük törenlerle anılmış, Çadır'da adına bir büst dikilmiştir. Bunun yanı sıra o gün Gagauzların tarihi ve çağdaş problemlerini gündeme getirebilmek amacıyla Türkiye ve Sovyetler Birliği'nin çeşitli cumhuriyetlerinden bilim adamlarının katıldığı uluslararası bir sempozyum düzenlenmiştir”* (Argunşah, 2007: 77). Mihail Çakır'ı anma günü ve söz konusu sempozyum o günden bugüne devam ettirilmektedir. Bu yortuya politikacılar, bilim adamları, din adamları, öğretmenler, öğrenciler, halktan kişiler vb. katılmaktadır 26.04.2018'de sahada bulunduğumuz sırada da Mihail Çakır'ı anma günü düzenlenmiştir. Bugüne iştirak edilmiştir ve yine sempozyum düzenlenmiştir. Sempozyumda Moldova, Komrat, Rusya'dan bazı bilim adamları ve öğretmenler Gagauz tarihi, dili, dini, kültürü ile ilgili sunumlar yapmışlardır. Mihail Çakır, milli bir lider olduğu gibi dini önder de olduğundan din adamları da ona sahip çıkmakta, bu yortuya kalabalık bir şekilde katılmakta onlar da sunumlar yapmaktadır. Kilise okulu ve normal okullardan öğrenciler, Gagauzca dualar, şiirler, şarkılar, türküler, tiyatrolar vb. ile Mihail Çakır'ı tanıtmakta ve anmaktadır. Ancak bu Gagauzca dua, şiir, şarkı, türkü gibi ve programdaki birkaç kısa konuşma haricindeki neredeyse tüm sunumlar “Zamanınız Hayır Olsun”, “Yaşasın Anadilimiz”, “Yaşasın Gagauzlar” gibi kalıp sözlerle başlayıp Rusça gerçekleştirilmiştir. Oturumlardan birinde 2 kişi sunumunu Gagauzca yapmıştır. Bunun üzerine salondaki bazı kişiler dinlememeye ve gürültü yapmaya başlamıştır. Salon başkanı da uyarınca sunumların Gagauzca değil, Rusça yapılması gerektiğini

⁷¹ (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/bizi-birlestiran-mihail-cakiri-analim-bu-gun/>, 03.07.2019.

⁷² (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/mihail-cakirin-duuma-gunundan-157-yil-tamamnandi/>, 5.04.2019.

kendilerinin Gagauzca anlamadığını söylemişlerdir. Salon başkanı ve birkaç kişinin burası Gagauzya, 3 resmi dilden birisi de Gagauzca ve bu itirazların yanlış olduğunu söylemesine rağmen çoğunluk sessiz kalıp itirazlar güçlenince sunumların Rusça olarak devam etmesine karar verilmiştir. Dolayısıyla bu tören Gagauzlara milli liderlerini tanıtmaya, onun Gagauz halkı için faaliyetlerini gösterme, tavsiyelerini bildirme ve Gagauzca dualar, şiirler, şarkılar, türkülerle vb. etnik, milli dil, kültür, din gibi unsurların aktarımının sağlanmaya çalışıldığı bir ortam olsa da şuanda Gagauzca'nın rahat bir şekilde üretilmediği bir etkinlik de olamamaktadır.

Fotoğraf 13: Mihail Çakır'ı Anma Günü'nde Onun Büstü Önünde Papazlar Saygı Duruşunda⁷³

⁷³ Mihail Çakır'ı Anma Günü programı başlangıcında Mihail Çakır'ın büstünün önünde papazlar ona dua ederken 26.04.2018'de tarafımızca çekilmiştir.

Fotoğraf 14: Mihail Çakır'ı Anma Günü'nde Öğrencilerin Şiir Sunumu⁷⁴

Ana Dilimiz Yortusu (27 Nisan): Bu tören ile Gagauzlar, anadillerinde yazı diline geçişlerini kutlamaktadır. Tören, Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin kuruluşu sonrasında icad edilmiştir. Bu günde Gagauz yazı dilinin oluşması ve gelişmesi için emeği geçen Mihail Çakır, Dionis Tanasoglu, Nikolay Baboglu, Stepan Kuroglu vb. kişiler anılmaktadır. Programa yazarlar, gazeteciler, politikacılar, halktan kişiler vb. iştirak etmektedir. Yortuda genellikle öğrencilerin Gagauz dilinde hazırlamış oldukları yazılar, şiirler, türküler okunmakta halk oyunları ve tiyatrolar gösterime sunulmaktadır.⁷⁵ Bu yortuya öğrencilerin hazırlanışını bir görüşmeci şöyle anlatmaktadır:

Okuldaki çocuklara önceden veriyorlar ödev. Bir yarışma gibi dil hakkında bir şey yazın peet (şiir), kompozisyon yazın. En güzel kompozisyonlar, merkeze gönderiliyor ve kazanan bir hediye alıyor. Çok iyi bir hediye (Petri, E, 18).

Görüldüğü gibi öğrenciler, gençler Gagauzca yazı dilini öğrenmeye ve kullanmaya teşvik edilmektedir. Bu yortuyla Gagauz dilinin önemi vurgulanmakta, anadilin canlandırılması ve genç nesiller tarafından kullanılması teşvik edilmektedir.⁷⁶

⁷⁴ Mihail Çakır'ı Anma Günü programında öğrenciler Mihail Çakır ile ilgili şiirler okurken 26.04.2018'de tarafımızca çekilmiştir.

⁷⁵ (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/avdarmada-cannari-hem-urekleri-birlestiran-gagauz-dili-hem-yazisi-yortusu/>, 04.07.2019.

⁷⁶ (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/gagauziyada-ana-dilimiz-yortusu-bakildi/>, 04.07.2019.

Şarap Yortusu (Kasım): Gagauzya’da bağcılık (üzüm) önemli bir geçim kaynağıdır. Ve üzüm toplama işleri tamamlandıktan sonra herkes üzümlerini şarap yapmaktadır. Bu şaraplar genelde Kasım ayında her yıl Komrat’ta büyük bir organizasyonla, yortuyla Gagauz yöresel yemekleri, şarkı-türküleri, halk dansları vb. eşliğinde tanıtılmakta ve en iyi şaraplar seçilmektedir. Bu organizasyona “şarap yortusu” denilmektedir. Şarap yortusu, milli bir tören olarak 2007’de icad edilmiştir.⁷⁷ Halkın çoğu bu yortuya katılmaktadır. ⁷⁸ Görüşmeciler bu yortunun nasıl geçirildiğini şöyle anlatmaktadır:

Şarap yortusu, Kasım ayının 8’inde. Bugün Dimitri isminin de yortusu hem Kasım bayramı da hatta aynı anda aynı kapsamda kutlanıyor. Kasım niye önemli bildiğiniz gibi tarıma dayalı bir ülke olduğumuzdan dolayı üzüm toplanıyor ondan sonra şarap yapılıyor. Şarap günü bütün bağcılık yapan şirketler ya da insanlar kendi şarabını getiriyor mesela. Köylerden geliyola, kendi şaraplarını gösteriyorlar. Komrat’ta festival gibi oluyor. Türküler çalıyor, oyunlar oynanıyor bu şekilde kutlanıyor bizim bu yortu, hepimiz de gidiyoruz (Aleksander, E, 17).

Şarap yortusunu, çok herkes sevier, gidier herkes, Gagauzlar şarapa bayılıyor. Bizde burada içiliyor şarap, o çok güzel çotuk suyu (üzüm suyu), şarap çok güzel. Ben şarap çok seviyorum (Slava, E, 15).

Değişik köylerden insanlar geliyor kendi şaraplarıyla. Konser oluyor. Sonra herkes şarap içiyor (Valeşka, K, 14).

Şarap, Gagauzların milli bir içeceği gibidir denilebilir. Bu onların geçim kaynakları, dinleri⁷⁹ ve kültürleri⁸⁰’nde şarabın yeriyle ilgilidir. Milli bir tören olarak kutlanan şarap yortusu Gagauzların bir araya gelmelerini sağlamaktadır.

⁷⁷ Şarap yortusu, kültürel bir yortu gibi gözükse de yapılacağı yer, zaman ve içeriğine dair bazı şeyler Halk Topluğu tarafından belirlenmektedir. Bu nedenle milli bir yortu olarak tanımlanabilir, zaten eskiden beri varolan bir yortu olmayıp sonradan icat edilmiştir.

⁷⁸ (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/gagauz-sarabin-yortusu-usaklarlan-bila/>, 01.07.2019.

⁷⁹ Hristiyanlıkta şarap kutsal kabul edilmektedir (Eroğlu, 1999: 440,441). Bu nedenle Gagauzların yaşamlarında önemli bir yeri vardır. Görüşmecilerden biri bunu şöyle anlatmaktadır:

"Sadece şarap içmeli insan. Çünkü o İsa'nın kanı sayılıyor. Bu yüzden kilisemizde de yani komka veriyola. Komka bizde var ki- tatlı şarapla ekmek parçaları oluyo- rahiplere günahlarını anlatıyorsun. Sonra oraya şarap ve ekmek koyuyorlar. Şarap İsa'nın kanı sayılıyor, ekmek de vücudu ki insan temizlensin diye böyle sayılıyor. Sen rahibe günahlarını anlatıyorsun, sonra bu şaraplı ekmek komka sana veriliyor, onu yiyorsun. O böyle temizlenmiş oluyo (Zina, K, 18).

Zafer Günü Anma Programı (9 Mayıs): Gagauzların milli yortusu olmayan ancak Sovyetler Birliği'nin Almanya'yı yenmesinin yıl dönümü olarak Sovyetler Birliği döneminde icat edilmiş ve o dönemden itibaren uygulanan bir törendir. Gagauzya'da günümüzde şehitleri anma günü olarak geçirilmektedir:

May'ın 9'unda cenk (savaş) anması bizim var, biz savaşıyoruz, nice orda bizim dedelerimiz taha bizim için cenk etmişler, biz de savaşıyoruz sevinmeğe buna. Bizim dedelerimiz taramışlar da biz savaşıyoruz onları anmağa, bizde de böyle insanlar vardı (Yuliya, K, 13).

9 May (Mayıs), hepsi gidiler dağa da orda hepsi boks, spor yapılar, hep döğışiler, ben de döğışcem orda böyle cenk anması olur. Biz de yaşıy bir dede da köyde de gidiyiz o adama da o cenk etmiş de o şimdi taha yaşaer de te o cenk anmasında gidiyiz. Biz ona da getirerdik ona çiçek, başışlar, hani o cenk etmiş de bizi korumuş (Vova, E, 12).

09.05.2018'de Gagauzya'da bulunduğumuz sırada bu törene de katılmıştır. İlk önce sabah şehitler için Başkan'ın eşliğinde bazı politikacılar, halktan kişilerle birlikte Zafer Bayram'ının kutlandığı yere kadar yürümüştür. Komrat Primarı (Belediye Başkanı), II. Dünya savaşı şehitlerini anma konuşması yapmış, saygı duruşunda bulunulmuş, şehitler adına dikilen anıtlara çelenkler ve halkın getirdiği çiçekler konulmuştur. Sovyetler Birliği döneminde uygulanan bu anma gününün Gagauzlarca günümüzde de yapılmaya devam etmesi onlar üzerinde Sovyet mirasının etkinliğini göstermesi açısından anlamlıdır.

⁸⁰ Gagauzlar bağıcılıkla uğraşmakta ve neredeyse her aile kendi şarabını yapabilmektedir. Kendi yaptıkları şarapları rahatça tüketmektedirler. Gagauzların gündelik yaşamında şarap her ailenin sofrasında en az bir öğün bulunan bir içecektir:

"Şarap bizde geçer, otururuz öğlen ekmeğine birer ikişer bardacık şarap içeriz, o sağlık için. Pak şarap, ev şarabı mutlaka lazım içmeye; o kanı da düzer, onda çok vitamin var. Ama te o ne tükanelarda şaraplar satılıyorlar, onlar değil onlar sağlık vermeler, bozalar sağlığını. Yievden (evde) yapılan şarap, biz yievde yapılan şarabı her gün içeriz ama benim çocuklarım beni sarhoş görmediler. Ben her gün içerim şarap belkim, niçin ki içerim ben sağlık için, değil hani sarhoş olmak için" (Mihail, E, 56).

Fotoğraf 15: Zafer Günü Anma Merasimi Yürüyüşü⁸¹

Fotoğraf 16: Zafer Günü Anma Merasiminin Gerçekleştirildiği Alan⁸²

Görüşmecilere son olarak tüm bu kültürel ve milli törenlerinizi hangi dilde geçiriyorsunuz? diye sordüğümüzda şu cevaplar alınmıştır:

⁸¹ Zafer Günü Anma programı için Komrat'ta sabah şehitler için devlet erkanı ile birlikte halkın yürüyüşü 9 Mayıs 2018'de tarafımızca çekilmiştir.

⁸² Zafer Günü -II. Dünya Savaşı şehitlerinin- anma merasiminin gerçekleştirildiği alanda 9 Mayıs 2018'de tarafımızca çekilmiştir.

Taha çok belki Rusça ama var Gagauzca da nice yortulara göre (Elena, K, 46).

Kutlamalar burada Rus dilinde taha çok oler ama var Gagauzca da (Marianna, K, 16)

Rusça oluyor. Bazen oluyor ki Gagauzca da söylüyorlar. Rusça Gagauzca karışık oluyor. Sadece Gagauzca olmuyor (Zina, K, 18).

Törenlerin genellikle Rusça yapıldığı ancak Gagauzca'nın da kullanıldığı söylenmiştir. Sahada bulunduğumuz sırada katılmış olduğumuz törenlerde şiir, şarkı, türkü, halk oyunları vb.'nin Gagauzca okunmakta ve sunulmakta olduğu ancak programların sunum dili, konuşma ve açıklamaların genellikle Rusça olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu törenlerde Gagauzca sınırlı olarak yeniden üretilebilmektedir.

Kasım ve Hıdırellez kültürel kökenli törenler haricindeki diğer milli törenler Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin oluşumuyla birlikte icad edilmiştir. Kasım ve Hıdırellez törenleri de Sovyet dönemi öncesinde kutlanıp Sovyet döneminde kutlanmazken özerklik sonrası tekrardan yeniden canlandırılarak kutlanmaya başlanmıştır. Bu törenler, Gagauzlara dilleri, dinleri, tarihleri, kültürleri, milli şahsiyetleri vb. Gagauzlukları ile ilgili bilgileri, değerleri yani grup belleğinin, kolektif hafızanın aktarılması yönüyle önemlidir. Ayrıca bunlar gerek Gagauzya'da yaşayan gerek farklı ülkelerdeki Gagauzları bir araya getirmesi, bir aidiyet duygusu hissettirmesi ve kendilerini diğer gruplardan, milletlerden farklılaştırmalarını sağlaması yönüyle anlamlıdır. Söz konusu törenlerin her yıl tekrarlanmasıyla -etnik dil sınırlı olsa da- Gagauz kimliğinin üretilmesine, aktarılmasına ve inşa edilmesine ortam oluşturmaktadır.

Gagauzlara Bir “Umut” Olarak Tiyatro

Gagauzların yaşadığı yerleşim yerlerinde Sovyetler Birliği döneminde her köyde bir kültür evi (dom kultur) oluşturulmuştur. Bu kültür evlerinde resim, müzik, tiyatro, çeşitli danslar, halk oyunları vb. dersleri verilmiş, hala da verilmektedir. Buralarda zaman zaman kültürel etkinlikler de düzenlenmektedir. Söz konusu kültürel etkinlikler de Gagauz kimliğinin aktarılmasına yardımcı olmaktadır. Bunlardan biri Gagauzya kurulduktan sonra oluşturulan “Umut” tiyatrosudur. Ve bu tiyatro şuanda **“Gagauz milli tiyatrosu”** olarak faaliyet göstermektedir. Tiyatronun kurucusu amaçlarını ve Gagauz kimliğine hizmetlerini şöyle anlatmaktadır:

1991 yılında tiyatromun adını koydum Umut. Tiyatro, Gagauz halkı hakkında olsun bir umut diye. Gagauz halk tiyatrosu, milli tiyatrosu. 1991-1996 yılına kadar amatör tiyatroydu. Sonrasında biz gösterdik kendimizi. Gagauz halkında lazım olsun tiyatro çünkü Gagauz halkında yoktu tiyatro. Biz haçan 91. yılda kurduk te bu umut özel tiyatrosunu. Haçan ilk sahneye çıktık Gagauz dilinde, insan şaşar: ya bak Gagauz dilinde çok iyi çok güzel diyerdiler. Biz kendimiz severiz, bu tiyatroyu. Hem bileriz bu zanaatları olcek dil çünkü tiyatrodaki dil, dili konuşuyoruz. O üzere de çocuklara seyircilere göstereriz Gagauz dilini. Nerede çok Gagauz lafı unutuldu biz sahnede o Gagauz laflarını söyleriz. Bu tiyatro çok verer korunsun Gagauz dili, çünkü korunsunda Gagauz dili halkı korunsun.

Araştırmacı: Oyunlarınızı her zaman Gagauzca mı oynuyorsunuz?

Gagauzca. Biz %90 Gagauzca oyunlar koyarız ama çocuk oyunlarını 2 dilde koyuyoruz, Rusça-Gagauzca (Mihail, E, 56).

Görüşmecilerden biri de bu tiyatrodan şöyle bahsetmektedir:

Son zamanlar çalışanlar Gagauz kültürünü kaldırma (yükseltmek). Gagauz tiyatrosunu açtılar, Gagauz dilinde eski adetleri, hatırlamakları göstererler öyle (Şasa, K, 58).

Görüldüğü üzere “Umut Tiyatrosu” ile de Gagauz dili, kültürü, tarihi, inançları vb. Gagauzlara aktarılmaya çalışılmaktadır.

Tüm milli, kültürel törenler ve etkinlikler aracılığıyla Gagauz kimliğinin aktarılması adına her geçen yıl daha fazla gayret gösterilmektedir. Örneğin daha önce bahsetmiş olduğumuz “Gagauz dilinin kullanım alanının genişlemesine” yönelik 2018’de kabul edilen kanunda milli - kültürel tören ve etkinlikler için de aşağıdaki şekilde karar alınmıştır.

Madde 17: Gagauzya’da düzenlenen resmi ve kültürel etkinlikler en az %60 oranında Gagauz dilinde yapılmalıdır. Etkinlik sırasında yapılan halk dansları, şarkılar, türküler, şiirler vb. de en az %60 oranında Gagauz dilinde gerçekleştirilmelidir.⁸³

⁸³ (Çevrimiçi) <http://halktoplusu.md/index.php/zakonodatelstvo-ato/zakony-ato-gagauziya/2510-zakon-30-xvii-vi-ot-26-oktyabrya-2018-g-o-rasshirenii-sfery-primeneniya-gagauzskogo-yazyka>, 03.07.2019.

4.2.7. “Göç” ve “Göç Eğilimi”nin Gagauz Kimliğinin Yeniden Üretimine Etkisi

Buraya kadar Gagauz kimliğinin aile, eğitim, basın-yayın, kilise kurumları ve milli-kültürel etkinlikler aracılığıyla aktarılma, inşa edilme ve yeniden üretilme durumu Gagauz bireylerin sözleri, eylemleri, pratikleri üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Kimliğin bu sosyalleşme alanları ve pratikler aracılığıyla yeniden üretim durumu incelenirken bölgeden farklı ülkelere yapılan “göç”lerin ve “göç eğilimi”nin kimliğin yaşanma, üretilme ve aktarılmasını önemli ölçüde etkilediği sonrası için de etkileyeceği izlenimi edinilmiştir. Bu izlenimin doğru olup olmadığını öğrenmek için görüşmecilere göç ile ilgili bazı sorular yöneltilmiştir. Öncelikle bölgeden gerçekleşen göçlerin yoğunluğunu anlamak için aileniz ve yakın çevrenizden göç edenler var mı? diye sordduğumuzda onların cevapları şöyle olmuştur:

Çok, herkes orda, kızım, kardaşlarım, akrabalarım, her bir evden 1 kişi mutlaka var, yabancı topraklarda mutlaka. O olmasa hayatımız bitti. Ordan yardım çok gelir. Bak ben şimdi maaşlıyım 50 dolarla ben yaşayamıcam burada. Ama çocuklarım orda onlar bana yardım edier. Onlar beni burada tutuer. Mesela komşu Tatiyana tek çocuğuyla burada yaşer, çocuk görmier babasını, kadın görmier kocasını. Karısı genç yapayalınız. Kocası Rusya’da çalışser, kaynanası Türkiye’de, kaynatası Rusya’da çalışserdi ordan evlendi. Bi evden 3 kişi yok, bir kadın çocuğuyla yalnız burada. Bizde de nasıl bak ben de tek kaldım. Bak kocaman ev yalnızım, napım ben bu ev içinde (Olga, K, 59).

Ben söylerim hani her bir aileden bir tanesi gideer, belki isteyerek değil de mecbureylen (Şasa, K, 58).

Annem gitti Türkiye’ye, ablam gitti. Türkiye’ye gittiler hem Rusya’ya gittiler. Babam gitti Rusya’ya. Bacularım gitti Rusya’ya işlemeğe deyni (Vita, E, 21).

Anne, kardaşlar Türkiye’de. Taha çok gidile Türkiye’ye var benim komşum, dostum, arkadaşım o hani Amerika’da, amca Rusya’da, Ukrayna’da da var (Petri, E, 18).

Babam Türkiye’de İstanbul’da. Akrabalarımın Moskova’da, Rusya’da teyzem yaşıyor. İstanbul’da kuzenlerim de var, onlar orda yaşıyolar, adları Begüm ve Zeliş onlar Türk, yani benim teyzem Türke evlenmiş, teyzem yani Gagauz kendisi (Edvardo, E, 15).

Görüldüğü üzere her aileden birilerinin anne-babası, ablası, teyzesi, kızları, oğulları vb. ulus aşırı ülkelere göç etmiştir. Göç nedeniyle kasaba ve köylerdeki nüfus oranlarının da ciddi oranda azaldığı söylenmiştir:

Yarısı gitti bu küün (köyün), kaldı burda 40-50-60 yaşında, kalan çocuklar hani böle. 20-25-30 hep gitti ama hangısı istemiye gitmeğe

burda alışiler. Ama hangısı fikri yerinde gidier, hangısı okumuş hangısı nestetmiş. Burda varsa aer bişi kendine bir mağaza bişiler ama amazsa bişi yok. Çok kişi kalmadı, diskotek ailer işlemiyi kapatiler, mağaza ailer para yok kim alcek (Anjela, K, 30 Beşalma Köyü).

Köy büyük ama insan diil (değil) o kadar çok, hepsi başka devletlere gidiler çalışmağa gittiler, gidiler. Olsun bilmerim 3 bin. 2.5-3 bin. *Araştırmacı: Önceden daha mı çoktu?* nceden taha çoktu 2 kat o kadar taha çoktu (Georgy, E, 23 Dizgince Köyü).

Te azaldı, 20 bindi bizim köy, azaldı, şindi 12 bin belki, çok az (Dora, K, 60 Kongaz Köyü).

Köyde vardı 8 bin kişi, şindi kaldı 2 bin kişi. Hepsi gidiyola İtalya, Almanya, Türkiye, Rusya'ya çok gittiler, Amerika'ya bizim köyden çok gittiler (Dima, E, 20 Kirsova Köyü).

Her biri farklı bir köyden olan görüşmecilerden  neredeyse köyünün yarısının diğeri ise köyünün dörtte üçünün g ettiğini belirtmiştir. Yukarıdaki Tablo 7'de gösterilen Gagauzya'nın nüfusu'nun 1989 sonrasında her 10 yılda bir yaklaşık en az 10 bin kişi kadar azaldığı verileri bu söylemleri doğrular niteliktedir. Tüm bu bilgiler, gn Gagauzya'nın önemli bir toplumsal gerçekliği olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu glerin SSCB dağıldıktan sonra Gagauzya'nın ilk dönemlerinde sosyo-ekonomik kriz sürecinde bir zorunluluk olarak başladığı anlatılmıştır:

Bir ara çok zordu bize 8-10 ay bize maaşımızı vermerdiler, insan mecburdu bir yere de gitsin bi yere de kazansın çünkü aileye lazımdı bakmağa, çocukları lazımdı yedirmeğe (Elena, K, 46).

Araştırmacı: Ne zamandı bu tam olarak?

Bir parça vakıt (bir zamanlar) ok zordu bize 98. yılda. 18-20 sene önce, biz alışardık ama para kabıl etmerdik. 11-12 ay bişi yok, biz de burada alışardık ama veremerdiler, yani ücretsiz gibi oluyodu. Maaşlarımızı vermiordular. 1997'den 1998'e kadan devlet veremerdi bize o maaşı. Ama insan hadi diyim ben evde pasta bişe yapardım satardım onla alardım bişeycik böylesi vardı. Satmış da bişeyler almış ama devlet veremerdi (Elena, K, 46).

Devlet kurumlarında çalışanlar, maaşlarını alamadığı diğerleri de çalışacak yer kalmadığı için ulus-aşırı ülkelere çalışmaya gitmiştir:

Naspın insanlar yani mecbur, yani benim gittiğim zaman çalışacak yer yoktu. Yani bizde çalışıyodu sade ocuk yuvası, okul ve primaria (belediye) alışıyodu o kadar. Başka yer yoktu. O yüzden de biz karar verdik yani ben gidicem. Çocukları bıraktım, gittim çalışmaya. Geldim yine yok iş, yine kaldım ne katarsa da ay kaldım yine gittim. O yüzden hep gidip geliyodum (Maria, K, 41).

Sağolsun Türkler de başka ülkeler de gümrükleri açtı. Biz sinek gibi ölceğidik. Hiç kurtuluşumuz olmiceğidi 80'den sonra. Çocuğum doğdu. 5 yaşını tamamladı tamamlamadı ben ayakkabı alamadım ona, bir mont alamadım. Yok nerden alasin, param biraz var ama mağazalarda bişe yook nerden alasin. Para da çok yoktu da fakirlik fakirlik o zaman da kapadık gözlerimizi de gittik. Ee herkes birbirinden göre göre burdaki farkı o da ora gitcek (Şasa, K, 58).

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bölge uzun bir sosyo-ekonomik krize girmiş, kolhozlar dağılmış var olan firmalar kapatılmıştır. “Para biriminin değişmesiyle de birçok insanın bankada bulunan parası geçersiz hale gelmiştir. Enflasyonun ve işsizlik oranının artmasıyla anne ve babalar çocuklarını aile büyüklerine bırakarak iş bulmak ve ailenin geçimini sağlamak için başka ülkelere gitmek zorunda kalmıştır” (Chirciu, 2014: 5). “Kadınlar çoğunlukla Türkiye’ye, erkekler ise Rusya’ya gitmeyi tercih etmiş/etmektedir” (Karanfil, 2015: 55). Kadın ve erkeklerin göç kararları genellikle ailenin yaşam stratejisinin bir parçası olarak alınmaktadır (Kaşka, 2016: 79). Süreç içerisinde söz konusu göçler giderek yaygınlaşmış ve süreklilik kazanmıştır. Günümüzde ise aslında geçmişteki kadar zor durumda olunmadığı ancak göçlerin devam ettiği anlatılmıştır:

Aslında şimdi iyi yaşıyı insannar, köylerde yemeğe olmıyan var mı yok ama migration (göç)? Bu bir problema, nasıl açıldı insan çeketti (başladı) akmağa akmağa başka devletlere, öyle insan da çıkıyı. Demem ben hani pek zor ondan değil ama trenditsiyon (eğilim) gibi. Hepsi diyi ben gitmicem mi ben niçin gitmiyim diyeler ben öyle görüm. Nice su buldu bir yer akmağa akmağa devletten, topluyi ne buluyi önünde olsun. Başka yerde kazaniler taha çok para, sanierler hani o paraya burada ne kazancekler kendi köyünde o paraya yaşamıcaklar. Gördü taha çok para burada yok, o kabul etmicek o parayı. Ama kaç kere konuşıyız bunu siz kazanesiniz ne kadar para ne kadar da harcanıyı para, buradaki para o küçük para burada yetiyo, nice sen oradaysan nerde kazanisen orda harcarsıydın yetmicek. Bu bir trenditsiyon gibi insan insandan ulaşıyo buna, aa sen gittin mi aa ben gitmedim aa ben niçin gitmiyim, ben de lazım gitmeğe. Aaa komşu evini öyle güzel yaptı, aa bak ne güzel gitti, Moskova’ya kazandı yaptı öyle yeni. Ben de yapım, ben de gidiyim. Moskova’ya ben de kazanım, ben de öyle ev yapıcım. Diil o yetişmier. (Göçler, paranın yetmemesinden değildir) Zor yaşamaya açan böyle söyliiler diil ondan. Ben sanıyım bir present (yüzde) var 30 present (yüzde) en büyük olsun bundan ama kalansı gidiyiler aa hepsi gidiyi ben de gidiyim. Halis anam bobam gittiysidi, anam bobam gitti ben niye, ben diil (değil) ondan ayrı ben de lazım gidiyim. Nerede var nice öğreniyim

nerede var taha nice işliyim. İnsanın kafasında yok hani var nice burada kalmağa, burada ni yapcam veya traditsiya (gelenek) var ana boba işlerside çocuk göriyi bunu şimdi nice o gidiyese ben niye gitmiyim. Ne yapıyı laf ediyi evde geliyi işten bunu bunu yaptım. Açan bu yok, çocuğun kafasında da yok fikir hani var nice burada işlemeğe. Her zaman söyliler burada yok ni yapmağa, kim dedi hani yok iş var çok ama işi lazım işlettirmeğe, iş lazım yapmağa (Ludmila, K, 45).

Ben burda kalmıcam diyi hep Gagauzlar burda kalmıcek benim bir uşağım var o gitsin, hepsi gitsin diyi (Todur, E, 63).

Bazılarına göre günümüzde Gagauzya'dan yapılan göçler, ekonomik sorunlarla ilgili değildir. Göçler, bireylerin anne-baba, eş-dost, akrabalarından görerek yaygınlaşmış ve yerleşikleşmiş olan bir şeydir. Burada göçler ve göç etme eğiliminin oluşumu, Bourdieu'nün habitus⁸⁴ olarak adlandırdığı aktarılabılır eylem, eğilimler seti olarak değerlendirilebilir (Calhoun, 2019: 15). Bölgede "göç etme eğilimi"nin yaygın olduğu ve yeni nesiller tarafından da benimsendiği görülmüştür. Sahada bir gün Dimitri Karaçoban müzesini gezmek için Beşalma Köyü'ne gittiğimizde müzeyi gezdikten sonra köyün içerisine doğru yürürken 4 ortaokul öğrencisi ile karşılaştık. Ve onlarla biraz sohbet ettik. Hepsi 13 yaşında ve 6. sınıf öğrencisiydi. Bir öğrencinin annesi Türkiye'de birinin de babası Moskova'da çalışmaktaymış. Hepsine gelecekte ne yapmayı düşünüyorsunuz? Nerede okumak ve yaşamak istiyorsunuz? dediğimizde hepsi gülererek bu "**delik**"ten çıkmak istiyoruz, başka yerlere gitmek istiyoruz dedi. Annesi Türkiye'de olan ben Türkiye'ye gitmek istiyorum dedi. Diğerleri de gitmek istiyoruz işte...(neresi olursa anlamında) dedi. Bu olay bizi etkilemiş, göç üzerine daha çok düşündürmüş ve aynı soruları görüşmecilere de sormamıza neden olmuştur. Ortaokul ve lise öğrencilerine üniversiteyi nerede okumayı düşünüyorsunuz? Burada okuyup burada mı çalışmak ve yaşamak istiyorsunuz? diye sorduğumuzda onların cevapları şöyle olmuştur:

Yok ya. Türkiye olabilir. Mesela ben Türkiye'de yaşamak istiyorum, Ordu'da, orası çok güzel. Müzik öğretmeni olmak istiyorum Türkiye'de ya

⁸⁴ "Habitus'tan söz etmek, bireysel olanın hatta kişisel, öznel olanın dahi toplumsal, kolektif olduğunu ortaya koymaktır" (Bourdieu & Wacquant, 2014: 116). Habitus, toplumsal olanın bedenlerde inşa edilmesiyle ortaya çıkan, dayanıklı ve aktarılabılır algı, beğeni ve eylem şeması sistemleridir. Bu habituslar, kendine özgü alanlarda oluşur. Alan, habitusu yapılandırır. Habitus bir alanın, içkin zorunluluğunun somutlaşmasının ürünüdür. Öte yandan bu bir bilgi ya da bilişsel inşa ilişkisidir (Bourdieu & Wacquant, 2014: 117, 118). Burada alanı Gagauzya olarak düşünürsek orada yaşayanlarda göç etme düşüncesi, eğilimi ve sonrasında pratiği yani habitusu oluşmuş denilebilir.

da akordion'da oynamak. Benim babam Almanya'da işliyo, çalışıyo. Teyzem Türkiye'de, İstanbul'da, benim de kuzenlerim var (Slava, E, 15).

Ben düşünüyorum ki ben daha iyi başka bir ülkede okuyacağım. Buraya dönüp değişiklik yapacağım. Ama başka ülkede okuyacağım. Çünkü burada okursam ben çok değişiklikler yapamıcam. Çünkü farklı bir şey görmeyeceğim, başka bir sistem görmicem yani. Ekonomik daha geniş, gelişmiş oldukları için, bişey değişiklikler görürüm. Ama burada düşünmüyorum ki değişik bir şey göreceğim (Zina, K, 18).

Burası benim için çok önemli, mesela bir yere okumaya da gidersem mesela Türkiye, Rusya'ya üniversiteye falan, orada biraz öğrendikten sonra çalışıp, işimi görüp buraya dönmek istiyorum. Burayı biraz iletirmek için. Hayatımı böyle görüyorum. *Araştırmacı: Burda yaşamak istiyorsun o zaman?* Evet, farklı bir ülkeye gitsem de burada geri dönüp burada yaşamak istiyorum. Çünkü bizim çoğu insanlar çalışmak yerleri olmadığı için yoksa başka problemleri olduğu için buradan gidiyorlar, bazıları buraları unutuyorlar (Aleksander, E, 17).

Gençler, ilk aşamada eğitim için farklı ülkelere gitmeyi planlamaktadır. Öğrencilerden bazıları gittikleri ülkede kalıp orada yaşamak isterken bazıları ise geri dönüp kendi bölgesine hizmet etmeyi düşünmektedir. Gagauzya'da üniversite okumak istediğini söyleyen hiçbir gençle karşılaşılmamıştır. Sadece bazı öğrenciler Moldova'da üniversite okumak istediklerini söylemişlerdir:

Üniversiteti'yeyi burada Moldova'da, Kişinev'de, Belts'de Moldova içinde isterim ben. *Araştırmacı: peki nerede çalışmak, yaşamak istiyorsun?* Başka memlekette, Rusya ya da Evrupa'da (Marianna, K, 16).

Ben isterim Kişinev kasabasında. Ben beğenerim o kasabayı ama ben beğeniyim orda çok güzel yerler var, orda taha çoyu laf edier Moldovan dilinde ama ben beğeniyim o kasabayı. Öyle orda hepsiciği isla (iyi). Var nice Komrat'ta da öğreniyim ama orda taha çok Gagauz dilinde laf edierler ama Kişinev kasabayı ben taha beğenerim, severim.

Araştırmacı: Sonrasında hep Kişinev'de mi yaşamak istiyosunuz?

Bittikten sonra ben taha birazcık burda işliyim de, işliyim taha burda ama ben istemiyim burda Gagauzya'da kalmağa. İstiyim Rusya'ya gitmeğe, orda yaşamağa. Ama bizim de yerlerimizi ben unutmuca, gelececeğim Gagauzya'ya bizim yerlerimize. Benim taha çok benim hepsi ailem, benim ailemden çok var onların hepsiciği taha çoyu Rusya'da (Yuliya, K, 13).

Moldova'daki eğitimlerinden sonra ise Gagauzya'da değil yine ulus aşırı farklı ülkelerde Rusya'da ya da Avrupa'da çalışmak ve yaşamak istediklerini

belirtmişlerdir. Netice itibariyle ortaokul ve lise öğrencileri, genellikle eğitim, çalışma ve bundan sonraki yaşamları için farklı ülkelere gitmek istemektedirler.

Komrat Devlet Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerden de iki kişi haricindeki diğer tüm öğrenciler yine Gagauzya'da değil ulus aşırı farklı ülkelerde çalışmak ve yaşamak istediklerini ifade etmişlerdir:

Düşünüyorum yani yaz vakıtında gitmeğe Almanya'ya kazanmağa. Okul bittikten sonra da düşünürim olarsa iş Almanya, Rusya'ya gitmeğe işlemeğe çalışcam nasıl yakışır (Vita, E, 21).

Düşünürim, Almanya'yı düşünürim. Bizde Bulgar ya da Romen pasaportu yapıldığı zaman Almanya'ya gitmek kolay. Ama bizim Moldova pasaportuyla sadece 3 ay var nasıl gitmeğe, çalışmağa yok nice bize. Ama böyle diil zor kolay (Georgy, E, 23).

Evet istiyorum gitmeğe Almanya'ya, çünkü orda taha çok ödüyola para. Burda çok az. Köyden gidiyola orda kazanmağa ev de yapmağa, güzel ev yapmağa. Ama kalıyola orda sonra alıyola uşakları da ora, orda da kalıyola, burada boş, çok boş ev kaldı bizde, köyde. *Araştırmacı: Anne babalar çocuklarına burada kalın başka yere gitmeyin demez mi? yok, burada kalmak iyi dildir(değildir)*(Dima, E, 20).

Üniversite öğrencileri, öncelikli olarak Almanya'ya gitmeyi düşünmektedir. Özellikle Almanya'ya gitmek istemeleri de ayrı bir değerlendirme konusudur.⁸⁵ Görüldüğü

⁸⁵ Gagauzlar ilk başlarda tarihi, dilsel, kültürel bağlarının ve coğrafi yakınlıklarının olduğu Türkiye ve Rusya'ya çalışmak için giderken günümüzde bu ülkelerle birlikte farklı Avrupa ülkelerine de göç etmektedir:

Taha çoyu gidiyi Türkiye'ye, Germany'a'ya hem Rusya'ya gidiler (Marianna, K, 16).

Rusya'da yaşıyola, Almanya'da yaşıyola, İngiltere'de, Türkiye'de de var, kocamın yeğenleri var Türkiye'de (Maria, K, 41).

Rusya, Türkiye'de var, Germany, İtalya, Portogalya, İsrail'de var bizimkiler çok, benim kardaşım orda askere geçti, şimdi yaşıyor orda karısı da var, uşağı da oldu orda (Dimitri, E,32).

Komşularım hep Almanya'ya gidiler, Türkiye'ye var gidiler, Rusya'ya. Komşumuz şimdi var, kız Türke evlendi, yanımızda yaşıyannardan (Georgy, E,23).

Rusya'ya gidiliyi. Taha çoyu gidiyi Türkiye'ye, var İtalya'da, İspanya'da, İngiltere'de var şimdi İngiltere'ye çok gidiliyi, hep çalışmaya, Germany'a'ya da gidiliyi (Avdarma Odak Grup, ortak ifade).

Kimi Moskova'ya kimi Türkiye'ye. Bizim çoyumuz gittik Türkiye'ye işlemeğe ev işlerinde, eşlerimiz de bazı bazı Moskova'ya gidiyi (Çadır Lunga Odak Grup ortak ifade).

Şuanda göçler en çok hangi ülkeye yapılıyor? diye sorduğumuzda ise cevaplar şöyle olmuştur:

Rusya'ya, Türkiye'ye önce Türkiye'ye çok giderdi insan pek çok. Şimdi Türkiye'de bu kadar çok iş yok bu yüzden geri geliler ama önce pek çok

üzere “özellikle gençler arasında ülkeyi terk etme eğilimi yaygındır. Rusya ve Türkiye’de yükseköğretimde önemli sayıda Gagauz genç bulunmaktadır” (Eker, 2014: 15). Gagauzya’da kalmayı düşünmek de genel olarak olumlu değerlendirilmemektedir. Bu, göçün içselleştirildiğini ve göç habitusunun oluştuğunu göstermektedir. Ayrıca görüşmeciler ulus aşırı ülkelere gidenlerin gittikleri yerlerde kalıcılaştığına da değinmiştir:

Açen giderler öğrenmeğe de kalerler yaşamağa orda o prost (kötü), ben öyle sanerim. Nice insannar gider, dil kaybeler, insannar gider başka devletlere, orda da kalerler gelmierler geri (Dimitri, E, 32).

Buradan gidile, çoyu dönmiyi taha isla orda yaşamağa. Kim yerleşerse isla orda taha çok kazanç da bura istemile gelmeğe (Lina, K, 26).

Az geliyolar, daha çok orda. Var çok unutuyola, çok sene orda oturuyola eve gelmiyola (Dima, E, 20).

Göç edenlerin gittikleri ülkelerde kalıcılaştığını gösteren bir başka şey de ulus-aşırı ülkelerin vatandaşlığını almalarıdır. Rusya’dan pek çok kişinin vatandaşlık aldığı sohbet ettiğimiz kişilerce dile getirilmiştir:

Çoğu buradan ailesiylen gidiyo Rusya’ya, Rus vatandaşı olarlar. Geçen buraya oturmağa gelenler de öyle Rus vatandaşı oldular. Onlar şey yaptılar evlerini burada bıraktılar, kapattılar, kodladılar (kitlediler). Rusya’da yeni ev yaptılar, Rus vatandaşı oldular. Çoğu gençler hepsi Rusya’ya kaçier ailelerinlen. Burda sadece yaşlılar, annesi babası kalier. Ama hani neden iş yok onlar kaçierler işe, orada vatandaş olarlar. *Araştırmacı: Türk vatandaşı olan var mı?* Bilmerim var belki az ama. Kadınlar orda kalier, kadınlar orda evlenierler. Burada ailesi var, kocası var, gidier orda koca buluer kendine. Çocukları varsa bazen alierler büyükseler burada kalier. 18 yaşını tamamlamış kalierler burada evlenierler ya da Rusya’ya gidierler. Kadın orda evleniyi koca kendine buluer orda kalier. Çok öyle var, o zaman vatandaş da olar Türk vatandaşı olar. Bazen yapıerler sahte mi ne burada boşaner ama bile

giderdiler. *Araştırmacı: Şimdi daha çok nereye gidiyolar?* Rusya’ya (Georgy, E, 23).

Taha çoyu Rusya’ya yani (Vita, E, 21).

En çok Rusya’ya arkadaşlarım gitti. Bulgaria da var, Hollandia, Almanya, Yunanistan buralara gidiyolar, gittiler (Dima, E, 20).

Bizde çok gençler gidierler Rusya’ya (Dora, K, 60).

Görüldüğü üzere hala en çok göçler tarihsel, siyasi geçmiş, kültürel, dini vb. bağların olduğu Rusya’ya yapılmaktadır. Günümüzde gençler arasında ise Almanya’ya göç etme düşüncesi yaygındır.

bile annaşıp kocasıylan ben oreye giderim bir kimseylen anneşerim. Çünkü o zaman orda gümrükte problem olmeer ani ödemer ondan boşanerler hani işe alsınlar hani iş buluerler, ileri (geçmişte, önceden) bu yoktu şimdi bu da açıldı (Olga, K,59).

Gagauzlardan çoğu kişi Rus vatandaşı olmuş veya olmak için çabalamaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'ye çalışmaya gelen kadınlardan ya Türkiye'de gerçek manada Türklerle evlenip vatandaş olanlar ya da çalışma izni ile ilgili vize problemlerinden kurtulmak için resmi olarak kendisini evli göstererek Türk vatandaşı olanlardan bahsedilmiştir. Bunların dışında Türkiye'de tanıştığımız Gagauzlardan vatandaşlık şartlarını yerine getirerek Türk vatandaşı olan Gagauzlar da bulunmaktadır. Son dönemde Almanya, Amerika, İtalya gibi farklı ülkelerden de vatandaşlık alan Gagauzların olduğu bilinmektedir. Vatandaşlık alınmasa da kalıcı göçler yaşanmaktadır.⁸⁶ Sonuç olarak Gagauzya her geçen gün nüfus kaybı yaşamakta ve niceliksel olarak azalmaktadır. Bu Gagauz kimliğini yaşayan, yeniden üreten kişi sayısının da her geçen gün azalması demektir. Göçler, sadece Gagauzya'dan göç edenlerin kimliğini yaşamalarını sekteye uğratmamakta aynı zamanda orada yaşayanların da kimliklerini yeniden üretmelerini olumsuz etkilemektedir. Çünkü Gagauzya'da yaşayanlar çevrelerindeki göç etmesinden etkilenmekte ve onlarda da göç etme eğilimi oluşmaktadır. Bu durum onların kimliklerini yerel bölgelerine göre değil ulus-aşırı hareket eksenli kurgulamalarına ve oluşturmalarına neden olmaktadır. Bireyler kendilerinin ve çocuklarının kimliklerini inşa ederken aile içerisinde çocuklarıyla konuştukları dili ve okulda verilen eğitim dilini ulus-aşırı ülkelerde eğitim alma, iş bulma, yaşam olanakları ihtimaline göre oluşturmaya ve inşa etmeye çalışmaktadır. Örneğin çoğu birey geleceğini Gagauzya dışında gördüğü için gündelik yaşamında Gagauzca değil, işlevsel dil olarak gördükleri Rusça konuşmaktadır. Hatta bazıları "ne lazım bana o dil" diyerek Gagauzca'yı işlevsiz ve gereksiz görmektedir⁸⁷:

⁸⁶ Gagauzya'dan her yıl göç edenlerin istatistiksel bilgisi yetkililerden istenilmiş ancak bu şekilde bir veri dokümanlarının olmadığı söylenmiştir.

⁸⁷ Gülin Dağdeviren, bu konuyla ilgili olarak 2013 yılında Gagauzya'da 13-20 yaş aralığındaki Gagauz gençlerin Gagauzca ve Rusça'ya karşı tutumlarını incelemiştir. Rusça'nın günlük yaşamdaki geçerliliği, işlevselliği, kurumsal düzeydeki etkinliği, kültürler arası iletişim gücü nedeniyle gençlerin Rusça'ya karşı tutumlarının daha olumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır. Gagauzca'nın ise etnik bir dil olarak günlük hayatta ve kurumsal süreçlerdeki kullanımının sınırlı oluşu nedeniyle işlevselliğini yitirmekte olduğunu iddia etmiştir (Dağdeviren, 2013: 25, 27). Gagauzya'da gündelik konuşmalar sırasında edinilen ve görüşmecilerin verdiği bilgilere göre bu tutum neredeyse her yaş grubunca paylaşılmaktadır.

Nice dağıldı Rus Sovyet devleti dağıldı, çeketti (başladı) dağılmağa aileler gidierler kazanca. Çocuklarımız onlar 85 present (yüzde) hepsi fikirleri gitmeğe burdan kalmamağa burada. Çünkü onlar istiyolar gitmeğe burdan onlar kendilerine diyolar ne lazım bana Gagauz dili (Mihail, E, 56).

Çoyu insan kazanca Rusya'ya giderler. Ekonomika durumu diil pek iyi çoyu kendi yaşamasını burda görmierler. Onuştan (onun için) Gagauz dilinde laf etmile bu büyük bir problem (GRT Direktörü).

Görüldüğü üzere çoğu kişi, Gagauzya'dan göç edeceği düşüncesiyle etnik dilini kullanmamakta dil kimliklerini yeni yaşam alanları ihtimallerine göre kurgulamaya çalışmaktadırlar. Zaten şimdilerde *“sabit bir yer şeması ve güven verici kimlik düşüncesi çatırdamıştır”* (Chambers, 2014: 62). Gagauzlar da sabit, yerel eksenli bir kimlik inşası ve üretiminden ziyade ulus-aşırı hareketlilik beklentilerine göre (küresel alanlar eksenli) kimliklerini inşa etmeye çalışmaktadır. Görüşmecilere peki bu durumda Gagauzya ve Gagauzların geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz? Böyle giderse nasıl olacak? diye sorduğumuzda onların cevapları şöyle olmuştur:

Yaşarez umutlan hepsi iyi olacak (Marianna, K, 36).

Umut bitki (sonuna kadar) bizde umutlanmırsak ne o zaman yaşamağa. Biz umutlanırsız, o pek büyük bize deyni kavni dayanak (en büyük güç). Hem de biz hep düşünüriz hani olacak öyle bizim halkımız kalkacak, bizim devletimiz kavileşecek (güçlenecek), yaşamamız olacak taha isla (iyi). Biz pek çok umutlanırsız (Elena, K, 46).

Bilmiyim yani. Çok köyler olcak küçük köyler kalacak da. Kalcak sade hani evde ileri yaştan yukarı kalcaklar. Kimi hani gidemier onlar kalacak (Vita, E, 21).

Nasıl olcek, dağılcak hepsi hepsi dağılcek bişe olmiccek, kaybelcek (Nikolay, E, 76).

Gagauzya böyle giderse en çok 5 seneye kadar dağılcak, kalmiccek kimse, insan kalmiccek. Herkes savaşer nereyse gitmeğe nereyse iş aramağa orda kalierler. İş buldu mu tamam ailesini de çeker (alıyor) oraye. Taha çoğu Türkiye'ye gidier, Rusya'ya gidierler. Polonya'ya da şimdi başladılar gitmeğe şimdi iş açierler orda. Polonya'da et fabrikaları var, et nasıl kesierler, poşetlerler, sucuk yapıerler böyle et fabrikaları. İtalya'da Gagauzlar da var Moldovanlar da var, İtalya'da hani oldu Türkiye gibi, çalışierler, ev işini de öğrenierler, dili de İtalyancayı da (Olga, K, 59).

Burası batıyer, Rusya'da var çok öyle köyler hani boş kalmış, sade binalar var. Bak şimdi ben yaşlandım öldüm evlerim kaldı, çocuklar buraya gelmicek. Çocuklar buraya niye gelsin iş yok hiçbirşey yok niye gelsinler, ev de böyle bateer. Şimdi devlet bunun bir çaresini bulmazsa en fazla 10 sene daha millet olsun, batıyer, batıyer. Gün günden bateriz, hergün giderler, hergün başvuruyolar başka bir yere vatandaşlığa. Bütün dünyaya dağılırlar (Şasa, K, 58).

Bizim çocuklarımızı buradan kovuyorlar nası: hani yok onlara iş, yemek pahalı yaşamak pahalı ama çalışma nerde kazanma para yok. Fabrika, zavodla (fabrika) hepsi kapandı, hepsi özel oldu, özel küçük fabrika, özel küçük satış. Elbette öyle ekonomika büyümicek, öyle yaşamak ilerlemicek. Bizim çocuklarımız hepsi kırılır, kaçıyor başka devletlere yaşamaya, te o yazık. Gagauz halkı kaybolacak. 50-60 yıldan Gagauz milleti olmıcak. Niçin ki ne Gagauz halkı ne var nice kim korusun bizim Gagauz halkını. Kim, ne koruyecek elbet ki dil, bizim folklorumuz, bizim kültürümüz, bizim adetler, ni dedelerden kaldılar. Hem de bizim çocuklarımız bizim torunlarımız koruyecek ki burada kalsalar onlar koruycek. Onları burdan kırlasala (kovalarlarsa) te nice benim yazık, ağlacam çıkıer (geliyor) ki ona benim çocuklarım gittiler buradan. Gittiler deyni çalışımerler. Üniversitet bitirdiler ama iş yok. Rusya'ya gittiler. Büyük kızım Moskova'da. İkinci kızım da orda. Şimdi küçük çocuğu var da o çalışımer kocası çalışıer sade. Ama çocuğum da (oğlum) yine orda askerlikte buldu iş. Torunlarım, onlar Rus olacak. Te o yüzden diyerim 50 - 60 - 70 yılda geçecekler başkasına. Bizim torunlarımız hepsi Rus olcek, Alman olacak, Türk olacak. Te kimi Türkiye'ye gidiyi, Gagauz kalmayacak, te ona yazık (Mihail, E, 56).

Görüldüğü üzere görüşmecilerin çoğunluğu Gagauzların geleceğine dair umutsuzdur. Umutsuz olanlar, politikalar şuanki gibi devam ederse ve bazı tedbirler alınmazsa yakın bir tarihte, belki bir yüzyıl bile geçmeden Gagauzya ve Gagauz kimliğinin yok olacağını düşünmektedirler. Göç edenlerin gittikleri ülkelerde sosyo-ekonomik, yaşam standartları vb. bağlamında sunduğu imkanlarla ilgili olarak, o milletlerinin dil ve kültürlerini benimseyerek onların etnik kimliklerine dahil olup Rus, Türk, Alman vb. olacaklarını öngörmektedirler. Görüşmecilerden çoğunun Gagauzya ve Gagauzların yok olacağını düşünmeleri, Gagauz kimliğinin yeniden üretiminin problemli ve tehlikede olduğuna işaret etmektedir.

Nihai olarak Gagauzya'da dış göçler ilk olarak niceliksel bağlamda bölgede Gagauz kimliğini yaşayan, yeniden üreten bireylerin azalmasına ikinci olarak da Gagauzlar arasında dış göç eğilimi'nin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Dış göç eğilimi ve düşüncesinin yaygınlaşması ve yerleşikleşmesi de Gagauzya'da yaşayanların da

kimliklerini yerel ve etnik düzeyde oluşturmalarına ve inşa etmelerine engel olmakta, ulus-aşırı hareket eksenli (küresel alanlara göre) kurgulamalarına ve inşa etmelerine neden olmaktadır. Tüm bunlar, yerel bölgede de Gagauz kimliğinin yeniden üretilmesi ve inşa edilmesini olumsuz etkilemekte, kesintiye uğratmakta ve problemlili hale getirmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, günümüzde Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde, yerel coğrafyalarında yaşayan ve kendilerini Gagauz olarak tanımlayan halkın gündelik yaşam koşulları içerisinde kimliklerini yeniden üretme ve inşa etme durumlarını ortaya koymaktadır. Gagauzlar; tarih boyunca Balkanlarda Bizans İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu, Rus İmparatorluğu, Romanya Krallığı ve Sovyetler Birliği egemenliklerinde yaşamışlardır. Günümüzde ise Moldova'ya bağlı olan Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde yaşamaktadırlar. Onların Gagauz Yeri Özerk Bölgesi kurulana kadar -kendi iddialarına göre- Bizans İmparatorluğu altında var olan 130 yıllık bir siyasi oluşum (Çakır, Haz. Bulgar, 2007: 69) haricinde kendi devletleri olmamıştır. Tahmini olarak XI. yy'dan günümüze kadarki dönemde egemenliğinde yaşadıkları söz konusu devletlere bazen uyum sağlama -belki bir kısmı asimile olma- bazen kimliklerini saklama bazen kendilerini oldukları şekilde bazen farklı şekillerde sunma gibi farklı kimlik stratejileri geliştirerek ve benimseyerek ayakta kaldıkları, kimliklerini korudukları ve muhafaza ettikleri görülmüştür. Bu dönemler içerisinde Gagauz kimliğinin yaşanma biçiminin önemli ölçüde farklılaştığı ve kırılma yaşadığı dönem, Sovyetler Birliği sürecidir. Bunda o dönemde toplumsal yapıdaki değişim ve dönüşümlerin; kiliselerin kapatılmasının, yaygınlaşan modern eğitim kurumlarının ve basın-yayın araçlarının etkisi büyüktür. Çünkü söz konusu kurum ve araçlar, Sovyetler Birliği kimlik politikaları çerçevesinde -Rus dil ve kültürü ekseninde- şekillenmiştir. Gagauzlar, bu döneme kadar -uzun tarihi geçmişlerinde olduğu gibi- kimliklerini; aile, sokak, çarşı-pazar, çalışma yaşamı, kültürel etkinlikler vb. informal alanlarda etkin bir şekilde yaşayıp yeniden üretebilmekteydi. Ancak bu dönemde yaygınlaşan eğitim kurumları ve basın-yayın araçları, Gagauz kimliğinin söz konusu alanlarda yaşanma ve yeniden üretilme durumunu olumsuz etkilemeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin oluşum süreciyle birlikte ise kimliğin informal alanların yanı sıra formal alanlarda da etkinleştirilmesi, üretilmesi ve inşa edilmesi hedeflenmiştir. Ancak gerek yerel koşullar gerek küresel sosyo-ekonomik ve kültürel köklü değişim-dönüşümler Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin yeni düzeninin statik, sabit, yerel eksenli bir kimlik inşası ve üretimi ekseninde kurgulanmasına izin vermemiştir.

Gagauz toplumu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte sosyo-ekonomik ve politik bir krizin içine düşmüştür. Söz konusu siyasi-ekonomik istikrarsızlık ve düzensizlik

ani ve kitlesel bir ulus-aşırı göçü de beraberinde getirmiştir. Tüm bunlar toplumsal yapıda hızlı ve köklü değişim-dönüşümlere neden olmuştur. Her ne kadar süreç içerisinde siyasi bir oluşum gerçekleşse de sosyo-ekonomik problemlerin çözülememesi, eğitim, basın-yayın, sağlık vb. alanlarında kurumsallaşmanın uzun süre oluşturulamaması kitlesel dış göçlerin süreklilik kazanmasına neden olmuştur. Her yaş grubundan kadın-erkek pek çok kişi (düzenli/düzensiz, kalıcı/mekik) iş, eğitim veya daha iyi yaşam olanaklarına erişmek amacıyla ulus aşırı ülkelere göç etmiştir. Böylece Gagauz toplumu tarım ekonomisine bağlı kendi içerisinde kapalı, statik, durağan geleneksel/cemaat yapısından farklı topluluklarla etkileşime geçen açık, hareketli, geçirgen bir yapıya evrilmiştir. Bu ortamda yeniden yapılandırılan eğitim, basın-yayın kurumları ve diğer kurumlar “Gagauz dil ve kültürü” ekseninde oluşturulamamıştır. Eğitim ve basın-yayın kurumlarında “Gagauz dil ve kültürü”ne yer verilmiş ancak bu alanlar, Gagauz kimliği merkeze alınarak oluşturulamamış, Sovyet dil-kültür mirası ekseninde devam etmiştir. Söz konusu formal alanlar, süreç içerisinde informal alanları da etkilemeye başlamıştır. Peki, bu koşullarda Gagauz kimliğinin yeniden üretimi ve inşası nasıl, hangi kurumlar, araçlar ve pratikler aracılığıyla gerçekleşmektedir? Modern eğitim ve basın-yayın kurumları Gagauz kimliğinin yeniden üretimine ne oranda imkân sağlamaktadır? Post-sovyet dönemde işlevselleşen kilise kurumunda kimlik üretilebilmekte midir? Informal alanları oluşturan aile, sokak, çarşı-pazar, çalışma yaşamı vb. yerlerde Gagauz kimliğinin yaşanırılığı ne durumdadır? Bu çalışmada söz konusu sorgulamalar, Gagauz bireylerin gündelik yaşamlarında aile, okul, basın-yayın, kilise vb. sosyalleşme alanlarındaki pratikleri ve eylemleriyle etnik kimliklerini yaşama, üretme ve aktarma durumları üzerinden cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Çünkü kimliklerin dolaşımı, üretimi ve inşası bireysel pratikler, eylemler ve toplumsal kurumlar içerisinde sosyalleşme çerçevesinde gerçekleşir. Toplum, hem öznel/subjektif hem nesnel/objektif gerçeklikten hareketle oluşmaktadır (Berger & Luckmann, 2008: 189).

Bu çalışmada sosyalleşme alanlarında ilk olarak ailede etnikleşmeyi oluşturan evde konuşulan dil, yapılan ibadetler, ritüeller, dinlenen müzikler, yapılan yemekler vb. aracılığıyla kimliğin aktarım ve yeniden üretim durumu “birincil sosyalleşme”, Peter L. Berger ve Thomas Luckmann’ın “asli sosyalizasyon” ve G. H. Mead’ın “benlik oluşumu” kavramlarından hareketle irdelenmiştir. Etnik kimliğin vazgeçilmez değilse bile en önemli bileşenlerinden biri olan dilin evde konuşulup konuşulmaması -gruba

göre değişmekle birlikte- günümüzde ailede etnikliğin aktarılıp aktarılmadığını gösteren en somut ve görünür delillerden biri olduğundan diğer unsurlara göre daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Çünkü dil sadece basit bir iletişim aracı değildir, diller milletlerin şeceresidir. Dil; tarihi, kültürü özetle kimliği barındırır (Crystal, 2015: 57-60). Bu çalışmaya katılanlardan aile içerisinde % 28'lik bir kısım genellikle Gagauzca konuştuğunu, % 67'lik kısım "Gagauzca-Rusça" ve "Gagauzca-Rusça ve daha çok Rusça" konuştuğunu, % 5'lik bir kısım ise Rusça konuştuğunu ifade etmiştir. % 5'lik bir kısım ev içerisinde de etnik dilde konuşmadıklarını söylemiştir. Görüşmecilerce Gagauzya'da bu şekilde aile içerisinde Gagauzca konuşmayanların az olmadığı da ifade edilmiştir. Ancak genel olarak Rusça ile birlikte de olsa Gagauzlarda aile içerisinde etnik dilin kullanımı ve yeniden üretimi halen devam etmektedir. Yalnız evde ailenin tüm fertleriyle Gagauzca konuşulmamakta, yetişkinlerle ve çocuklarla konuşulan dil arasında ayırım yapılmakta, yetişkinler (gençler, orta yaşlılar ve yaşlılar arasında) ile etnik dilde konuşulurken çocuklarla doğumlarından itibaren belli bir yaşa kadar (8-10) sadece Rusça konuşulmaktadır. Çocuklarla ancak onlar Rusça'yı içselleştirdikten sonra etnik dilde konuşulmaktadır. Dolayısıyla günümüzdeki Gagauz yeni nesli için etnik dil artık anadil değil, sonradan öğrenilen ikinci bir dil konumundadır. Rusça ise, anadil yerine geçmiş, anadan öğrenilen ilk dil olmuştur. Ailede etnik dilin aktarımı bu şekilde gerçekleşirken Gagauz kimliğinin önemli bileşenlerinden biri olan etnik dinin aktarımı ailelerin dini ibadetleri çocuklarına öğretmeleri, dini tören ve ritüellere çocuklarıyla birlikte katılmaları ile aktif bir şekilde gerçekleşmektedir. Aile içerisinde Gagauz sofrası kültürü aynen devam etmekte, etnik müzikler de evde Gagauz radyosu dinlenilerek sürekli hatırdaki tutulmakta ve yeniden üretilmektedir. Netice itibarıyla aile içerisinde kimliğin göstergelerini oluşturan etnik dil -çocuklarla belli bir yaşa kadar konuşulmasa da- etnik din, yapılan ibadetler, ritüeller, dinlenen müzikler, yapılan yemekler vb. ile üretilmeye devam etmektedir. Tüm aile fertlerinin bir arada yaşadığı bir Gagauz ailesinde kimlik aktarımı bu şekilde gerçekleşirken aile üyelerinden bazılarının özellikle ebeveynlerin -çalışmak için ulus aşırı ülkelere gittiği- evde olmadığı ailelerde durum farklılaşmaktadır. Gagauzya'da sosyo-ekonomik problemlerden dolayı pek çok ebeveyn çocuklarını küçük yaşlarda kendi anne-baba veya yakın akrabalarına bırakıp başta Türkiye ve Rusya olmak üzere ulus-aşırı ülkelere çalışmaya gitmektedir. Bu durum ebeveynlerin çocuklarına dil, din, kültür vb. aktarım rollerinin ortadan kalkmasına yol açmaktadır. Anne ve babaların özellikle

de annelerin ulus-aşırı ülkelere çalışmaya gitmesi apayrı bir sorun oluşturmaktadır. Ebeveynlerin yerine çoğu zaman yaşlı kuşak (büyükanne-büyükbaba) geçmekte ve kimlik aktarıcısı onlar olmaktadır. Aslında geleneği, başkalarına aktaran ve kazıyan kişilerin, eski kuşaklar (Durkheim, 2006: 340) olması yönüyle Gagauzya'da da yaşlı kuşakların ebeveynlerin yerine geçmesi Gagauz kimliğinin aktarılmasında daha avantajlı gibi de gözükmemektedir. Ancak yaşlı kuşakların kimliğe dair din, kültür, yaşam tarzı vb. aktarımında sorun yaşanmazken, etnik dilin aktarımında sorunlar yaşanmaktadır. Çünkü ana dilin aktarılabilirdiği çocuklar olsa da aktarılmadığı çocuklar çoğunluktadır. Özellikle Rusya'ya çalışmaya giden ebeveynler; genellikle çocuklarını 8-9 yaşlarına geldiklerinde yanlarına aldıklarından, çocukların Rusya'daki sosyal yaşama ve eğitim hayatına kolay uyum sağlamaları için yaşlı kuşaklara çocuklarıyla Gagauzca değil Rusça konuşmalarını telkin etmektedirler. Dolayısıyla ulus aşırı ülkelere çalışmaya giden, kimlik aktarıcılığı sorunsallaşan ebeveynler; kimlik aktarımında bir telafi olarak devreye giren yaşlı kuşakların etnik kimliği yeni kuşağa bütüncül bir şekilde aktarmasına engel olmaktadır.

Gagauzya'da özerklik ile birlikte formal ilişkilerin hakim olduğu eğitim kurumları; uşak başçaları, ilköğretim, ortaöğretimler ve üniversite Gagauz kimliğinin inşası ve yeniden üretiminde -sınırlı da olsa- işlevselleşmiştir. Eğitim kurumlarının etnik ve millî kimliklerin inşasındaki rolü konstrüktivist (inşa) kuramı temsilcilerinden Eric Hobsbawm, Benedict Anderson ve Ernest Gellner'in yaklaşımlarından yararlanılarak açıklanması hedeflenmişti. Ancak Gagauzya'daki eğitim kurumlarında Gagauz dil ve kültürünün etkin konumda olmayışı/olamayışı nedeniyle buralarda kimliğin aktarımı Peter L. Berger ve Thomas Luckmann'ın "tali sosyalizasyon" ve G. H. Mead'ın "sosyal ben oluşumu ve gelişimi" kavramları ekseninde tüm eğitim aşamaları ayrı ayrı incelenerek anlaşılmaya çalışılmıştır. Bireyler, aileden sonra uşak başçaları ve okullar aracılığıyla yeni sosyal ağlara dahil olmaktadır. Bu kurumlar, hem sosyalleşme alanları hem de bireyler için yeni kimlik kaynakları ve üreticisidirler (Jenkins, 2016: 187). Uşak başçaları, ilk olarak SSCB döneminde oluşturulan, günümüzde de var olan ve okul gibi işleyen kreş niteliğindedir. 2-2,5 yaşından okul çağına kadar neredeyse tüm çocukların sabah 8.30'dan akşam 6'ya kadar gittiği, belli bir müfredatı ve öğretmenleri bulunan bir kurumdur. Burada ders programındaki tüm dersler ve genel konuşma dili Rusça olmakla birlikte -Gagauz Yeri Özerk Bölgesi kurulduktan sonra- haftada 2 saat "Gagauz Dili ve Zanaatları" dersi işlenmektedir. Bunun yanı sıra her grupta haftada bir gün boyunca etnik dilde hem

oyunlar, tiyatrolar, masallar vb. ile aynı zamanda belli zamanlarda gerçekleştirilen dini-millî törenlerle Gagauz dili, kültürü ve tarihi hakkında bilgiler aktarılmakta hem de yeme-içme, temizlik ve giyinme gibi konularla ilgili gündelik dilde Gagauzca konuşma pratiği yapılmaktadır. Çocuklara gündelik yaşama dair en basit konuşmaların bile burada öğretilmeye çalışılması, aile içerisinde onlarla etnik dilde konuşulmadığının göstergesidir. Bu durum, yakın zamana kadar informal alanlarda üretilen, yeni nesle doğumundan itibaren aile içerisinde aktarılan etnik dilin, artık - anadil olarak- aktarılmadığını ve bunun formal alanlar ile ilk olarak uşak başçalarında ikinci dil olarak öğretilmeye, telafi edilmeye ve aktarılmaya çalışıldığını göstermektedir.

İlkokul, ortaokul ve lise düzeyinde eğitim veren bütün okullarda da genel eğitim dili Rusça'dır. Gagauzca olarak ise, ilkokuldan üniversiteye kadar sadece "Gagauz Dili", "Gagauz Tarihi ve Kültürü" dersleriyle haftada 3-4 saatlik dersler verilmektedir. Bu dersler aracılığıyla hem Gagauzca okuma yazma öğretilmekte hem de "Gagauz dili, kültürü ve tarihi" ile ilgili bilgiler ve değerler aktarılmaya çalışılmaktadır. Bu derslerin yanı sıra Gagauzca konuşma ve yazma becerisi geliştirme amaçlı Gagauz dili ve edebiyatı olimpiyatları, kompozisyon, şiir, mani, masal vb. okuma-yazma yarışmaları, Gagauzca dil kursları düzenlenmekte, Gagauzca halk oyunları, tiyatrolar vb. etkinlikler organize edilmektedir. Üniversitede de -bölümüne göre ders saatleri değişmekle birlikte- sadece 1. sınıflarda sınırlı oranda Gagauzca ders görülmekte diğer tüm dersler yine Rusça işlenmektedir. Komrat Devlet Üniversitesi'nde, tüm derslerin Gagauzca olduğu hiçbir bölüm bulunmamaktadır.

Görüldüğü üzere Gagauzya'da uşak başçalarından üniversiteye kadar tüm eğitim kurumları -özerklik öncesine göre- Gagauz dili, tarihi, kültürü vb.'nin (kimliğin) aktarımı, inşası ve yeniden üretimi adına işlevselleşse bile bu sınırlı oranda gerçekleşmektedir. Çünkü buradaki eğitim kurumlarının müfredatı Gagauz dil ve kültürü (kimliği) merkeze alınarak değil, Rus dili ekseninde kurgulanmıştır. Dolayısıyla bu kurumların Gagauz kimliğinin değil, Rus kimliğinin inşası ve yeniden üretimine hizmet ettiği söylenilebilir. Nihai olarak bireyler, eğitim kurumları aracılığıyla 2-2,5 yaşlarından yaklaşık 25 yaşına kadar Rus dili ile kimliklenmektedir. Okullardaki bu uzun süreli kimliklenme -araştırmaya katılanların ifadesiyle- gündelik yaşamlarındaki iş ortamı, sokak, çarşı-pazar hatta evdeki konuşma dilini, okuma-yazma, TV seyretme, müzik dinleme, gazete okuma, internet, sosyal medya dili gibi

pek çok pratiğe de yayılmakta, onların da Rusça gerçekleştirilmesine neden olmaktadır. Söz konusu durum sadece gündelik yaşamda etnik dil dışında farklı bir dilin kullanımı olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü bu dil ile aynı zamanda kültürel kodlar, sembolik değerler ve anlamlar da aktarılmaktadır. Ayrıca kimlikler sadece kurumların aktarımı ile gerçekleşmez, bireylerin de o kimliği anlamlı bularak talep etmesi, içselleştirmesi ve benimsemesi gerekir. Gagauz bireyler de söz konusu (Rus dil ve kültürü) kimliklenmeyi makul bulmakta ve talep etmektedir. Örneğin bazı aileler, öğretmenler, öğrenciler tüm eğitim aşamalarında Gagauz dili, kültürü, tarihi vb.'nin (kimliğinin) sınırlı olarak aktarılmasını ve inşasını yeterli görmektedir. Onlar, ulus-aşırı ülkelerde eğitim, iş ve yaşam olanaklarına erişebilme amacıyla yerel/etnik dil ve kimlik ekseninde değil, küresel alanlara göre işlevsel dil (Rusça) kimliği ile kimliklenmek istemektedirler. Küresel bir dünyada sadece Gagauz kimliğiyle kimliklenmenin yetersizliğini şu sorgulamalarla gerekçelendirmektedirler.

Bizim Gagauzya'mız çok küçük, dilimiz çok küçük, biz nereye bu dilimizden çıkıcaz, Gagauzca'ylan nereye gidecez, nereye çıkıcaz, nerde biz adam olucaz (Maria, K, 57).

Gagauz kimliğinin üretimi ve inşası için özerklik süreciyle birlikte işlevselleşen bir diğer formal alan basın-yayın kurumlarıdır. Bu alanlar genel olarak etnik ve milli kimliklerin inşası ve yeniden üretiminde önemli bir role sahiptir. Ancak Gagauzya'da basın-yayın alanında yerel gazeteler, dergiler, TV, radyo vb. kurumsal olarak pek donanımlı ve yeterli olmamakla birlikte var olanlar da Gagauz bireylerce etkin bir şekilde takip edilmemektedir. Basın alanında düzenli olarak Anasözü, Meydan Gazetesi ve Gagauz Sesi gazeteleri Gagauzca olarak yayınlanmakta, bunların haricinde ağırlıklı olarak Rusça olduğu halde bazı sayfaları Gagauzca yayınlanan başka gazeteler de bulunmaktadır. Etnik, dil ve kültür dergisi olarak "Saaba Yıldızı" dergisi ile eki Güneşcik dergisi (çocuk dergisi) ve Ayna Dergisi yayınlanmaktadır. Ayrıca masal, hikâye, roman, şiir vb. alanlarında Gagauzca yayınlanan kitaplar da bulunmaktadır. Gagauz kimliğini üretmeye, aktarmaya ve dolaşıma sokmaya çalışan bu yayınların en azından bu çalışmaya katılanlar üzerinde etkisi yok denecek kadar azdır, onların neredeyse çoğu bu yayınları okumamış/okumamaktadır. Arnaut (2002: 202-203), Gagauzca yayınların Gagauzlar tarafından okunmamasını çok az sayıda basılmaları, satışa sunulmamaları ve belirli kişi ve kuruluşların dışında Gagauzların bu yayınlara ulaşamamalarına bağlamaktadır. Bu durumun bununla ilgisi olsa bile başka nedenlerinin olduğu da düşünülmektedir. Bunlardan birisi, Gagauzların

Sovyet döneminden itibaren okuma-yazma dili olarak Rusça'yı benimsemiş ve içselleştirmiş olmalarıdır ki bu çalışmaya katılanların çoğu da genellikle Rusça yayınları takip etmekte ve okumaktadır.

Yayın alanında ise, TV ve radyo olarak etnik dilde bir "GRT" Televizyon kanalı bir de "GRT FM" radyosu bulunmaktadır. Bu çalışmaya katılan orta yaşlı ve yaşlılar GRT kanalını "Haberler" ve "Gagauz tarihi, kültürü ile ilgili özel programlar" için izlediklerini gençler ise genellikle bu kanalda film, dizi ve çeşitli programlar olmadığı gerekçesiyle seyrek olarak bazen haberler bazen de herhangi bir özel program olduğunda izlediklerini söylemişlerdir. Daha önce Türkiye'ye çalışmaya gelmiş bazı kadınlar ve ailesinden birileri Türkiye'de bulunan bazı kişiler Türk kanallarını izlediğini söylese de Gagauzya'da her yaş grubu yaşlı-genç-çocuk, kadın-erkek genellikle Rus TV kanallarını seyrettiklerini söylemişlerdir. GRT FM'in ise, genç, orta yaş ve yaşlılar yani neredeyse tüm yaş gruplarınca dinlenen, onların gündelik yaşamlarında önemli bir yer kaplayan, basın-yayın araçları içerisinde en çok takip edilen kimlik mekânı olduğu söylenebilir. Ancak bu radyo'da Gagauzca şarkı-türkü ve programların yanı sıra Rusça, Moldovaca, İngilizce, Türkçe vb. şarkı-türkülerin de seslendirildiğini belirtmek gerekmektedir.

Özetle Gagauzya'da sınırlı sayıdaki yerel basın-yayın araçlarıyla Gagauz dili, tarihi, kültürü, dini, gelenek-göreneklere vb. tanıtılmaya, gösterilmeye, üretilmeye, dolaşıma sokulmaya ve unutturulmamaya çalışılsa da bireylerin bu kimlik mekânlarını takip etme durumları, bu alanlar aracılığıyla kimliklenme yaşamlarına izin verecek seviyede değildir. Dolayısıyla yerel basın-yayın kurumları aracılığıyla bireylerin kimliğinin yeniden üretilmesinin asgari düzeyde yaşandığı söylenebilir. Gagauzya'da basın-yayın alanında da kendi etnik dil-kültürleri (kimliği) değil, Sovyet döneminde olduğu gibi Rus dili-kültürü etkin konumdadır.

Gagauz etnik kimliğinin oluşması ve sürdürülmesinde Hristiyanlığın belirleyici bir etkisi söz konusudur. Bunda bir dini kurum olarak kiliselerin etkisi yadsınamaz. Gagauzlar için önemli bir kimlik mekânı olan kiliseler, Sovyetler Birliği döneminde kapatılmış ancak post-sovyet dönemde tekrar aktifleşmiş, günümüzde de faaliyetlerine devam etmektedir. Ancak Gagauzların şimdiye kadar hiç milli kiliseleri olmamıştır. Günümüzde Gagauz Yeri Özerk Bölge'sindeki bütün Ortodoks kiliseler, Moldova Ortodoks Kilisesi'ne bağlı olmakla birlikte söz konusu kilise de Rus

Ortodoks Kilisesi'ne bağlıdır. Kiliselerin ibadet dili hem bu dini kurumsal bağlılıkla hem de bölgenin resmi dilleriyle uyumlu olarak Gagauzca, Moldovaca ve Rusça'dır. Bu çalışmaya katılan görüşmecilerden kasaba/şehirlerde yaşayanlar –bölgede farklı milletlerin olması nedeniyle- kiliselerde ibadetlerin söz konusu üç dilde yapıldığını, köylerde yaşayanlar ise Rusça ve Gagauzca olarak iki dilde yapıldığını ifade etmişlerdir. Aslında şehirler ve köylerde ibadetlerin büyük kısmı Rusça yapılmakta sadece bazı kısa dua parçaları Gagauzca ve Moldovaca okunmaktadır. Dolayısıyla kiliselerde dini ibadet, ritüeller ve törenlerin genel dili Rusça olup etnik dil burada sınırlı oranda üretilmektedir. Günümüzde bazı kiliselerde etnik dilde dini ibadet ve ritüellerin gerçekleştirilmesi için birtakım girişimlerde bulunmaktadır. Eğer Gagauzlar, bu girişimlerini ilerletebilirlerse milli kiliselerini oluşturup kendi etnik dillerinde ibadet edebileceklerdir. Dini pratiklerini tamamen etnik dillerinde gerçekleştiremeseler de “Ortodoks Hristiyanlık” inancı ekseninde ibadetler, ritüeller, tören pratikleri ile kimliklerini etkin bir şekilde üretebilmektedirler. Bu çalışmaya katılan görüşmecilerin hepsi etnik dinleri olan Ortodoks Hristiyanlık inancına bağlı olduklarını ve bu inancın gerekliliklerini, çoğunluk (her yaş grubundan) sık olmasa da ayda bir-iki defa kiliselere giderek, dini ibadet ve ritüel pratiklerini yerine getirdiklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda yaşamlarındaki dönüm noktalarını oluşturan; doğum sonrasında vaftiz edildiklerini, evli olanlar evlenirken steonoz (kilise nikâhı) olduklarını ve dinleri ile ilgili (İsa'nın doğuşu ve dirilişi vb.) büyük dini törenlere neredeyse tamamı aktif bir şekilde katıldıklarını ifade etmişlerdir. Tüm bu dini pratikler, onların kiliselerde cemaat olarak bir araya gelmeleriyle kendi aralarında ortak bir algı, grup aidiyeti, belleği vb. oluşmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda bu ibadetler, ritüeller ve törenlerin yinelenmesiyle grup belleği ve kolektif hafıza korunmakta, sürdürülmekte ve yeniden üretilmektedir. Ancak dini kimliklerini söz konusu etkinliklerle üretebilseler de ana dilleri ile ibadet, ritüel ve törenlerini gerçekleştiremedikleri ya da oldukça sınırlı olarak gerçekleştirebildikleri için etnik kimliklerini kiliselerde de bütüncül bir şekilde üretememektedirler.

Grup belleğinin/ortak hafızanın aktarılmasında dini ritüeller ve törenler kadar milli ve kültürel törenler de önemlidir. Gagauzlar, günümüzde Hıdırellez Yortusu, Mihail Çakır'ı Anma Günü, Ana Dilimiz Yortusu, Şarap Yortusu vb. milli-kültürel törenleri kutlamaktadır. Kasım ve Hıdırellez yortusu, onların geleneksel yaşamları ve Türk kültürleriyle ilgili olup kültürel kökenli törenleridir. Bu törenler, Sovyet döneminde kutlanmazken günümüzde yeniden canlandırılmıştır. Mihail Çakır'ı Anma Günü, Ana

Dilimiz Yortusu, Şarap Yortusu gibi milli törenler ise Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nin oluşumuyla birlikte icat edilmiştir.

Günümüzde Hıdırellez Yortusu geleneksel Gagauz yemekleri, Gagauz halk oyunları, tiyatrolar, at yarışları vb. ile Gagauz kimliğinin yansıtılmaya çalışıldığı bir tören olarak geçirilmektedir. Mihail Çakır'ı Anma Günü'nde ise Gagauz milli kimliği üzerinde büyük emeği olan Mihail Çakır -1990'lı yıllardan itibaren- her yıl doğum gününde kapsamlı bir organizasyonla anılmaktadır. Ana Dilimiz Yortusu, anadilde yazı diline geçilmesi öğrencilerin hazırlamış oldukları Gagauzca yazı, şiir, tiyatro, şarkılar, türküler, halk oyunları ile kutlanmaktadır. Şarap Yortusu'nda da üzümler toplanıp şaraplar yapıldıktan sonra en iyi şaraplar Gagauz yöresel sofraları ve halk dansları eşliğinde seçilmektedir. Tüm bu törenler ile milli ve kültürel kimliğin sergilendiği bir ortam oluşturulmaktadır. Ancak bu ortamda bile tamamen etnik dil kullanılamamaktadır. Şiirler, şarkılar, türküler, halk oyunları, tiyatrolar vb. Gagauzca okunur ve sunulurken programların sunum dili, konuşma ve açıklamalar genellikle Rusça yapılmaktadır. Bu törenler aracılığıyla her yıl hem yerel bölgede yaşayanlar hem de ulus aşırı ülkelerdeki Gagauzlar bir araya gelmektedir. Bu törenler ile onlara dilleri, dinleri, tarihleri, kültürleri vb. ile ilgili bilgiler, değerler ve grup belleği, kolektif hafızaları aktarılmaktadır. Böylece grup kendi içerisinde hem bir aidiyet duygusu hissetmekte hem de kendilerini diğer gruplardan, milletlerden farklılaştırmaktadır. Bu törenlerin her yıl tekrarlanmasıyla -tamamen etnik dilde olmasa da- Gagauz kimliğinin üretilmesine, aktarılmasına ve inşa edilmesine ortam oluşmaktadır.

Görüldüğü üzere Gagauz Yeri Özerk Bölgesi'nde yani yerel coğrafyalarında yaşayan Gagauz bireyler, gündelik yaşamlarında aile, okul, basın-yayın, kilise vb. sosyalleşme (kurumsal) alanlarının ve milli-kültürel etkinliklerinin her birinde etnik kimliklerini bütüncül bir şekilde değil, sınırlı olarak yaşamakta, aktarmakta ve üretmektedirler. Geçmişte informal alanlarda etkin olarak yaşadıkları ve ürettikleri özerklikle birlikte ise formal ve informal alanlarda daha etkin bir şekilde yaşamayı ve üretmeyi umdukları kimliklerini günümüzde ne informal ne de formal alanlarda sorunsuzca üretebilmektedirler. Sovyet döneminden itibaren bölgede eğitim, basın-yayın alanlarında ve resmi kurumlarda etkin olan Rus dili aile, sokak, çarşı-pazar, çalışma yaşamı, kültürel etkinlikler gibi informal alanları da etkilemiş, oralara da yayılmıştır. İnfomal alanda kendi doğallığında yaşanan ve aktarılan kimlik, bazı durumlarda aktarılamaz duruma gelmiş, formal alanlar ile inşa edilmeye başlamıştır.

Örneğin aile içerisinde ilk anadan öğrenilen anadil/etnik dil öğrenilemez hale gelmiş, uşak başçalarında Gagauzca dersi öğretmenleri tarafından öğretilmeye çalışılmaktadır.

Gerek sosyalleşme alanlarında etnik kimliğin etkin bir şekilde yaşanıp üretilmemesi gerek küreselleşme ile ilişkili olarak süreç içerisinde Gagauz kimliğinin sınırları aşınmaya başlamıştır. Bu çalışmaya katılanlar, kimliklerini tanımlarken kendilerini Türk dilli (Gagauzca), Türk soylu (Oğuzlar/Gagauzlar) ve Ortodoks Hristiyan olarak tanımlamışlardır. Ancak gündelik yaşam pratiklerine bakıldığında Türk dili ve Türk soyu etnik aidiyet sınırlarının aşıldığını gösteren güçlü emareler söz konusudur. Etnik dil olarak, gündelik yaşamlarında genellikle Gagauzca ve Rusça kullandıklarını hatta Rusça'yı daha çok kullandıklarını bu nedenle artık her iki dili de kendi kimliklerinin bir parçası kabul ettiklerini, Gagauzca gibi Rusça'yı da anadilleri olarak algıladıklarını ifade etmişlerdir:

Biz laf ediyiz Gagauzca da konuşeyiz Rusça da. Rusça isla (iyi) laf ederiz. Bu iki dil bize nası söylim en yakın nica anadili, ikisi de Rus Dili da Gagauz dili de (Lübov, K,57).

Rusça'nın anadil olarak algılanması, bu dilin Gagauzlar arasında ne kadar benimsendiği ve içselleştirildiğini göstermesi açısından anlamlıdır. Bu söylem, Gagauz kimliğinin önemli bir bileşeni ve sınır çizgisi olan etnik dil sınırının aşıldığının açık bir göstergesidir.

Etnik soy olarak da günümüzde yeni nesilde grup dışı "karma evlilikler"i yaygınlaşması yönüyle bir aşınmanın yaşandığı söylenebilir. Onlar, tarihleri boyunca Bulgar, Moldovalı, Ukraynalı, Rus vb. milletlerle hem birlikte yaşamaları hem aynı dine bağlı olmaları nedeniyle -eskiden pek olmasa da günümüzde- bu gruplarla yapılan evlilikleri neredeyse hiç yadırgamamaktadırlar. Şimdilerde Türk ve farklı milletlerle de evlilikler yapabilmekteler ve bunlar da olağan karşılanmaktadır. Grup dışı evliliklerde din farklılığına göre etnik soy farklılığı daha normal karşılanmaktadır. Evlenilecek kişinin Gagauz olup olmamasının pek önemli olmadığı ve grup dışı karma evliliklerin yaygınlaştığı aşağıdaki ifadelerden anlaşılmaktadır:

Biz iyi bir insan olmasına bakeriz. İyi insansa tercih ederiz. Ben Gagauzum Gagauzla evleneyim yok öyle bişey (Şasa, K, 58).

Gagauzlar evlenirler, Ukraynalılarla, Ruslarla, Bulgarlarla var Çingene kızlarla. Hep öyle başka milletler evlenirler Gagauz kızlarla. Kan karıştı milletler karıştı, çok var öyle (Mihail, E, 56).

Bu söylemler, diğer gruplarla aralarındaki sosyo-biyolojik “ortak soy” sınırının geçirgenleştiğinin ve Gagauz etnik soy sınırının aşınmaya başladığının işaretidir. Yerel coğrafyalarında kimliğin önemli bileşenlerini oluşturan etnik dil ve soy sınırlarının aşınması düşündürücüdür. Özellikle “etnik dil” sınırının aşınması, bölgede Rus dilinin etkinliğinin yanı sıra bireylerin göç etme beklentileri doğrultusunda prestijli ve işlevsel dil olarak değerlendirdikleri Rus diliyle kimliklenme çabalarının da ürünüdür. Bireyler, kendilerinin ve çocuklarının kimliklerini inşa ederken aile içerisinde çocuklarıyla konuştukları dili ve okulda verilen eğitim dilini ulus-aşırı ülkelerde eğitim alma, iş bulma ve daha iyi yaşam olanaklarına ulaşma amaçları çerçevesinde oluşmasını ve inşa edilmesini tercih etmektedir. Hatta bazıları Gagauzya’dan göç edeceği düşüncesiyle **“ne lazım bana o dil”** diyerek Gagauzca’yı işlevsiz ve gereksiz görmekte, etnik dilini kullanmamakta, dil kimliklerini yeni yaşam alanı (küresel alanlar) beklentilerine göre kurgulamaya çalışmaktadır. Zaten şimdilerde “sabit bir yer şeması ve güven verici kimlik düşüncesi çatırdamıştır” (Chambers, 2014: 62). Gagauzlar da yerel bölgelerinde sabit, yerel eksenli bir kimlik inşası ve üretiminden ziyade ulus-aşırı hareketlilik beklentileri doğrultusunda küresel alanlar eksenli kimliklerini inşa etmeye çalışmaktadır.

Gagauzya’da her geçen gün artarak devam eden göçler sonucunda Gagauz kimliğini yaşayan, yeniden üreten kişi sayısı da azalmaktadır. Gerek bu göçler gerek Gagauzya’nın sosyo-ekonomik ve kültürel durumuyla ilgili olarak araştırmaya katılanlar -birkaç kişi haricinde- çoğunluk olarak Gagauz kimliğinin geleceğinden endişe etmektedir. Politikaların günümüzdeki gibi devam etmesi ve birtakım tedbirlerin alınmaması durumunda Gagauzya ve Gagauzların kaybolacağını, bu yüzyılın sonunu göremeyeceklerini düşünmektedirler. Yeni neslin yerel bölgede kalmadığı/kalamadığı/kalmayacağı ulus aşırı ülkelere göç ettiklerini/edeceklerini onların da gittikleri ülkelerin sosyo-ekonomik, yaşam standartları vb. bağlamında sunduğu imkanlarla ilgili olarak o milletlerinin dil ve kültürlerini benimseyerek onların etnik kimliklerine dahil olarak Rus, Türk, Alman vb. olacaklarını öngörmektedirler. Bunu zaman gösterecektir. Ancak günümüzde Gagauzların yerel bölgelerinde kimliklerinin yeniden üretimi, dolaşımı ve inşasının sorunsallaşmış olduğu net bir şekilde söylenebilir. Yine de bu durum -yerel alanda bireylerin öngörülleri

gerçekleşse bile küresel alanlarda ne olacağı bilinmediğinden- Gagauz kimliğinin kaybolup gideceği anlamını taşımamaktadır. Çünkü yerel bölgede kimliğin üretimi ve aktarımı ile ilgili birtakım sorunlar olsa da küresel alanlarda durum farklılaşabilmekte ve etniklikler güçlenebilmektedir. Örneğin İstanbul'daki Gagauz diasporasının, her ne kadar aktif bir resmi dayanışma organizasyonları, dernekleşme faaliyetleri olmasa da gayri resmi göçmen ağları içerisinde ilişkileri ve etkileşimleri güçlü bir şekilde devam etmektedir. Dolayısıyla yerel alanlarda kimliğin üretimi, aktarımı ve inşası sorunsallaşsa bile küresel alanlarda etkinleşebilir, güçlenebilir. Aynı zamanda etniklik illaki belli bir etnik dil ve etnik din üzerinden gerçekleşmeyebilir. Malesevic'in belirttiği gibi (2019: 56), gruplar dilbilimsel olarak asimile olabilir, dinler sekülerleştirilebilir ya da dönüştürülebilir, gelenekler ya da semboller unutulabilir ya da titizlikle yeniden diriltilebilir fakat yine de gruplar "etnik" kalabilirler.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Yusuf: Almanya Türkleri'nde Dil, Din, Kimlik, Şehir Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2011.
- Adıgüzel, Yusuf: Göç Sosyolojisi, Nobel Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2018.
- Aksoy, Bülent: Post Sovyet Dönemde Jeopolitik Açından Gagauz Nüfusu, Hamidullah Suphi ve Gagauzlar, Editör: Mehmet Şahingöz & Alper Alp, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2016, s.245-255.
- Altunek,N. Serpil: Yerli'nin Bakışı Etnografya: Kuram ve Yöntem, Ütopya Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2009.
- Alver, Köksal: "Emile Durkheim ve Kültür Sosyolojisi," Kültür Sosyolojisi, Editörler: Köksal Alver & Necmettin Doğan, Çizgi Kitabevi, İstanbul, Şubat 2018, s.59-69.
- Anderson, Benedict: Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması, Çev: İskender Savaşır, Metis Yayınları, 8 Basım, İstanbul, 2015.
- Anzerlioğlu, Yonca: "Geçmişten Günümüze Türk Dünyasında Hristiyan Türkler," Karadeniz Araştırmaları: Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 2, Yaz 2004, Ed. Osman Karatay, (Çevrimiçi) http://www.karam.org.tr/Makaleler/819676370_anzerlioglu.pdf, 10.05.2018, s. 73-91.
- Argunşah, Hülya: "Gagauz Edebiyatı," Türkler Ansiklopedisi, 20. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.451-473.
- Argunşah, Mustafa: "Gagauzların Tarihi", Türkler Ansiklopedisi, 20. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 391-421.
- Argunşah, Mustafa: "Gagauzların Yakın Tarihi(1989-2001)," Gagauz Yazıları, Mustafa Argunşah & Hülya Argunşah, Türk Ocakları Kayseri Şubesi Yayınları, 1. Basım, Kayseri, 2007 s.55-80.

- Argunşah, Mustafa: "Gagauz (Gökoğuz)," Yeni Türkiye Dergisi, Türk Dünyası Özel Sayısı II (54.Sayı), Yıl:9, Sayı:53-54, Eylül-Ekim 2013, s.2151-2164.
- Argunşah, Mustafa: "Is the Gagauz Language Facing Extinction?-Gagauz Türkçesi Tehlike Altında mı?" Ed. Syed Azharuddin, 4th International Symposium on Asian Languages and Literatures: Understanding Culture (ADES IV), Aurangabad-INDIA,2017,s.270-289. (Çevrimiçi) http://ades.erciyes.edu.tr/wp-content/uploads/2016/06/ADES-IV_Proceedings-s.pdf, 26.02.2019.
- Arnaut, Fedora: "Gagauz Türkçesi ile Eğitim ve Karşılaşılan Sorunlar", Türklük Araştırmaları Dergisi, Sayı: 11, Mart 2002, İstanbul, s.197-207.
- Arnaut, Tudora: "Gagauz Yazılı Edebiyatı ve Milli Kültüründe Üç Zirve, D.Tanasoğlu, N.Baboğlu ve D.Karaçoban," Uluslararası Ahmet Yesevi'den Günümüze İnsanlığa Yön Veren Türk Büyükleri Sempozyumu Bilidirileri, Hazırlayan: İrfan Ünver Nasrattınoğlu, Romanya-Köstence 03-07 Eylül 2008, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, s.112-124.
- Asmann, J.: Kültürel Bellek (Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik), Çev: Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2015.
- Aygil, Yakup: Hristiyan Türklerin Kısa Tarihi, Ant Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1995.
- Baboglu, Nikolay: Uzak Yollarım-Seçme Yaratmalar, Redaktör Hem Koordinatör: Anna Boeva, Kişinev, 2018.
- Baboglu, Nikolay: "Gagavuz Türklerinin Kirilik Alfabetinden Latin Alfabetine Geçmesi", (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/136194>, 13.06.2019.

- Bahçekapılı, Nedim: "İslam ve Kilise Hukuku Açısından Aile ve Evlilik," İslam Araştırmaları Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 1, 2008. (Çevrimiçi) http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D03380/2008_1_1/2008_1_1_BAHCEKAPILIN.pdf 02.07.2019.
- Balibar, Etienne & Wallerstein, İmmanuel: Irk, Ulus, Sınıf Belirsiz Kimlikler, Çev: Nazlı Ökten, Metis Yayınları, 5. Basım 2013, İstanbul.
- Barth, Fredrik: Etnik Gruplar ve Sınırları -Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu, Çev: Ayhan Kaya & Seda Gürkan, Bağlam Yayınları, 1. Basım, Ankara, 2001.
- Baskakov, N.A.: "Müelliflerin Önsözü", Redaktör: N.A. Baskakov, Gaydarcı, G. A. v.d. çev. İsmail Kaynak, Mecit Doğru, Gagauz Türkçesinin Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.s.VII-XII.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: Hariciye Vekaleti, Rapor No: 0301024766814.
- Bauman, Z.: Bireyselleşmiş Toplum, Çev: Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2015.
- Bauman, Z.: Sosyolojik Düşünmek, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, 15. Basım, İstanbul, 2017a.
- Bauman, Z.: Cemaatler-Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı, Çev: Nurdan Soysal, Say Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2017b.
- Bauman, Z.: Kimlik, Çev: Mesut Hazır, Heretik Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2019.
- Bayart, J.F.: Kimlik Yanılsaması, Çev: Mehmet Moralı, Metis Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 1999.
- Baydar, Mustafa: Hamidullah Suphi Tanrıöver ve Anıları, Menteş Matbaası, İstanbul, 1968.
- Berger, P L.: Sosyolojiye Çağrı Hümanist Bir Perspektif, Çev: E. Erkan Koca, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2017.

- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas: Gerçekliğin Sosyal İnşası-Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi, Çev.: Vefa Saygın Öğütle, Paradigma Yayıncılık, 1.Basım, İstanbul, 2008.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas: Modernite Çoğulculuk ve Anlam Krizi, Çev: Mustafa Derviş Dereli, Heretik Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2015.
- Bilgin, N.: Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu, Ege Yayıncılık, 1. Basım, İzmir, 1994.
- Bilgin, N.: Kollektif Kimlik, Sistem Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul, 1995.
- Bilgin, N.: Kimlik İnşası, Mediform Ambalaj, Matbaacılık, 2. Baskı, İzmir, 2014.
- Boeva, Anku: "Nikolay Baboglunun "Dunurculuk" Annatmasının İstoriyası," Hamidullah Suphi Ve Gagauzlar, Ed. Mehmet Şahingöz & Alper Alp, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2016, S.241-244.
- Bourdieu, Pierre: Pratik Nedenler, Çev. Hülya Tufan, Kesit Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loic : Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, İletişim Yayınları, Çev: Nazlı Ökten, 7. Baskı, İstanbul, 2014.
- Breuilly, John: "Sunuş",Çev: Büşra Ersanlı & Günay Göksü Özdoğan,Ernest Gellner, Uluslar ve Ulusçuluk, Hil Yayın, 3. Baskı, İstanbul, 2018.
- Brubaker, Rogers& Cooper, Frederick: "Kimlik"İN Ötesine Geçmek," Kimlik Politikaları, Ed. Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s.402-460.
- Bulgar, Stepan: "Türk Dili Üüredicileri Gagauz Küülerinde Besarabya'da 1937-1946 Yıllarda," Sabaa Yıldızı, Sayı:49, Başşredaktör: Stepan Bulgar, Komrat, 2010, s.38-47.

- Bulgar, Stepan: "Ayboba Mihail Çakırın 1930-cu yıllarda Yanında Bulunan Gagauz İnteligeniyası," Sabaa Yıldızı Dergisi, Sayı:51, Başredaktör: Stepan Bulgar, Komrat, 2011a, s.18-19.
- Bulgar, Stepan: "Gagauz Aydınadıcısı Mihail Çakırın Yubileyi-150-ci Yıl Dönümü," Sabaa Yıldızı Dergisi, Sayı:51, Başredaktör: Stepan Bulgar, Komrat, 2011b, s. 2-12.
- Bulgar, Stepan: "Türkiyada Gagauz Studentleri 30-Cu Yıllarda XX Asırda: İstoriya Hem İnsannar," Hamidullah Suphi ve Gagauzlar, Ed. Mehmet Şahingöz & Alper Alp, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2016a, s.373 - 392.
- Bulgar,S.
Stepan: "Besarabya ve Yunanistan Gagauzları: Tarihi-Kültürel Karşılaştırmalı Bir Analiz," Tehlikedeki Türk Dilleri II A: Örnek Çalışmalar, Cilt 2, Ed. Süer Eker & Ülkü Çelik Şavk, Ankara, 2016b, s.245-257 (Çevrimiçi), https://www.academia.edu/31200867/BESARABYA_VE_YUNAN%C4%B0STAN_GAGAUZLARI_TAR%C4%B0H%C3%8E-K%C3%9CLT%C3%9CREL_KAR%C5%9EILA%C5%9ETIRMALI_B%C4%B0R_ANAL%C4%B0Z_%C3%87EV%C4%B0R%C4%B0_05.06.2019_
- Bulgar, Stepan: Güneşçik Dergisi, Sayı:65, Komrat, 2017a.
- Bulgar, Stepan: Güneşçik Dergisi, Sayı:68, Komrat, 2017b.
- Bulgar, Stepan: "Gagauzlar Gruziyada," Sabaa Yıldızı, Sayı:65, Başredaktör: Stepan Bulgar, Komrat, 2017c, s.2-13.
- Burke, P. J. & Stets, J. E.: Identity Theory, Oxford Universty Press, Newyork, 2009.
- Cahen, Claude: Gagauzların Kökeni İle İlgili Tartışmalı Hususlar, Çev: Harun Güngör, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı:173, Mayıs 2001/05-173, Asır Matbaacılık, İstanbul, s.26, 27.

- Calhoun C.: "Kimlik ve Tanınma Politikası," Çev: Fatma Büşra Helvacıoğlu & Özlem İlyas, Kimlik Politikaları, Ed. Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s.132-179.
- Calhoun, Craig: Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları, Çev. Güney Çeğin, (Çevrimiçi), <https://issuu.com/duneca/docs/calhounbourdieu>, 04.07.2019.
- Carr, Edward Hallett: Milliyetçilik ve Sonrası, Çev: Osman Akınhay, İletişim Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2019.
- Castells, M.: Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Cilt 2 Kimliğin Gücü, Çev: Ebru Kılıç, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2013.
- Cebeci, Ahmet: Osmanlı Devletinde Gagauzlar, Türk Kültürü Dergisi, sayı:354, Yıl: XXX, Ekim 1992, s.583-589.
- Cebeci, Ahmet: XVI. Yüzyıl Osmanlı Tahrir Defterlerine Göre Gagauzlar, Doktora Tezi, Ankara, 2008.
- Chinn, Jeff & Roper, Steven D.: "Territorial Autonomy in Gagauzia", Nationalities Papers, Vol. 26: Issue 1, 1998, (Çevrimiçi) <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/009059998080408552>, 09.10.2018, s. 87-101.
- Chirciu, Dimitri: Günümüzde Gagauz Yeri'nde Yaşanan Göçler ve Nedenleri, Tehlikedeki Diller Dergisi, Yayına Hazırlayan: Edanur Sağlam, 2014, (Çevrimiçi) <http://tehlikedekidiller.com/turkce/wp-content/uploads/Dmitri-CHIRCIU-G%C3%9CN%C3%9CM%C3%9CZDE-GAGAUZ-YER%C4%B0.pdf>, 02.03.2019, s.1-7.
- Collins, Peter: "Din ve Ritüel Çok Yönlü Bir Yaklaşım," Çev: Ali İsra Güngör, Din Sosyolojisi Çağdaş Gelişmeler, Derleyen Peter B. Clarke, Çeviri Editörü: İhsan Çapcıoğlu, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 2012, s. 121-147.

- Coser, A. L.: Sosyolojik Düşüncenin Ustaları, Çev: Himmet Hülür& Serhat Toker & İbrahim Mazman, De Ki Basım Yayım Ltd. Şti., 2. Baskı, Ankara, 2011.
- Creswell, John W.: "Etnografik Desenler," Çev: Seyra Çakır, Çeviri Editörü: Halil Ekşi, Eğitim Araştırmaları Nicel ve Nitel Araştırmaların Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi, Edam Yayınları, İstanbul, 2017.
- Crystal, David: Dillerin Katli, Çev. Gökhan Cansız, Profil Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2015.
- Cuche, Denys: Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı, çev: Turgut Arnas, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Çakır, Mihail: Besarabiyalı Gagauzların İstoriyası, Ay Boba Mihail Çakır, Hazırlayan: Stepan Bulgar, Pontos Yayınları, Kışinev, 2007.
- Çakır, Mihail: Gagauz Aydınadıcısı Mihail Çakırın Gagauz hem Romın (Moldovan) Dilinda Yazıları, Hazırlayanlar: Stepan Bulgar & Petri Çebotar, Kışinev, 2012.
- Çelik Şavk, Ülkü: "Zanet, Todur (Fedor):Gagauzluk ve Gagauzlara Adanmış Bir Hayat," Tehlikedeki Diller Dergisi, 2013 Kış, Cilt:3, Sayı:3, s.129-141, (Çevrimiçi)
<http://www.dergi.tehlikedekidiller.com/index.php/TDD/article/view/174>, 03.02.2019.
- Çelik Şavk, Ülkü: "Günümüzde Gagauzlar ve Gagauzca," Yeni Türkiye, Yıl:9 Sayı:55, Semih Ofset Baskı, Ankara, Kasım-Aralık 2013, s.484-491.
- Çimpoeş, Lübov: "Gagauz Dilini Evropa Programların Çevresinde Azınlık Halkların Dilleri Arasında Korumak Hem Enidan Diriltmek," Dilleri ve Kültürleri Yok Olma Tehlikesine Maruz Türk Toplulukları, 4.Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu (2012) Bildirileri, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Editörler: Marcel Erdal, Yunus Koç, Mikail Cengiz, Ankara, 2013 s.183-187.

- Çimpoeş, Lübov: "Gagauz Kulturunde Hidrellez(Gagauz Kulturasında Hederlez)," Hamidullah Suphi ve Gagauzlar, Editör: Mehmet Şahingöz & Alper Alp, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2016, s.277-285.
- Çobanoğlu, Özdemir: Anavatan'dan Anavatan'a Bir Gagauz, Yesevi Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul, 2003.
- Dağdeviren, Gülin: "Gagauz Gençlerin Gagauzca ve Rusçaya Karşı Dil Tutumları," Tehlikedeki Diller Dergisi, 2013 Kış, Cilt: 3, Sayı: 3, s.15-28, (Çevrimiçi)<http://www.dergi.tehlikedekidiller.com/index.php/TDD/article/view/163/75> 27.01.2018.
- Demirtaş, H. A.: "Sosyal Kimlik Temel Kavram ve Kuramı, Varsayımlar", İletişim Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Ankara, 2003, s. 123-144.
- Dieckhoff, Alain & Jaffrelot, Christophe: Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek, Çev: Devrim Çetinkasap, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010.
- Dukheim, Emile: Toplumsal İşbölümü, Çev: Özer Ozankaya, Cem Yayınevi, 1. Basım, İstanbul, 2006.
- Durkheim, Emile: "İlm-i Terbiye ve İctimaiyat," Çev. Sadreddin, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, Cilt 1, Sayı 5, 1917 s. 207-224. (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/4425> 05.21.2019.
- Durkheim, Emile: Dini Hayatın İlkel Biçimleri, Ataç Yayınları, Çev. Fuat Aydın, İstanbul, 2005.
- Eker, Süer: "Türk Dünyasının Bilgeleri, Moldova, Gagauz Yeri ve Türkiye'yi Birleştiren Anıtsal Bir Kimlik: Mihail Mihailoviç Çakır," Tehlikedeki Diller Dergisi, Kış-2013, Yıl: 2014, Cilt: 3, Sayı: 3, s.93-101, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/tdd/issue/29411/314930>, 20.04.2018.

- "Doğu ile Batı Arasında Çıkılmaz Yolların Kavşağında Yolunu Arayan Bir Ülke: Moldova," Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Eker, Süer: Güz 2014, Sayı: 43, s.1-16.
(Çevrimiçi)http://www.karam.org.tr/Makaleler/984946201_1%20S%c3%bcer%20Eker.pdf, 13.08.2019
- Emerson, R.M.& Bütün Yönleriyle Alan Çalışması Etnografik Alan Notları
Fretz, R.I. & Yazımı, Çev: A. Erkan Koca, Birleşik Yayınları, 1.Baskı,
Shaw, L.L.: Ankara, 2008.
- Erbaş, Ali: Hristiyanlık, İnsan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2004.
"Hristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma," Ankara
Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:34, sayı:1,
Erdem, Mustafa: 1995,s.133-154.
(Çevrimiçi)<https://dergipark.org.tr/download/article-file/584725>,
02.07.2019
- Eribakan, Dimu: Anasözü Gazetesi, Canavar ayın 19-da Sada Avdarma "Aaçlık
Kurbannarını Anmak Günü" bakıldı, (Çevrimiçi)
<http://anasozu.com/canavar-ayin-19-da-sada-avdarma-aaclik-kurbannarini-anmak-gunu-bakildi/> 23.08.2018.
- Eriksen,
H.Thomas: "Ethnicity, Race, Class and Nation", Ethnicity, Edited: John
Hutchinson&Anthony D. Smith, Oxford University Press,
Newyork, 1996, s.28-33.
- Eriksen, Thomas Etnisite ve Milliyetçilik Antropolojik Bir Bakış, Çev: Ekin
Hylland: Uşaklı, Avesta Basın Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2004.
- Eroğlu, Ahmet "Ekmek Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Protestanlar ve
Hikmet: Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları,"
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1999,
s.439-453. (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/584221> 03.07.2019.
- Freyer, Hans: Din Sosyolojisi: Çev: Turgut Kalpsüz, Ankara Üniversitesi
Basımevi, Ankara, 1964.

- Galina, Mutfaf: "Gagauz Filolojisi Bolumunun Kurulusu ve Gelişme Perspektifi," Hamidullah Suphi ve Gagauzlar, Editör: Mehmet Şahingöz & Alper Alp, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2016, s.399-404.
- Gaydarci, G. A. v. d.: Gagauz Türkçesinin Sözlüğü, Redaktör, N.A. Baskakov, çev. İsmail Kaynak, Mecit Doğru, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Gellner, Ernest: Milliyetçiliğe Bakmak, Çev: Simten Coşar & Saltuk Özertürk & Nalan Soyarık, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2012.
- Gellner, Ernest: Uluslar ve Ulusçuluk, Çev: Büşra Ersanlı & Günay Göksü Özdoğan, Hil Yayın, 3. Baskı, İstanbul, 2018.
- Giddens, A.: Modernite ve Bireysel-Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum, Çev: Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2014.
- Giddens, Anthony & Sutton, Philip W.: Sosyolojide Temel Kavramlar, çev: Ali Esgin, Phoenix Yayınları, Ankara, 2014.
- Gleason, P.: "Kimliği Tanımlamak: Semantik Bir Tarih," Çev: Fırat Mollaer, Kimlik Politikaları, Ed. Fırat Mollaer, Doğu-Batı Yayınları, Ankara, 2014, s.21-52.
- Goffman, Erving: Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar, Çev: Levent Ünsaldı & S.N.Ağırnaslı, Heretik Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2014.
- Goffman, Erving: Gündelik Yaşamda Benliğin Sunumu, Çev. Barış Cezar, Metis Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2014.
- Gökdağ, Bilgehan Atsız: "Moldova'nın AB Üyeliği Sürecinde Gagauz Özerk Bölgesi Bağımsızlığa Mı Yürüyor?" Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Sayı:43, 2014, s.17-42
(Çevrimiçi)http://www.karam.org.tr/Makaleler/59564351_2%20Bilgehan%20Atsız.pdf, 12.09.2019

- Gökdağ, Bilgehan Atsız: "Moldova'nın Transdinyester Sorunu ve Gagauz Özerk Bölgesi," Yeni Türkiye Dergisi, sayı: 70, Mart-Haziran 2015,(Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı V), Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, s.5512-5532.
- Gökoğuz, Metin: "Dört Bir Yana Dağılan Gökoğuzlar," Gagauz Yurdu (Gökoğuzlar) Gazetesi, Sayı:1, Ocak:2019, s.14 (Çevrimiçi) <http://www.gagauzya.com/gazete/haber1.pdf>, 27.02.2019.
- Göktürk, Işıl: Kültür Sosyolojisi Kültürel Çalışmalar ve Toplumbilimlerinin Yeniden Biçimlenmesi, Doğu Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2016.
- Gradeşliev, İvan: "Gagavuzlar," çev: Nuri Eyüpoğlu, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Dün/Bugün/Yarın, Şubat,1997, sayı:1, İstanbul, Alaş Ofset, s.50-55.
- Granholm, Kennet: "Batınlığın Sosyolojisi" Çev: Sinan Yılmaz, Din Sosyolojisi Çağdaş Gelişmeler, Derleyen Peter B. Clarke, Çeviri Editörü: İhsan Çapcıoğlu, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 2012, s. 289-313.
- Guboglo, M. N.: "Gagauzların Hristiyan Dinî Terminoloji Sistemindeki Müslümanlıkla İlgili Unsurlar," Maliye Tyurkoyazıçniye Narodı Balkanskogo Poluostrova (K Voprosu o Proishojdeniye Gagauzov), Avtoreferat Kand. Diss., M., 1967'den Aktaran L. A. Pokrovskaya , Çeviren: Bülent Hünnerli, Kesit Akademi Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 7, Mart 2017, s. 421-427, (Çevrimiçi) http://www.kesitakademi.com/Makaleler/379587503_1128%20B%C3%BClent%20H%C3%9CNERL%C4%B0.pdf12.09.2018.
- Guboglo, M. N.: "Etničeskaya Prinadlejnost' Gagauzov (Gagauzların Etnik Aidiyeti)," Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 2018, Yıl:6, Sayı:12, s. 67-78, (Çevrimiçi) <https://search.proquest.com/openview/2139536ae30e48d4c0793ec1cbce8b93/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2042752> 01.02.2019.

- Guest, Mathew: "Dinin Yeniden Üretimi ve İletimi" Çev: İlkay Şahin, Din Sosyolojisi Çağdaş Gelişmeler, Derleyen Peter B. Clarke, Çeviri Editörü: İhsan Çapcıoğlu, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 2012, s. 91-119.
- Guibernau, Montserrat: "Devletsiz Uluslar-Ulussuz Devletler," Ulusal Kimlik ve Etnik Açılım, Der. Işitan Gündüz, 1. Baskı, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 95-138.
- Güler, Ahmet & Halıcıoğlu, Mustafa Bülent & Taşğın, Serkan: Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayınları, Ankara, 2013.
- Güngör, Harun & Argunşah, Mustafa: "Gagauzlar (Gagauz Türklerinin Etnik Yapısı, Nüfusu, Dili, Dini, Folkloru Hakkında Bir Araştırma)", Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998.
- Güngör, Harun: Yunan-Bulgar Kilise Mücadeleleri ve Gagauzlar, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 344, Aralık, 1991, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 730-734.
- Güngör, Harun: "Gagavuz(Gökoğuz)," Yeni Türkiye Dergisi, Yıl:3, Sayı:16, Temmuz Ağustos 1997, Türk Dünyası Özel Sayısı II, s.1595-1602.
- Güngör, Kemal: "Anadolu'da Hızır Geleneği ve Hıdırellez Törenlerine Dair Bir İnceleme," Türk Etnografya Dergisi, Sayı:1, Maarif Basımevi, Ankara, 1956, s.56-72.
- Güvenç, Bozkurt: Türk Kimliği -Kültür Tarihinin Kaynakları-, Boyut Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2016.
- Güvenç, Bozkurt: İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi Yayınları, 6. Basım, İstanbul, 1994.
- Güvenç, Bozkurt: "Kültürel Kimliğe Genel Bakış," Kimlikler Lütfen, Der: Gönül Pultar, ODTÜ Yayıncılık, 1. Basım, Ankara, 2009, s. 31-38.

- Habermas, Jürgen: İletişimsel Eylem Kuralı, Çev. Mustafa Tüzel, Kabalıcı Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2001.
- Hall, Stuart: " 'Kimliğe' İhtiyaç Duyan Kim? ", Çev: Fatma Büşra Helvacıoğlu, Kimlik Politikaları, Ed: Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s. 277-300.
- Hatlas, J. & Zyromski, M.: Bucak'taki Gagauzların Hayatında Din, (The Religion in a Life of Gagauzians in Budjak), Çev: Ramazan ADIBELLİ, Türklük Bilim Araştırmaları Dergisi, XXIX-/2011-Bahar/, s.533-549, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/157079>, 17.02.2018.
- Hobsbawm, E. - Ranger, T: Geleneğin İcadı, Çev: Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, 1. Basım, İstanbul, 2006.
- Hobsbawm, E. J.: Milletler ve Milliyetçilik, Çev: Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, 5. Basım, İstanbul, 2014.
- Hosking, Geoffrey: Rusya ve Ruslar - Erken Dönemden 21.Yüzyıla, Çev: Kezban Acar, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Hutchinson, John & Smith Anthony D.: Ethnicity, Oxford University Press, Oxford, 1996.
- Iusıumbeli, İrina: Gagauz Yeri'nde Kadın, Doktora Tezi, Ankara, 2008.
- Iusıumbeli, İrina: "Bir Gagauz Annenin İzlenimleri "Anadilimiz ve Biz"," Tehlikedeki Diller Dergisi, Ankara, Kış 2013, s.103-108. (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/305227>, 29.07.2019.
- İnal, Kemal: Dil ve Politika- Dilin Kökeni, Etnik Boyutu ve Kimlik İlişkisi, Ütopya Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2012.
- İnsel, Ahmet: "Tikelci Evrensellik Mümkün mü?", Ernesto Laclau, Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme, Çev: Ertuğrul Başer, Birikim Kitapları, 4. Baskı, İstanbul, 2015, s.7-14.

- Jenkins, Richard: Bir Kavramın Anatomisi Sosyal Kimlik, Çev: Gül Bostancı, Everest Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2016.
- Jewson, N. & Felstead, Alan: Çalışmanın ve Yaşamının Yeni Yolları, "Sosyoloji Başlangıç Okumaları," Editör: Anthony Giddens, Çev: Günseli Altaylar, Say Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2015, s.355-362.
- Kağıtcıbaşı, Çiğdem: Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi, Koç Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2010.
- Kakışım, Can: Sınıf, Etnisite ve Kimlik, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2016.
- Karakaş, Mehmet: Modernlik Küreselleşme ve Türkiye'nin Kimlikler Evreni, Küre Yayınları, 1.Basım, İstanbul, 2015.
- Karanfil, Güllü: "Gagauz Türkçesinde Alfabe ve İmla Problemlerine Dair," Yeni Türkiye Dergisi, Eylül-Ekim 2013a, Yıl:9, Sayı:53-54 (Türk Dünyası Özel Sayısı II), s.2167-2172.
- Karanfil, Güllü: Gagauz Leksikologiyası (11Kitap Yazılar), Bengü Yayınları, Ankara, 2013b.
- Karanfil, Güllü: "Yakın Tarihten Bugüne Gagauzların Dili:Genel Bir Bakış," Tehlikedeki Diller Dergisi, Kış, 2013c (Çevrimiçi) <https://dergipark.org.tr/download/article-file/305228> 15.08.2019.
- Karanfil, Güllü: "Gagauzyada Gagauz Dilinin Durumu", Eurasian Academy of Sciences, Eurasian Studies/Avrasya Çalışmaları, 2015 Volume:2, s.77-81, (Çevrimiçi) <http://eurasian.eurasianacademy.org/dergi/gagauzyada-gagauz-dilinin-durumu201510.pdf> 10.01.2019.
- Karanfil, Güllü: "Hamdullah Suphi Tanrıoverin Gagauz Milli Kimliin Uuselmesindeki Rolü," Hamidullah Suphi ve Gagauzlar, Editör: Mehmet Şahingöz & Alper Alp, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2016, s.109- 114

- Karpat, Kemal H.: Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik, Çev: Recep Boztemur, 2. Baskı, İstanbul, 2012.
- Karpat, Kemal H.: Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, Çev: Bahar Tırnakçı, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2013.
- Kaşka, Selmin: "Ev içi Hizmetlerin Küreselleşmesi ve Türkiye'deki Göçmen Kadınlar," Türkiye'de Yabancı İşçiler Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri, Der. Aylan Arı, Derin Yayınları, İstanbul, 2007, s.225-240.
- Kaşka, Selmin: "Yeni Uluslararası Göç Hareketleri ve Türkiye'deki Moldovalı Kadın Hizmetçiler," Cultural Changes In The Turkic World, Edited By Filiz Kırıl, Barbara Pusch, Claus Schöning, Arus Yumul, Ergon Verlag Würzburg In Kommission, Orient-Institut, İstanbul, 2016, s.71-86, (Çevrimiçi) https://www.ergonverlag.de/downloads/9783956501814_ebook.pdf, 13.06.2019.
- Keyman, E. Fuat: "Kültürel Kimlik Olgusunu Yeniden Düşünmek," Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Yıl: 10, Sayı:41, Mayıs, Haziran, Temmuz, 2007, Doğu Batı Yayınları, Ankara, s. 217-227.
- Kırçu, Aleksander: Noel Arifesi "Kolada", (Çevrimiçi) <http://tehlikedekidiller.com/turkce/aleksander-kircu-noel-arifesi-kolada.html> 02.07.2019.
- Kivel, Mihail: "Ana Tarafım," Oguz Sesi, Genç Gagauz Yazıcılar Birlii, Bakeş Yayınları, 2014.
- Kopuşçu, M.İ: Onemni Gıpotezalar Gagauzlar İçin, Onnarın Ana Dili İlerlemesinin Etapları, Hamidullah Suphi ve Gagauzlar, Editör: Mehmet Şahingöz, Alper Alp, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2016, s.433-440.
- Kostenko, Nikolay & Zanet, Todur: "Mihail Çakır'ın Duuma Gunundan 157 Tamamlandı," Ana Sözü Gazetesi, (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/mihail-cakirin-duuma-gunundan-157-yil-tamamnandi/> 27.04.2018.

- Kottak, Conrad Philip: Antropolji İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2001.
- Kowalski, Tadeusz: "Kuzey-Doğu Bulgaristan Türkleri ve Türk Dili," Çev: Ömer Faruk Akün, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt III, 31 Mart 1949, Sayı:3-4, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul, s.477-500
- Kurat, Akdes Nimet: IV-XVIII Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.
- Kümbetoğlu, Belkıs: Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma, Bağlam Yayıncılık, 5.Basım, İstanbul, 2017.
- Kvilinkova, Elizaveta: "Gagauziya Kadınları Geçmişte ve Bugün," Hamidullah Suphi ve Gagauzlar, Editör: Mehmet Şahingöz & Alper Alp, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2016, s.393-397.
- Laclau, E.: Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme, Çev: Ertuğrul Başer, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2015.
- Layder, Derek: Sosyolojik Araştırma Pratiği-Teori ve Sosyal Araştırmanın İlişkilendirilmesi, Çev: Serdar Ünal, Heretik Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2015.
- Malesevic, Sinisa: Etnik Sosyoloji, Çev. Ed.: Tuğçe Poyraz Tacoğlu - Abdurrahim Güler, Nobel Yayıncılık, 1. Basımdan Çeviri, Ankara, 2019.
- Manov, Atanas: Gagauzlar (Hristiyan Türkler), Çev. M.Türker Acaroğlu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.
- Marchuk, Sveta: "Gagauz Dili Hem Literatürası Derslerinde Sozluklerin Etketiv Kullanılması," Hamidullah Suphi ve Gagauzlar, Editör: Mehmet Şahingöz & Alper Alp, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2016, s.353-358.
- Martindale, Don: "Şehir Kuramı," Çev: Fırat Oruç, Şehir ve Cemiyet, Max Weber v.d., Yayına Haz. Ahmet Aydoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 35-100.

- Maruneviç, Maria: "Gagauz Halk Kültüründe Evvelki Türk Kültürünün Bulunması ve Gagauzların Şimdiki Etnik Durumları," Türk Dünyası Tarih Dergisi, Şubat, 1993, Sayı:74, Kuşak Ofset Basım, İstanbul, s.36-50
- Maruneviç, Maria: "Gagauz Türklerinin 19-20. Yüzyıl Tarihine Dair Malzemeler," Kök Araştırmalar Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 1999, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları,1999, s. 133-150.
- Maruneviç, Mariya: "Gagauz Kadınlarının Bugünkü Sosyal Durumu", Türk Dünyası Tarih Dergisi, sayı:160, Asır Matbaacılık, İstanbul, 2000a, s.37-38
- Maruneviç, Mariya: "Gagauzların Bugünkü Kültür Durumu", Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri 4-7 Kasım Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, IV. Cilt, Ankara, 2000b, s.351-354.
- Mayring, Philipp: Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş Nitel Düşünce için Bir Rehber, Çev: Adnan Gümüş & M.Sezai Durgun, Bilgesu Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2011.
- Mead, G. H.: Zihin, Benlik ve Toplum, Çev: Yeşim Erdem, Heretik Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2017.
- Melucci, A: "Süreç Olarak Kollektif Kimlik," Çev: Ömer Mollaer, Kimlik Politikaları, Ed. Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s.79-104.
- Menz, Astrid: "The Gagauz Between Christianiy and Turkisness", Cultural Changes in the Turkic World, Edited: Filiz Kıral, Barbara Pusch, Claus Schönig, Asus Yumul, Ergon Verlag Würzburg in Kommission, Würzburg 2007, s.123-130. (Çevrimiçi) <https://hcommons.org/deposits/item/hc:18217/> 03.02.2019.
- Mitchell, C: "Etnik Kimliklerin Dini İçeriği," Çev: Sultan Işık & Fırat Mollaer, Kimlik Politikaları, Ed. Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s.536-558.

- Moşkov, V.A.: Gagauzi Benderskogo Uezda (Bender Vilayeti Gagauzları), Kişinev, 2004.
- Moşkov, V.A.: Balkan Yarımadasında Türk Kavimleri, Çev: Elena İvanova, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2006.
- Nasrattınoğlu, İrfan Ünver: Moldova ve Gagauzya (Nasrattınoğlu Seyahatnamesi), 2009, Ankara.
- Nayır, Yaşar Nabi: Balkanlar ve Türklük I, Yeni Gün Haber Ajansı Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Neuman, W.Lawrance: Toplumsal Araştırma Yöntemleri-Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (2.Cilt), Çev: Sedef Özge, Yayın Odası Yayınları, 7. Basım Ankara, 2014.
- Özkan, Nevzat: "Gagavuz Türkçesi", Türkler Ansiklopedisi 20. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.430-450.
- Özkan, Nevzat: "Gagavuz Türkçesini Yazı ve Eğitim Dili Haline Getirme Çalışmalarına Bir Bakış", I.Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 11-13 Mayıs 2005, Gazi Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Basım Yılı:2010, Ankara, s.605-615.
- Özkan, Nevzat: "Gagavuz Türkçesini Yazı ve Eğitim Dili Haline Getirme Çalışmalarına Bir Bakış", Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 5/1 Winter 2010, s.77-89, (Çevrimiçi) <https://docplayer.biz.tr/108227588-Gagavuz-turkcesini-yazi-ve-egitim-dili-haline-getirme-calismalarina-bir-bakis.html>, 12.09.2019.

- Özkan, Nevzat: "Ağız Alanından Yazı Diline Geçiş: Gagavuz Türkçesi Örneği," Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/9 Summer 2013, Ankara, s. 85-94 (Çevrimiçi) <https://docplayer.biz.tr/6978997-Agiz-alanindan-yazi-diline-gecis-gagavuz-turkcesi-ornegi-ozet.html>, 03.04.2018.
- Özkan, Nevzat: "Gagavuz Yazı Dilinin Kurucusu Mihail Çakır," Karadeniz Araştırmaları, Güz 2014, Sayı 43, s. 43-49, (Çevrimiçi) <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=567697> 04.03.2018.
- Özkan, Nevzat: Gagavuz Edebiyatı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2017.
- Özkırımlı, Umut: Milliyetçilik Kuramları, Doğu Batı Yayınları, 5. Basım, Ankara, 2015.
- Öztoprak Sağır, Meral & Akıllı, H. Serkan: "Etnisite Kuramları ve Eleştirisi," C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2004 Cilt:28, No:1, s. 1-22, (Çevrimiçi) <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/929.pdf>, 25.03.2019.
- Parekh, B.: "Kimliğin Mantığı," Çev: Suat Aksoy, Kimlik Politikaları, Ed. Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s.53-76.
- Parmar, P.: "Temsil Stratejileri," Kimlik (Topluluk, Kültür, Farklılık), J. Rutherford v.d., Çev. İrem Sağlam, Sarmal Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 1998.
- Peker Çınar, Günden: "Gagoğuzlar," Yeni Türkiye Dergisi, Yıl:3, Sayı:16, Temmuz Ağustos 1997, Türk Dünyası Özel Sayısı II, s.1603-1615.
- Peker, Günden: "Gagauz Özerklik Süreci: Dün ve Bugün," Avrasya Etüdleri Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, 1995, Ankara, s. 36-46.

- “Perviye İtogi Razvitiya Gagauzskogo Literaturnogo Yazıka” (Gagauz Edebi Dili Gelişiminin İlk Sonuçları) Çev.: Bülent Hünerli, Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Pokrovskaya, L. Araştırmaları Dergisi, 2017, Yıl: 5, Sayı:9, s.100-103,(Çevrimiçi)https://www.academia.edu/32444980/GAGAUZ_EDEB%C3%8E_D%C4%B0L%C4%B0_GEL%C4%B0%C5%9E%C4%B0M%C4%B0N%C4%B0N_%C4%B0LK_SONU%C3%87LARI_%C3%87EV%C4%B0R%C4%B0_ 01.03.2019.
- Radloff, W.: Türk Boylarının Halk Edebiyatından Örnekler, Hazırlayanlar: Tülay Çulha, Muvaffak Duranlı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.
- Radova, Olga: “Gagauz Literaturasının Dirilmesi,” Sabaa Yıldızı Dergisi, Sayı: 37, Başredaktör: Stepan Bulgar, Komrat, 2007, s.22-29.
- Rutherford, J. Kimlik (Topluluk, Kültür, Farklılık), Çev: İrem Sağlamer, v.d.: Sarmal Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 1998.
- Sağlık, Selcan: Gagavuz Türkçesi Araştırmaları Bilgi Şöleni (27-29 Aralık 2007 Ankara), Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2010.
- Sezer, Baykan: Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Simmel, G.: Bireysellik ve Kültür, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2009.
- Smith, Anthony D.: Ulusların Etnik Kökeni, Çev: Sonay Bayramoğlu - Hülya Kendir, Dost Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, 2002.
- Smith, Anthony D.: Milli Kimlik, Çev: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2016.
- Soroçonu, Evdokiya: Gagauzların Kalendar Adetleri, Tika, Kişinev, 2006.

- Stamova, Maria: "Gagauz Türklerinin 19-20. Yüzyıl Tarihine Dair Malzemeler," Kök Araştırmalar Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 1999, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1999, s.133-150.
- Stamova, S.D.: "Cadır Kasabası İki Cenk Arası Zamanında," Hamidullah Suphi ve Gagauzlar, Editör: Mehmet Şahingöz & Alper Alp, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 2016, s.359-372.
- Stoletneaia, Anna, İvanna, Bankova, İgnat, Baboglu
Gagauz Dili Hem Literatürası Kurrikulum V-IX Klaslarına Deyni, Moldova Rebulikasının Üretmak Bakannı, Kişinau 2010.
- Süleymanoğlu Yeniso, Hayriye: "Gagavuz Türkleri'nin Dili ve Folkloru ile İlgili Araştırmalar, Bay Kültür ve Sanat Dergisi, III. Uluslararası Balkanlar Türk Kültür ve Sanat Şöleni 8-11 Eylül 1998 Kişinev-Moldova, Yıl:5, Sayı:34, Eylül, 1998, Yugoslavya/Prizen, Grafix İmpex Basımevi, s.13 – 16
- Sümer, Faruk: Türk Dünyası Tarih Dergisi, sayı: 53, 5/1991, "Gagavuzların Aslı II", İstanbul, Renk Ofset, 1991, s.3-5
- Şentürk, Ünal: "Yeni Toplumsal Bir Metin Olarak İnternet", Sosyoloji Divanı Dergisi, Sayı:9, Ocak-Haziran, 2017, s.21-44.(Çevrimiçi) https://www.academia.edu/35868922/DOSYA_D%C4%B0J%C4%B0TAL_SOSYOLOJ%C4%B0, 12.07.2019.
- Tan, Nail: "Türkiye'de Gagavuz Halk Kültürü Tarihi, Dili ve Edebiyatı Üzerine Yapılan Yayınlar Toplu Bir Bakış," Türk Kültürü Dergisi, Sayı:452, Yıl: XXXVIII, Aralık 2000, s.761-768.
- Tan, Nail: "Gagauzluk: Kultura, Ruh, Âdetlär, Gagauz Folkloru," Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Sayı 30 Güz 2010, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.167-172.
- Tanasoğlu, Dionis: Gagauz Edebiyatı Hakkında, Bay Kültür ve Sanat Dergisi, Yıl:6, Sayı:38, Ocak 1999a, Grafix İmpex Basımevi, Prizen Yugoslavya, s.8-10.

- Tanasoğlu,
Dionis: "Basarabia Devrinde Edebiyatımız (XIX-XXas) Eni Modern Gagauz Edebiyatı, Bay Kültür ve Sanat Dergisi, Yıl:6, Sayı:48 Prizen Kosova, Kasım 1999b, s.12-25.
- Tanasoğlu,
Dionis: Gagauzlar, Türkler Anasiklopedisi, 20. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.422-429
- Tanasoğlu,
Dionis: Uzun Kervan(Tarihi Roman), Gündüz Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Taylor, C.: Benliğin Kaynakları – Modern Kimliğin İnşası- Çev: Selma Ayşegül Baş & Bilal Baş, Küre Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2012.
- Tekin, Talat &
Ölmez, Mehmet: Türk Dilleri Giriş, Yıldız, Dil ve Edebiyat 2, İstanbul, 2003.
- Tezcan, Mahmut: Eğitim Sosyolojisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 4. Baskı, Ankara, 1985.
- Tonkin, Elizabeth
& Mcdonald
Maryon &
Chapman,
Malcolm: "History and Ethnicity" , Ethnicity, Edited: John Hutchinson&Anthony D. Smith, Oxford University Press, Newyork, 1996, s.18-24.
- Touraine, A.: Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?, Çev: Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2017.
- Türk Dünyası
Araştırmaları
Vakfı Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı:97, Ocak:1995, İstanbul, "Gökoğuzlar Bağımsızlığını Kazandı", s.38-40.
- Türk, Fahri Balkanlarda Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil Politikaları, Astana Yayınları, Ankara, 2016.
- Türkdoğan,
Orhan: Etnik Sosyoloji, Timaş Yayınları, İstanbul, 1999.

- Tvatkov, N. V.: Gagauziyanın Sesi: Gagauz Avtonomiyası Yaşayannarın Bakışınan, Intellect Group, Kişinev, 2015.
- Ünal, Bayram: “Sürdürülebilir Yasadışılık, İstanbul’da Gagauz Kadınlar,” Migration Letters, Volume: 9, No: 4, pp. 387–400, 2012, (Çevrimiçi)https://econpapers.repec.org/article/migjournl/v_3a9_3ay_3a2012_3ai_3a4_3ap_3a387-400.htm,17.01.2019.
- Vero, Katane: Türk Dünyası Tarih Dergisi, Mart 1995, Sayı:99, İstanbul, “Gagauzlar Türk Dünyasının Bir Parçasıdır”, s.41-42
- Wallace, R. A. & Wolf, A: Çağdaş Sosyoloji Kuramları (Klasik Geleneğin Genişletilmesi), Çev: Leyla Elburuz & M. Rami Ayas, Doğu Batı Yayınları, 5.Baskı, Ankara, 2013.
- Weber, Max: Ekonomi ve Toplum 1, Yarı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Wehmeier, Sally: Oxford Wordpower Dictionary, Oxford University Press, 3. Baskı, 1993.
- Williams, Raymond: Kültür, Çev: Suavi Aydın, İmge Kitabevi, Ankara, 1993.
- Witteck, Paul: Yazıcıoğlu Ali on the Christian Turks of the Dobruja, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol.14. No.3, 1952, s.639-668, (Çevrimiçi) <http://www.jstor.org/stable/609124>,15.02.2017..
- Wolcott, Harry F.: Transforming Qualitative Data: Description, Analysis, and Interpretation (Çevrimiçi)https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=BMqxX_TaWNEC&oi=fnd&pg=PA1&dq=Transforming+Qualitative+Data:+Description,+Analysis,+and+Interpre 23.04.2019
- Wurm, Stephen A.: Atlas Of The World’s Languages in Danger of Disappearing (Tehlike Altındaki Dünya Dilleri Atlası), Unesco Publishing 2.Baskı, 2001, (Çevrimiçi) <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000123609>, 20.02.2019.

- y.y.: Anasözü Gazetesi, (Çevrimiçi)
<http://anasozu.com/category/cumne/>, 21.02.2019
- y.y.: Bütündünnä gagauzların IV-cü Kongresi başladı, Anasözü Gazetesi, (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/butundunna-gagauzlarin-iv-cu-kongresi/> 06.05.2017.
- y.y.: Avdarmada cannarı hem ürekleri birleştirän gagauz dili hem yazısı yortusu (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/avdarmada-cannari-hem-urekleri-birlestiran-gagauz-dili-hem-yazisi-yortusu/> 04.07.2019.
- y.y.: Gagauziyada “Ana Dilimiz” yortusu bakıldı (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/gagauziyada-ana-dilimiz-yortusu-bakildi/> 04.07.2019
- y.y.: Gagauz Dili Kapsamının Genişletilmesi Hakkında Kanun (Çevrimiçi) <http://halktoplushu.md/index.php/zakonodatelstvo-ato/zakony-ato-gagauziya/2510-zakon-30-xvii-vi-ot-26-oktyabrya-2018-g-o-rasshirenii-sfery-primeneniya-gagauzskogo-yazyka> 03.07.2019.
- y.y.: Moldova ve Gagauz Yeri Haritası, (Çevrimiçi) https://commons.wikimedia.org/wiki/Atlas_of_Gagauzia, 09.06.2019
- y.y.: Gagauz Yeri Kasaba ve Köyleri Haritası, (Çevrimiçi) <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/40/Gagauzja.png> 27.05.2018
- y.y.: MSK seçimnerin olmasını kabletti, (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/msk-secimnerin-olmasini-kabletti/> 10.07.2019.
- y.y.: Bölgenin Etnik Dağılımı, (Çevrimiçi) http://www.statistica.md/public/files/Recensamint/Recensamint_pop_2014/Rezultate/Harti/Etnie.jpg 27.05.2018

- Bölgenin Anadil Dağılımı, (Çevrimiçi)
y.y.: http://www.statistica.md/public/files/Recensamint/Recensamint_pop_2014/Rezultate/Harti/Limba_materna_A4.jpg
27.05.2018
- GRT istoriyası, (Çevrimiçi) <https://grt.md/grt/>, 10.07.2019
- GRT Yayın Akışı, (Çevrimiçi) <https://grt.md/yayini-tw/>,
y.y.: 13.08.2019.
- Dünya Gagauzları Kongresi,
y.y.: (Çevrimiçi) https://en.wikipedia.org/wiki/Gagauzian_World_Congress, 05.03.2019.
- Bütündünnä gagauzların IV-cü Kongresi başladı, (Çevrimiçi)
y.y.: <http://anasozu.com/butundunna-gagauzlarin-iv-cu-kongresi/>
06.05.2017.
- Bölgede Gündelik Hayatta Kullanılan Diller Haritası,
(Çevrimiçi)
y.y.: http://www.statistica.md/public/files/Recensamint/Recensamint_pop_2014/Rezultate/Harti/Limbi_vorbite_A4.jpg 27.05.2018.
- TİKA dan gagauzlara “Hoca Nastradin” adına modern yatılı
y.y.: uşak başçası, (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/tikadan-gagauzlara-hoca-nastradin-adina-modern-yatili-usak-bascasi/>
05.06.2019.
- Gagauz hem Romın Dillerin Paralel Üörenmesi için Kurikulum,
y.y.: Kişinev, 2016, (Çevrimiçi) http://bilingual.antem.org/wp-content/uploads/2016/02/CURRICULUM_GAGAUZ.pdf
13.08.2019.
- Avdarma Deputatı (Milletvekili) Elena Karamit’in Uşak
y.y.: Başçaları’nda dil ilerletmesi için teklifleri, (Çevrimiçi)
https://www.youtube.com/watch?v=eWy8QhO_Vzw
22.07.2019.

- y.y.: Gagauziyada Kolada yortusunu baktılar, (Çevrimiçi)
<http://anasozu.com/gagauziyada-kolada-yortusunu-baktilar/>
02.07.2019.
- y.y.: Bizi birleştiren Mihail ÇAKİRİ analım bu gün, (Çevrimiçi)
<http://anasozu.com/bizi-birlestiran-mihail-cakiri-analim-bu-gun/>
03.07.2019.
- y.y.: Avdarmada cannarı hem ürekleri birleştiren gagauz dili hem yazısı yortusu, (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/avdarmada-cannari-hem-urekleri-birlestiran-gagauz-dili-hem-yazisi-yortusu/> 04.07.2019.
- y.y.: Gagauziyada “Ana Dilimiz” yortusu bakıldı, (Çevrimiçi)
<http://anasozu.com/gagauziyada-ana-dilimiz-yortusu-bakildi/>
04.07.2019.
- y.y.: “Gagauz şarabın yortusu” uşakların bilâ, (Çevrimiçi)
<http://anasozu.com/gagauz-sarabin-yortusu-usaklarin-bila/>
01.07.2019.
- y.y.: (Çevrimiçi) <https://tr.wikipedia.org/wiki/Glasnost>, 02.09.2019.
- y.y.: (Çevrimiçi) <https://tr.wikipedia.org/wiki/Perestroyka>,
02.09.2019.
- Yapıcı, Ufuk: Sovyet Sonrası Coğrafya'da Devlet ve Milliyetçilik: Estonya, Ukrayna ve Kazakistan Örnekleri, Tan Kitabevi Yayınları, 1. Baskı 2011, Ankara.
- Yassıbaş, Georgi: Gagauz Yurdu (Gökoğuzlar) Gazetesi, Yıl:1, Sayı:2, Şubat:2019, s.6 "Yaşam," (Çevrimiçi)
<http://www.gagauzya.com/gazete/gokouz2.pdf>, 27.02.2019.
- Yıldırım, Ali & Şimşek, Hasan: Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, 10. Baskı, Ankara, 2016.
- Yinger, J. Milton: Ethnicity: source of strength? source of conflict?, Albany : State University of New York, 1994.

- Yuzvyak, Irina: "Türklük ve Hristiyanlık; Gagavuz Dini Terminolojisi Üzerine Dil Araştırması", 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Editörler: Tufan Gündüz, Mikail Cengiz, Ankara, 2015, s.335-342.
- Zanet, Todur: "Anamızın Sütü ile Ana Dilimizi Koruduk", Avrasya Etüdleri Dergisi, Sayı:1, İlkbahar 1994, Ankara, s.127-128.
- Zanet, Todur: Gagauzluk: Kultura, Ruh, Adetlar, Pontos, Kişinev, 2010.
- Zanet, Todur: Koorlaşmış Ateş..., Pontos, Kişinev, 2013.
- Zanet, Todur: Bunu lââzim bilsin insan: Neçin "Gagouz Sözü" "Ana Sözü" oldu? Kim Gagauzlaa karşı gitti? "Ana Sözü"n hem da latiniñanın dolayında dönän yalancılar kim!, (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/bunu-laazim-bilsin-insan-necin-gagouz-sozu-ana-sozu-oldu/> 12.05.2018.
- Zanet, Todur: Mihail ÇAKİR'in duuma günündän 158 yıl tamamlandı, (Çevrimiçi) <http://anasozu.com/mihail-cakirin-duuma-gunundan-157-yil-tamamnandi/> 05.04.2019.
- Zayonçkovski, Vlodzimej: Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 2018, Yıl:6, Sayı:14, "Gagauzların Etnogenezine Dair" Çev: Bülent Hünerli, s. 261-267, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/642637>, 01.02.2019.

EKLER

Ek 1: Sözlük

afta	: hafta
aliler	: alıyorlar
angi	: hangi
annaşma	: anlaşma
annaşmak	: anlaşmak
avşam	: akşam
ayırmeriz	: ayırt etmiyoruz
babu	: yaşlı kadın, nine
bağlantılı	: bağlı olmak
batıu	: ağabey
bir türlü	: aynı
bitki	: bitiş, son
bitkide	: bitiminde
borş	: çorba
böle	: böyle
buleer	: buluyor
bure	: buraya
büğün	: bugün
büük	: büyük
büük ay, yanvar	: Ocak
cenk	: savaş
çaleer	: çalışıyor
çekeder	: başlıyor
çeker	: alıyor
çeketmek	: başlamak
çekilmek	: gelmek
çeviremiler geri	: cevap veremiyor, konuşamıyor
çikaer	: geliyor
çotuk suyu	: üzüm suyu
çoyu	: çoğu
dağılışmak	: dağılmak
Dekabr	: Aralık
dedu	: dede
deyni	: için
diil	: değil
dökument	: belge
emperiya	: imparatorluk
eni	: yeni
Evangelie, bible	: İncil

Gagauzka	: Gagauz
geçier	: geçerli
gimnazya	: ortaokul
götürülmek	: yürütülmek
gramatika	: gramer
Greekyä	: Yunanistan
horu	: halk oyunu
Hristos	: İsa
ileri	: geçmişte, önceden
inanier	: inanıyor
inanımız	: dinimiz
inanma	: din
interest	: enteresan, ilginç
isla	: iyi
istile	: istiyorlar
istoria	: tarih
kadan	: kadar
kaldırmaa	: yükseltmek
karışmer	: karışmıyor
katileer	: katılıyor
kavileşecek	: güçlenecek
kayıl olmicam	: kabul etmeyeceğim
khircun	: Noel kutlaması
kırlamaa	: kovalamak
kiğat	: kitap
klas	: sınıf
kolaç	: simit, çörek
koliva	: ekmek
konser	: konser
kovrik	: simit gibi ekmek
köstekli	: takılarak konuşmak
küü	: köy
laf etmek	: konuşmak
laım bilmeğë	: bilmek lazım
mali	: annanne
may	: Mayıs
migration	: göç
Mongollar	: Moğollar
Müslümanka	: Müslüman
nice	: nasıl
nuna	: vaftiz babası
official	: resmi
onuştan	: onun için

orok	: ders
öle	: öyle
paalı	: değerli
paska	: yiyecek için kullanılan bir kelime (poğaça,kek,paskalya çöreği)
peet	: şiir
peydalanmak	: oluşmak/ortaya çıkmak
primaria	: belediye
present	: yüzde
president	: başkanlık
prost	: kötü
sade	: sadece
savaşmak	: gayret etmek
sayariz	: sayıyoruz/saymak/dikkate almak
sayılılar	: sayılmak
sefte	: ilk
seslemek	: müzik çalmak, dinlemek, söylemek
sınaştık	: alıştık
so	: tamam, bitti
stavroz	: hac, çarmıh
steonoz	: kilise nikahı
student	: öğrenci
şkola	: okul
taa ileri	: geçmişte
taha ziyede	: daha ziyade
tartış	: tartışma
televizer	: televizyon
traditsiya	: geleneksel
trenditsiyon	: eğilim
uşak	: çocuk
uşak başçası	: okul öncesi eğitim kurumu(kreş, yuva, anaokulu gibi)
üreem	: yüreğim
yakışmıyı	: yakışmamak
yiev	: ev
yimemiz	: yemeklerimiz
yortu	: bayram, tören
zakon	: kanun
zavod	: fabrika
zerzavat	: sebze
zirem	: zannetmek

Ek 2: Görüşme Soruları

Görüşmenin yapıldığı yer, tarih ve süre:

Cinsiyetiniz?	Yaşınız?	Doğum yeriniz?
Medeni Durumunuz?	Eşiniz Gagauz mu?	Çocuğunuz var mı?
Eğitim durumunuz?	Hangi Dilleri Biliyorsunuz?	
Çalışıyor musunuz?		

Farklı ülkeye çalışmaya gittiniz mi?

1. Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

a) Gagauz b) Moldovalı-Gagauz c) Hristiyan-Türk d) Gagauz-Türk e) Türk f) Diğer

2. Gagauzlar kimdir? Sizi diğer topluluklardan ayıran özellikleriniz nelerdir? Gagauzlar'ı Gagauz yapan özellikler nelerdir?

3. Kendinizi hangi millete ve nereye (vatan olarak) ait hissediyorsunuz?

4. Hangi milletlere kendinizi yakın hissediyorsunuz ya da benzetiyorsunuz? (Türk, Bulgar, Ukraynı, Moldovalı, Rumen, Rus vb.)

5. Ailecek görüştüğünüz yakın dostlarınız kimler? (Gagauz, Rus, Ukraynalı, Moldovalı vb.)

6. Genelde Gagauz Gagauz ile mi evlenir? Çevrenizde Gagauz olmayanlarla evlilik yapanlar var mı?

7.Çocuğunuzun Gagauz ya da Hristiyan olmayan biriyle evlenmek istemesini nasıl karşılırsınız?

8. Gündelik yaşamınızda genellikle (ailede, sokakta, arkadaşlar, kilise/okul-hastane-belediye-posthane) hangi dilde konuşuyorsunuz?

9. Çocuğunuzla hangi dilde konuşuyorsunuz? Çocuğunuzun hangi dilleri bilmesini önemsiyorsunuz?

10. Çocuğunuza/size okulda hangi dersler Gagauzca okutuluyor? Daha fazla dersinizin Gagauzca olmasını ister misiniz?
11. Uşak başçalarında dersler ve konuşmalar Gagauzca mı gerçekleştiriliyor?
12. Dini ibadetlerinize özen gösterir misiniz? Kiliseye gider misiniz? Çocuklarınızın da dinini öğrenmesi ve dini ibadetlerini yapmasını teşvik eder misiniz?
13. Kilisede ibadetler/törenler hangi dilde yapılıyor? Gagauzca İncil var mı, varsa okuyor musunuz?
14. Dini bayram ve yortuları kutlamaya özen gösterir misiniz? (vaftiz etme, kilisede nikâh kıyma, paskalya, kreçun vb.)
15. Gagauzlarda doğum, düğün ve cenaze törenleri nasıl geçirilmektedir? Günümüzde dini ve kültürel geleneklere uygun olarak yapılıyor mu?
16. Kültür evleri her köyde var mı ve burada ne tarz kültürel etkinlikler yapılıyor? Burada yapılan etkinlikler Gagauzca mı Rusça mı yapılıyor?
17. Gagauzlara ait milli-kültürel bayramlar ve yortular nelerdir? Bu bayramları nasıl kutlarsınız siz de bunlara katılır mısınız? Bunlar Gagauzca mı yapılmaktadır?
18. Düzenli olarak takip ettiğiniz TV, radyo, gazete, internet siteleri var mı, varsa nelerdir? Bunlar hangi ülkelerin programları ve hangi dilde yayın yapmaktadır?
19. Genellikle hangi dilde müzik dinliyorsunuz?
20. GRT TV-Radyo ve Gagauzca yayınlanan gazete/dergileri düzenli olarak takip ediyor musunuz?
21. Sosyal medya kullanıyor musunuz? Genelde ne amaçla kullanıyorsunuz?
22. Sosyal medyada -Gagauzlar ile ilgili- üye olduğunuz ya da takip ettiğiniz gruplar var mı, varsa nelerdir? Bu gruplarda paylaşımlar ve yazışmalar genellikle hangi dilde olmaktadır?
23. Yakın çevrenizden farklı ülkelerde yaşayan ve çalışan kimse var mı? Bu kişilerin ailesi burada mı? Ya da kalıcı olarak mı göç ettiler? Gagauzya'ya ne sıklıkta geliyorlar?

24. Anne-babası farklı ÷lkeye çalışmaya giden çocuklar kimin yanında ve nerede kalmaktadır?

25. Farklı ÷lkelere yapılan göçler Gagauzya'yı, Gagauzları ve Gagauzca'yı nasıl etkilemektedir?

26. Gagauzya ve Gagauzların geleceği konusunda ne düşünüyorsunuz?

ÖZGEÇMİŞ

2009 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde lisans eğitimini tamamladı. Yüksek Lisans eğitimini yine Atatürk Üniversitesi'nde Sosyoloji Bölümü'nde "Füruzan'ın Kırk Yedi'liler ve Emine Işınsu'nun Sancı Romanlarında Öğrenci Hareketleri: Karşılaştırmalı Bir Edebiyat Sosyolojisi Çalışması" başlıklı tezi ile tamamladı. 2013 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde Doktora eğitimi ile birlikte başladığı araştırma görevlisi hizmetini halen sürdürmektedir.

